

**T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**ETKİNLİK VE TELAFİ EDİCİ ETKİ HİPOTEZLERİNİN
G20 ÜLKELERİ İÇİN GEÇERLİLİĞİNİN SINANMASI
DOKTORA TEZİ**

**DANIŞMAN
Prof. Dr. Ahmet UĞUR**

**HAZIRLAYAN
SONER KÜNÇ**

MALATYA - 2022

İnönü Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
İktisat Anabilim Dalı İktisat Programı

ETKİNLİK VE TELAFİ EDİCİ ETKİ HİPOTEZLERİNİN
G20 ÜLKELERİ İÇİN GEÇERLİLİĞİNİN SINANMASI

Soner KÜNÇ

Danışman
Prof. Dr. Ahmet UĞUR

MALATYA - 2022

ONUR SÖZÜ

Prof. Dr. Ahmet UĞUR'un danışmanlığında doktora tezi olarak hazırladığım “ETKİNLİK VE TELAFİ EDİCİ ETKİ HİPOTEZLERİNİN G20 ÜLKELERİ İÇİN GEÇERLİLİĞİNİN SINANMASI” başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın tarafımca yazıldığını ve yararlandığım bütün yapıtların hem metin içinde hem de kaynakçada yöntemine uygun biçimde gösterilenlerden oluştuğunu belirtir, bunu onurumla doğrularım.

18/03/2022

Soner KÜNÇ

ÖNSÖZ

Küreselleşmenin yoğun etkileriyle adeta ülke sınırlarının kalktığı günümüz dünyasında ticari ve mali uygulamalar kelebek ve domino etkileri ile eşanlı olarak başka ekonomileri etkilemektedir. Özellikle II. Dünya Savaşı sonrası gerek gelişmiş gerekse gelişmekte olan ülkelerin çoğunda dışa açıklık seviyeleri ile kamu harcamalarının artış trendinde olmaları bu iki makroekonomik gösterge arasında anlamlı ve açıklanabilir bir ilişkinin olup olmadığı sorularını gündeme getirmiştir. İktisat literatüründe Telafi Hipotezi, Etkinlik Hipotezi ve Sanayisizleşme Hipotezi olarak üç hipotezin varlığı kabul görmektedir. Bu bağlamda çalışmada dünya üretiminin, nüfusunun, uluslararası ticaretin ve yatırımın yaklaşık yüzde 75'ini oluşturan G20 ülkelerinde bu üç hipotezin geçerliliği analiz edilmek istenmiştir. Böylece G20 ülkeleri üzerinden küresel çapta dünya kamu politikasına kamu harcamalarının ne düzeyde etki ettiği ortaya çıkacaktır.

Araştırmanın bütün merhalelerinde akademik müktesebatıyla her türlü yardımı ve yönlendirmeyi yaparak teşvikte bulunan saygı değer Hocam Prof. Dr. Ahmet UĞUR'a ve bu konuyu seçmemde ve ekonometrik analiz kabiliyeti kazanmamda tecrübelerini samimiyetle paylaşarak manevi yardımlarını esirgemeyen kıymetli Hocam Prof. Dr. Tayfur BAYAT ve Prof. Dr. Fatma ZEREN'e saygılarımı sunar, teşekkür ederim.

02/02/2022

Soner KÜNÇ

ETKİNLİK VE TELAFLI EDİCİ ETKİ HİPOTEZLERİNİN G20 ÜLKELERİ İÇİN GEÇERLİLİĞİNİN SINANMASI

ÖZET

Küresel ticaretin etkisi ile yerel ekonomiler dışsal risklere daha çok maruz kalmaktadır. Bu durum hükümetleri vatandaşlarını koruma eğilimine itmektir. Oluşan dışsal riskleri telafi etmek için hükümetlerin, kamu harcamalarını arttırarak ekonomiye müdahale etmek durumunda kaldığı görülmektedir. Dolayısıyla daha fazla ticari açıklık yaşayan ülkelerde daha büyük devlet harcaması gerçekleşebilmektedir. Ekonomistler tarafından son yıllarda toplum refahının dışsal risklere karşı korunması meselesi iktisat teorisi açısından literatürde tartışılan konulardan biri olmaktadır. Bu ilişki literatürde “Telafi Edici Etki Hipotezi” adıyla kabul görmektedir. Bu alanda yapılan çalışmaların temeli Cameron (1978) tarafından atılmış olsa da dış açıklık ile kamu büyüklüğü arasındaki ilişkiyi geliştirerek dikkat çekici hale getirip günümüze kadar önemini koruyan çalışma Rodrik (1996) tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda literatüre ışık tutan çalışmalar Cameron (1978) ve Rodrik’in (1996) çalışmaları olarak kabul edilmektedir. İki çalışmada da dışa açık olan ülkelerde oluşan negatif ekonomik etkilerin telafi edilmesi için kamu harcamalarının arttırılacağı hipotezi savunulmaktadır. Telafi Edici Etki Hipotezi’nin literatürde kabul edilmesinin ardından bu alanda literatüre farklı bir bakış açısı ile önemli bir katkı sağlayan çalışma Cusack (1997) tarafından gerçekleştirilmiştir. Cusack’a (1997) göre dış açıklık ile kamu harcaması arasında Telafi Hipotezinin aksine negatif ilişkinin de varlığı söz konusu olabilmektedir. Bu durum ise literatürde “Etkinlik Hipotezi” olarak kabul görmektedir. Son olarak Clark (1940) ile Iversen & Cusack’ın (2000) yapmış oldukları çalışmada ilk iki hipoteze alternatif olarak, ekonomilerde sanayisizleşmenin neticesinde kamu büyüklüğü ile dış açıklık arasında herhangi bir nedensellik ilişkisinin olmadığını ifade etmeleri literatürde “Sanayisizleşme Hipotezi” adıyla kabul görmektedir. Araştırmada elde edilen bulgular neticesinde değişkenlere ve panele yönelik olarak yapılan testlerde yatay kesit bağımlılığının varlığı ve heterojenlik tespit edilmektedir. Serilerin durağanlık seviyelerini ölçmek için birim kök testlerinden Bai & Ng (2004) Panic Panel Birim Kök Testi uygulanmaktadır. Değişkenler arasında uzun dönemli denge ilişkisinin varlığını ve birlikte hareket edip etmediğini de görmek amacıyla eşbütünleşme

testlerinden ECM Hata Düzeltme Modeli (Error Correction Model) Eşbütünleşme ile Westerlund & Edgerton (2007) LM Bootstrap Panel Eşbütünleşme Testleri kullanılmaktadır. Değişkenlerin birbirleri arasındaki bağımlılığı ve bu bağımlılığın yönünü tespit etmek için nedensellik testlerinden Dumitrescu & Hurlin (2012) ve Emirmahmutoglu & Köse (2011) Panel Nedensellik Testleri kullanılmaktadır. Son olarak değişkenler arasında uzun dönemli eşbütünsel bir ilişkinin varlığı halinde, serilerde meydana gelen bir değişikliğin değişkenleri ne düzeyde etkilendiğini gösteren parametre tahmincilerinden AMG (Genişletilmiş Ortalama Grup) ve CCE (Ortak Korelasyonlu Etkiler) tahmincisi kullanılmaktadır. Elde edilen bulgular neticesinde çalışmada yer alan ülkelerden ABD, Arjantin ve Japonya'da Telafi Edici Etki Hipotezinin; Almanya, Avustralya, Çin, Endonezya, Fransa, Güney Afrika, Güney Kore, Hindistan, İngiltere, İtalya, Kanada, Meksika, Rusya, Suudi Arabistan ve Avrupa Birliğinde Etkinlik Hipotezinin; Türkiye ve Brezilya'da ise Sanayisizleşme Hipotezinin geçerli olduğu anlaşılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Telafi Hipotezi, Etkinlik Hipotezi, Sanayisizleşme Hipotezi, G20, Panel Veri Analizi

TESTING THE VALIDITY OF EFFICIENCY AND COMPENSATION EFFECT HYPOTHESES FOR G20 COUNTRIES

ABSTRACT

Local economies are more exposed to external risks with the effect of global trade. This pushes governments to tend to protect their citizens. It is seen that governments have to intervene in the economy by increasing public expenditures in order to compensate for the external risks. Therefore, countries with greater trade openness may experience greater government expenditures. In recent years, the issue of protecting the welfare of society against external risks has been one of the issues discussed in the literature in terms of economic theory by economists. This relationship is accepted in the literature as the "Compensation Effect Hypothesis". Although the foundation of the studies in this field was laid by Cameron (1978), the study, which has kept its importance until today by developing the relationship between external openness and public, has been carried out by Rodrik (1996). In this context, studies that shed light on the literature are regarded as the studies by Cameron (1978) and Rodrik (1996). In both studies, the hypothesis that public expenditures will be increased in order to compensate for the negative economic effects in externally open countries is suggested. After the Compensation Effect Hypothesis was accepted in the literature, a study that made an important contribution to the literature in this field with a different perspective was carried out by Cusack (1997). According to Cusack (1997), contrary to the Compensation Hypothesis, there may be a negative relationship between external openness and public expenditure. This situation is accepted as the "Efficiency Hypothesis" in the literature. Finally, in the study of Clark (1940) and Iversen & Cusack (2000), they state that there is no causal relationship between public size and openness as an alternative to the first two hypotheses, as a result of deindustrialization in economies, which is accepted as "Deindustrialization Hypothesis" in the literature. As a result of the findings obtained in the research, cross-section dependence and heterogeneity are determined in the tests performed for the variables and the panel. Bai and Ng (2004) Panel Unit Root Test, one of the unit root tests, is applied to measure the stability of the series. Westerlund & Edgerton (2007) LM Bootstrap Panel Cointegration Tests are used with ECM Error Correction Model, cointegration tests, in order to see whether there is a long-term equilibrium relationship between the variables

and whether they act together. Dumitrescu & Hurlin (2012) and Emirmahmutoğlu & Köse (2011) Panel Causality Tests are used to determine the dependence between variables and the direction of this dependence. Finally, if there is a long-term cointegrating relationship between the variables, the parameter estimators AMG (Augmented Mean Group) and CCE (Common Correlated Effects) estimators are used, which show how much a change in the series affects the variables. As a result of the findings obtained, it is understood that the Compensation Effect Hypothesis is valid in USA, Argentina and Japan; the Efficiency Hypothesis is valid in Germany, Australia, China, Indonesia, France, South Africa, South Korea, India, England, Italy, Canada, Mexico, Russia, Saudi Arabia and European Union; and the Deindustrialization Hypothesis is valid in Turkey and Brazil.

Key Words: Compensation Hypothesis, Efficiency Hypothesis, Deindustrialization Hypothesis, G20, Panel Data Analysis

İÇİNDEKİLER

KABUL ONAY SAYFASI	i
ONUR SÖZÜ	ii
ÖNSÖZ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	vi
İÇİNDEKİLER	viii
TABLolar LİSTESİ	xiv
ŞEKİLLER LİSTESİ	xv
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xvi
GİRİŞ	1
Araştırmanın Konusu	3
Araştırmanın Önemi.....	3
Araştırmanın Amacı	4
Araştırmanın Hipotezleri.....	4
Araştırmanın Yöntemi.....	5
Araştırmanın Sunuş Sırası.....	6

BİRİNCİ BÖLÜM

KAMU KESİMİ BÜYÜKLÜĞÜ KAVRAMI

1.1.Kamu Harcamaları	8
1.1.1. Kamu Harcamalarının Özellikleri.....	9
1.1.2. Kamu Harcamalarının Sınıflandırılması	10
1.1.2.1. İdari (Organik) Sınıflandırma	12
1.1.2.2. Fonksiyonel (İşlevsel) Sınıflandırma	12
1.1.2.3. İktisadi (Ekonomik) Sınıflandırma	13
1.1.3. Kamu Harcamalarının Artış Nedenleri	17
1.1.3.1. Kamu Harcamalarının Görünürde Artış Nedenleri	18
1.1.3.2. Kamu Harcamalarının Gerçek Artış Nedenleri.....	20
1.1.4. Kamu Harcamalarıyla İlgili Genel Yaklaşımlar	23
1.1.4.1. Klasiklere Göre Kamu Harcamaları.....	23
1.1.4.2. Keynesyenlere Göre Kamu Harcamaları	24
1.1.4.3. Monetaristlere Göre Kamu Harcamaları.....	25
1.1.4.4. Rasyonel Beklentiler Yaklaşımına Göre Kamu Harcamaları	26
1.1.4.5. Arz Yanlı İktisat Görüşüne Göre Kamu Harcamaları.....	27

1.2.Kamu Kesiminin Büyüklüğünün Ölçülmesi	28
1.2.1. Kamu Kesiminin Büyüklüğünün Ölçülmesinde Kullanılan Yöntemler	29
1.2.2. Optimal Kamu Kesimi Büyüklüğü	30
1.2.2.1. Harcama-Çıktı Yaklaşımı	34
1.2.2.2. ArmeY Eğrisi Yaklaşımı	37
1.2.2.3. Barro ve Karras Yaklaşımı.....	40
1.2.2.4. Scully Yaklaşım.....	43
1.3.Kamu Kesiminin Büyümesine İlişkin Başlıca Teoriler.....	46
1.3.1. Wagner Kanunu.....	47
1.3.2. Peacock-Wiseman Modeli	48
1.3.3. Goffman ve Mahar Modeli	50
1.3.4. Musgrave Modeli.....	50
1.3.5. Gupta ve Michas Modeli	52
1.3.6. Kamu Tercihi Teorisi.....	52
1.3.7. Keynesyen Modeli.....	53
1.3.8. Cameron Hipotezi.....	54
1.3.9. Rodrik (Telafi Edici Etki) Hipotezi	55
1.3.10. Cusack (Etkinlik) Hipotezi	56
1.4.Kamu Gelirleri	57
1.4.1. Kamu Gelirlerinin Sınıflandırılması	58
1.4.1.1. Cebirlik Yönüyle Sınıflandırma.....	58
1.4.1.2. Nitelikleri Yönü İle Sınıflandırma	58
1.4.1.3. Gelirin Sürekliliği Yönü İle Sınıflandırma	59
1.4.2. Kamu Gelirlerinin Çeşitleri	59
1.4.2.1. Vergiler	59
1.4.2.2. Harçlar	60
1.4.2.3. Resimler	60
1.4.2.4. Şerefiyeler.....	61
1.4.2.5. Parafiskal Gelirler	61
1.4.2.6. Para ve Vergi Cezaları	61
1.4.2.7. Mali Tekeller.....	62
1.4.2.8. Mülk ve Teşebbüs Gelirleri	62
1.4.2.9. Emisyon ve Senyoraj Gelirleri.....	62
1.4.2.10. Borçlanma Gelirleri	63
1.4.2.11. Fonlar	63

1.4.2.12. Devletlerarası Yardımlar.....	64
---	----

İKİNCİ BÖLÜM

DİŞA AÇIKLIK VE KRİZ KAVRAMLARI

2.1.Dışa Açıklığın Tanımı.....	65
2.1.1. Ticari Dışa Açıklık	66
2.1.2. Finansal Dışa Açıklık	68
2.2.Dış Açıklık Ölçüm Yöntemleri	69
2.2.1. Politika Yansıması Temelli Dışa Açıklık Ölçüm Yöntemleri	69
2.2.2. Çıktı Temelli Dışa Açıklık Ölçüm Yöntemleri.....	71
2.3.Dışa Açıklık Düzeyinin Artmasının İktisadi Açından Faydaları	72
2.4.Dışa Açıklık Düzeyinin Artmasının İktisadi Açından Sakıncaları	73
2.5.Dışa Açıklık ve Ekonomik Büyüme İlişkisi.....	74
2.5.1. Ticari Dışa Açıklık ve Ekonomik Büyüme İlişkisi.....	74
2.5.2. Finansal Dışa Açıklık ve Ekonomik Büyüme İlişkisi.....	76
2.5.3. Dışa Açıklığın Makro Ekonomik Göstergelere Etkisi.....	77
2.6.Dışa Açılma, Serbestleşme ve Küreselleşme İlişkisi	83
2.7.Kriz Kavramı ve İktisadi Etkileri	85
2.7.1. Krize Neden Olan Temel Faktörler	86
2.7.1.1. Faiz Oranlarının Artması	87
2.7.1.2. Ekonomik Belirsizliğin Artması	88
2.7.1.3. Banka Bilançolarının Bozulması ve Banka Panikleri	88
2.7.1.4. Kamu Harcamaları	89
2.7.1.5. Sabit Döviz Kuru Politikası	89
2.7.1.6. Finansal Serbestleşme.....	90
2.7.2. Küresel Finansal Krizin Nedenleri	91
2.7.2.1. İhtiyatsız Mortgage Kredisi Verme.....	92
2.7.2.2. Kredi Patlaması ve Konut Fiyat Balonları	92
2.7.2.3. Seküritizasyon veya Menkul Kıymetleştirme	92
2.7.2.4. Uluslararası Kredi Derecelendirme Kuruluşları ve Şeffaflık.....	93
2.7.2.5. Gölge Bankacılık Sistemi	93
2.7.2.6. Gerçeğe Uygun Değer İle Değerleme ve Finansal Raporlama Sistemindeki Hatalar.....	94
2.7.2.7. Finansal Yenilikler.....	94
2.7.2.8. Türev Ürünlerin Piyasalarda Genişlemesi	95
2.7.2.9. Başarısız Finansal Risk Yönetimi	95
2.7.2.10. Düzenleyici Denetleyici Kuruluşların Eksiklikleri ve Yasalardaki Karmaşıklıkla.....	95

2.7.3. Krizlerin Çeşitleri	96
2.7.3.1. Para Krizleri.....	98
2.7.3.2. Bankacılık Krizleri.....	98
2.7.3.3. Dış Borç Krizleri.....	98
2.7.3.4. Sistemik Krizler	99
2.7.4. Dışa Açılma Sürecinde Oluşan Krizler ve Ekonomiye Etkileri	99
2.7.5. Ani Durmalar ve Ekonomiye Etkileri.....	100
2.7.6. Kriz Sonrası Uygulanan Kamu Tedbir Politikaları.....	101

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ETKİNLİK, TELAFİ EDİCİ ETKİ VE SANAYİSİZLEŞME HİPOTEZLERİNİN TEORİK ÇERÇEVESİ

3.1. Telafi Edici Etki Hipotezi	105
3.1.1. David Cameron Yaklaşımı	106
3.1.2. Doni Rodrik Yaklaşımı.....	109
3.1.2.1. Rodrik Hipotezine Göre Devletin Görevi	110
3.1.2.2. Rodrik Hipotezine Göre Krizlerin Etkisi	112
3.1.2.3. Rodrik Hipotezine Göre Dışa Açıklık İlişkisi.....	113
3.1.3. Telafi Edici Etki Hipotezinin Argümanları	114
3.1.3.1. Ekonomik Güvensizlik.....	114
3.1.3.2. Ekonomik Oynaklık.....	121
3.1.3.3. Gelir Eşitsizliği	128
3.2. Etkinlik Hipotezi	136
3.2.1. Thomas R. Cusack Yaklaşımı.....	137
3.2.2. Etkinlik Hipotezinin Temel Varsayımları.....	138
3.2.2.1. Denk Bütçe.....	138
3.2.2.2. Vergi Gelirleri ve Kamu Harcamaları İlişkisi.....	138
3.2.2.2.1. Mali Senkronizasyon Yaklaşımı.....	140
3.2.2.2.2. Harcama-Vergi Yaklaşımı	140
3.2.2.2.3. Vergi-Harcama Yaklaşımı.....	140
3.2.2.2.4. Kurumsal Farklılık Yaklaşımı	141
3.2.3. Etkinlik Hipotezinin Temel Argümanı	141
3.2.3.1. Vergi Rekabeti	142
3.3. Sanayisizleşme Hipotezi	145
3.3.1. Clark Yaklaşımı	145
3.3.2. Iversen & Cusack Yaklaşımı	146

3.3.3. Sanayisizleşme Hipotezinin Argümanları: Uzmanlaşma ve Rekabet.....	146
---	-----

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ETKİNLİK VE TELAFLI EDİCİ ETKİ HİPOTEZLERİNİN G20 ÜLKELERİ İÇİN GEÇERLİLİĞİNİN SINANMASI: LİTERATÜR ARAŞTIRMASI, METODOLOJİ VE AMPİRİK BULGULAR

4.1.G20 Platformu Hakkında Genel Bilgiler.....	148
4.1.1. G20'nin Yapısı	148
4.1.2. G20'nin Amaç ve Hedefleri.....	150
4.1.3. G20'nin Ekonomik Önemi	151
4.2.Literatür Araştırması	152
4.3.Verit Seti ve Model	166
4.3.1. Verit Seti.....	166
4.3.2. Ekonometrik Model.....	167
4.4.Ekonometrik Metodoloji	169
4.4.1. Yatay Kesit Bağımlılığı Testleri.....	170
4.4.2. Homojenite Testi	173
4.4.3. Birim Kök Testleri.....	174
4.4.3.1. Bai & Ng (2004) Panic Panel Birim Kök Testi	175
4.4.4. Eşbütünleşme Testleri.....	176
4.4.4.1. ECM (Error Correction Model) Hata Düzeltme Modeli Eşbütünleşme Testi ...	177
4.4.4.2. Westerlund & Edgerton (2007) LM Bootstrap Panel Eşbütünleşme Testi	178
4.4.5. Nedensellik Testleri.....	179
4.4.5.1. Dumitrescu & Hurlin (2012) Panel Nedensellik Testi.....	180
4.4.5.2. Emirmahmutoglu & Köse (2011) Panel Nedensellik Testi.....	182
4.4.6. Parametre Tahminçileri	183
4.4.6.1. CCE (Common Correlated Effects Model) Ortak Korelasyonlu Etkiler Modeli.....	184
4.4.6.2. AMG (Augmented Mean Group Estimator) Genişletilmiş Ortalama Grup Tahminçisi	185
4.5.Ampirik Bulgular	186
4.5.1. Değişkenlerin Tanımlayıcı İstatistikleri	186
4.5.2. Korelasyon Testi Sonuçları.....	187
4.5.3. Yatay Kesit Bağımlılığı Testi Sonuçları.....	188
4.5.4. Birim Kök Testleri.....	189
4.5.4.1. Bai & Ng (2004) Panic Panel Birim Kök Testi Sonuçları	189
4.5.5. Homojenite Testi	190
4.5.6. Eşbütünleşme Testleri.....	191

4.5.6.1. ECM (Error Correction Model) Hata Düzeltme Modeli Eşbütünleşme Testi Sonuçları.	192
4.5.6.2. Westerlund ve Edgerton (2007) LM Bootstrap Eşbütünleşme Testi Sonuçları .	192
4.5.7. Nedensellik Testleri.....	193
4.5.7.1. Dumitrescu & Hurlin (2012) Panel Nedensellik Test Sonuçları.....	194
4.5.7.2. Emirmahmutoğlu & Köse (2011) Panel Nedensellik Test Sonuçları	195
4.5.8. Uzun Dönem Eşbütünleşme Parametre Tahmincileri.....	196
4.5.8.1. CCE ve AMG Uzun Dönem Eşbütünleşme Parametre Tahminci Sonuçları	197

BEŞİNCİ BÖLÜM

GENEL DEĞERLENDİRME, SONUÇ VE ÖNERİLER	200
KAYNAKÇA.....	208

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1.1. Dar ve Geniş Anlamda Kamu Harcamaları	9
Tablo 1.2. Kamu Harcamalarının Sınıflandırılması.....	11
Tablo 1.3. Kamu Harcamalarının Artış Nedenleri.....	17
Tablo 2.1. Yansıma Temelli Dışa Açıklık Ölçütleri.....	70
Tablo 2.2. Çıktı Temelli Dışa Açıklık Ölçütler.....	72
Tablo 2.3. Kriz Sonrası Tedbir Politikaları.....	102
Tablo 4.1. Değişkenlerin Tanımlanması ve Beklenen İlişki.....	167
Tablo 4.2. Panel Veri Değişkenlerinin Tanımlayıcı İstatistikleri.....	187
Tablo 4.3. Değişkenler Arasındaki Korelasyonlar.....	187
Tablo 4.4. Yatay Kesit Bağımlılığı Test Sonuçları.....	188
Tablo 4.5. Bai & Ng (2004) Panic Panel Birim Kök Test Sonuçları.....	190
Tablo 4.6. Yatay-Kesit Bağımlılığı ve Homojenite Testleri.....	191
Tablo 4.7. ECM (Error Correction Model) ve LM Bootstrap Panel Eşbütünleşme Test Sonuçları.....	193
Tablo 4.8. Dumitrescu & Hurlin (2012) Panel Nedensellik Test Sonuçları.....	194
Tablo 4.9. Emirmahmutoglu & Köse (2011) Panel Nedensellik Testi.....	195
Tablo 4.10. Uzun Dönem Eşbütünleşme Parametre Tahminci Sonuçları.....	197

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.1. Ülkelerin Gelir Düzeylerine Göre Kamu Kesimi Büyüklüğü.....	31
Şekil 1.2. Piyasa Mekanizması ve Kamu Harcamaları Düzeyi.....	32
Şekil 1.3. Kamu Harcamalarının Ekonomik Refah ve Laffer Eğrisi Üzerine Etkisi.....	33
Şekil 1.4. Harcama-Çıktı İlişkisi.....	35
Şekil 1.5. Armeý Eğrisi.....	38
Şekil 1.6. Armeý Eğrisine Facchini & Melki Katkısı.....	39
Şekil 1.7. Scully Eğrisi.....	44
Şekil 1.8. Peacock –Wiseman: Harcamaların Sıçraması Tezi.....	49
Şekil 2.1. Finansal Krizlerin Oluşum Süreci	87
Şekil 2.2. Temel Makroekonomik Krizlerin Sınıflandırılması.....	97
Şekil 3.1. Cameron’a Göre Dışa Açıklık ile Kamu Büyüklüğü Arasındaki İlişki.....	107
Şekil 3.2. Dışa Açık ve Kapalı Ekonomilerde Çalışma Standartları Maliyetinin İşçi ve İşveren Arasındaki Dağılımı.....	118
Şekil 3.3. Kapalı ve Açık Ekonomilerde Emek Piyasasının Şoklara Tepkisi.....	119
Şekil 3.4. Finansal Küreselleşmenin Ekonomiler Üzerindeki Etkisi.....	124
Şekil 3.5. Ekonomik Büyüme ve Oynaklık Arasındaki İlişki: Uygulamalı Çalışma Bulguları.....	126
Şekil 4.1. G20 Üyesi Ülkelerin Dünya Haritasında Gösterimi	149
Şekil 4.2. G20’nin Dünya Ekonomisine Etkisi	152

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AMG	Genişletilmiş Ortalama Grup Tahmincisi
ARDL	Gecikmesi Dağıtılmış Ototegresif Sınır Testi
AREAER	Döviz Kuru Düzenlemeleri ve Kısıtlamaları Yıllık Raporu
AR-GE	Araştırma Geliştirme
ASEAN-4	Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği
BM	Birleşmiş Milletler
BÜMKO	Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü
CCE	Ortak Korelasyonlu Etkiler
DOLS	Dinamik En Küçük Kareler
FMOLS	Tam Değiştirilmiş En Küçük Kareler
G7	7'ler Grubu / 7 Maliye Bakanı ve Merkez Bankası Başkanı Grubu
G20	20'ler Grubu / 20 Maliye Bakanı ve Merkez Bankası Başkanı Grubu
GDP	Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla
GDPPC	Kişi Başına Düşen Milli Gelir
GSYH	Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla
ILO	Uluslararası Çalışma Örgütü
IMF	Uluslararası Para Fonu
IRFS	Uluslararası Finansal Raporlama Standartlarının
KİT	Kamu İktisadi Teşebbüsü
M	İthalatın
OECD	Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
SGK	Sosyal Güvenlik Kurumu
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TFV	Toplam Faktör Verimliliği
UN	Birleşmiş Milletler
WB	Dünya Bankası
WDR	Dışa Dönüklük Endeksi
X	İhracat

GİRİŞ

Küreselleşme kavramı genel olarak fikir, kültür, sanat, mal ve hizmet üretimi gibi birçok alanda uluslararası bütünleşmeyi ifade etse de iktisadi açıdan tanımlandığında ülkeler arası emek, sermaye, emtia ve finans piyasalarının entegrasyonu olarak bilinmektedir. İktisadi, siyasi veya sosyal nedenlerden dolayı ülkeler arasındaki sınırların kalkmaya başlamasıyla birlikte küreselleşme ya da globalleşme kavramı, dünyanın küçük bir köy haline dönüşmesi olarak da tanımlanmaktadır. Küresel çapta meydana gelen entegrasyon, ülkeler arasındaki irtibat, iletişim, teknolojik gelişme, pazarlama, yatırım gibi olanakların çok hızlı bir şekilde artmasına ve gelişmesine neden olmaktadır. Bu durumun başlangıcı iktisat tarihi açısından değerlendirildiğinde özellikle 15. yüzyılda coğrafi keşiflerin başlaması, merkantilizm akımının doğuşu ve dış ticareti arttırmaya yönelik uygulanan politikalar ile ön plan çıkmaktadır.

Küreselleşme olgusunun son yüzyıllarda izlediği değişim ve gelişim üç ayrı dönemde ya da dalgada kendini göstermektedir. İlki, sanayi devriminin sonu kabul edilen 1840 ile başlayıp 1914 I. Dünya Savaşına kadar ki süreçtir. Bu dönemin göze çarpan gelişmeleri yüksek emek ve sermaye hareketliliğinin yaşanmaya başladığı, ulaşım maliyetlerinin düşüş gösterdiği ve bu gelişmelere bağlı olarak artan dış ticaret hacmi olarak sıralanabilmektedir. İkinci küreselleşme dönemi ya da dalgası II. Dünya Savaşı sonrasındaki dönem olup 1950-1980 arası kabul edilmektedir. Bu dönemde ekonomilerin ticaret ve sermaye akımı önündeki engellerin kaldırıldığı, GATT, IMF, WB gibi uluslararası iktisadi kurum veya kuruluşların gün yüzüne çıktığı, lokal ve bölgesel entegrasyonların yaşandığı gelişmeler görülmektedir. Üçüncü ve günümüze kadar etkisi devam eden sonuncu küreselleşme dalgası ise 1980 sonrası yaşanan bilgi, inovasyon, iletişim ve telekomünikasyon alanlarındaki gelişmelerin gün yüzüne çıktığı, ulus devletlerin hakimiyetini kaybederek yerini uluslararası (çok uluslu) şirketlerin dünya ekonomisine hâkim olduğu dönem kabul edilmektedir.

Günümüzde küreselleşmenin dünya ekonomileri etkilerine bakıldığında, ülkelerin uzun dönemli dış ticaret politikalarına, uygulanan gümrük vergileri ve kotalara, ülkelerin uluslararası yatırım düzeylerine, yurt içi piyasaların geldiği seviyeye göre değişiklik göstermektedir. Çünkü günümüzde hükümetler uygulayacakları politikaları belirlerken son olarak küreselleşme sürecinin beraberinde getireceği etkileri de göz önüne alarak hareket etmeye başlamışlardır. Bu gelişmelerin neticesinde modern dünya

ülkelerinin genelinde sivil toplum kuruluşları, uluslararası kurum ve kuruluşlar ile çok uluslu şirketler gibi yapılar iktisadi ve siyasi alanlarda faaliyet gösteren önemli aktörler olmaya başlamışlardır. Böylece ulus devletler herhangi bir konuda karar verirken o alanda etkin rol oynayan bu kurum veya kuruluşların tutum ve davranışlarını da dikkate almaya başlamak zorunda kalmışlardır.

Hükümetlerin uyguladıkları liberalleşme politikaları küreselleşme olgusunu beraberinde getirmektedir. Ülkeler dışa açılmanın getirdiği bir takım sorun ve problemlerden korunmak adına yeni ve modern korumacı politikaları uygulamaya başlamışlardır. Yani küreselleşme ile birlikte devletin ekonomiye ve piyasalara müdahale ederken üstlendiği yeni görev ve sorumluluklarının arttığı görülmektedir. Gelişmekte olan ülkeler yaşanan hammadde ve teknolojik yetersizlik sorunlarının çözümüne dair, gelişmiş ülkeler ise yeni pazarlara açılmak, yerel üretimi dünyada hakim kılmak gibi uygulamaları hayata geçirmeye başlamışlardır. İşte bu gelişmelerin neticesinde hem gelişmiş hem gelişmekte olan ülkeler küreselleşme ve dışa açılma faaliyetleri neticesinde ulus yapılarını korumak adına kamu harcamalarını arttırma veya uygulanan kamu politikalarını değiştirme kararını almaya başlamışlardır.

Kamu harcamaları, II. Dünya Savaşı sonrası ülkelerin eski refah seviyelerine gelebilmeleri gibi birçok nedenden dolayı artmaya başlamış ve günümüze kadar artış trendini koruduğu görülmektedir. Eğitim ve sağlık alanları başta olmak üzere sosyal refah devlet anlayışının değişmesi, devletlerin yapmak ve uygulamak zorunda kaldıkları yeni görev ve sorumlulukların artışı, gelişen sosyal güvenlik hizmetlerinin faaliyetleri, hızlı nüfus artışı, yaşlı, çocuk, öğrenci, işsiz ve hastalara yönelik gerçekleştirdikleri harcamalar devletlerin kamu büyüklüğünü arttırmaya başlamıştır. Bununla birlikte Keynesyen görüş gereği hükümetlerin mali araçlar kullanarak makroekonomik göstergelere müdahale etmesi, siyasi konjonktürel durumlar, savaş ve pandemi gibi olağandışı durumların varlığı kamu harcamalarını ve doğal olarak kamu harcamalarının finansmanında ilk akla gelen vergi gelirlerini arttırmıştır (Cameron, 1978: 1243).

Küreselleşmenin etkisi ile ulus devletlerde meydana gelen mali hareketlilik, dünya ticaret hacminde de kendisini göstermiş ve ülkelerin dış ticaret hacimleri özellikle II. Dünya Savaşı sonrası kamu harcamalarına paralel olarak ciddi artış trendine girmiştir. Kısacası globalleşmenin yaşanmaya başlandığı dönemlerde aynı şekilde dış ticaret hacminin de dünyanın genelinde artış göstermesi bu iki olgu arasında iktisadi açıdan bir

ilişki olup olmadığının araştırılmasını sağlamıştır. Sosyal refah devlet anlayışındaki gelişmeler, dünya ekonomisinin birbirine entegre olması gibi neticeler acaba ülke ekonomilerini ne düzeyde etkilemektedir, sorularını gündeme getirmiştir.

Araştırmanın Konusu

Hızla artan dünya nüfusu, bireylerin artan talebi, refah toplumunun gereklilikleri vb. sebeplerden dolayı küreselleşme olgusu uluslararası bir etki oluşturarak ülkelerin dışı açılma politikaları üzerinde baskı oluşturmaktadır (Demircan & Ener, 2009: 5). Oluşan bu baskı paralelinde ülkelerin kamu harcamaları etkilenmekte ve ülkeleri mali sıkışıklığa itebilmektedir.

Literatürde ekonomilerin kamu büyüklüğü ile dışı açıklık arasındaki ilişkiyi açıklamaya yönelik üç teorik yaklaşım yer almaktadır. Bunlar, kamu büyüklüğü ile dışı açıklık arasında pozitif bir ilişkinin varlığını savunan Telafi Edici Etki Hipotezi; bu değişkenler arasında negatif bir ilişkinin var olduğunu iddia eden Etkinlik Hipotezi; üçüncü olarak değişkenler arasında nedensel bir ilişkinin olmadığını ifade eden Sanayisizleşme Hipotezi olarak kabul edilmektedir.

Bu bağlamda araştırmanın konusu ve kapsamı, Türkiye'nin de içinde bulunduğu G20 platformuna üye ülkelerin 31 yıllık dönemde kamu büyüklüğü ile dışı açıklık arasındaki ilişkinin ne düzeyde gerçekleştiğini göstermektir.

Araştırmanın Önemi

Dış ticaret hacmindeki gelişmeler gösteriyor ki önümüzdeki yıllarda da ekonomilerin hedeflenen iktisadi büyüme oranlarına ulaşmalarındaki en önemli unsur dış ticarete meydana gelen gelişmeler ile olacaktır. Ülkelerin ilerleyen yıllarda kamu hacmi büyüklüğünü öngörebilmesi ve buna göre tedbir alması aynı zamanda dışı açıklık arasındaki ilişkiyi de etkileyebilecektir (Down, 2007: 1; Arawatari, 2015: 29). Şayet bu bağlamda, ülkelerde kamu büyüklüğü ile dışı açıklık arasındaki ilişkiyi açıklayan hipotezlerden hangisinin geçerli olduğunun bilinmesi; hem ülkelerin iç politikalarının belirlenmesi hem de dünya ticaret hacmini büyük oranda oluşturan G20 ülkeleri üzerinden küresel çapta dünya kamu politikasına etki ederek yön verebilmesi ve bununla birlikte bu alanda çok fazla çalışma yapılmamış olmasından dolayı iktisat teorisi literatürüne de zenginlik katması araştırmayı önemli kılabilir.

Araştırmanın Amacı

Çalışmanın amacı dünya ekonomik üretiminin %85'ini, dünya nüfusunun %60'ını, uluslararası ticaretin %75'ini ve uluslararası yatırımın %80'ini gerçekleştirerek adeta dünyanın tamamında iktisadi olarak etkili olabilen G20 ekonomilerinde 1989-2019 dönemine ait kamu harcamaları, ticari açıklık oranı ve kişi başı gayrisafi yurtiçi hâsıla değişkenleri arasındaki ilişkinin “Etkinlik, Telafi Edici Etki ve Sanayisizleşme Hipotezleri” çerçevesinde analiz etmektedir.

Araştırmanın Hipotezleri

Kamu harcamaları ile dış ticaret olgusu arasındaki ilişkiyi açıklamaya yönelik birçok çalışma literatürde yer almış ve neticesinde Etkinlik, Telafi Edici Etki ve Sanayisizleşme Hipotezleri adıyla iktisat literatüründe üç çeşit hipotez kabul edilmektedir. Bu bağlamda çalışmanın temel hipotezi dışa açıklığın kamu harcamaları üzerine etkisinin araştırılması üzerine kurulmuştur.

Üç hipotezi de açıklayacak şekilde kurulan modelde bağımlı değişken olarak kamu kesimi büyüklüğü göstergesini temsilen kamu harcamalarının Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYH) içindeki payı (G/GDP), bağımsız değişken olarak dışa açıklık göstergesini temsilen toplam ticaret hacminin GSYH içindeki payı ($X+M/GDP$); açıklayıcı değişken olarak ise ülke büyüklüğü göstergesini temsilen kişi başına düşen milli gelir (GDPPC) değişkenleri kullanılmıştır. GDPPC değişkeninin modele dahil edilmesinin sebebi kamu harcamalarına etki eden faktörlerin istatistiksel olarak açıklanmasında sadece dışa açıklık oranının etkisi değil, aynı zamanda ülkenin iktisadi büyüme düzeyinin ve nüfusunun da ciddi etkisinin olmasıdır.

Telafi edici etki hipotezinin temelleri Cameron (1978) tarafından atılmış olsa da dış açıklık ile kamu büyüklüğü arasındaki pozitif yönlü ilişkiyi geliştirerek dikkat çekici hale getiren ve günümüze kadar önemini koruyan çalışma Rodrik (1996) tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda literatüre ışık tutan çalışmalar Cameron (1978) ve Rodrik'in (1996) çalışmaları olarak kabul edilmektedir.

Etkinlik hipotezi, Cusack (1997) tarafından ortaya atılmış fakat Cameron (1978) ve Rodrik'in (1996) aksine değişkenler arasında negatif yönlü ilişkinin de var olacağını savunan görüş olmuştur. Bu yönü ile literatüre farklı bir bakış açısı ile önemli bir katkı sağlayan çalışmalardan birisi olmaktadır.

Sanayisizleşme hipotezi, Clark (1940) ile Iversen & Cusack'ın (2000) yapmış oldukları çalışmada ilk iki hipoteze alternatif olarak, ekonomilerde sanayisizleşmenin neticesinde kamu büyüklüğü ile dışa açıklık arasında herhangi bir nedensellik ilişkisinin olmayabileceğini savunmaktadır. Ülkelerin tarım ekonomisinden sanayi ekonomisine oradan da hizmet sektörüne geçiş yaparak sanayileşmenin ülkede uzun yıllar gelişme göstermeden ve hakim olmadan iktisadi olarak büyüyebileceğini ve bu büyümenin etkisi ile refah devlet anlayışı gereği ülke refahının artışı sağlayan harcamalara yönelik talebin artabileceğini ifade etmektedirler. Özetle modern sanayileşmiş toplumlarda çeşitli sebeplerle ortaya çıkan ekonomik riskler ulusal düzeyde yapısal dönüşüme neden olup teknolojik gelişmeleri teşvik ederek mecbur kılabilmekte ve kamu harcamalarını dışa açıklık olmadan da arttırabilmektedir.

Araştırmanın Yöntemi

Panel veri analiz yöntemlerinin uygulandığı çalışmada öncelikle panelde kullanılan serilere gelen herhangi bir şokun panelin bütün yatay kesit birimlerine etki edip etmediğini görmek için Yatay Kesit Bağımlılığı testleri uygulanmaktadır. Bu konuda en popüler testlerden Breusch-Pagan (1980) tarafından geliştirilen CD_{LM1} ; Pesaran (2004) tarafından geliştirilen CD_{LM2} ve CD_{LM3} testleri; son olarak da Paresan vd. (2008) tarafından geliştirilen LM testi (LM_{adj}) testleri kullanılmaktadır.

Birimler arasında herhangi bir etkileşimin olup olmadığı sonucunu veren yatay kesit bağımlılığı testlerinin ardından ilgili birimlerin kendilerine has özelliklerinin de panele yansıtılıp yansıtılmadığını ifade eden Pesaran ve Yamagata (2008) tarafından geliştirilerek Homojenite Delta (Δ) testi kullanılmaktadır.

Serilerin kendinden önceki dönemlerde meydana gelmiş bir şok varsa ondan etkilenip etkilenmediğini anlamak ve durağanlık seviyelerini ölçmek için birim kök testlerinden Bai & Ng (2004) Panic Panel Birim Kök Testi uygulanmaktadır.

Değişkenler arasında uzun dönemli denge ilişkisinin varlığını ve birlikte hareket edip etmediğini de görmek amacıyla eşbütünleşme testlerinden ECM (Error Correction Model) Hata Düzeltme Modeli Eşbütünleşme ile Westerlund ve Edgerton (2007) LM Bootstrap Panel Eşbütünleşme Testleri kullanılmaktadır.

Değişkenlerin birbirleri arasındaki bağımlılığı ve bu bağımlılığın yönünü ile değişkenlerden birinin cari zamandaki değerine başka bir değişkenin gecikmeli olarak

etki edip etmediği hakkında bilgi veren nedensellik testlerinden Dumitrescu & Hurlin (2012) ile Emirmahmutoğlu & Köse (2011) Panel Nedensellik Testleri kullanılmaktadır.

Son olarak değişkenler arasında uzun dönemli eşbütünsel bir ilişkinin varlığı halinde, seriler arasında meydana gelen bir değişiklik durumunda değişkenlerin bundan ne düzeyde etkilendiğini gösteren parametre tahmincilerinden AMG (Genişletilmiş Ortalama Grup Tahmincisi) ve CCE (Ortak Korelasyonlu Etkiler) testleri uygulanmaktadır.

Araştırmanın Sunuş Sırası

Çalışma beş ana bölümden oluşmaktadır. Giriş niteliğindeki bu bölümün ardından birinci bölümde kamu kesiminin büyüklüğü hem kamu harcamaları hem de kamu gelirleri penceresinden ele alınmaktadır. İktisat ve maliye teorilerinde yer alan kamu kesimi büyüklüğünün ölçülmesinde kullanılan yöntemler ile kamu kesiminin büyümesine dair başlıca teorilere yer verilmektedir. İkinci bölümde dışa açıklık ve kriz kavramları ele alınmış ve krize sebep olan faktörler ile krizin ekonomik etkilerine değinilmektedir. Üçüncü bölümde çalışmanın omurgasını oluşturan etkinlik, telafi edici etki ve sanayisizleşme hipotezlerinin teorik çerçevesi yer almaktadır. Bu bölümde hipotezlerin teorik çerçevesi hipotezleri literatüre sunan öncü yaklaşımların argümanları ile açıklanmaktadır. Dördüncü bölüm, hipotezlerin G20 ülkelerinde geçerliliğinin sınındığı analiz kısmı olup ilgili hipotezlere ait, literatür araştırması, veri seti ve model bilgisi, çalışmada uygulanan ekonometrik yöntemler ile elde edilen ampirik bulgulardan oluşmaktadır. Çalışmanın son bölümü ise genel değerlendirme ve sonuç başlığı ile yer almakta olup bölümlerin kısa özeti yapıldıktan sonra, analiz bulguları değerlendirilip ulaşılan sonuçlara ve politika önerilerine yer verilmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAMU KESİMİ BÜYÜKLÜĞÜ KAVRAMI

Kavramsal olarak kamu kelimesi denildiğinde bir taraftan halk, toplum gibi manalar akla gelirken diğer taraftan bütün devlet kurumlarını ve toplumun yönetilmesi gereken kısmını da kapsamaktadır (Öztürk, 2013: 11; Kökocak, 2011: 3). Kamu kesimi kavramına bakıldığında devlet mülkiyetinde bulunan bütün kamu kurum ve kuruluşlarının tamamı anlaşılmaktadır. Bu tanımdan da anlaşılacağı üzere özel sektör ile kamu kesimi ya da kamu sektörü arasındaki ayrımı sağlayan ana etmen mülkiyet kavramı olduğu anlaşılmaktadır (Kirmanoğlu, 2013: 35). Kamu kesimi kavramı devletin piyasa şartlarına uygun olarak ürettiği her türlü mal ve hizmet üretimini ele alarak değerlendirilirse, bu defa kamu ekonomisi ya da kamu sektörü adıyla kamu kesimi büyüklüğü ifade edilmektedir (Tokatlıoğlu, 2005: 4).

Kamu sektörü kavramı dar ve geniş anlamda olmak üzere 2 türlü tanımlanmaktadır. Dar anlamda kamu sektörü, toplumun ortak ve asgari ihtiyaçlarının karşılanması olup sadece bütçe ile etkileşim içinde olan bir durumu ifade etmektedir. Geniş anlamda kamu sektörü, piyasa şartları içinde devletin mal ve hizmet üretimi ile ticari ağırlığının olduğu ve aynı zamanda ülke ekonomisi içinde büyük oranda yer alarak makroekonomik açıdan ülkeyi etkilediği ortaya çıkmaktadır (Özsoylu, 2006: 9).

1990'lı yıllardan itibaren hissedilmeye başlanan küreselleşme olgusu, son zamanlarda devletler bünyesinde mali küreselleşme alanında da dikkat çektiği görülmektedir. Ticaretin küreselleşmesi, hükümetleri kamu politikalarında bir takım modern değişikliklere ittiği ve özellikle kamu harcamalarında ciddi artışların yapılmasına zorladığı bilinmektedir. Mesela, dünya rekabetinde ayakta kalabilmesi ve bir marka olması adına yerel şirketlere yapılan sübvansiyonların artması, AR-GE alanında yapılan harcamaların sürekli artış trendinde olması, sosyal sigortalar ve sağlık alanındaki yatırımlar ve harcamalar, ekonomilerin kamu kesimi büyüklüğünü daha çok arttırdığına örnek gösterilebilmektedir. Fakat her ülkenin sosyo-kültürel yapısının, yerel politikasının, eğitim ve sanayi seviyelerinin farklı olması gibi benzer bir çok sebepten dolayı kamu kesimi büyüklükleri de ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir (Beşer, 2013: 7).

Çalışmanın birinci bölümünde öncelikle kamu kesimi kavramı ele alınmış olup, kamu harcamalarının özellikleri, sınıflandırılması, artış nedenleri ve iktisadi etkilerinin

yaklaşımlarından bahsedilmektedir. Daha sonra kamu kesiminin büyüklüğünün ölçülmesinde kullanılan yöntemler, optimal kamu kesimi büyüklüğü ve kamu kesiminin büyümesine ilişkin başlıca teoriler açıklanmaktadır. Son olarak kamu kesiminin harcama ayağından sonra dikkat çeken ve ikinci ayağını oluşturan kamu gelirleri, kamu gelirlerinin türleri ve sınıflandırılmasına değinilerek birinci bölüm tamamlanmaktadır.

1.1. Kamu Harcamaları

Arapça “harc” kelimesinden türetilen harcama kelimesi “gider, masraf, sarfiyat” anlamına gelmekte olup daha çok bir amaç uğruna yapılan her türlü masraf anlamında kullanılmaktadır. Hükümetler tarafından ülkeye yapılan her türlü gider ve masrafa en basit anlamda kamu harcamaları denilmektedir. Yani devlerin görev ve sorumlulukları uğruna üstlenmiş olduğu vazifesini gerçekleştirmek için yapmış olduğu maliyetlerin tamamına kamu harcamaları denilebilmektedir (Işık & Alagöz, 2005: 64).

Devletler günümüzde, eskisinden çok daha fazla görev ve sorumlulukları olan ekonomik bir birim olarak faaliyet göstermektedir. Sosyal devlet gereği artan sosyo-ekonomik sorumlulukların yerine getirilmesi, refah devlet anlayışının yaygınlaşması gibi sebepler toplumda zamanla kamusal ihtiyaçların artmasına ve doğal olarak kamu harcamalarının çeşitlenmesine neden olmuştur (Ulusoy, 2007: 2).

Bir arada yaşama mecburiyetinde olan insanoğlu sosyal yapısı gereği sonsuz ihtiyaçlarını karşılamak için örgütlenmeye, kolektif hareket etmeye başlaması devletin görev ve sorumluluk bilincinin yapısını değiştirmeye neden olmuştur. Bu bilinç ile toplumun talep ve ihtiyaçlarını karşılamak adına devletlerin yapmış olduğu her türlü ödeme ve masrafa yine kamu harcamaları denilmektedir (Akdoğan, 2014: 64-65).

Kamu harcamalarının tanımından da anlaşılacağı üzere bazı şartları taşıması gerekmektedir. Bunlar (Sarı, 2017: 8):

- İlgili yapılacak faaliyetin hukuki yasal bir dayanağının olması,
- İlgili yapılacak faaliyetin topluma yönelik ve faydalı olması,
- Bu faaliyetin kamu kurum ve kuruluşlarınca denetlenebilir olmasıdır.

Günümüz modern ekonomileri kamu harcamalarını dar ve geniş anlamda iki bakış açısı ile değerlendirmektedir. Merkezi idare harcamaları ile yerel yönetim harcamaları dar anlamda kamu harcamaları olarak kabul edilirken, geniş anlamda kamu harcamaları ise dar anlamda harcamalarına ilaveten sosyal güvenlik harcamaları, kamu iktisadi

kuruluşlarının harcamaları, topluma faydalı hizmetler sunan kurumların harcamaları, vergi harcamaları olarak vergi muafiyet ve indirimleri, özel şahısların yapmış oldukları bağış ve yardımlar ile son olarak devlet aktifinde meydana gelen azalmalar olarak kabul edilmektedir (Aksoy, 1991: 102-105). Fakat kamu harcamalarının ölçülmesi veya ifade edilmesinde yaşanan farklı sistematik uygulamaların varlığı neticesinde bir takım anlam karmaşasını önlemek amacıyla genellikle kamu harcaması denildiğinde dar anlamda kamu harcamaları akla gelmekte ve literatürde de bu şekilde kabul görmektedir (Tuncer & Yüksel, 2011: 215).

Dar ve geniş anlamda kamu harcamaları aşağıdaki tabloda özet olarak yer almaktadır:

Tablo 1.1. Dar ve Geniş Anlamda Kamu Harcamaları

Dar Anlamda Kamu Harcamaları	Geniş Anlamda Kamu Harcamaları
Yerel Yönetim Harcamaları	Yerel Yönetim Harcamaları
Merkezi İdare Harcamaları	Merkezi İdare Harcamaları
	Sosyal Güvenlik Harcamaları
	Kamu İktisadi Kuruluşların Harcamaları
	Topluma Faydalı Hizmetler Yapan Kurumların Harcamaları (Belediyelerin İşlettiği; Su, Doğalgaz, Elektrik, Otobüs İşletmeleri vb. Kurumların Harcamaları)
	Vergi Muafiyeti ve İndirimleri
	Devlet Aktifinde Meydana Gelen Azalmalar
	Özel Şahısların Yapmış Olduğu Bağışlar ve Yardımlar

Kaynak: (Aksoy, 1991: 102-105)

1.1.1. Kamu Harcamalarının Özellikleri

Kamu harcamalarının hem tanımı hem de uygulamadaki neticesi gereği belli başlı özellikleri vardır. Bunlar şu şekilde sıralanabilmektedir (Tuncer & Yüksel, 2011: 215):

1. Kamu harcamalarının toplumsal ihtiyaçları karşılaması gerekmektedir.
2. Kamu harcamaları ilgili yetkili makamlarca gerçekleştirilmektedir.
3. Kamu hizmetleri para karşılığı neticesinde sunulmaktadır.
4. Kamu harcamalarının artış trendinde olmasıdır.

- **Kamu harcamalarının toplumsal ihtiyaçları karşılaması gerekmektedir:** Yani ihtiyacın toplumun büyük bir kesimi tarafından hissedilebilir hale gelmesi ile gerek idari takdir gerekse siyasi tercih neticesinde devlet tarafından bu ihtiyacın karşılanması söz konusudur (Türk, 2002: 29). Bu durum devletin kar maksimizasyonu yerine fayda maksimizasyonunu benimsemesi neticesinde meydana gelmektedir (Heitger, 2001: 6).
- **Kamu harcamaları ilgili yetkili makamlarca gerçekleştirilmektedir:** Yani kendisine harcama yetkisi verilmiş bütün kamu kurum ve kuruluşları tarafından uygulanmaktadır. Bunlar belediyeler, devlet il özel idaresi, köy idareleri, kamu iktisadi teşebbüsleri gibi kurum ve kuruluşlardan oluşmaktadır (Türk, 2002: 28).
- **Kamu hizmetleri para karşılığı neticesinde sunulmaktadır:** Yani ticari ve sınai faaliyetlerde hesap birimi olarak paranın kullanılması ile birlikte her türlü mal ve hizmet alım satımında mübadele aracı olarak da kullanılması iş akışını kolaylaştırmaktadır. Böylece yapılan hizmetin büyüklüğü parasal olarak idrak edilebilmektedir (Türk, 2002: 31).
- **Kamu harcamalarının artış trendinde olmasıdır:** Yani modern çağda devletin artan sorumluluk ve görevleri ülkelerin kamu yatırımlarını sürekli arttırarak ve duraksamadan gerçekleştirmelerine neden olmaktadır. Bunun neticesi olarak da bütün ekonomilerde merkezi ve yerel idarelere ait harcamaların sürekli artış şeklinde gerçekleştiği görülmektedir (Mutluer vd., 2013: 108). Sosyal devletin görev ve sorumlulukları gereği eğitim, adalet, güvenlik, sağlık, ulaşım gibi temel vazifesine ilaveten özel sektörden kaynaklı oluşan negatif dışsallık ve piyasa başarısızlığının mevcut durumunu düzeltmek adına yapılan masraflar da kamu harcamalarını sürekli artış eğilimine sokmaktadır (Altay & Altın, 2008: 268-269).

1.1.2. Kamu Harcamalarının Sınıflandırılması

Kamu harcamalarının parasal olarak gösterilebilmesi özelliği neticesinde, yapılan harcamaların ne şekilde dağıtıldığını, öncelik olarak hangi hizmetlere yer verildiği ve gerçekleştirilen hizmetlerin maliyetinin ne düzeyde olacağı gibi birçok soruya cevap bulabilmek için kamu harcamalarının sınıflandırılmasına gerek duyulmuştur. Bu sınıflandırma aynı zamanda ilgili harcamanın nereye, ne kadar, nasıl ve hangi amaçla yapılacağının da tespitinde kolaylık sağlamaktadır. Ayrıca devlet fonksiyonlarının

niteliklerinin belirlenmesinde harcama usullerinin incelenmesi, bütçe uygulamalarının işleyişinde denetleme kolaylığı sağlaması, mevcut harcamaların geleceğe yönelik ışık tutması ve bütçe planlamasında fikir vermesi, harcama sonucunda elde edilen fayda ve sonuçların incelenerek yorumlanması ile son olarak kamu harcamalarının mali politika aracı olarak kullanılabilmesi yine kamu harcamalarının detaylı bir şekilde sınıflandırılmasının faydaları arasında kabul edilmektedir (Orhaner, 2007: 112-113).

Kamu harcamalarını çeşitli ölçütler baz alınarak farklı şekillerde sınıflandırmak mümkünse de en çok tercih edilen sınıflandırma türü İdari (Organik), Fonksiyonel (İşlevsel) ve İktisadi (Ekonomik) üçlü sınıflandırma türüdür. İdari sınıflandırma, harcamayı gerçekleştiren idari birimi; fonksiyonel sınıflandırma, harcama ile gerçekleştirilmeye çalışılan hizmetin türünü; iktisadi sınıflandırma ise harcamaların ekonomik özelliklerini ve etkilerini ifade etmektedir (Yılmaz, 2007: 84).

Tablo 1.2. Kamu Harcamalarının Sınıflandırılması

İdari Sınıflandırma	Fonksiyonel Sınıflandırma	İktisadi Sınıflandırma
TBMM, Cumhurbaşkanlığı, Sayıştay, Danıştay, Yargıtay, Dış İşleri Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Hazine ve Maliye Bakanlığı, Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı, Ticaret Bakanlığı vb. idari birimlerin yapmış olduğu harcamalar sayılabilir.	Genel Kamu Hizmetleri, Savunma Hizmetleri, Kamu Düzeni ve Güvenlik Hizmetleri, Ekonomik İşler ve Hizmetler, Çevre Koruma Hizmetleri, İskân ve Toplum Refahı Hizmetleri, Sağlık Hizmetleri, Dinlenme, Kültür ve Din Hizmetleri, Eğitim Hizmetleri, Sosyal Güvenlik ve Sosyal Yardım Hizmetleri sayılabilir.	Reel Harcamalar -Cari Harcamalar -Personel Harcamalar -Diğer Cari Harcamalar -Yatırım Harcamaları Transfer Harcamaları -Dolaylı-Dolaysız Harcamalar -Gelir-Servet Harcamaları, -Verimli-Verimsiz Harcamalar

Kaynak: (Yılmaz, 2007: 84-90)

1.1.2.1. İdari (Organik) Sınıflandırma

İdari sınıflandırma, devletin yapısı, organları ve ifa ettiği fonksiyonları ele alınarak yapılan kamu harcamaları tasnif şeklidir. Devletin harcama yapan organları arasında bir tasnif olduğundan dolayı bu sınıflandırmaya organik sınıflandırma da denilebilmektedir (Kalenderoğlu, 2013: 81).

İdari tasnife şu devlet kurum ve kuruluşları örnek gösterilmektedir: Cumhurbaşkanlığı, Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM), Diyanet İşleri Başkanlığı, Devlet Arşivleri Başkanlığı, Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği, Strateji ve Bütçe Başkanlığı, Adalet Bakanlığı, Danıştay, Yargıtay, Sayıştay, Anayasa Mahkemesi, İletişim Başkanlığı, Milli Savunma Bakanlığı, İç İşleri Bakanlığı, Jandarma Genel Komutanlığı, Milli Saraylar İdaresi Başkanlığı, Dış İşleri Bakanlığı, Ticaret Bakanlığı, Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı, Hazine ve Maliye Bakanlığı, Milli İstihbarat Teşkilatı Başkanlığı (BÜMKO, 2018: 48; Kalenderoğlu, 2013: 41).

İdari sınıflandırmanın temel amacı mevzuata uygun şekilde gruplandırılmış idari birimlerin harcamalarının miktarları ve bu harcamaların yapıldıkları yerler konusunda detaylı bilgi verilmesidir. Bu açıdan bakıldığında idari sınıflandırma, idari birimlerin oluşturulması ve yapılandırılmasında, iş bölümü ve koordinasyonun sağlanmasında faydalı olduğu görülmektedir (Eker & Tüğen, 1994: 81).

Devlet bütçesinin idari sınıflandırmaya göre harcama miktarlarının belirlenmesinin ardından ilgili birimlerin hizmet ve harcama durumları zamana ve yerine göre değişim gösterebildiği görülmektedir. Bu durumdan kaynaklanan yani zaman aralıklarıyla aynı kuruluşun yapmış olduğu harcamaların incelenmesinin zorlaşmasıyla birlikte uluslararası mukayeselerin de zorlaşması gibi sebeplerden ötürü günümüzde idari sınıflandırma artık yerini fonksiyonel sınıflandırmaya bırakmış durumdadır (Türk, 2002: 52-53).

1.1.2.2. Fonksiyonel (İşlevsel) Sınıflandırma

Fonksiyonel sınıflandırma, hizmeti dikkate alarak kamu harcamalarının gruplandırılması şeklinde tanımlanabilmektedir. Bu sınıflandırma türünün idari (organik) sınıflandırmadan üstün yönü rasyonel (akılcı) ve homojen olabilmesidir. Bu sınıflandırmada ilgili devlet birimlerinin gerçekleştirdiği hizmetlerin maliyetini tespit edebilmektedir. Fakat idari (organik) sınıflandırmada sadece ilgili devlet birimlerinin

yaptıkları kamu harcamaları bilinebiliyordu. Bu yönü ile de idari sınıflandırmadan daha avantajlı olduğu kabul edilmektedir (Eker & Bülbül, 2013: 86).

Fonksiyonel sınıflandırmanın tarihçesine bakıldığında ilk olarak Amerika Birleşik Devletleri'nin yerel idarelerinde görülmektedir. Fonksiyonel sınıflandırma yönteminde harcamaları yapan ilgili organdan ya da harcama türünden ziyade harcamanın hangi amaçla yapıldığı kısmı önem arz etmektedir. Bu yöntem sağlık, eğitim, güvenlik, savunma, adalet gibi alanlarda yapmış oldukları harcamaları daha verimli kullanmasına ve uygulanan hizmetlerin daha hızlı ve kolay yürütülmesine olanak sağlamaktadır. Böylece harcamaların hangi amaç doğrultusunda hizmete kanalize edildiği rahatlıkla görülebilmektedir (Özbaran, 2004: 125).

Fonksiyonel sınıflandırma, devletin birçok faaliyet alanlarına ne kadar kaynak tahsis edildiğini ve yıllar içerisinde yapılan harcamaların miktarındaki değişimin de takip edilmesine imkân sağlamaktadır (Pehlivan, 2013: 80). Bu durum kamu hizmetlerinin maliyetini daha gerçekçi bir metotla, doğru olarak ve karşılaştırma imkânı bularak hizmetlerin daha verimli olmasına da fayda sağlamaktadır (Aksoy, 1991: 107; Akdoğan, 2014: 86).

Fonksiyonel sınıflandırmaya şu hizmet kolları örnek gösterilmektedir: Savunma hizmetleri, kamu düzeni ve güvenlik hizmetleri, genel kamu hizmetleri, çevre koruma hizmetleri, ekonomik işler ve hizmetler, iskân ve toplum refahı hizmetleri, sağlık hizmetleri, dinlenme, kültür ve din hizmetleri, eğitim hizmetleri, sosyal güvenlik ve sosyal yardım hizmetleri şeklinde sıralanmaktadır (BÜMKO, 2018: 10).

1.1.2.3. İktisadi (Ekonomik) Sınıflandırma

İktisadi sınıflandırma, kamu harcamalarının ekonomi üzerindeki etkilerini ve sonuçlarını görmek amacıyla yapılan harcama türüdür (Tuncer & Yüksel, 2011: 218). İktisadi sınıflandırma reel ve transfer harcamaları olmak üzere iki ana kısma ayrılıp, reel harcamalar da kendi içinde ayrıca cari harcamalar ve yatırım harcamaları olmak üzere ikiye ayrılmaktadır (Yüksel & Songur, 2011: 368). Bunun dışında kamu harcamaları farklı bir bakış açısıyla iktisadi olarak verimli ve verimsiz olarak da değerlendirilebilmektedir (Türk, 2002: 57).

Reel Harcamalar: Üretimi, fiyatı ve talebi etkileyerek milli gelir üzerinde doğrudan etkisi olan harcamaların genel adına reel harcamalar denilmektedir. Bu

tanımdan yola çıkarak devletin yapmış olduğu her türlü harcama neticesinde devletin mal ve hizmet elde edebildiği harcamalara da reel harcamalar denilebilmektedir (Mutluer vd., 2013: 115).

Reel harcamalar özellikle kamu maliyesi literatüründe gerçek harcamalar, efektif harcamalar, faktör harcamaları, üretken harcamalar adıyla da anılmaktadır (Akdoğan, 2014: 88). 3:88 Reel harcamalar, ekonomiyi canlandırması ile birlikte yeni gelir akımlarının oluşmasına da vesile olması nedeniyle milli gelire dahil edilen harcama kalemleri arasındadır. Bu yüzden reel harcamalar, Gayri Safi Milli Hasıla hesaplanırken dahil edilmektedir.

Cari Harcamalar: Reel harcamaların iki ayağından ilkinin cari harcamalar oluşturmaktadır. Cari harcamaları dar bir çerçevede tanımlamak gerekirse, hizmet alımları, demirbaş alımları, ek çalışma ücretleri gibi devletin yapmak zorunda olduğu hizmetler için yapılan harcamalardır (Güner, 2002: 35). Fakat geniş çerçevede bir tanım yapılması gerekiyorsa cari harcamalar, yıl içerisinde sürekli tüketilen ve topluma faydası sürekli olmasa da kamu yararına olan ve her yıl tekrarlanan mal ve hizmet üretimi için gerçekleştirilen her türlü harcamaya denilmektedir. Zaten cari kelimesi terim anlamı itibariyle sürekli, akan, giden manasında kullanılmaktadır (Kalenderoğlu, 2013: 45; Mutluer vd., 2013: 119).

Cari harcamalar, mal ve hizmet üretimi ve tüketimine yönelik harcamalar olmasından dolayı ülke ekonomisinin toplam talep ve arz boyutunu etkileyebilmektedir. Dolayısıyla iktisadi büyüme ve kalkınmayı da önemli ölçüde etkileyebilmektedir. Bu harcamalar topluma yani insana yönelik olduğundan daha çok eğitim, güvenlik, sağlık ve sosyal harcamalar buna örnek gösterilmektedir (Türk, 2002: 61).

Cari harcamalar, **personel harcamaları** ve **diğer cari harcamalar** olmak üzere kendi içinde iki gruba ayrılmaktadır. Personel harcamalarına örnek; kamu ve sözleşmeli personelin maaşları, işçi ücretleri, tazminatlar ve ödüller, sosyal yardımlar ve ek çalışma karşılıkları, cenaze giderleri, ilgili ödenekler, tedavi yardımları ve diğer personel giderleri gösterilmektedir. Diğer cari harcamalar ise devletin, zaruri yani temel görev ve sorumluluklarını yerine getirilmesi amacıyla personel harcamaları dışında kalan alanlara yapmış olduğu zorunlu harcamalar olarak tanımlanmaktadır. Diğer cari harcamalarına örnek; yolluklar, hizmet alımları, bazı malzeme, demirbaş ve tüketim malları alımları gösterilmektedir (Yılmaz & Susam, 2001: 412).

Cari harcamalar direkt olarak hem toplam tüketim hacmini arttırarak ekonomiyi etkilediğinden hem de yatırım mallarına karşı olan talebi de etkilediğinden uyarılmış yatırımların ortaya çıkmasına sebebiyet verebilmektedir (Türk, 2002: 61).

Yatırım Harcamaları: Devletin kaynaklarının en etkin şekilde kullanılması gereken, üretimde verimliliği arttırarak üretimin artmasını sağlayan dayanıklı özellikte olup faydası yıllar boyu süren mallara yapılan harcamalara denilmektedir (Gürsoy, 1978: 132). Bu amaç doğrultusunda ülkelerin sermaye birikimini yani tasarrufu sağlamak amacıyla sermaye malları alımına yönelik yapmış olduğu her türlü harcamalar da yatırım harcamaları kapsamına girmektedir. Makineler, teçhizat alımları, baraj ve otoyol yapımı yatırım mallarına örnek gösterilebilir (Tuncer & Yüksel, 2011: 219). Hammadde, yarı mamul ve mamul stoklarındaki alımlar, bina ve konut inşaatları sermaye stokunda artışa sebebiyet vermesi açısından onlar da yatırım harcamaları grubunda değerlendirilmektedir (Caymaz, 2016: 30).

Klasik ekolün görüşüne göre devletin ekonomiye müdahale etmemesi gerektiğinden yatırım harcamalarının önemi yok denecek kadar azdır. Fakat 29 Buhranı ve Keynesyen ekolünün ortaya çıkmasının ardından günümüz ekonomilerinde devletin bizzat ekonomik bir birey olarak piyasanın içinde olması, istihdam, kalkınma ve büyüme, gelir dağılımında adalet gibi temel görev ve sorumlulukların olması yatırım harcamalarının kamu harcamaları yoluyla gerçekleşmesini sağlamaktadır (Akdoğan, 2014: 92-93).

Yatırım harcamalarının etkileri uzun dönemde ortaya çıktığından kısa vadede günün mevcut ekonomik koşullarına göre bu harcama kalemlerinde kısıtlama yapılması ekonomilerin üretim hacimlerini olumsuz etkileyebilme özelliğini de yansıtmaktadır (Ulutürk, 1998: 115-116).

Transfer Harcamaları: Transfer harcamaları bakış açılarına göre farklı şekillerde tanımlanabilmektedir. Mesela bazı tanımlar şu şekilde literatürde yer almaktadır: Yapılan harcama karşılığında herhangi bir mal ve hizmet elde edilmeyen harcamalardır. Milli gelirden herhangi bir artış ya da azalışa sebebiyet vermeksizin alım gücünün farklı kişiler ya da kurumlar arasında el değiştirilmesidir. Bu açıdan bakıldığında gerek cari dönemde gerekse gelecek dönemde toplam talep üzerinde etkisi olmayan yani üretim kapasitesini etkilemeyen harcamalar olarak kabul edilmektedir.

Transfer harcamaları verginin tersi bir uygulama olarak da kabul edilmektedir. Tüketici konumunda olan şahıslara ya da firmalara yapılan harcamalardır. Sosyal sigorta ödemeleri, öğrencilere verilen burslar, fakir ve yoksul konumundaki kişilere yapılan yardımlar, gazi ve şehit yakınlarına ödenen aylıklar şahıslara yapılan transfer harcamalarına örnek gösterilirken; sübvansiyonlar, vergi iadeleri, prim indirimleri firmalara örnek gösterilmektedir (Orhaner, 2007: 115-116; Caymaz, 2016: 28).

Transfer harcamalarındaki çeşitlilik analistler tarafından farklı sınıflandırmaları doğurmuştur. Esasında her bir sınıflandırma kendi içinde doğru olsa da bakış açısına göre birbirinden ayrılabilir. Bu açıdan değerlendirildiğinde transfer harcamaları dolaylı ve dolaysız harcamalar, gelir ve servet harcamaları, verimli ve verimsiz harcamalar olmak üzere 3 farklı grupta değerlendirilebilmektedir.

Dolaylı ve Dolaysız Transfer Harcamaları: Tüketicilere yönelik bir takım mal ve hizmet fiyatlarında indirim yapılması sonucu gerçekleşen yardımlar; üreticilere yönelik maliyet avantajının sağlanması için yapılan vergi iadeleri veya yatırım indirimleri dolaylı transfer harcaması kabul edilmektedir. İhtiyaç sahiplerine yapılan yardımlar, öğrenci bursları gibi bireylerin gelirlerinde doğrudan artış meydana getiren yardımlar ise dolaysız transfer harcaması olarak kabul edilmektedir.

Gelir ve Servet Transfer Harcamaları: Kişilerin gelirlerini arttıran ve vermiş oldukları bir hizmetten ötürü elde ettikleri edinimlere gelir transfer harcamaları denilmektedir. Buna kişilerin aldıkları maaşlar örnek gösterilmektedir. Servet transfer harcamaları veya diğer adıyla sermaye transferleri ise kişilerde sermaye birikimine neden olan harcamalar olarak tanımlanmaktadır. Savaş tazminatları buna örnek gösterilmektedir (Kalenderoğlu, 2013: 43-44).

Verimli - Verimsiz Transfer Harcamalar: Bu transfer harcama grubu devletin yapmış olduğu harcamalar neticesinde ülke üretiminde herhangi bir değişiklik meydana gelip gelmemesine göre değerlendirilmektedir. Milli hâsıla ve üretim üzerinde iktisadi bir amaçla değişiklik meydana getiren harcamalara verimli transfer harcamaları denilmektedir. Fakat üretim kapasitesini arttırmadan ya da değiştirmeden sadece kamuya yönelik sosyal amaçların gerçekleşmesi için yapılan harcamalara verimsiz transfer harcamaları denilmektedir (Meriç, 2003; Kalenderoğlu, 2013: 84-85).

Son olarak literatürde bu transfer harcamaları gruplarının dışında genel olarak **karşılıklı ve karşılıksız** transfer harcamaları olmak üzere ikiye ayrıldığını ifade eden

analistler de görülmektedir. Devletin sosyal amaçlı kişilere, işletmelere ve ülkelere yapmış oldukları harcamalar karşılıksız transfer harcamalarıdır. Eğer bu harcamaların dolaylı olarak ekonomiye kanalize edilmesi ile iktisadi olarak bir kıymet veya netice elde ediliyorsa bu tür harcamalara da karşılıklı transfer harcamaları denilmektedir (Mutluer vd., 2013: 117-118).

1.1.3. Kamu Harcamalarının Artış Nedenleri

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülke ayrımı yapılmaksızın 20.yy'dan itibaren bütün devletlerin kamu harcamalarında artışlar meydana geldiği gözlemlenmektedir. Bunun birçok sebebi olsa da en dikkat çekici olanı ülkelerin sosyal devlet anlayışındaki pozitif değişim ve gelişim ile hızlı nüfus artışı kabul edilmektedir. Bu sürecin tarihsel seyrine bakıldığında birinci ve ikinci dünya savaşı sonrası oluşan tahribatın devletler eliyle ve gelişen teknolojik seviye ile düzeltilmesi doğal olarak kamu harcamalarının hız kazanarak artması ile sonuçlanmıştır (Devrim, 2002: 114).

1929 Büyük Buhran ile birlikte değişen klasik ekol anlayışı yerini ekonomiye daha çok müdahale eden Keynesyen anlayışa bırakması, devletlerin sosyal yönden artan görev ve vazifeleri, özel sektörün kar marjı düşüklüğü nedeni ile bazı sektörlerde yatırım yapmayarak dışsallıklar oluşturması, ölçek ekonomileri, kamusal mal ve hizmet çeşitliliğinin artması, siyasi, askeri ve daha birçok sebepten dolayı ülkelerin kamu alanında yaptıkları harcamalar tarihsel süreç içerisinde artarak devam edegelmiştir (Yiğit, 2013: 23; Ulusoy, 1989: 30).

İktisat literatüründe kamu harcamalarının artış nedenleri görünürde ve gerçek artış nedenleri olmak üzere iki bölüme ayrılmaktadır (Yılmaz, 2007: 93). Bu nedenlerin tamamı aşağıdaki gibi Tablo 1.3'te sınıflandırılarak görülmektedir.

Tablo 1.3. Kamu Harcamalarının Artış Nedenleri

Görünürde Artış Nedenleri	Gerçek Artış Nedenleri
Paranın Satın Alma Gücünün Düşmesi	Siyasi Nedenler
Bütçe Sistemlerinin Değişmesi	Askeri Nedenler
Parasal (Nakdi) Ekonomiye Geçiş	Sosyal Nedenler
Nüfus Artışları	Ekonomik Nedenler
Devletleştirme ve Kamusallaşma Giderleri	Teknolojik Gelişmeler

Kaynak: (Mutluer vd., 2013: 108-113)

Tablo 1.3'te görüldüğü üzere kamu harcamalarının görünürde artış nedenleri olarak paranın satın alma gücündeki düşüş, bütçe sistemlerinde meydana gelen değişim, kamu hizmetlerinin para ile görülmesi olarak tanımlanan parasal ekonomiye geçiş, nüfus artışı ve kamusallaşma giderleri gelmektedir. Gerçek artış nedenleri ise devletin fonksiyonlarında meydana gelen artışın neticesinde siyasi, askeri, sosyal, ekonomik nedenler ile teknolojik gelişmeler şeklinde sıralanmaktadır (Mutluer vd., 2013: 108-113).

Ülkelerin içinde buldukları ekonomik, sosyo-kültürel ve mali koşulları ile gelişmişlik düzeyleri kamu harcamalarını etkileyen faktörlerin gerçek mi yoksa görünürde nedenler mi olmasını etkilemektedir. Aslında kamu harcamalarına etki eden sebepler, genel olarak hem gerçek hem de görünürde artış nedenlerine birlikte tesir etmesine karşın bazı nedenler bazı ülkelerde daha fazla ağırlık göstermektedir. Mesela, iktisadi ve mali yönden güçlü ekonomilerde kamu harcamaları genel olarak gerçek artış nedenleri ile iktisadi ve mali yönden zayıf ekonomilerde görünürde artış nedenleri farklılık gösterebilmektedir (Akdoğan, 2014: 69).

1.1.3.1. Kamu Harcamalarının Görünürde Artış Nedenleri

Kamu harcamalarının görünürde artışı, vatandaşlara sunulan her hangi bir mal ya da hizmetin niteliksel olarak değişmemesine rağmen nicel yönden yani sadece rakamsal olarak artışın gerçekleşmesini ifade edilmektedir (Edizdoğan, vd., 2012: 63). Bu durum devletin vatandaşlarına sunduğu mal veya hizmetin aynı kalması sonucunda bütçe giderlerinin rakamsal olarak artması ile gerçekleşebildiği gibi kamu hizmetlerinde kullanılan üretim faktörlerinin miktarında artış meydana gelmeksizin sadece bütçe rakamlarının artışı olarak da görülmektedir (Erdem vd., 2013: 64). Kamu harcamalarının görünürde artış nedenlerinin detayları başlıklar halinde aşağıdaki gibi sıralanmaktadır:

Paranın Satın Alma Gücündeki Düşüş: Kamu harcamalarının görünürdeki artış nedenleri arasında ilk sırada paranın satın alma gücündeki düşüş gelmektedir. Bu durum daha çok enflasyonun ve döviz kurunun yüksek olduğu ülkelerde sıkça görülmektedir. Satın alma gücündeki azalış aynı bedel ödenerek daha az mal veya hizmet alınması ya da aynı mal veya hizmet miktarını daha fazla bedel ödeyerek almak anlamına gelmektedir. Bu durum kamuda gerçekleştiğinde rakamsal olarak kamu

harcamalarındaki artış gerçekte bir iyileştirme ya da refah artışını ifade etmemektedir, yani artış reel olmayıp nominal olarak gerçekleşmektedir (Pehlivan, 2013: 72-73). Diğer bir ifadeyle satın alma gücü paritesindeki düşüş, enflasyon kaynaklı olduğundan kamu harcamalarının hizmet kalitesi ve miktarında önemli bir artışa sebebiyet vermeden aynı hizmetin daha pahalı olarak sunulması anlamına gelmektedir (Akdoğan, 2014: 66). Paranın değerindeki değişim ise fiyat endeksleri aracılığı ile belirlenir ve kamu giderlerinde meydana gelen artışın gerçek mi yoksa görünürde mi olduğuna bu şekilde karar verilmektedir (Pehlivan, 2013: 72-73).

Sonuç olarak gerek enflasyonist etkiler gereği fiyatlar genel seviyesindeki artış nedeni ile gerekse deflasyonist etkiler gereği paranın değerinin düşmesi ile artan kamu harcamaları, kamu hizmetlerinin kalite ve miktarında bir değişiklik meydana getirmemiş kabul edilmektedir. Bu durum, sadece kamu harcamalarının nominal artışı olarak kabul edilmektedir (Güvel, 2018: 62).

Bütçe Sistemlerinin Değişmesi: 20. yy başlarına kadar devletler safi bütçe usulünü uygulamaktaydı. Bu usule göre devletlerin bütçe sistemlerinde gelir ve giderlerin ayrı ayrı gösterilmeyip, giderlerin gelirden düşüldükten sonra kalan kısmın yine gelir olarak gösterildiği bir uygulama kullanılmaktaydı. Böylece gelir ve giderler birbirinin ardınca gizlenebilmekteydi. Bunun yerine gelirlerin yanına bu gelirleri elde etmek için katlanılan giderlerin de bütçe kalemlerinde yer alması ile bütçe harcamalarında görülmeyen kalemlerin bütçeye yansımaları anlamına gelen gayri safi usule geçilerek kamu harcamalarında görünürde bir artış gerçekleşmesine neden olunmuştur (Yılmaz, 2007: 95).

Safi usulün terk edilerek gayri safi usüle geçilmesinde devletin yapmış olduğu harcamalar ile elde ettiği gelirlerin denetiminde zorluk yaşanması, kamu kaynaklarının etkin şekilde kullanılmaması sonucu israfın artması, çeşitli suiistimallerin oluşması ve bunların önüne geçilememesi gibi sebepler yer almaktadır (Edizdoğan vd., 2012: 65; Yurgiden, 2018: 16).

Parasal (Nakdi) Ekonomiye Geçiş: Önceleri aynı karşılık ile gerçekleşen kamusal hizmetlerin zamanla yerini nakdi yani parasal tutarlara bırakması kamu harcamalarının görünürde artışına neden olmuştur. Üretimin değer karşılığı, sunulan hizmetlerin miktarının parasal olarak ölçülmesi kamu harcamalarının rakamsal olarak artışına ve doğal olarak nominal bir yükselmeye neden olmaktadır (Akdoğan, 2014: 75).

Eskiden devletlerin aynı olarak gerçekleştirdikleri yardımlar ve kamu harcamaları parasal olmayan kıymetli eşyalar ile mübadele suretiyle yapılmaktaydı. Zamanla bu sistem terk edilerek nakdi yardımların ve harcamaların gerçekleşmesi hizmet seviyesini değiştirmese de nominal olarak kamu harcamalarının artmasına neden olmaktadır. Yani devlet bütçesinde hizmetlerin parasal olarak ifade edilmesi aynı sisteme geçilmesi ile yükselişe neden olmaktadır (Türk, 2002: 38-39).

Nüfus Artışı: Devletlerin ülke vatandaşlarına yapmış oldukları kişi başı harcama miktarı, nüfusun artması ile toplam harcama miktarında artışa neden olmaktadır. Yani kişi başı yapılan harcama miktarı sabit kalsa bile devletlerin yaptığı kamusal hizmet harcamaları artış gösterecektir. Mesela nüfus artışı ile birlikte yeni yerleşim alanlarının oluşması, alt yapı hizmetlerindeki artış, inşaat ve yatırım faaliyetlerin artması, karayolu, sağlık ve eğitim harcamaları gibi meselelerden dolayı kamu harcamaları nüfusa bağlı olarak artış göstermektedir (Mutluer vd., 2013: 111). Yani devletin yönettiği alan ve götürdüğü hizmet artış gösterse bile kamu hizmetlerinin miktar ve kalitesinde bir değişiklik gelmediği sürece gerçekleşen büyüme görünüşte artış olarak kalacaktır (Akdoğan, 2014: 76-77; Güner, 2002: 28).

Devletleştirme ve Kamusallaşma Giderleri: Devletler mali, iktisadi, sosyal ve siyasal nedenler gibi birçok sebepten dolayı özel sektör tarafından işletilen veya faaliyeti yürütülen işletmeleri devletleştirebilir veya iktisadi bir aktör olarak sektöre hâkim konuma getirebilir (Ejder, 2011: 86). Bu durumda özel kesimce yapılması gereken hizmetler devletin bütçesinden karşılanacağı için satın alma nedeniyle devletin bütçesinde o iş kadar bir maliyet oluşacaktır. Bu durum kamu harcama kalemlerinde sadece rakamsal olarak artışa neden olacak ve görünüşte bir artış olarak yansıtacaktır (Edizdoğan vd., 2012: 66-67).

Başka bir ifade ile özel teşebbüslerin kamu teşebbüsü haline gelmesiyle mevcut müesseselerin devlet bünyesine katılması kişi başı sunulan mal ve hizmetlerinin artışına neden olmadan toplam harcamaların artışına neden olmaktadır. Bu durum görünürde kamu harcamalarında artış olarak kabul edilmektedir (Öğretir, 2019: 97).

1.1.3.2. Kamu Harcamalarının Gerçek Artış Nedenleri

Kamu harcamalarının gerçek olarak artmasının kabulü, mal veya hizmetlerin niceliksel olarak artmasının yanında kalite ve niteliksel olarak da miktarının artmasına

bağlanmaktadır (Caymaz, 2016: 11). Bu durumun devletlerde iktisadi yapı, askeri faaliyetler, siyasi değişiklikler, sosyal ve teknolojik unsurlar ile gerçekleştiği bildirilmektedir (Kalenderoğlu, 2013: 63-65). Başka bir bakış açısına göre kamu harcamalarının milli gelir içindeki payının bir önceki yıla nazaran artmasıyla birlikte kişi başına düşen harcama miktarının da artış sağlanması gerçek manada kamu harcamalarının artışı olarak kabul edilmektedir (Edizdoğan, 2008: 65).

Siyasi Nedenler: Kamu harcamalarındaki artışın gerçek nedenleri arasında devlet anlayışındaki değişimin etkili olduğu görülmektedir. İktisat tarihinde klasik ekol anlayışına göre devletin ekonomiye müdahale etmemesi ve eğitim, sağlık, ulaşım gibi temel hizmetler ile faaliyet alanının sınırlandırılması kabul edilmiştir. Fakat 20.yy ile birlikte bu anlayışın yıkılması, devletin toplum ile iç içe olması, tarafsız devlet anlayışından sosyal ve refah devlet anlayışına geçilmesi ülkelerin kamu faaliyetlerini arttırarak kamu harcamaları üzerinde çok büyük artışlar sağlamıştır. Bu durum yani devlet anlayışındaki köklü ve modern değişim kamu harcamalarının gerçek artış nedenlerinden biri olarak kabul edilmektedir (Eker & Tüğen, 1994: 72). Bu yüzden siyasi nedenlerden kaynaklı artan kamu harcamalarına bakıldığında hem niceliksel hem de niteliksel olarak artışın gerçekleştiği anlaşılmaktadır (Kalenderoğlu, 2013: 35).

Askeri Nedenler: Askeri nedenler en önemli gerçek kamu harcamaları artış nedenleri arasında yer almaktadır (Mutluer vd., 2013: 132). Özellikle 19. ve 20. yüzyıllarda dünya çapında meydana gelen savaşlar, ülkelerin savunma harcamalarını ciddi boyutlarda arttırmıştır. Normalin üstünde artış gösteren kamu harcamaları, gelişen teknoloji ve silah sanayi yatırımları ile birlikte daha da hız kazanmıştır (Akdoğan, 2014: 78). Günümüzde ülkeler her an bir savaş çıkma ihtimaline binaen eğitim ve savunma tatbikatı yapmaları, envanterlerine çeşitli savaş aletleri ve makineleri eklemeleri nedeniyle, savaş olmasa dahi savunma harcamalarından kaynaklı kamu harcamalarının sürekli artışı meydana gelmektedir. Bu durum analistler tarafından kamu harcamalarını arttıran gerçek nedenler arasında kabul edilmektedir.

Sosyal Nedenler: Ekonomik, kültürel ve küresel yapının değişmesi zaman içerisinde toplumların sosyal yapısını da etkilemektedir. Eskiye nazaran değişen hayat koşulları devletlerin sosyal devlet olma politikası gereği birçok alanda faaliyetinin artmasına neden olmuştur. Huzur evlerinin sayısının artması, yardıma muhtaç kişilerin çoğalması, dinlenme tesisleri sayısı ve umuma açık sosyal tesis anlayışındaki değişim

gibi birçok alanda toplumun refah seviyesindeki artışa paralel olarak devletlerin kamu harcamalarını ciddi oranda arttırdığı görülmektedir (Akdoğan, 2014: 79). Bu duruma ilaveten nüfus artışındaki gelişme ve kırsal alandan şehirlere doğru akan göç dalgaları, yol, barınma, elektrik, eğitim, kanalizasyon, sağlık, işsizlik gibi toplumsal sorunları da beraberinde getirdiğinden sosyal sebeplerden kaynaklı kamu harcamalarının artışı gerçek anlamda bir harcama sebebi olarak kabul edilmektedir (Ulusoy, 1989: 35; Pehlivan, 2013: 71).

Ekonomik Nedenler: İhtiyaçların sınırsız olması olgusundan hareketle bireylerin artan tüketim miktarları, toplumların refah anlayışındaki değişimle birlikte gelişen kalite anlayışı, ülkelerin iktisadi olarak kalkınma ve büyüme hamlelerindeki artış doğal olarak devletlerin kamu harcamalarında hem niteliksel hem de niceliksel olarak artışa neden olmaktadır (Orhaner, 2007: 108).

Klasik anlayışın terk edilmesi ile birlikte devlet otoritesinin ekonomiye müdahalesi, piyasa başarısızlıklarında ve özel sektörün faaliyette bulunmadığı alanlara dışsallık etkisi gereği devletin kar amacı gütmeyen yatırımlarda bulunması, yeni kalkınma ve büyüme hamlelerinin atılması, durgunluk ve kriz dönemlerinde ekonomiyi canlandırmak adına atılan adımlar ve daha birçok sebepten ötürü kamu harcamalarında meydana gelen artışların gerçek anlamda olduğu kabul edilmektedir (Kalenderoğlu, 2013: 35).

Teknolojik Nedenler: Son yüzyılda teknolojik alanda meydana gelen gelişmeler hız kazanarak devam etmektedir. Öyle ki geçmişten günümüze birçok alanda yeni mal ve hizmetlerin üretilmesi aynı zamanda nitelik ve kalitenin de artmasına neden olmaktadır. Bu gelişmelere paralel olarak toplumların ihtiyaç duydukları yeniliklerin artması ve buna bağlı olarak maliyetlerin yükselmesi, sınırlı kaynaklar ile verimli üretimin gerçekleştirilebilme çabası ülkeleri giderek teknolojiye daha bağımlı hale getirmektedir. Yeni teknolojik duruma ayak uyduran devletler büyük harcamalar yaparak kamu otoritesini sağlamaya çalışmaktadır. Mesela, yapay zeka otomasyon sistemleri, ulaşım sektöründe kullanılan yeni sistemler, medikal ve tıp alanında kullanılan cihazlar, eğitim sektörüne entegre edilen son teknolojik materyaller, savunma sanayiinde üretilen son sistem savaş alet ve makineleri gibi gelişmelerden dolayı devletlerin teknolojik gelişmeler ile birlikte kamu harcamalarında da ciddi artışlara neden olmaktadır (Orhaner, 2007: 112).

1.1.4. Kamu Harcamalarıyla İlgili Genel Yaklaşımlar

Kamu harcamaları ile ilgili tarihsel süreçte birçok farklı görüşün söz konusu olduğu görülmektedir. Bu başlıkta, kamu harcamalarının hükümetler aracılığıyla müdahale edilip edilmemesi konusunda farklı iktisat ekollerinin görüşlerine yer verilmektedir.

1.1.4.1. Klasiklere Göre Kamu Harcamaları

18. yüzyılın sonları ile 1929 Ekonomik Buhrana kadar olan dönemi kapsayan klasik ekole göre, kamu harcamaları çok dar ve sınırlı düzeyde tutulmaktadır. Klasiklere göre devletin görevi, sadece adaleti ve güvenliği sağlamak gibi temel hizmetlerin olduğu, bununla beraber özel kesimin üretmediği ve toplum için faydalı görünen mal ve hizmetleri de devletin üretmesi gerektiği ifade edilmektedir. Klasiklere göre, piyasada kendi kendine oluşan bir ekonomik dengenin varlığı kabul edilmektedir. Kamu harcamalarının finansmanı olan vergileri, devletin iyi bir şekilde yönetemeyip hatta yok ederek verimsiz hale getirmesi ve bundan dolayı da milli gelirin azaldığı görüşünü dahi benimseyen klasik iktisatçılar bulunmaktadır. Ayrıca devlet faaliyetlerinin genel olarak sınırlı olması gerektiği savunulmuş, kamu harcamalarının da mümkün olduğunca az yapılması gerektiği belirtilerek mevcut yatırımların özel sektör tarafından yani piyasa mekanizmasına bırakılarak gerçekleştirilmesi öngörülmüştür. Eğer devlet faaliyetlerini arttırırsa piyasa ekonomisinin işleyişinin bozulacağı ve daha kötü bir iktisadi yapı oluşacağı kabul edilmiştir. Bu sebeplerden ötürü sonuç olarak kamu harcamalarının artmasına şiddetle karşı olduklarını ifade etmişlerdir.

Serbest girişimcilik felsefesini baz alan klasik ekolün öncüleri Adam Smith, David Hume, J. Stuart Mill ve David Ricardo kabul edilmektedir. D. Hume, devletlerin ilerde beklenmedik bir durumla karşılaşmaları halinde şimdiden tasarruf yapmaları gerektiğini ve alışılmadık durumda ihtiyaçların bu tasarruf ile karşılanmasını savunmuştur (Bağcı, 2001: 19). A. Smith ise bütün bireylerin kendi menfaatini temin etmesi sonucunda toplumun tamamının faydasının maksimize edileceğini savunmuştur. Bundan dolayıdır ki devletin ekonomiye müdahalesi zararlı ve gereksiz olduğu ifade edilmiştir. Çünkü, zaten ekonomide görünmez bir el, fiyat mekanizmasını işletirmekte ve iktisadi denge kendiliğinden oluşmaktadır (Künü, 2013: 25).

İktisadi dengenin oluşabilmesi için devletin doğal düzene müdahale etmemesine inanan klasik iktisatçılar, hükümetin yapacağı harcamaların neticesine değil miktarına önem vermişlerdir. Kamu harcamalarını klasik iktisatçılar basit bir tüketim olarak görmektedir. Ayrıca devletin bir tüketici olduğunu ve devletin gerçekleştirdiği kamu harcamalarının milli geliri eksilttiğini savunmuşlardır (Edizdoğan, 2008: 36-37).

Denk bütçe uygulanmasında sadece olağanüstü durumlar için ödün veren klasik iktisatçılara göre hükümet borçlanma gerçekleştirecekse, bunu yalnızca sermaye piyasasından yapmalıdır. Aksi halde para piyasalarından yapılacak borçlanma tam denge konumundaki ekonomide toplam para arzını arttırarak enflasyona sebep olacaktır (Türk, 2002: 4-5).

Ekonomide dengesizlik var ise bu durumun kısa süreli olduğu ve uzun dönemde tekrar dengenin sağlanacağı varsayımı geçerli olduğundan durgunluk durumunda kamu harcamalarının arttırılmasına gerek olmamaktadır. Hatta kamu harcamalarının etkisiyle oluşan bir enflasyon durumunda ise enflasyonu durdurmak için kamu harcamalarının azaltılması gerekmektedir (Işık, 2004: 77-78).

1.1.4.2. Keynesyenlere Göre Kamu Harcamaları

1929 Buhranından sonra etkili olmaya başlayan ve klasik ekolden farklı görüşleri benimseyen Keynesyen ekole göre piyasada klasiklerin belirtmiş olduğu gibi her zaman için bir dengenin söz konusu olmadığı ifade edilmiştir. Ekonomik dengenin tam istihdamda olmasa bile eksik istihdamda da gerçekleşebileceğini savunmuşlardır. Ekonomik dengenin eksik istihdamda ortaya çıkmasının sebebini ise efektif talepteki yetersizlik ile açıklamışlardır. Efektif talepten kasıt, hayali olmayan ve satın alma gücüyle desteklenen talep anlamına gelmesiyle, satın alma gücü olmayanların taleplerinin bir istekten ibaret olduğunu ve ekonomik bir değer taşımadığı anlamına gelmektedir. Bu sebeple bir ekonomide efektif talep, bir dönemde gerçekleşen yatırım ve tüketim harcamalarının toplamına denilmektedir. Bundan dolayı tüketim ve yatırım harcamalarının toplamı, aynı zamanda milli geliri oluşturmaktadır. Bu varsayımlar doğrultusunda efektif talepte meydana gelen bir noksanlık durumunda ekonomik denge kendiliğinden oluşamayacağı için devletin kamu harcamalarını gerçekleştirerek efektif talep yetersizliğini giderip milli gelirin arttırılabileceği görüşünü savunmuşlardır (Uluatam, 2014: 95-96).

Birinci Dünya Savaşı ile başlayan ülkelerin savunma harcamalarındaki artışlar ve savaş sonrası ortaya çıkan transfer harcamaları nedeniyle kamu harcamalarında çok fazla artış gerçekleştiği görülmektedir. Ayrıca savaş sonrasında ülkelerde oluşan yıkıcı tahribatın etkilerinin silinmesi amacıyla ülkeler yine kamu harcamalarını arttırmak zorunda kalmışlardır. Bu durum kamu harcamalarındaki artışı önlenemez hale getirmiştir (Pehlivan, 2013: 7). Hem savaş hem de 29 Buhranı sonrası klasiklerin dediği gibi ekonomi kendiliğinden dengeye gelmemiş, oluşan krizin mevcut sebebinin talep yetersizliğinden kaynaklandığı ve bunun da genişletici maliye politikaları aracılığı ile aşılabileceği kabul edilmiştir (Kazgan, 2002: 130).

Bütçenin açık vermesini problem olarak görmeyen Keynesyen akım, bütçeyi bir maliye aracı olarak kullanmaktadır. Hatta Keynes'e göre 1929 ekonomik krizinde oluşan ekonomik daralmada bütçenin açık verilmesi gerektiğini savunmaktadır. Çünkü açık bütçe demek daha az vergi toplamak ve daha çok harcama yapmak demektir. Bu da ekonomide genişlemeye destek vererek kriz veya durgunluk durumundan çıkışı sağlamaktadır. İktisadi düzenin sağlanması için devletin ekonomiye müdahale etmesi gerektiğini savunan Keynesyen ekole göre kamu harcamaları artırılarak toplam harcama arttırılabilir. Böylece istihdam düzeyi arttırılarak tam istihdam seviyesine gelinebilir, vergiler azaltılarak bireylerin gelir seviyesi iyileştirilip tüketim harcamaları arttırılabilir. Böylece maliye politikası araçları ile ekonomiye etkin bir şekilde müdahale edilebilmektedir (Pehlivan, 2013: 110).

1.1.4.3. Monetaristlere Göre Kamu Harcamaları

Keynesyen akımdan sonra ortaya çıkan Monetaristler, Parasalcı akım olarak da adlandırılmaktadır. Monetarist akımın en önemli temsilcisi Milton Friedman kabul edilmektedir. Monetaristler, kamu harcamalarının arttırılması ile ekonomide önemli sorunların ortaya çıkabileceğini iddia etmişlerdir. M. Friedman'a göre devletin ekonomiye müdahalesinin artması, artan kamu harcamaları ve beraberinde oluşan bütçe açıkları ile birlikte siyasal otorite tarafından ölçsüz bir şekilde kullanılan para arzı enflasyonuna neden olmaktadır. Monetaristler, ekonomideki uygulanan yanlış para politikalarından vazgeçilmesi halinde, ekonominin nispi olarak istikrarlı olacağını söylemişlerdir. Klasik düşünceye yakın kabul edilen bu akımda kamu kesiminin küçülmesi, enflasyon ile mücadele amacıyla harcamaların kısılması ve sıkı para

politikası izlenmesi önerilen politikaların başında gelmektedir. Bu politikalarla hedeflenen, kamu harcamalarının azalmasıdır (Kanca, 2014: 28).

Friedman'ın dışında Monetarist görüşün başlıca temsilcileri; Anna Schwartz, Richard Selden ve Philip Cogan kabul görmektedir. 1960'lı yıllarda Keynesyen görüşe tepki olarak ortaya çıkan Monetarist görüş, temel felsefesini klasik iktisat ekolünden almaktadır. 1929 yılında oluşan ekonomik krizin temel nedeni, uygulanan yanlış para politikası olarak belirtilmiş ve ekonomik kriz baş gösterdiği zaman genişletici para politikası ile savunulması gerektiğini ve böylece fiyatlardaki artışın olmayacağını ifade etmişlerdir. Friedman, Keynesyen görüşün ekonomik denge ve istikrar açısından müdafaa ettiği her şeyi yok sayarak alternatif birçok görüş ortaya atmıştır. Mesela, gelir arttıkça tasarrufun artmayacağını, piyasada yaşanan bir krizin temel nedeninin piyasa mekanizmasından kaynaklanan bir durum olmadığını, uygulanan para politikasının bir sebebi olarak oluştuğunu iddia etmektedirler. Friedman, ekonomiyi düzeltme aracı olarak maliye politikasından ziyade, para politikasının daha uygun ve etkin olacağını belirtmiştir (Kapıcı, 2008: 30-31).

1.1.4.4. Rasyonel Beklentiler Yaklaşımına Göre Kamu Harcamaları

Rasyonel Beklentiler Hipotezi diğer ismiyle Yeni Klasik Yaklaşımı, John Muth'un 1961 yılında gerçekleştirmiş olduğu çalışmalar ile literatüre giren bir akım olarak kabul edilmektedir. Bu yaklaşıma göre rasyonel olan bireyler, geleceğe dair ilgili beklentilerini belirlerken tecrübelerden yararlanmakla beraber geçmişte yapmış olduğu hataları da düşünerek karar vermektedir. Rasyonel beklentiler yaklaşımı, para politikası uygulanırken özel kesimin kararlarında sapmalar ortaya çıkarmadan ve ekonomi içinde kamu harcamalarının payını azaltmayacak şekilde düzenlemesi gerektiğini kabul etmektedir. Kamu harcamaları; eğitim, sağlık, adalet, savunma ve güvenlik gibi temel hizmetler ile sınırlandırıldığında, para arzına sebep olan durumun da ortadan kalkacağını savunmuşlardır. Bununla birlikte kamu harcamalarının azalması, toplam kaynak kullanımındaki etkinliği arttıracak yani kamu kesimindeki kaynakların verimsiz kullanılmasının da önüne geçileceğini belirtmişlerdir. Teori, ekonomide uygulanacak maliye politikasının uzun dönemde istihdam ve üretimi negatif şekilde etkileyeceğini savunurken, para politikasının ise kısa ve uzun dönemde ekonomide sadece fiyatlar genel seviyesini etkileyeceğini ileri sürmektedir. Sonuç olarak Rasyonel Beklentiler

Yaklaşımı, kamu harcamalarındaki bir artışın toplam talebi etkilemediğini ve bu sebepten dolayı kamu harcamalarının artırılmasına karşı çıkılması gerektiğini ifade eden bir yaklaşım olmaktadır (Kanca, 2014: 29).

1.1.4.5. Arz Yanlı İktisat Görüşüne Göre Kamu Harcamaları

Arz Yanlı İktisadi yaklaşım Arthur Laffer tarafından 1970'lerden sonra Keynesyen talep yönlü ekole karşılık olarak literatürde kabul görmüştür. Arz iktisat yaklaşımına göre enflasyon ile kamu harcamaları arasında önemli ve etkin bir korelasyon söz konusudur. Bu ekole göre enflasyonun iki temel nedeni söz konusudur. İlki, Keynesyen ekolün ortaya arttığı her yıl artan bütçe açıklarının, kamu borçlarının büyük bir bölümünün parasallaşmasına sebep olmasıdır. İkinci nedeni ise gittikçe ağırlaşan vergi yükünün arz faktörlerini olumsuz yönde etkilemesine neden olmasıdır (Kökocak, 2005: 5).

1970'li yıllarda ortaya çıkan stagflasyon olgusu arz yanlı ekolün oluşmasında temel etken olmaktadır. Bu akımın temel görüşü; üretimin arz yönlü olacağını asla talep yönlü olmayacağı varsayımına dayanmaktadır. Bunun nedeni olarak da üretimin artmasıyla beraber ekonominin büyüyeceği gösterilmektedir (Başar vd., 2009: 229).

Bu akıma göre ekonomide devletin rolünün düşük olması, özelleştirme programları ile devletin piyasadaki ağırlığının azaltılması benimsenmektedir. Enflasyonun nedeni olarak da Keynesyen politikalarda uygulanan kamu harcamalarında meydana gelen artışlar olarak kabul edilmektedir. Bunun sebebi olarak devletin, artan kamu harcamalarını finanse edebilmek için vergi oranlarını yükselteceğini fakat yükselen vergi oranlarının üretimi yani arzı azaltacağı iddia edilmektedir. Bu sebepten ötürü arz yönlü görüşe göre kamu harcamalarının artırılmasına karşı çıkılmaktadır. Devlet, kamu harcaması finansmanında yaşadığı sıkıntıyı vergi oranlarını yükselterek aşmayı hedeflerse, piyasa yüksek vergi miktarını ödeyebilmek için ya daha çok çalışacak ya da ekonomik faaliyetlerini sonlandırmak zorunda kalacaklardır. Bu yüzden kamu harcamalarındaki kontrolsüz artışın olmasını istememektedirler. Arz yönlü iktisadi görüşe göre artış gösteren transfer harcamalarının toplumu çalışmamaya teşvik edeceği ve bundan dolayı üretimin azalacağı savunulmaktadır (Başar vd., 2009: 170). Enflasyonun temel nedeni olarak ise, yine kamu harcamalarında meydana gelen artış ve

buna bağı olarak oluşan bütçe açıklarını finanse edebilmek için arttırılan vergi oranlarının üretime negatif etkisi olarak kabul edilmektedir (Danacı, 2000: 47).

Başka bir deyişle arz yanlı iktisadi ekole göre, devletin uygulayacağı vergi politikaları ekonomik dengesizliklerin aşılmasında çok önemli rol oynamaktadır. Vergi indirimleri yoluyla ekonomik dengesizliklerin giderilmesinde öncelikle hedeflenen problemlerin başında gelir dağılımı adaletsizliğinin çözülmesi amaçlanmaktadır. Çünkü arz yanlı iktisat ekolüne göre, vergi indirimleri veya teşvikleri ile birlikte üretim, yatırım ve emek seviyelerinde meydana gelen artış iktisadi dengeyi sağlayacaktır. Şayet kamu harcamaları sınırlandırılmaz ve artış yönünde hareket ederse bu durumda bütçe açıkları oluşur ve özel sektörü dışlama etkisi oluşarak özel kesim yatırımlarının azaldığı alanlarda kamu harcamalarının artması söz konusu olabilmektedir. Arz yanlı iktisatçıların devletin ekonomiye müdahalesine karşı çıkması ve istikrarlı bir büyümenin özel sektör tarafından gerçekleşmesini savunmaları devletin kamu harcamalarını arttırmaması ile gerçekleşebileceğini ifade etmektedirler (Yılmaz, 2007: 132-133).

1.2. Kamu Kesiminin Büyüklüğünün Ölçülmesi

Kamu kesimi büyüklüğü denildiğinde devletin ekonomi içindeki payının ne kadar olduğu ya da kamu ekonomisinin ulusal ekonomi içindeki payı anlaşılmalıdır. Fakat kamu kesiminin büyüklüğünün ölçülmesi meselesinde farklı bakış açılara sahip ekollerin farklı yorumlama şekilleri ile çeşitlilik kazandığı görülmektedir. Kamu kesimi büyüklüğü genellikle kamu harcamalarının gayri safi milli hasıla içindeki payı olarak düşünüldüğünden G/Y olarak formülize edilmektedir. G , kamu harcamalarını; Y , toplam çıktı anlamında gayri safi milli hasılayı temsil etmektedir. Fakat bu tür hesaplamalar yapılırken bazı problemlerin ortaya çıktığı görülmektedir. Bu problemler genel olarak şu şekilde sıralanabilmektedir (Dublin vd., 2003: 67):

- Kamu harcamalarının toplamı denildiğine tam olarak ne anlaşılmalıdır?
- Hesaplamalarda GSYH mı yoksa GSMH mi kullanılması gerekmektedir?
- Ülkeler arasındaki kamu kesimi mukayese edildiğinde merkezi devlet anlayışına sahip üniter devlet mi yoksa federal devlet mi anlaşılmalıdır. Bu ayrımı önemli kılan devlet harcamalarının bakış açısına göre ekonomi içindeki payının farklı şekillerde ölçülebilmesi ve sonuçları yani ülkeler arasındaki kıyaslamayı rasyonel yapabilmesidir.

Bu bölümde kamu kesiminin büyüklüğünün ölçülmesinde kullanılan yöntemlerden ve bu konuda ortaya çıkan teorilerden bahsedilerek kamu kesimi büyüklüğü açıklanmaktadır.

1.2.1. Kamu Kesiminin Büyüklüğünün Ölçülmesinde Kullanılan Yöntemler

Kamu kesimi denildiğinde, devlet eliyle yürütülen ekonomik işler ve kamusal faaliyetler anlaşılmaktadır. Bir ülkede bütün iktisadi faaliyetler hem özel hem de kamu sektörü tarafından gerçekleştirilmektedir. Kamu sektörünün ekonomi içindeki payı kamu kesimi büyüklüğünün ölçülmesi açısından önem arz etmektedir. Bu doğrultuda uluslararası düzeyde en çok kullanılan ve göze çarpan yöntemler şu şekilde sıralanabilmektedir (Karaman, 2007: 50):

- 1- Kamu Kesiminde Oluşturtulan Katma Değer / GSYH
- 2- Toplam Kamu Gelirleri / GSYH
- 3- Konsolide Bütçe Harcamaları / GSYH
- 4- Toplam Vergi Yüğü / GSYH
- 5- Toplam Kamu Harcamaları / GSYH
- 6- Reel Harcamalar / GSYH
- 7- Toplam Kamu İstihdamı / Toplam İstihdam
- 8- Toplam Kamu Üretimi / GSYH

Bu ölçme yöntemlerinden başka kamunun borç yükünün boyutunu ölçmek için:

- Toplam Kamu Borçları / GSYH formülü kullanılmaktadır.

Aynı şekilde kamunun sosyal boyutunu ölçmek için ise:

- Toplam Sosyal Transferler / GSYH rasyosu da kullanılmaktadır.

Genel olarak kamu kesiminin büyüklüğü bu yöntemler ile ölçülürken literatürde üretim, gelir, harcama ve istihdam üzerinden sınıflandırmalar yapılarak daha detaylı kamu kesimi ölçüm yöntemleri de farklı bakış açıları ile tanımlanmıştır. Bunlar şu şekilde gösterilebilmektedir (Karaman. 2007: 50-72):

- 1) Kamu Üretimi Açısından Ölçüm
 - a. Kamu Kesiminde Oluşturulan Katma Değer / GSHY
- 2) Kamu Gelirleri Açısından Ölçüm
 - a. Toplam Kamu Gelirleri / GSYH
 - b. Toplam Vergi Gelirleri / GSYH
 - c. Konsolide Bütçe Gelirleri / GSYH
- 3) Kamu Harcamaları Açısından Ölçüm
 - a. Toplam Kamu Harcamaları / GSYH
 - b. Konsolide Bütçe Harcamaları / GSYH
 - c. Gerçek Harcamalar / GSYH
- 4) İstihdam Açısından Ölçüm
 - a. Toplam İstihdam / Nüfus
 - b. Toplam Kamu İstihdamı / Nüfus
 - c. Toplam Kamu İstihdamı / Toplam İstihdam

1.2.2. Optimal Kamu Kesimi Büyüklüğü

Kamu kesiminin büyüklüğünün hangi seviyede olması gerektiği iktisat tarihi boyunca hem teorik hem de ampirik yönden tartışılan konular arasında olmuştur. Devletin ekonomiye bir aktör şeklinde girmesini müdahale olarak algılayan ve büyüme üzerinde olumsuz etkiler doğuracağını ifade eden klasik ekolün karşısında zıt görüş olarak kamu harcamaları ile ekonomiye dâhil olmanın iktisadi büyümeyi pozitif yönde etkileyeceğini savunan Keynesyen görüş iki temel ekol olarak karşımıza çıkmaktadır. Klasikler müdahale ile iktisadi etkinlik zarar göreceğini ve özel sektörün crowding out yani dışlama etkisi ile karşı karşıya kalacağını söylerken piyasa başarısızlıklarını devletin bizzat piyasaya girmesi ve müdahale etmesiyle mümkün olacağını ifade etmişlerdir (Argyrou, 2000: 2-3).

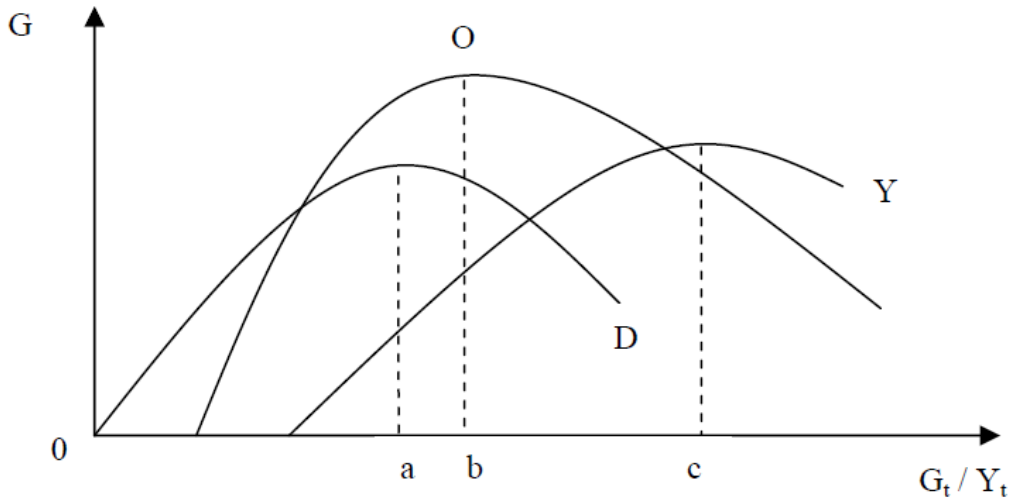
Literatüre bakıldığında birçok akımın kamu kesiminin büyüklüğünün hangi seviyede, nasıl ve sınırının ne olması gerektiğini ifade ettikleri görülmektedir. Kamu harcamalarında meydana gelen aşırı artışın büyümeyi hangi yönde etkileyeceği tartışmaları arasında optimal büyüklük kavramı karşımıza çıkmaktadır. Bir ekonomide kamu harcamalarında meydana gelen artışın başlangıçta büyümeyi olumlu yönde etkimesi sonucunda kamu harcamalarının belli bir seviyeden sonra artışının devam

etmesi iktisadi büyümeyi olumsuz yönde etkilemeye başlamaktadır. Bu nokta iktisadi büyümeyi maksimize eden seviye olarak optimal kamu kesimi büyüklüğü olarak kabul edilmektedir (Ekinci, 2011: 45).

Optimal kamu kesimi büyüklüğüne ulaşmak bir ekonomide hem gelir dağılımında adaletin sağlanması hem de kaynakların kullanımında etkinlik sağlayacağından ayrıca önem arz etmektedir (Şener, 2001: 323). Bununla birlikte iktisadi büyümenin gerçekleşmesi bütün ülkelerin makroekonomik ana hedefi olmakla beraber, devletin bu iktisadi büyümeyi gerçekleştirmede itici bir güç olduğu düşüncesi de yine optimal kamu büyüklüğünün elde edilmesini zorunlu kılmaktadır. Meltzer ve Richard (1981)'e göre vatandaşların kamu gelirlerinin ve harcamalarının optimal düzeyleri konusunda kararlar verilirken öncelikli olarak kamu hizmetlerinin marjinal faydalarının ve marjinal maliyetlerinin karşılaştırılması gerektiğini ifade etmişlerdir. Mueller (2003), devletlerin hedeflenen maksimum büyüme oranına ulaşabilmek için bütün ekonomi içerisinde kamunun payının sınırlandırılması gerektiğini vurgulamıştır. Kamu kesiminin ekonomi içindeki ağırlığının ülkelerin gelir düzeyine bakılarak karar verilmesini söylemişlerdir.

Şekil 1.1'de kamu büyüklüğü ile iktisadi büyüme oranı arasındaki ilişki verilmektedir.

Şekil 1.1. Ülkelerin Gelir Düzeylerine Göre Kamu Kesimi Büyüklüğü

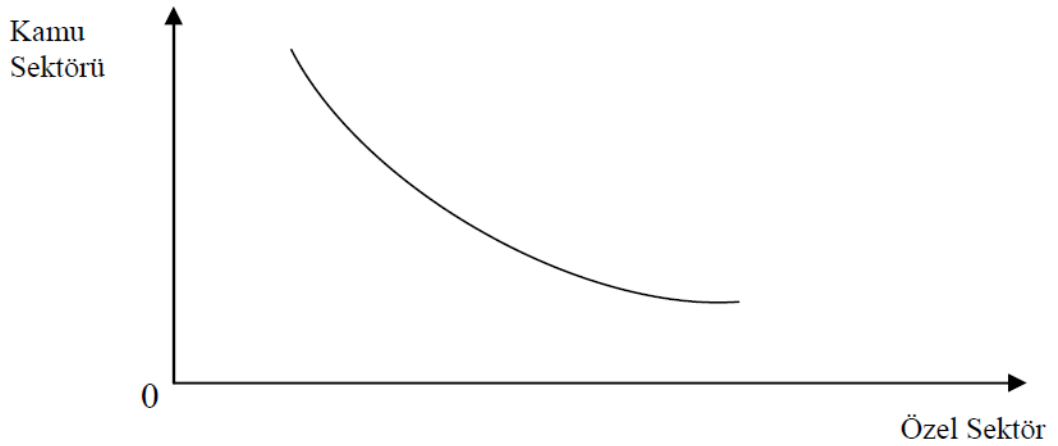

Kaynak: (Mueller, 2003: 572)

Şekil 1.1’de, D eğrisi, gelir seviyesi düşük ülkeleri; O eğrisi gelir seviyesi orta ülkeleri ve Y eğrisi ise gelir seviyesi yüksek ülkeleri temsil etmektedir. Şekil 1.1’de gelir düzeyi düşük olan ülkelerde, kamu harcamalarının milli gelir içerisindeki payı $|0a|$ düzeyinde olursa ülkenin büyüme oranı en yüksek seviyesine ulaşmaktadır. Gelir seviyesi orta seviyede olan ülkelerin gösterildiği O eğrisinde maksimum büyümeyi sağlamak için bu oranı $|0b|$ düzeyinde belirlenmelidir. Gelir seviyesi yüksek olan ülkelerde ise; $|0c|$ düzeyinde milli gelir içerisinde kamu harcamalarının payını sınırladıkları takdirde maksimum büyüme oranına ulaşabilecekleri görülmektedir. Her ülke grubunun ortak keşiştiği nokta, farklı gelir gruplarında olsa da ülkelerin belirlenen kamu büyüklüğünün söz konusu sınırı aşmaları durumunda iktisadi büyümenin bu durumdan olumsuz etkilenecek düşüşe geçeceği vurgulanmaktadır.

Kamu kesiminin optimal büyüklüğü ve iktisadi büyüme arasında ilişkinin varlığını farklı bir bakış açısı ile ortaya koyan Tanzi (2005), çalışmasında kamu sektörü ile özel sektör arasındaki ilişkiyi Şekil 1.2 üzerinde şöyle göstermektedir (Tanzi, 2005: 617-639).

Şekil 1.2. Piyasa Mekanizması ve Kamu Harcamaları Düzeyi

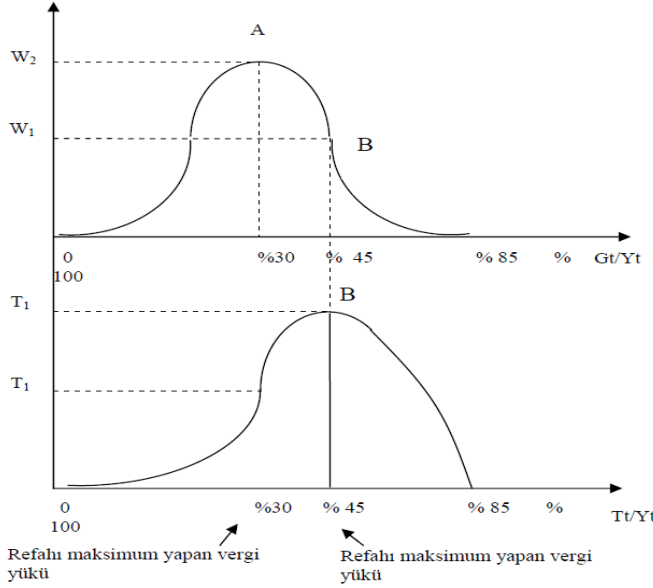

Kaynak: (Tanzi, 2005: 629)

Şekil 1.2’de bir ekonomide kamu sektörü ile özel sektörün milli gelirden aldığı payın değişimini göstermektedir. Özel sektör ile kamu sektörü arasından ters yönlü bir ilişkinin varlığı söz konusudur yani özel sektörün toplam ekonomi içerisindeki payı, kamu sektörünün genişlemesinden olumsuz etkilendiği görülmektedir. Toplam ekonomi içerisinde, kamu sektörünün milli gelirden aldığı payın artması ile birlikte özel sektörün

alanının daralması durumu ortaya çıkmaktadır ki buna literatürde dışlama etkisi (crowding-out) denilmektedir. Beşer (2013), optimal kamu kesimi büyüklüğünü farklı bir yaklaşım olan Laffer Eğrisi yardımıyla analiz etmiştir. Şekil 1.3 üzerinde bu ilişki aşağıdaki gibi görülmektedir.

Şekil 1.3. Kamu Harcamalarının Ekonomik Refah ve Laffer Eğrisi Üzerine Etkisi

Kaynak: (Beşer, 2013: 14)

Şekil 1.3'e göre Beşer (2013), kamu maliyesi bileşenlerinden olan vergi ve harcamalar aracılığıyla meseleyi ele almaktadır. Şekil 1.3'te, G_t sembolü bir t dönemindeki gerçekleşen toplam kamu harcamalarını; T_t , aynı t dönemindeki toplam vergi gelirini; Y_t , aynı t dönemindeki milli geliri; W sembolü, ekonomik refah düzeyini göstermektedir. Vergi oranları ile vergi geliri arasındaki iktisadi ilişkiyi açıklayan Laffer Eğrisine göre temsili bir ekonomide vergi yükü % 30 olduğunda T_1 miktarı kadar vergi geliri elde edilip ekonomik refah düzeyi ise W_2 seviyesinde gerçekleşmektedir. Grafik tersinden okunduğunda yani refah düzeyinin maksimum olduğu A noktasında vergi yükünün % 30 seviyesinde olduğu görülmektedir. Bu durum aynı zamanda kamu harcamalarının milli gelir içerisindeki oranını da % 30 düzeyinde kılmaktadır. Eğer vergi oranları yükseltilerek vergi geliri T_2 düzeyine ulaşırsa yani vergi yükü % 45 seviyesine geldiğinde ekonomik refah düzeyi W_1 düzeyine gerilemektedir. Devletin gelirinin maksimum olduğu durumda gerçekleşen refah kaybı W_1W_2 kadar olmaktadır.

Şekil 1.3'e göre kamu harcamalarının milli gelire oranı diğer bir ifadeyle devletin ekonomi içindeki payı % 45 seviyesinde olduğunda vergi gelirleri en yüksek seviyesi olan *B* noktasına ulaşırken refah kaybı yaşanmaktadır. Devletin ekonomi içindeki payının % 45'i aşması durumunda ise vergi gelirlerinde ve ekonomik refah düzeyinde birlikte azalma söz konusudur. Tanzi (2000), bütün ülkeler için kamu harcamalarının toplam ekonomideki payının % 30 seviyelerinde olması gerektiğini açıklamaktadır. Çünkü Tanzi'nin ifadesine göre vergi oranlarında % 30'lar seviyesini aşan ülkelerde sosyo-ekonomik göstergelerde bozulma ve toplumsal refah kaybı söz konusu olmaktadır. Bu iddianın Laffer eğrisi ile de desteklenmekte olduğu görülmektedir.

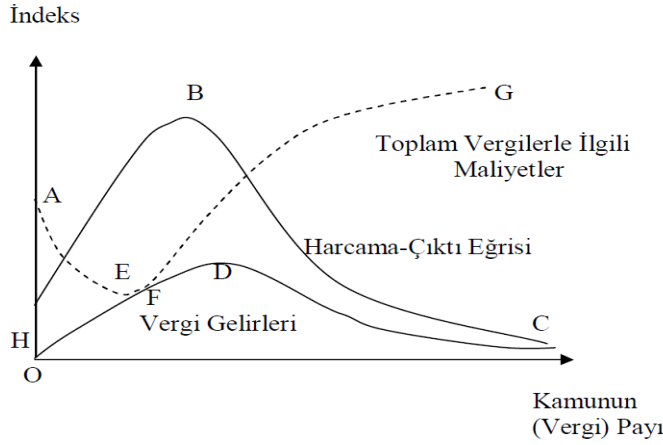
Günümüz ekonomi sistemlerinde devletin iktisadi piyasalara müdahil olmaması neredeyse imkânsız olmaktadır. Çünkü devletin hâkim olmadığı bir iktisadi yapıda refah ekonomisinden söz etmek mümkün değildir. Fakat bir ülke ekonomisinde özel sektör dışlanarak sadece devletin hâkim olması hem refahı hem de kişi başına düşen milli geliri azaltacağı bilinmektedir. Bu yüzden ekonomistler hem kamu harcamalarını belli bir seviyede tutarak büyümeyi maksimize eden hem de özel sektörü dışlamadan bireysel refah artışını sağlayan bir kamu kesimi büyüklüğünü hedeflemektedirler. Bu durumu literatürde açıklayan başlıca yaklaşımlar şu şekilde sıralanmaktadır:

- Harcama-Çıktı Yaklaşımı
- Armey Eğrisi Yaklaşımı
- Barro ve Karras Yaklaşımı
- Scully Yaklaşım

1.2.2.1. Harcama-Çıktı Yaklaşımı

Kamu kesiminin, eğitim, altyapı, adalet, savunma gibi asli ve zaruri fonksiyonlarını gerçekleştirmek için yaptığı harcamaların, ekonomik performans ve iktisadi büyüme üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğu bilinmektedir. Ancak devletin temel görev ve sorumlulukları çerçevesinde yapılan harcamaların seviyesinin ne olacağı bir tartışma konusudur. Harcama-Çıktı Yaklaşımı ile bu durum şekil yardımı ile aşağıdaki gibi açıklanmaktadır (Çam, 2007: 33).

Şekil 1.4. Harcama-Çıktı İlişkisi

Kaynak: (Heitger, 2001: 3)

Şekil 1.4'e göre H noktası, kamu büyüklüğünün ekonomi içindeki payının sıfır olduğu noktayı göstermektedir. Bu yüzden H noktasında, çıktı düzeyi oldukça düşük olmaktadır. Kamu kesiminin ekonomi içindeki payı arttıkça üretilen çıktı miktarı da buna paralel olarak artmaktadır. Bu süreç sonunda çıktı miktarı, B noktasında maksimum seviyeye ulaşmaktadır. Kamu kesiminin payındaki artış, B noktasını aştığında harcama-çıktı eğrisinin eğimi negatif olmakta yani B noktasının üzerinde bir kamu kesimi payının gerçekleşmesi, üretilen çıktının azalmasına neden olacağı anlamına gelmektedir. Bu yaklaşımda temel hipotez, kamu kesiminin temel kamusal mallar olan adalet, güvenlik, eğitim, sağlık vb. alanlarda yaptığı harcamaların iktisadi büyüme üzerinde pozitif bir etkiye sahip olmasından kaynaklanmaktadır. Fakat kamu harcamalarının bu pozitif etkisi, devletin özel sektöre ait mal ve hizmet üretimine hâkim olmasıyla zamanla iktisadi büyümede azalma hatta tersine dönme eğilimine neden olacaktır. B noktasını aşan kamu harcamalarının ekonomik büyüme üzerindeki negatif etkisinin, iki önemli sebebi bulunmaktadır. Bunlardan ilki, zamanla kamuda çalışma dürtüsünün ve yenilenmenin azaltılması, ikincisi ise kamunun kar amacı gütmeyen üretimi arttırmasıyla daha fazla verimli ve üretken olan özel sektörü dışlamasıdır (Heitger, 2001: 2). Çünkü kar marjının düştüğü bütün alanlarda özel sektör piyasadan çıkacaktır.

Harcama çıktı eğrisinin genel durumu Şekil 1.4'teki gibi olsa da esasında çıktının zirvesi ülkeden ülkeye, ekonomiden ekonomiye farklılık göstermektedir. Çünkü ekonomilerin yapısı ve çıktı düzeyleri zaman içerisinde değişiklik gösteren birçok

faktöre bağılı olmaktadır. Mesela, bir ülkede bürokratik ve verimsiz bir devlet düzeniyle kamusal mal ve hizmetler üretiliyorsa bu durumun büyümeye yani çıktıya katkısı küçük olacaktır. Veya daha az rekabetçi olan kamuda transfer ücretlerinin yüksek olması da benzer bir durumu ortaya çıkacaktır. Ayrıca, kamu borç seviyesi için ödenen faizin payı yüksekse, yine ekonomik etkinliğe katkısı küçük olacaktır. Şekil 1.4'te kamu harcamalarının boyutunu gösteren OFDC eğrisinde kamu harcamalarının vergilerle finanse edilmesi varsayılmıştır. OFDC eğrisinin D noktasında maksimum olan kamu harcamaları, her zaman B noktasından daha ileri bir seviyede olması gerekmektedir (Heitger, 2001: 4).

Şekil 1.4'te AEG eğrisi, kamunun toplam maliyetini yani, vergilendirilmeyen üretimi ve etkinsizlik sonucu ortaya çıkan üretim kayıplarını ifade etmektedir. Diğer bir deyişle AEG eğrisi, üretimin maksimum olmasıyla fiili vergi sonrası elde edilen gelirler arasındaki farkı yansıtmaktadır. Düşük vergi oranlarında sunulan kamu malları arzı yetersiz olduğu için bu maliyetler yüksek çıkmaktadır. Vergi oranları yükseldikçe ve kamu malları arzı arttıkça ekonomik etkinlik artacağından kamu maliyetleri düşecektir. E noktasında kamu maliyetleri minimum seviyesine gelecektir. Dolayısıyla kamu kesiminin optimal boyutunun kamu maliyetlerinin minimum noktası olan E noktası ile vergi gelirlerinin maksimum noktasını temsil eden D noktaları arasında olacağı söylenebilmektedir. Ancak burada genel kabul gören bir durum söz konusu değildir. Yani görüş birliğini ifade eden bir konsensüs bulunmamaktadır. Vergilerden ve transfer ödemelerinden fayda sağlayan toplumun bazı kesimleri devletten önemli düzeyde fayda gördükleri için D noktasını, yani vergi gelirlerinin maksimum olduğu noktadaki kamu harcamalarını optimal olarak kabul edebilirler. Fakat bu D noktasına mukabil gelen kamu maliyetleri oldukça yüksek olmaktadır. Aksine kamu maliyetlerinin minimize edildiği E noktasında, optimal kamu kesimi büyüklüğü kabul edilmesi daha makul görülmektedir (Uzay, 2002: 159). Bu durum refah-etkinlik ilişkisi varsayımına dayanmaktadır. Çünkü bir ülkenin toplam çıktısını maksimize edecek olan B noktası, vergi gelirlerini maksimize edecek olan D noktası ya da toplam kamu maliyetini minimize edecek olan E noktasına karşılık gelen kamu payının yani vergi oranlarının hangi seviyede olduğunun belirsiz olmasıdır (Heitger, 2001: 5). Kısaca özetlenecek olursa harcama-çıkıtı eğrisi, kamu harcamalarındaki artış ile iktisadi büyüme arasındaki ilişkiyi göstermektedir. B noktasına kadar kamu harcamalarındaki artış olumlu bir etki

doğurarak başlangıçta iktisadi büyümeyi teşvik edecek ve harekete geçirecekken, B noktasından sonraki ilave her bir artış iktisadi büyümeyi geciktirecek ve zamanla azalmasına dahi sebebiyet verebilecektir (Uzay, 2002: 160).

1.2.2.2. Armeý Eğrisi Yaklaşımı

Armeý yaklaşımı, harcama-çıktı yaklaşımı gibi maksimum büyümeyi netice veren optimum kamu kesimi büyüklüğünün ne olması gerektiğini açıklayan bir yaklaşımdır. Bu yaklaşımın önemle altını çizdiği kısım devletin harcamalarını belirli bir etkinlik seviyesinde yapması ve bunu politika aracı olarak kullanmasıdır.

Armeý eğrisine göre literatür incelendiğinde kabul edilmiş bir görüş birliği söz konusu değildir. Çünkü Armeý yaklaşımının geçerli olması için bir ekonominin yüzde 15 ile 25 arası gibi yüksek bir oranda kamu kesiminin olması gerektiği savunulurken bazı analistlere göre kamu sektörünün payının oldukça düşük olması gerektiği de savunulmaktadır (Samavati vd., 2016: 11-12; Larson, 2007: 3). Buna rağmen Armeý'in her ekonominin kendisine has bir kamu yapısının olacağını ve optimal kamu kesimi büyüklüğünün ülkeden ülkeye farklılık gösterebileceği görüşü daha geçerli bir sonuç vermektedir. Bu yüzden bütün ülkeler için uygulanabilecek bir Kamu Harcamaları/GSYH yüzdesi verilememektedir.

Armeý (1995), bu yaklaşımın temellerini "The Freedom Revolution" kitabı ile açıklarken ABD'de kamu harcamalarının seyrine yönelik yaptığı analizde yıllar içerisinde kamu harcamalarındaki artışın aynı hızda veya oranda devam etmesinin etkin bir harcama yöntemi olmayacağı ve ekonomiyi olumsuz yönde etkileyebileceğini savunmuştur. Armeý de tıpkı harcama-çıktı yaklaşımında olduğu gibi kamunun ekonomi içindeki payının belli bir seviyenin üstüne çıkıldığında özel sektörün dışlama etkisi ile piyasa dışına itileceği ve ekonomiyi negatif yönde etkileyeceğini ifade etmiştir. Bu durum vergi artışları ile finanse edildiğinde ise başlangıçta olumlu bir sonuç doğursa da zamanla bütçe açıklarının kaçınılmaz olması savunulmaktadır (Armeý, 1995: 90-98).

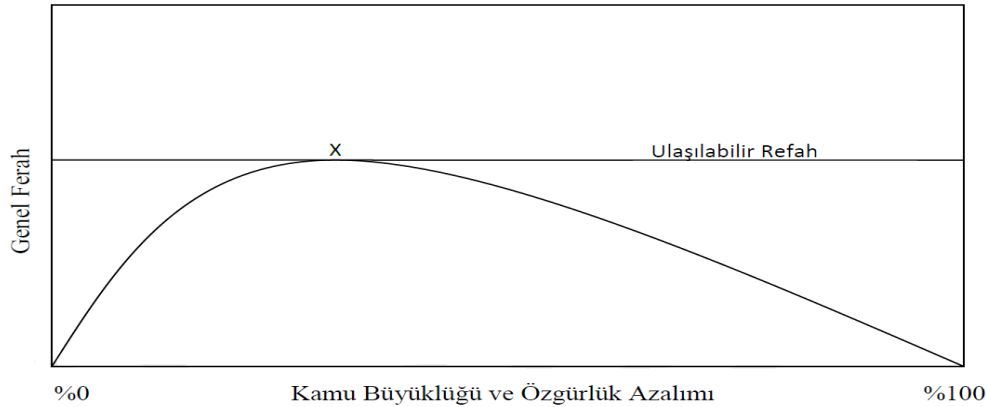
Armeý, devletin ekonomiden tamamen soyutlanarak kamunun hiç olmadığı bir durumu da kabul etmemektedir. Çünkü bu durumda ülkede anarşinin oluşması, mülkiyet hakları ile hukukun üstünlüğünün kaybolması, kişi başına düşen çıktı miktarının azalması yani refah seviyesinin düşmesi sonucunu doğuracağı ifade

edilmektedir. Bu yüzden olması gerek en ideal kamu miktarının optimum seviye olarak ekonomide cari olması gerektiğini düşünmektedir (Armey, 1995: 90-98; Vedder & Gallaway, 1998: 1).

Bir ülkede vergi gelirlerinin ekonomi içindeki payının yüzde 100 olması da kabul edilebilir bir durum değildir. Çünkü bu durumda devlet her şeye sahiptir ve refah ortamı oluşmamaktadır. Bu durumda ülke vatandaşları çalışmaktan kaçınacaklardır. Vergi oranlarının düşmesi, bir sonraki gerçekleşecek durum olarak yorumlanmaktadır. Neticede tıpkı Laffer eğrisinde olduğu gibi vergilerin optimal bir oranda alınması hem ekonomiyi diri tutacak hem iktisadi büyümeyi tetikleyecektir. Eksik ya da fazla durumlarında iktisadi büyüme açısından olumsuz bir senaryo gerçekleşebilecektir (Armey, 1995: 98-99).

Bazı çalışmalarda Rahn eğrisi veya BARS eğrisi olarak da görülen Armey eğrisi, Barro (1990), Armey (1995) ve Scully (1994) tarafından ortaya atılmıştır. Armey Eğrisi, kamu büyüklüğünün harcamalar kanalıyla sürekli artması durumunda iktisadi büyümeyi belirli bir tepe noktasına ulaştırdıktan sonra daha fazla artan kamu harcamalarının bu defa önce yavaş büyümeye ardından ekonomik durgunluğun yaşanmasına neden olabileceği varsayımına dayanmaktadır. Eğri bu yüzden ters U şeklinde çizilerek analiz edilmektedir (Larson, 2007: 1; Witte & Moesen, 2010: 42).

Şekil 1.5. Armey Eğrisi

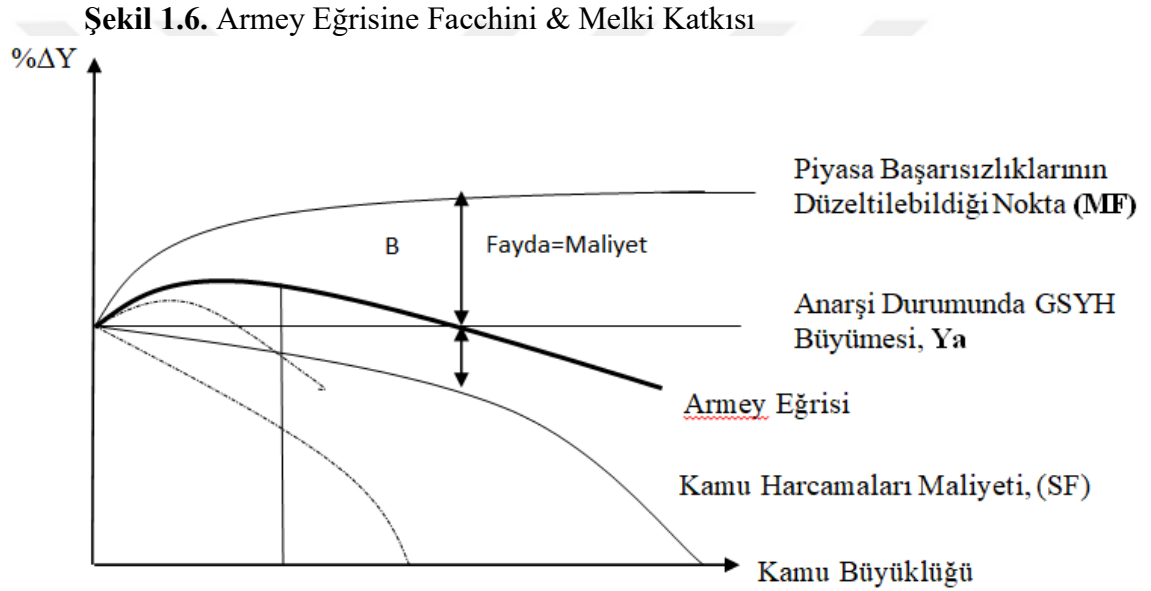
Kaynak: (Armey, 1995: 92)

Optimal kamu büyüklüğünün ne kadar olması gerektiği sorusunun cevabı olan Armey eğrisi, Şekil 1.5'te görüldüğü gibidir. Bir ekonomide optimal kamu büyüklüğünün sağlanması, mevcut şartlarda iktisadi büyümenin maksimum seviyeye

ulaştığını ifade etmektedir (Armey, 1995: 92-93; Yamak & Erdem, 2018: 337). Kısacası diğer bir ifade ile Armey eğrisi, bize kamu kesimi büyüklüğünü maksimum yapan kamu harcamaları seviyesini göstermektedir (Nademi & Nademi, 2011: 562).

Armey'e göre kamu kesiminin belirli bir hacme ulaştıktan sonra iktisadi büyümeyi olumsuz etkilemesi azalan verimler yasasının bir sonucu olarak yorumlanmakta ve bu yüzden GSMH olumsuz yönde etkilenmektedir (Armey, 1995: 90-99; Pevcin, 2004: 1-3; Witte & Moesen, 2010: 39; Akbulut, 2015: 43).

Facchini ve Melki, 2011 yılındaki çalışmalarında Armey eğrisini daha da genişleterek aşağıdaki gibi eğriyi elde etmişlerdir:

Kaynak: (Facchini & Melki, 2011: 13)

Facchini & Melki (2011)'in, Armey eğrisine katkıları eski şekilde kamu harcamalarının maliyetini, devletin ekonomiye hiç müdahale etmediği yani anarşi varsayımının olduğu durumda GSYH düzeyini ve piyasa başarısızlıklarının düzeltilebileceği noktaları gösterebilen eğrilerin dâhil edilmesidir.

Şekil 1.6'ya göre anarşi durumda yani devletin olmadığı bir anda devletin piyasaya müdahil olarak iktisadi büyümeyi sağlayabileceğini gösteren ve eksene paralel yatay bir eğrinin çizilmesi iktisadi büyümeyi gösteren eğri olarak kabul edilmektedir. Armey eğrisinde olduğu gibi bu eğride de kamu harcamalarının olmadığı yani 0 olduğu noktadan optimal noktaya kadar ki her bir kamu harcaması iktisadi büyümeyi pozitif

yönde etkilemektedir. Optimal noktadan sonraki artış durumunda ise marjinal fayda azalarak devam eder. Bu noktadan sonra kamu harcamaları oldukça maliyetli bir hale gelir ki artık bu maliyetler yarardan çok zarar vermeye başlayarak piyasa başarısızlıklarının oluşmasına neden olur. Optimal kamu büyüklüğünün oluşmasında en önemli unsurlardan biri olan kamu harcamalarının maliyetleri, ülkelerin bürokratik yapısı, verimsizlik, vergileri ödememe isteğinin seviyesi gibi unsurlar, ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir (Facchini & Melki, 2011: 13-14).

Genel olarak değerlendirildiğinde ülkelerin kendi sosyo-kültürel yapıları, ekonomik özellikleri, gelişmişlik düzeyleri ve benzeri unsurlar göz önünde bulundurulduğunda her ülke için ayrı bir optimal kamu kesimi büyüklüğünün belirlenmesi gerektiği anlaşılmaktadır.

1.2.2.3. Barro ve Karras Yaklaşımı

İktisadi büyümeye farklı bir bakış açısı ile bakarak içsel büyüme modellerinden birini oluşturan Barro (1990)'a göre devletler iktisadi büyümeye direkt ya da dolaylı olarak etki edebilmektedirler. Her ülkenin kişi başına düşen gayri safi milli hasılası ile büyüme oranları farklılık gösterebilmektedir. Alınan vergiler, vatandaşın harcama düzeyi ve talebi, bütçe, teknolojiye yaşanan gelişmeler, kaynakların kullanımındaki etkinlik seviyesi, faktör donanımları gibi araçlar iktisadi büyüme üzerinde etkili olabilmektedir (Pevcin, 2004: 1).

İçsel büyüme modellerine göre, azalan verimler kanununun varsayımı, üretimde geçerli değildir. Teknolojik gelişmeye neden olan herhangi bir değişken, uzun dönemde iktisadi büyüme üzerinde ise olumlu etkiye sahip olmaktadır. İktisadi büyüme ve kamu harcamaları arasındaki ilişki uzun dönemde gerçekleşebileceği varsayılmaktadır. Buna göre Barro, rekabet şartlarının geçerli olduğu bir piyasada iktisadi büyümenin maksimize edilebilmesi için piyasa şartları gereği GSYH içindeki kamu harcamalarının payı ile kamusal hizmetlerin payının birbirine eşit olması gerektiğini ifade etmektedir. Böylece, altyapı, eğitim, sağlık gibi zaruri kamu harcamalarında optimal düzey sağlanabilecektir (Altunç & Aydın, 2012: 82).

Sermayenin getirisinin sabit olduğu içsel büyüme modellerine, üretimi yada faydayı etkileyen ve vergiler ile finanse edilen kamu harcamaları dahil edilmiştir. Bu büyüme modeline göre kamu harcamalarının optimal düzeyi, kamu harcamalarının

marjinal verimliliğinin bire eşit olduğu noktada gerçekleşmektedir. Yani kamu finansmanının vergi ile sağlandığı Barro modeline göre kamu harcamalarının optimal düzeyinin belirlenmesi şartı kamu harcamalarının marjinal verimliliğinin bir birine eşit olmasından geçmektedir. Bu durum, "Barro Kuralı" olarak literatürde kabul görmüştür. İçsel büyüme teorilerinin bir diğer dikkat çeken özelliği ise, teknolojik gelişmelerin dışsal olarak kabul edilmeyip büyüme modelinin içine dâhil edilmesidir. İçsel büyüme modelinin başka bir özelliği, sermayenin artan getirisinin uzun dönemde azalmayacağı görüşüdür. Yani, teknoloji üzerinde etkili olan herhangi bir değişkenin Barro modeline göre uzun dönemde büyüme üzerinde de olumlu etkiye sahip olacağı ve yine uzun dönemde kamu harcamaları ve iktisadi büyüme arasında bir ilişkinin olduğu varsayılmaktadır. Barro (1974), bugün uygulanan bir kamu hizmetinin gelecekte ülke vatandaşları üzerinde bir vergi yükü doğuracağını ileri sürmektedir. Bu yüzden Barro yaklaşımı "Gelirler-Harcamalar Hipotezi" olarak da isimlendirilmektedir. Bu durum hükümetlerin siyasi amaçlarının kamu harcamalarının boyutunu etkilediği varsayımını göstermektedir (Akçoraoğlu, 1999: 53).

Barro (1990), çalışmasında diğer yaklaşımlarda olduğu gibi kamu harcamalarının vergilerle finanse edildiğini, başlangıçta yapılan kamu harcamalarının verimli bir şekilde iktisadi büyümeye katkı sağladığını ve belli bir noktaya gelindiğinde büyüme hızının zirveye ulaşip sonra düşüşe geçeceğini ifade etmektedir. Kamu harcamalarının finansmanında vergiler yeterli gelmez ise vergi oranlarının artırılması ya da borçlanma yoluna gidilmesi savunulmaktadır. Fakat yükselen vergiler ve devletin artan borç yükü iktisadi büyümenin negatif yönde etkilemesini de getirmektedir.

Kamu harcamalarının belirli bir seviyeden sonra ekonomiye olumsuz etki sağlamasının bir diğer nedeni de kamu verimliliğinin azalması sorucu kamusal etkinliğin kaybolması olarak kabul edilmektedir (Özpençe, 2017: 33). Bu yüzden devlet belli seviyeye kadar sürekli kamu harcaması yapması gerekmektedir.

Barro'ya göre kamunun yaptığı yatırım harcamaları iktisadi büyümeyi pozitif yönde etkilerken kamusal tüketim harcamaları ise kişi başı milli gelir arasında negatif bir sonuç doğurmaktadır. Çünkü yatırımlar, tüketim harcamalarına nispeten daha uzun ömürlü olmalarından dolayı büyüme üzerinde fayda sağlarken tüketim harcamalarının faydasının kısılalığı büyümeyi kalıcı olarak etkileyememektedir (Barro, 1990).

Barro (1996), demokratik kurum ve kuruluşların büyümeyi olumlu yönde etkilediği iddiasını ülkelerin demokrasi endekslerini ölçerek ortaya koymaktadır. Buna göre Barro, demokrasinin üst seviyede uygulandığı bir ülkede güvenlik ortamının da buna paralel olarak daha fazla olabileceği, bu durumda aynı zamanda iç ve dış yatırımları olumlu yönde etkileyeceği sonucuna ulaşılmaktadır. Bu siyasi ve toplumsal ortamın da büyümeyi olumlu yönde etkileyeceği belirtilmektedir.

Barro (1990), çalışmalarında ülke ekonomisinin ve gelir dağılımının düzenlenmesinde en önemli müdahale araçları arasında vergi politikalarının geldiğini belirtmektedir. Bu tür kamu müdahaleleri ile vergi ve dışsallıkların düzelmesinin sonucu olarak gelirin dolaylı olarak iktisadi büyüme üzerinde önemli bir etkiye sahip olacağı görüşünü savunmaktadır. 1970 sonrası küreselleşen ve üretim faktörlerinin serbest dolaşımının görülmesiyle ülkelerin birbirine daha bağımlı hale geldiği bilinmektedir. Böylece açık ekonomilerde uygulanan iktisat politikalarının yeniden revize edilerek değerlendirilmesi gerekliliğini ortaya çıkarmıştır.

Vergiler ile birlikte faiz oranları da ekonomileri hem kısa hem de uzun dönemde refah seviyelerinin artışı, gelir dağılımının eşitliği ve yatırım konularında uygulanan politikalar iktisadi büyümeyi ciddi etkileyen unsurlardan bazıları olarak kabul edilmektedir (Özpençe, 2017: 34).

Özetle Barro, geliştirdiği içsel büyüme modeli çerçevesinde ülkelerin iktisadi büyüme üzerine etkili bir yaklaşım olabileceği görüşünü savunmuştur. Başlangıçta kamu harcamaları, iktisadi büyüme ve yatırımlar için pozitif etkilere sahipken zamanla vergiyle finanse edilen harcamaların sürekliliği iktisadi büyüme üzerinde negatif etkilere de neden olacağına altını çizmiştir. Yani vergi veya borçlanma ile artan kamu kesimi hacmi iktisadi büyüme ve özel yatırımlar üzerinde negatif etkilere neden olabilmektedir.

Ekonomik büyüme ile kamu harcamaları arasındaki ilişkiden hareketle Barro'nun geliştirdiği ve literatürde "Barro Kuralı" olarak isimlendirilen teorik çerçeveden hareketle Karras, ekonometrik bir model geliştirmiştir (Karras, 1997: 283). Buna göre;

$$Y_t = A_t F(K_t, N_t, G_t/N_t) \quad (1.1)$$

Yukarıdaki (1.1) nolu denklemde yer alan A ifadesi teknoloji düzeyini; Y, reel üretimi; K, özel ve kamu kesiminin toplam sermaye stokunu; N, istihdamı ve G, kamunun tüketimini ifade etmektedir. F zamana bağlı olarak değişmediği ve iki kere türevi alınabilen bir fonksiyon olup, $i = 1,2,3$ için $F_i > 0$, ve $F_{ii} < 0$ 'dir. Modeldeki F, fonksiyonu; K ve N de birinci dereceden homojen olduğu varsayılırsa yukarıdaki eşitliği, kişi başına düşen sermaye cinsinden şu şekilde yazılabilmektedir (Çam, 2007: 37):

$$y_t = A_t f(k_t, g_t) \quad (1.2)$$

Yukarıdaki (1.2) nolu denklemde yer alan $y=Y/N$, $k=K/N$ ve $g=G/N$ 'dir. (1.1) nolu denklemde olduğu gibi (1.2) nolu denklemde de $i = 1,2$ için $f_i > 0$ ve $f_{ii} < 0$ olacaktır. Böylece yukarıdaki denklemler Barro Kuralı'nın genel bir versiyonu olarak kabul edilerek literatüre girmiştir. Barro Kuralı'na göre, optimal seviyede kamu kesimi harcamalarının marjinal verimliliği bire eşittir. Yani, g'deki bir birimlik artış hasılda da tam olarak bir birimlik bir artışa neden oluyorsa kamu harcamaları optimal seviyede denilmektedir. Eğer g'deki bir birimlik artış hasılda bir birimden daha fazla artışa yol açıyorsa kamu harcamaları optimal seviyenin altında; bir birimden daha az artırılıyorsa kamu harcamaları optimal seviyenin üstünde anlamına gelmektedir (Karras 1996, 194-196).

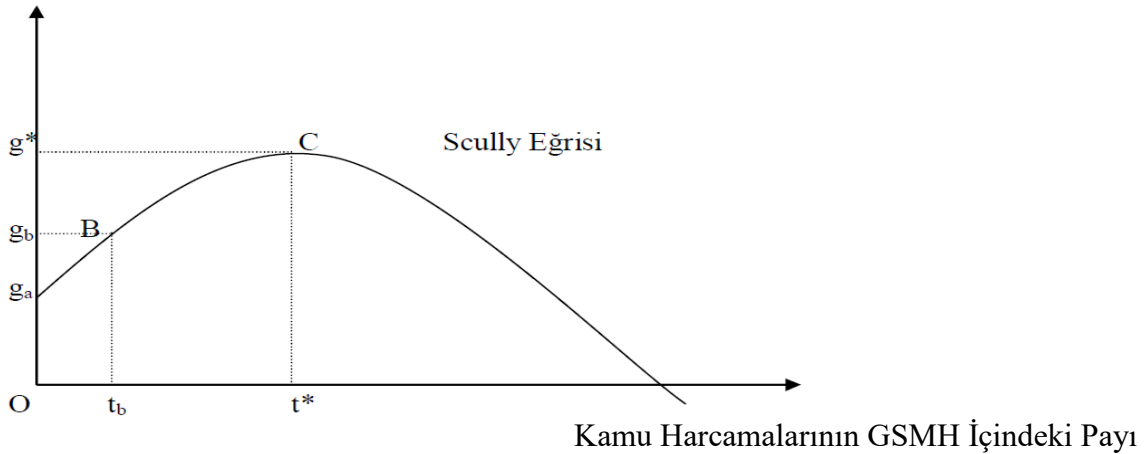
1.2.2.4. Scully Yaklaşım

1995 yılında Armey tarafından çizilen eğriden faydalanarak kamu harcamaları ve iktisadi büyüme arasındaki ilişkiyi inceleyen Scully, Armey'den farklı olarak kamu harcamalarının vergi ile finanse edildiğini varsayarak modeli genişletmiştir. Kullanılan ters U şeklindeki eğriye göre Scully, kamu harcamalarını gösteren eğrinin vergilere eşit olduğunu ileri sürmektedir. Fakat Armey'e göre sürekli vergilerle finanse edilen kamu harcamaları iktisadi büyümeyi zamanla bozmaktadır. Bu yüzden harcamalar vergilerle eşitlenmemekte ve toplam kamu harcamaları yoluyla yaklaşım açıklanmaya çalışılmaktadır. Scully eğrisi olarak da adlandırılan eğri, devletin hiç olmadığı durumda, devletin var olduğu durumlarda ve optimal noktadan sonra yapılacak harcamaların büyüme üzerinde nasıl pozitif bir etki bırakacağını göstermektedir. Scully'e göre

iktisadi bütün kaynaklar özel sektöre tahsis edildiğinde ekonomik hedef, en yüksek ekonomik getiri oranının sağlanması olurken ekonomideki kaynaklar hükümet tarafından kullanıldığında ise amaç yüksek getiri olmamaktadır. Çünkü oylardan elde edilecek yüksek siyasi getiri ekonomik getiriden daha üstün kabul edilmektedir. Diğer yaklaşımlarda olduğu gibi Laffer eğrisinin çalışma prensibi Scully eğrisi içinde geçerli olmaktadır. Yani hükümetlerin uyguladığı havaalanları, limanlar, ulusal savunma, yasal düzenlemeler gibi hizmetlerde özel sektör faaliyetlerinin daha etkin olmasını sağlayan mal ve hizmet üreterek ekonomiye ciddi yön verilebilmektedir. Toplanan vergilerin kamu mal ve hizmetlerinin finansmanında harcanması iktisadi büyüme üzerinde pozitif etkisi olacağı kaçınılmaz görülmektedir. Fakat, daha önce de belirtildiği gibi optimal seviyeden sonra elde edilen vergiler, iktisadi büyümeyi negatif anlamda etkilemeye başlamaktadır (Scully, 1994: 2-7).

Optimal noktanın ötesinde yani daha ilerisine yapılan harcamalar ise beraberinde borçlanmanın veya vergi tarifelerinin artmasına neden olmaktadır. Vergi tarifelerinin artması ise bireylerin çalışma isteğini azalmakta ve yatırımları olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Sonuç itibariyle tüketimde azalma meydana gelebilmektedir.

Şekil 1.7. Scully Eğrisi
Ekonomik Büyüme Oranı (g)

Kaynak: (Chao & Grubel, 1998: 55)

Şekil 1.7’de gösterilen Scully Eğrisi, kamu harcamasının ulusal gelire oranı ile iktisadi büyüme arasındaki ilişkiyi göstermektedir. Burada, kamu harcamasının toplanan vergilerle finanse edildiği varsayıldığına buna göre Scully Eğrisi’ndeki kamu harcaması dolayısıyla vergilendirmeye eşit olmaktadır.

Scully eğrisinde kamu harcamalarının t^* olduğu noktada iktisadi büyümenin maksimum olduğu görülmektedir. Bu durum kamu harcamalarının marjinal verimliliğinin özel sektör marjinal verimliliğine eşit olduğu ve kamu harcamalarının faydasının da sıfır olduğu noktayı ifade etmektedir. Bu noktanın ötesinde gerçekleşen bir kamu harcaması iktisadi büyümeyi negatif yönde etkileyecektir. Bundan dolayı Scully eğrisi aşağıya doğru hareket edecektir. Dolayısıyla optimal kamu hacminin üstünde artış gösteren kamu harcamaları ve vergiler özel sektördeki dışşallığı negatif yönde etkileyecektir (Scully, 1995: 71).

Optimalin ötesinde kamu harcamalarının artması beraberinde borçlanma, vergiler ve ilgili tarifelerde artış göstermektedir. Bu artışlar ekonomide daha düşük bir tüketime, daha az ticaret yapılmasına neden olacağından bireylerin iktisadi davranışları üzerinde ters bir etki oluşturmaktadır. Dolayısıyla ilave kamu harcamaları iktisadi büyümeyi daha fazla arttıramayacaktır. Artan oranlı vergiler gibi transfer ödemeleri de büyüyen kamu hacmiyle birlikte artacaktır. Ancak daha geniş ve kapsamlı transfer ödemeleri belirgin bir şekilde çalışmayı engelleyici bir etkiye yol açacağından kamunun artan ulusal hasılasının da bir kısmını emeyeceği beklenmektedir (Vedder & Gallaway, 1998:2).

Aşağıya doğru dönük Scully Eğrisi'nde üç önemli nokta dikkat çekmektedir (Chao & Grubel, 1998: 56):

1. Kamu harcamaları artış gösterdikçe kamu tarafından finanse edilen ilave yatırım ve projelerin daha az üretkenlik artışına yol açması söz konusudur yani azalan getiriye tabi olmasıdır.
2. Artan kamu harcamalarının özel sektör harcamalarını azaltması yani dışlama etkisine sahip olmasıdır.
3. Kamu harcamalarındaki artışların finansmanı, vergi yükünü artıracaktır. Vergileme ise özel sektörün çalışma isteğini, tasarrufları ve yatırımları azaltacaktır. Bu durum, iktisadi büyümeyi olumsuz yönde etkileyebilecektir.

Scully Eğrisi'nde, kamu harcamaları ile iktisadi büyüme arasındaki ilişki bir çok iktisatçı tarafından kabul edilmekte ancak, kamu kesiminin optimal seviyesinin belirlenmesinde ise tam bir mutabakat sağlanamamaktadır (Chao & Grubel, 1998: 56).

Özetle, Armeý'in 1995 yılında "The Freedom Revolution" kitabında yayınlamış olduğu ve ters U şeklindeki eğriyle temelde aynı görüşleri paylaşan Scully eğrisinin

Armeý eğrisi ile örtüşmeyen noktaları da görölmektedir. Bunlardan en dikkat çekenini ise, eğrinin toplam vergilerle ölçülmesi meselesidir. Hükümetler tarafından yapılacak kamusal artışların vergi tarifelerinde artışlara neden olacağı görüşünü savunan Scully, geliştirdiği ekonometrik model ile optimal noktayı hesaplamaya çalışmaktadır.

Günümüzde devletlerin fonksiyonlarının yeniden tanımlandığı ve kamunun küçültülmesinin sürekli vurgulandığı bir dönemde mevcut kamu hacminin tespiti daha çok önem arz etmektedir. Çünkü, kamu kesiminin boyutu optimal seviyenin üzerinde ise, kamunun küçültülmesi, büyümeyi olumlu etkileyecektir. Kamunun ne kadar küçültüleceği ise başka bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Kamunun aşırı küçülmesi demek optimal kamu kesimi büyüklüğünün altında bir hacme ve dolayısıyla daha düşük bir büyüme oranına sahip olması demektir. Optimalin ötesindeki bir kamu hacminin azaltılarak, büyümeyi maksimize eden optimal seviyenin yakalanması önemli bir problem olarak görölmektedir (Çam, 2007: 43).

1.3. Kamu Kesiminin Büyümesine İlişkin Başlıca Teoriler

İktisat tarihine bakıldığında 29 Buhranına kadar devletin ekonomiye müdahale etmemesi gerektiği görüşü savunulduğundan kamu harcamalarındaki artışlar 19. yüzyıldaki artışlar kadar kayda değer kabul edilmemektedir. Çünkü o dönemlerde rekabet, iş bölümü, gelir dağılımı adaleti gibi iktisadi konular gündemi oluşturmaktaydı. 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ve özellikle 20. yüzyılda değişen iktisadi yapı ve toplum anlayışı ile kamu harcamalarındaki artışlar kendilerini göstermeye başlamaktadır (Şanlısoy & Sunay, 2016: 104).

I. ve II. Dünya Savaşları, uluslararası diplomatik sorunlar, değişen iktisadi yapı ve sistemler, büyüme ve kalkınma politikaları, kamu sektörüne daha fazla sorumluluk yüklenmesi, sosyal güvenlik harcamalarına ihtiyaç, modern şehirleşme kültürü, su kaynakları ve alt yapı problemleri, eğitim ve sağlık alanlarındaki sorumluluk gibi daha birçok sebep, literatürde kamu harcamalarını artıran nedenler olarak kabul edilmektedir (Tülümce & Zeren, 2017: 300; Bulut, 2001: 45).

Araştırmacılar ve analistler kamu harcamalarındaki değişimin uygulanan maliye politikaları açısından çok önemli olmasından dolayı kamu harcamalarının boyutu ile harcamalardaki artışların gelir üzerindeki etkilerini sürekli incelemiştirler. Bundan dolayı yıllar içerisinde literatüre giren birçok teori ve görüş ortaya çıkmaktadır.

Çalışmanın bu bölümünde Wagner, Peacock-Wiseman, Goffman, Musgrave ve Keynes gibi temel ve başlıca kabul edilen teorilere yer verilip son olarak çalışmanın ana araştırma konusunu oluşturan ve kamu harcamalarını açıklayan teoriler ile bağı bulunan Cameron, Rodrik ve Cusak tarafından geliştirilen telafi edici etki hipotezi ve etkinlik hipotezinden kısaca bahsedilmektedir.

1.3.1. Wagner Kanunu

Kamu harcamalarının artışı ile ilgili uzun dönemde reel gelir artınca kamu harcamalarının da artacağını iddia eden Alman iktisatçı Adolph Wagner'in "Kamu ve Devlet Aktivitesinin Artan Boyutu" ile ilgili çalışması literatüre öncü çalışma olarak girip kabul edilmektedir (Magazzino vd., 2015: 813; Yüksel & Songur, 2011: 367).

Wagner, çalışmasında kamu harcamaları ile iktisadi büyüme arasındaki ilişki üzerinden Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Japonya ve birçok Avrupa ülkesi ile gelişmiş ülkeleri inceleyerek, bu ekonomilerde sanayileşme sonucunda üretimde ve dolayısıyla milli gelirden artış gerçekleşirken aynı zamanda kamu harcamalarının da arttığını saptamıştır (Şanlısoy & Sunal, 2016: 104). Ayrıca, dikkat çeken en önemli sonuçların başında kamu harcamalarındaki artış hızının ulusal gelirin artış hızından daha fazla olduğu gelmektedir (Bayrak & Esen, 2014: 2).

Wagner'e göre bir ekonomide kamu harcamaları içsel yani endojen bir faktör olarak kabul edilmekte ve ekonomik büyümenin bir sonucu olarak görülmektedir (Timur & Albayrak, 2016: 804). Wagner, büyüme faaliyetleri devam eden ekonomilerde kısa dönemde finansal açıdan bazı yetersizlikler başta olmak üzere çeşitli sebeplerden dolayı devletin kamu faaliyetlerinin genişlemesinin duraksaya bileceğini, fakat uzun dönemde zamanla toplumsal talep ile birlikte bu finansal yetersizliklerin ve problemlerin üstesinden gelinerek artışların devam edeceğini ifade etmiştir (Güder vd., 2016: 49).

Wagner'in çalışmaları neticesinde ilerleyen yıllarda "*Kamu Harcamalarının Artış Kanunu*" veya "*Wagner Kanunu*" olarak iktisadi literatürde kabul görerek anılmaya başlanmıştır (Bayrak & Esen, 2014: 2).

Wagner, kamu harcamalarında meydana gelen artışı üç temel neden ile ilişkilendirip öngörmektedir:

- Birincisi, ekonomiler sanayileşme, endüstrileşme ve modernleşme süreciyle birlikte hükümetlerin iç ve dış güvenlik vazifesi, hukuk ve kamu düzenini sağlayıcı gibi görevleri artmaktadır. Bununla birlikte devam eden sanayileşme ve şehirleşmenin toplum üzerindeki etkisi de yeni birtakım ihtiyaçların ortaya çıkmasına neden olmaktadır (Ulucak & Ulucak, 2014: 84).
- İkincisi, kamu kesiminin piyasaya girmesi ile sunulan kamusal mal ve hizmet talebinin gelir esnekliğinin yüksek olmasıdır (Yüksel & Songur, 2011: 367). Yani iktisadi gelişme neticesinde özellikle sağlık, kültür ve toplum refahına yönelik faaliyetler gibi kamunun sunduğu hizmetlerin talebinin gelir esnekliğinin birden büyük olduğu alanlarda yapılan kamu harcamalarında bir artışa neden olmasıdır. Böylece kamu kesimi, insanların temel ihtiyaçları giderilip tüketim talepleri eğitim, kültür ve sağlık gibi alanlara yönedikten sonra daha fazla büyüyeceği ifade edilmektedir (Sinha, 1998: 72).
- Üçüncüsü, iktisadi büyüme ve kalkınma sonucunda, ülkelerde meydana gelen teknolojik değişim nedeniyle özel sektörün yapmakta zorlandığı hizmetleri kamunun sunması, ve yapılması zorunlu altyapı ihtiyaçlarını gerçekleştirmesine neden olacağından bu durum kamu harcamalarının artmasını netice verecektir (Ulucak & Ulucak: 2014: 84).

Wagner kanununa göre fiyat etkisi meselesi de dikkat edilmesi gereken diğer bir önemli husustur. Kamu harcamalarındaki artışın nedeni olarak fiyat etkisi söz konusu olabilmektedir. Şayet, fiyat etkisi ortadan kaldırıldığında mesela sabit fiyatlarla da kamu harcamalarında artış gerçekleşiyorsa, bu defa nüfus etkisinin harcama üzerindeki durumunun incelenmesi gerekmektedir. Nüfusun etkisi de giderildikten sonra kişi başına düşen reel kamu harcamalarındaki artış kişi başına düşen reel geliri aşılırsa bu durumda Wagner Kanununun geçerli olduğu söylenmektedir (Şanlısoy & Sunay, 2016: 105).

1.3.2. Peacock-Wiseman Modeli

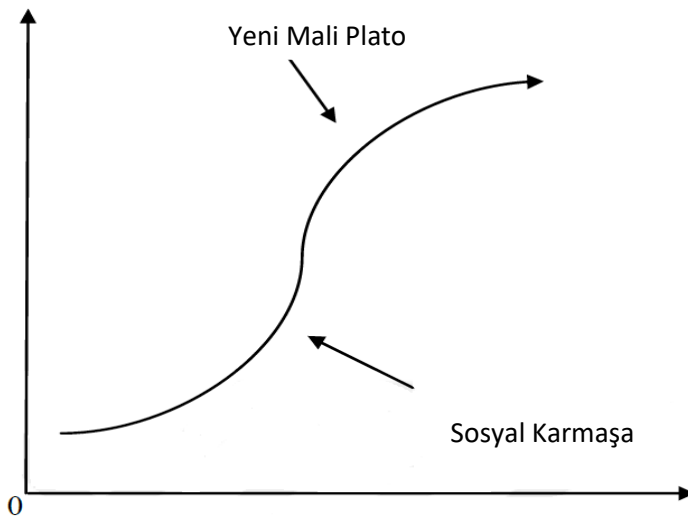
Uzun dönemde geçerli olduğu kabul edilen Wagner Kanunu, kısa dönemde de araştırma konusu olmuştur. Kamu harcamalarındaki kısa dönemli değişimler 19. yüzyıl sonlarından itibaren İngiliz araştırmacılar T. Peacock ve Jack Wiseman tarafından gündeme getirilmiştir. Araştırmaların neticesinde kamu harcamalarındaki artışın sürekli

ve doğrusal şekilde olmadığı, sıçramalı bir şekilde yani basamaklı bir artış seyri çizerek gerçekleştiği sonucuna ulaşılmıştır (Kapıcı, 2008: 49).

Literatürde “Sıçrama Hipotezi” adıyla yerini bulan bu görüş, kamu harcamalarındaki gerçek artışın nedeninin savaş gibi benzeri bir olağanüstü olayların neticesinde gerçekleşeceğini içermektedir. Olağanüstü dönemlerde kamu harcamaları ve bunun finansmanı olan vergiler başta olmak üzere kamu gelirlerinde artış meydana gelmektedir. Bu durum kamu harcamalarının, savaş ve benzeri olağanüstü dönemlerde sıçrama şeklinde görülmesi anlamına gelmektedir. Fakat olağanüstü dönemler sona erdiğinde yüksek oranlı vergi politikasına alışmış olan vatandaşlardan alınan vergilerde bir azalma meydana gelmemektedir. Yani olağanüstü dönem sonrası kamu harcamaları bir daha asla eski seviyesine geri dönmemektedir (Pehlivan, 2013: 68).

Sıçrama Hipotezini kabul edenlere üç farklı eleştiri getirilmektedir. Birincisi, hipotezde harcamaların ülkenin içinde bulunduğu konjonktürel gelişme neticesinde sunulan ve sadece ulusal ürünlerdeki durum dikkate alınmaktadır. Harcamaların artışına sebebiyet veren unsurlardan biri olan sosyal arka plana bakılmamaktadır. İkincisi, çalışmada miktar yönünden bir irdeleme olmadığı gibi anlamlılık testi de yapılmadığı belirlenmiştir. Üçüncü, tek ülke üzerinden yani İngiltere’deki kamu harcamalarının zamana göre seyri üzerinden yapılan bir çalışma olmasıdır. Dolayısıyla, başka ülkeler için de benzer çalışmalar yapılmadan genel bir hipotez ortaya koymak, sağlıklı sonuçların oluşumuna fırsat vermemektedir (Ulutürk, 1998: 57).

Şekil 1.8. Peacock –Wiseman: Harcamaların Sıçraması Tezi

Kaynak: (Brochier & Michalet, 1981: 424)

Sıçrama tezi olarak adlandırılan Peacock-Wiseman hipotezinde Şekil 1.8’de görülmektedir ki ekonomik kriz veya olağanüstü her hangi bir olumsuz şok durumlarına ortaya çıkan sosyal karmaşa dönemlerinde kamu harcamaları artış gösterecek, fakat yeni mali platonun oluşumuyla kamu harcamaları eski düzeyine dönmeden aynı yüksek düzeyde devam edecektir. Bu durum bir sonraki olağanüstü durumda kendini yenileyecektir.

1.3.3. Goffman ve Mahar Modeli

Goffman ve Mahar Modeline göre hem ekonomik büyüme hem de fiyat ve nüfus değişimleri gibi unsurlar kamu harcamalarını ayrı ayrı artırmaktadır. Savunma hizmeti gibi tam kamusal mal ve hizmetler, nüfus artışından etkilenmemektedir. Fakat sağlık ve eğitim sektörü gibi yarı kamusal mallar, kamu harcamalarında nüfus artışına paralel olarak bir artış meydana getirmektedir (Taşseven, 2000: 91).

Goffman ve Mahar’ın kişi başına GSMH’yi kullanarak oluşturdukları model aşağıdaki gibidir:

$$KH = f(GSMH/N) \quad (1.3)$$

(1.3) nolu modeldeki değişkenlerin tanımları ve bilgileri aşağıdaki gibidir:

KH: Kamu Harcamaları

GSMH: Gayri Safi Milli Hâsıla

N: Nüfus

Bu modele göre Wagner kanununda olduğu gibi kamu harcamalarının gelir esnekliklerinin 1’den büyük olması halinde geçerli olduğu kabul edilmektedir (Taşseven, 2000: 83).

1.3.4. Musgrave Modeli

Musgrave analizinde daha çok talep yönünden gelen etkilerin üzerinde yoğunlaşmıştır. Çalışmalarında ülkelerin kalkınmışlık seviyelerine göre yani kalkınma aşamalarına bağlı olarak kamu harcamalarında meydana gelen gelişmeler gözlemlenmiştir. Kalkınmanın farklı boyuttaki aşamalarında her aşamanın kendine has

türde kamu harcamaları ön plana çıkabilmektedir. Böylece her aşamada kamu harcamalarının belirleyicileri ile bu belirleyicileri çevreleyen koşulların ve sosyal faktörlerin birbirinden ayrılması gerektiği üzerinde durulmaktadır. Buna kalkınma sürecindeki bir ekonomide bütçeyi etkileyen toplumsal ve kültürel bir takım etkileri göz ardı edip sadece sermaye birikimi, kamusal tüketim ve transfer harcamaları kalemlerinde yoğunlaşılması örnek olarak gösterilmektedir. Çünkü sermaye birikimi alt yapı harcamalarını; transfer harcamaları ise ülkeden ülkeye değişiklik göstererek kamu harcamalarını etkileyebilmektedir (Durmuş, 2006: 251).

Ekonominin gelişme sürecine dayanarak kamu kesiminin rolünün değiştiğini vurgulayan Musgrave, özellikle değişimin sağlık ve eğitim alanlarındaki harcamalar ile diğer sosyal harcamalar lehine olduğunu ifade etmektedir. İktisadi büyümenin işareti olarak ise kişi başına milli gelir değişkeninin seyrine bakılması gerektiğini söylemektedir. Ekonomide kamu kesimi ile özel kesim arasında kaynakların kullanımında verimliliğin baz alınarak kullanılması gerektiğini savunmaktadır. Çünkü özel malların üretiminde içsel faydası dikkate alınırken, kamu mallarının üretiminde dışsal faydası yoğun olan mallar dikkate alınmaktadır (Kayalı, 2017: 29). Musgrave, modelini aşağıdaki gibi formüle etmiştir:

$$KH/GSMH = f(GSMH/N) \quad (1.4)$$

KH: Kamu Harcamaları

GSMH: Gayri Safi Milli Hasıla

N: Nüfus

Musgrave Modeli'ne göre, Wagner Kanununun geçerli olabilmesi için GSMH içinde kamu harcamaları oranının, kişi başına gayri safi milli hasılaya olan esnekliğinin sıfırdan büyük olması gerektiği koşulu yer almaktadır.

$$\frac{\% \Delta KH/GSMH}{\% \Delta GSMH/N}$$

Ayrıca Musgrave kamu harcamaları konusunda, ülkelerin kalkınma süreçleri içinde farklı kamu harcamalarının gündeme gelebileceğini fakat kalkınmanın ilk aşamalarında bütün ekonomilerde sermaye harcamalarının yoğun bir şekilde kullanılacağını ifade etmektedir.

1.3.5. Gupta ve Michas Modeli

Gupta modeli, 1961 yılında ortaya çıkan Peacock-Wiseman'ın literatüre kazandırdığı sıçrama tezini tekrar yorumlamış ve modele sosyal gelişme sonucu oluşan kamu harcamalarındaki değişim oranını da eklemiştir. Böylece Gupta 1967 yılında eski modele katkıda bulunarak geliştirmiştir (Seçme, 2010: 33).

Michas ise Gupta'nın geliştirmiş olduğu modeli 1975 yılında kullanmış ve Wagner modelinin tek bir formülle kullanılmasının öneminden bahsetmiştir. Çünkü tek bir formülün kullanılması, verilerin doğru olarak tespit edilmesinde veya esnekliğin hesaplanmasında oluşabilecek bazı sorunların giderilmesinde kolaylık sunabileceğini belirtmiştir.

Gupta ve Michas birkaç yıl ara ile yaptıkları çalışmalarının modeli aşağıdaki gibi formüle edilmiştir:

$$KH/N = f(GSMH/N) \quad (1.5)$$

(1.5) nolu modelde kullanılan değişkenlere ait bilgiler aşağıdaki gibidir.

KH: Kamu Harcamaları,

GSYH: Gayri Safi Yurt İçi Hâsıla,

N: Nüfus

Gupta ve Michas'a göre, kişi başı GSMH'daki artış kişi başı kamu harcamalarını arttırmaktadır. Kişi başına kamu harcamaları, kişi başına GSMH'nin artan bir fonksiyonudur. Yine modelde Wagner hipotezinin geçerli olabilmesi için kişi başına düşen kamu harcama oranlarının, kişi başına düşen GSYH'ye göre esnekliğinin birden büyük olması gerekmektedir (Kayalı, 2017: 30).

1.3.6. Kamu Tercih Teorisi

Literatürde önemli bir yeri olan Kamu Tercih Teorisi, Keynesyenlerin piyasa başarısızlığı olarak tanımlandığı durumlarda yaşanan ekonomik duruma karşılık devletin başarısızlığı teorisi olarak tanımlanmaktadır. Bu kuram, 1950-1960'lı yıllarda Amerika'da siyasal sürece eleştirel bir düşünce olarak çıkmıştır (Akcagündüz, 2010: 30).

Kamusal Tercih Kuramı veya diğerk adıyla Kamu Tercihi Teorisi, seçmen davranışları, siyasi partiler, baskı grupları, bürokrasi, siyasi mübadele ve karar alma süreçlerini incelemektedir. Kamu tercihi teorisinin özellikle ‘Piyasa Başarısızlığı Teorisine’ karşılık ‘Kamu Ekonomisinin Başarısızlığı’ ilkesinden hareketle oluşturulduğu bilinmektedir (Uzun, 2009: 223-224).

Seçmenler siyasal karar alırken kamu yararını değil, kendi çıkarını düşünmektedirler. Politikacılar ise oylarını maksimize edecek yönde karar vermektedirler. Politikacının vaat ettiği sözler ve yapacaklarının seçmene maliyeti ne kadar düşük ise, politikacının seçilme şansı artacaktır. Kamu Tercihi Teorisi, politika ve ekonomi arasındaki ilişkiyi kurmaya çalışmaktadır (Kızılböğ, 2009: 105).

Kamu tercihi teorisi, kamu hizmetini sunan aktörlerin kendi çıkarlarını arttırma amaçlı olarak hareket ettiklerini bu sebeple piyasada tıpkı ekonomik davranan insan gibi harcamalarını arttırdıkları vurgulanmaktadır (Mueller, 1989: 1-2). Kamu tercihi teorisine göre müdahaleci devlet anlayışından kaynaklanan anlayış kamu sektörünü genişletmektedir. Ayrıca bu büyüme denk bütçe ilkesini uygulamaktan çok, telafi edici bütçe ilkesinin uygulandığı görülmektedir. Bu durum demokratik yapının yozlaşmasına neden olduğu düşüncesini de beraberinde getirmektedir.

Kamu tercihi teorisi çerçevesinde kamu harcamalarının artmasının sebepleri olarak şunlar sıralanmaktadır (Mueller, 1989: 323):

1. Dışsalıkların kaldırılması ve kamu mallarının temin edilmesi,
2. Gelirin ve refahın yeniden dağılımı,
3. Baskı gruplarının etkisi,
4. Bürokrasi,
5. Mali aldanma.

1.3.7. Keynesyen Modeli

Kamu harcamaları kısa dönemde Keynesyen ekole göre, konjonktürel dalgalanmaları düzenleyici ve iktisadi büyümeyi tetikleyici dışsal bir politika aracı olarak kabul edilmektedir. Bundan dolayı gelişmekte olan ülkelerin birçoğu devletin ekonomiye müdahalesini uygun görmektedir. Başka bir deyişle bu ülkelerde görülen piyasa başarısızlıklarından kurtulabilmek için kamu harcamalarının bir politika aracı olarak uygulanması gerektiği görülmektedir. Kamu harcamalarının bu etkisinin yanında

toplam talebi ve yatırımları artırıcı etkisi, toplumsal ve bireysel çıkar çatışmaları arasındaki uyumsuzluğu dengelediği, yabancı unsurlar tarafından sömürülmeyi de engellediği için hükümetler tarafından önemli ve etkin bir politika aracı olarak kullanılmaktadır (Ansari vd.,1997: 543-549).

Kamu harcamaları Wagner kanununa göre içsel bir faktör olarak görülse de Keynes hipotezine göre dışsal bir faktör olarak kabul edilmektedir. Fakat her iki bakış açısına göre sonuç değişmemektedir ki kamu harcamalarında meydana gelen bir artış, milli geliri arttıracak yani iktisadi büyümeyi pozitif olarak etkileyeceği ifade edilmektedir (Yıldız & Sarısoy, 2012: 521).

Keynes hipotezine göre, kamu harcamalarının bir başka etkisi ise çarpan ve hızlandıran mekanizmaları etkisiyle milli gelirden kendi artış miktarından daha fazla bir artışa neden olmasıdır (Şanlısoy & Sunal, 2016: 106). Çünkü çarpan etkisi, gerçekleşen otonom bir yatırımın harcamasına ekstra bir gelir akımı ile etki ederek milli geliri belirli bir katsayı ile çarparak çoğaltacaktır (Nadaroğlu, 1992: 174). Keynes, bu çarpanın büyüklüğünün sebebini marjinal tüketim eğilimine bağlamaktadır. Keynes ekolüne göre kriz dönemlerinde tüketim ve yatırımların yetersiz olması eksik istihdama sebebiyet vereceğinden kamu harcamaları ile talep yönlü artış politikası da uygulanabilmektedir (Bakkal, 2016: 127). Böylece kamu harcamaları ile aynı zamanda cari dönemde talep artışı oluşturup yani toplam talebin canlanmasını sağlayıp etkin bir araç olarak kullanabilmektedir (Öztürk, 2013: 117-118). Bu politikaların uygulanmasının yanında özellikle 2. Dünya Savaşı sonrası sosyal devlet anlayışının giderek hâkim olması ve hızlı nüfus artışı neredeyse bütün ülke ekonomilerinde kamu harcamalarının yüksek düzeylerde gerçekleşmesine de neden olmuştur.

1.3.8. Cameron Hipotezi

David R. Cameron (1978), çalışmasında bazı ekonomilerde kamu kesiminin daha fazla büyüdüğünü fark ederek bunun nedenlerini ortaya koymaya çalışmıştır. Cameron, ekonomik ürünlerdeki artış oranı, ülkenin mali yapısı, siyasi yapısı, hükümetlerin kurumsal yapıları ve ekonominin uluslararası pazara açılma derecesi gibi beş ana başlıkta 18 ülkenin verilerinden yararlanarak bir analiz gerçekleştirmiştir. Cameron'a göre kamu ekonomisinin genişlemesinin nedenleri aşağıdaki sıra ile açıklanmaktadır (Cameron, 1978: 1243-1248):

1) Ekonomik Neden: Kamu büyüklüğünün artış nedenleri arasında en çok üzerinde durulan ve dile getirilen neden olarak kabul edilmektedir. Bunun sebebi ise Wagner'in devlet faaliyetlerini genişletme kanunundan kaynaklanması olarak kabul edilmektedir. Bu kanuna göre ülkelerin sosyal düzeylerini arttırmak isteği kamu sektörünün büyümesine neden olmaktadır.

2) Mali Neden: Kamu malları, yapısı gereği zaruri olan mal ve hizmet grubundadır. Fakat uygulamada amaç topluma hizmet sunmak ve kar elde etmemek olduğu için, maliyet ve faydaları arasında doğrudan bir bağlantı bulunmamaktadır. Bundan dolayı kamu mallarının maliyetlerini oluşturan vergilere bakıldığında kamu mallarının faydalarını aşabildiği görülmektedir.

3) Siyasi Neden: Politikacıların seçim beklentilerini uygulayabilmek için harcama politikalarını kullanmaya çalışacak olmaları ve muhalefet partilerinin az düzeyde bulunan bazı hükümet politikaları üzerinde daha fazla harcama vaat ederek seçim sürecini yönetmeleri, kamu harcamalarının seçimlerden önce olağandışı bir hızla artmasına neden olabilmektedir.

4) Kurumsal Neden: Tek bir otoritenin olmadığı ülkelerde, harcama yetkisi birkaç parçaya ayrılmakta ve kurumsal yapının harcamalarındaki artış oranı da buna bağlı olarak olağandışı bir seviyede yüksek olabilmektedir.

5) Uluslararası Neden: Dışa açık ekonomilerde hükümetin üretim, istihdam ve tüketim üzerindeki etkileri kamu ekonomisinin kapsamını ve çeşitliliğini artırmaktadır. Bu durum ise kamu büyüklüğünün artmasına neden olmaktadır.

1.3.9. Rodrik (Telafi Edici Etki) Hipotezi

Rodrik Hipotezi, Cameron'ın yaklaşımının üzerine inşaa edilmiş ve kamu harcamalarının artışı teorileri arasında yer almaktadır. Hipoteze göre dışa açık olan ülkeler, ani bir şok ile karşılaştıkları durumlarda ekonomide meydana gelen şokların etkisini telafi etmek için kamu harcamalarını arttırarak kamu sektörünü genişletmektedirler. Bunun sebebi olarak ise hükümetlerin zorunlu görevleri arasında yer alan istikrarı sağlama görevinin yerine getirilmesi gösterilmektedir. Bundan dolayı D. Rodrik, hükümetlerin ekonomik istikrarı sağlamak için kamu harcamalarının bir nevi sigorta işlevi görme rolüne dikkatleri çekmektedir. Çünkü olası bir iktisadi şok

karşısında devletin düzenleyici, denetleyici ve uluslararası ilişkilerde yönlendirici konumda olma rolünü kullanması gerekmektedir.

Devletler aynı zamanda ekonominin ve toplumun çıkarlarını gözetmek amacıyla banka sistemine de çeşitli müdahalelerde bulunabilmektedirler. Bu müdahaleler ülkeden ülkeye değişiklik gösterse de esas amaç ekonomiyi koruma ve piyasalara yön verme isteğidir (Parasız, 2005: 113). Çünkü devletler mevcut piyasadaki eksik işleyen her türlü mekanizmaları giderme ve düzeltmede etkili bir unsurdur. Bunu yaparken sosyal ve fayda yönünden kamu kesiminin özel sektörden daha etkin olması özelliği kullanılmaktadır.

Hükümetlerin optimum seviyede fayda sağlayıp olası şok neticesinde meydana gelen karışıklığı çözmek adına aşağıdaki şu uygulamaları teşvik ederek hayata geçirebilmektedir (Uzay, 2002: 163-164):

- a. Ülkedeki doğru işletmelerin faaliyetleri ile karşılaştırmalı üstünlük sağlanması,
- b. Bütün altyapı hizmetleri sağlanması,
- c. Devletin girmediği alanlardaki yatırımlar için özel sektörün teşvik edilmesi,
- d. Nitelikli eleman/personel temin edilmesi,
- e. Talebin artışını sağlamak,
- f. Teknolojik ilerlemenin sağlanması ve devam ettirilmesi,
- g. Politik ve siyasi istikrarın sağlanması,
- h. Ulusal savunmayı sağlamak,
- i. Toplumsal uyumun oluşturulmasıdır.

1.3.10. Cusack (Etkinlik) Hipotezi

Cusack (1997), dışa açıklık ile kamu büyüklüğü arasındaki ilişkinin Cameron (1978) ile Rodrik (1996)'nın çalışmalarının aksine olarak negatif yönlü bir ilişki içinde olduğunu savunmuştur. Cusack, 1955-1989 dönemi verileri kullanılarak 16 ülke için dışa açıklık ile kamu büyüklüğü arasındaki ilişkiyi panel veri analiz yöntemiyle incelemiştir. Bu hipotez literatürde Telafi Edici Etki Hipotezi ile birlikte Etkinlik Hipotezi adıyla anılarak dikkat çekmiştir.

Etkinlik hipotezine göre, dışa açık ekonomilerde vergi rekabeti neticesinde meydana gelen hareketlilik, vergi gelirlerini aşağıya doğru baskılayarak kamu harcamalarında azalma meydana getirmektedir. Bunun nedeni olarak ülkelerin dışa

açılmasıyla vergi gelirleri azalmakta ve ihtiyaç fazlasını borçlanma kanalıyla oluşturmaktadır. Böylece kamu harcamalarının azalması sonucunda, bireylerin ve firmaların yatırım kararlarının olumsuz etkilenmesi, literatürde dışlama etkisi (crowding out) olarak da ifade edilmektedir.

Kamu büyüklüğü ve dışa açıklık arasındaki ilişkiyi inceleyen hipotezlere bakıldığında Rodrik (1996) tarafından genişletip geliştirilerek ortaya atılan telafi edici etki hipotezi bu iki değişken arasındaki etkileşimi talep yönüyle incelerken; Cusack (1997) tarafından ortaya atılan etkinlik hipotezi ise bu etkileşimi arz yönlü incelemektedir (Altay & Aysu, 2013: 133).

1.4. Kamu Gelirleri

Kamu gelirleri konusu, kamu maliyesinin en geniş konularından biri olarak kabul edilmektedir. Çünkü vergi gibi çok derin ve detaylı bir bilgi birikimine sahip konuyu içermektedir. Kamu gelirleri kavramı cumhuriyet yılları da dâhil olmak üzere uzun süre “Amme Varidatı” olarak kullanılmıştır. Türkçede yapılan sadeleştirme sonucunda literatüre “Kamu Gelirleri” terimi olarak yerleşmiştir (Edizdoğan, 2008).

Kamu gelirleri birçok açıdan tanımlanabilse de genel olarak devletin, vatandaşlarına karşı yüklediği ortak hizmetleri ve görevleri zamanında yerine getirebilmek amacıyla yapacağı her türlü harcamaların finansmanını sağlamak için anayasaya uygun olarak ilgili kanunlar çerçevesinde topladığı bütün gelirleri ifade etmektedir (Eğilmez, 2016: 46).

Bazı çalışmalarda devlet gelirleri ile kamu gelirleri bazen aynı anlamda kullanılsa da kamu gelirleri tabiri devlet gelirlerine göre daha genel ve daha kapsamlı bir kavram olduğu görülmektedir. İngilizcede kamu gelirleri için “Public Revenues”, devlet gelirleri içinse “Government Revenues” tabirleri kullanılması bu 2 kavramın birbirinden farklı kullanıldığını da göstermektedir (Edizdoğan, 2008).

Kamu gelirleri, dar anlamda ve geniş anlamda kamu gelirleri olarak tanımlanmaktadır. Dar anlamda kamu gelirleri, sadece merkezi yönetimler tarafından elde edilen gelirleri ifade ederken geniş anlamda kamu gelirleri, dar anlamda kamu gelirlerine ilave olarak mahalli idareleri, sosyal güvenlik kurumlarını, kamu iktisadi teşebbüsleri denilen KİT’leri, döner sermaye kuruluşlarını ve fon gelirlerini de kapsamaktadır (Bilici & Bilici, 2011).

1.4.1. Kamu Gelirlerinin Sınıflandırılması

Kamu gelirlerinin ayırımı konusu incelendiğinde öncelikle sınıflandırma ve ayırım başlıkları ile konunun ele alındığı görülmektedir. Bu konu başlıklarının hemen hepsi aynı müfredata göre ilgili meseleyi açıklamaktadır. Fakat kamu gelirlerinin farklı özellikleri dikkate alınarak sınıflandırmaya tabi tutulduğunda bakış açısına göre birçok tasnif çeşidi ortaya çıkabilmektedir. Bunlar temel olarak kamu gelirlerinin cebri olup olmadıkları yönünden yani devletin egemenlik gücüne dayanıp dayanmadığına, sağlandığı kaynakların niteliğine ve son olarak kamu gelirlerinin sürekliliğine bakılarak sınıflandırılabilir.

1.4.1.1. Cebrilik Yönüyle Sınıflandırma

Kamu gelirleri cebri (zorunluluk) açısından değerlendirildiğinde devletin egemenlik gücüne dayanıp dayanmadığına bakılarak ikiye ayrılmaktadır. Cebri kelimesi anlam itibarıyla kişilerin veya vatandaşların devlete herhangi bir ödeme yapması gerektiğinde davranış serbestisine veya tercihinin sahip olmaması, ödeme yapmaya mecbur kalması durumudur. Genel olarak cebri konu iki gruba ayrılabilir da net bir sınır çizmek bazen mümkün olmamaktadır. Buna devlet borçlarının cebri borçlanma mı yoksa cebri olmayan borçlanma mı şeklindeki tartışma örnek gösterilebilmektedir. Egemenlik gücüne dayanarak elde edilen kamu gelirleri olarak vergiler, harçlar, resimler, parafiskal gelirler, şerefiyeler, para ve vergi cezaları, senyoraaj gelirleri, devalüasyon gelirleri, zorunlu borçlanmalar ve mali tekel gelirleri kabul edilmektedir. Mülk ve teşebbüs gelirleri, özelleştirme gelirleri, zorunlu olmayan borçlanmalar, bağış ve yardımlar ise cebre dayanmayan gelirler olarak kabul edilmektedir (Akdoğan, 2014).

1.4.1.2. Nitelikleri Yönü İle Sınıflandırma

Kamu gelirleri, elde edildiği kaynağın niteliğine göre piyasa ekonomisi gelirleri ile kamu ekonomisi gelirleri olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Piyasa ekonomisi gelirleri, devletin şahıslar gibi piyasadan özel hukuk kurallarına uygun olarak sağladığı gelirlerdir. Bu açıdan bakıldığında mülk ve teşebbüs gelirleri buna örnek olarak gösterilmektedir. Fakat devlet, kendi mülkiyetindeki malları kiralama ya da satma ile

gelir elde etmesi kamu ekonomisi gelirlerine örnek gösterilmektedir (Akdoğan, 2014; Edizdoğan, 2008).

1.4.1.3. Gelirin Sürekliliği Yönü İle Sınıflandırma

Kamu gelirleri, sürekli olup olmadıkları dikkate alındığında olağan ve olağanüstü gelirler olarak ikiye ayrılmaktadır. Çünkü devletin her yıl tekrarlanan, yani elde edileceği kesin olan gelir türlerine olağan gelirler denilmektedir. Fakat elde edilmesinde kesinlik olmaması yani tahmin edilemeyen kamu harcamalarını karşılamak için elde edilen gelir türlerine de olağanüstü kamu gelirleri olarak sınıflandırılmaktadır. Bu sınıflandırma türünde vergiler, resimler ve harçlar gibi gelirler türleri olağan kamu gelirlerine girerken, yardımlar, elde edilen ganimetler, borçlar ve emisyon gibi kaynaklardan elde edilenler ise olağanüstü gelirlere örnek gösterilebilmektedir (Mutluer vd., 2013).

1.4.2. Kamu Gelirlerinin Çeşitleri

Kamu gelirlerinin neler olduğuna dair hukuki bilgi neticesinde, 2005 yılında yürürlüğe giren ve 5018 Sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu başlığı ile yayımlanan kanun maddesine göre “toplanan vergi, harç, resim, fon kesintisi, pay veya benzeri gelirler, faiz, zam veya ceza gelirleri, taşınır ve taşınmazlardan elde edilen her türlü gelirler ile hizmet karşılığı elde edilen gelirler, borçlanma araçlarının primli satış suretiyle elde edilen gelirler, sosyal güvenlik primi kesintileri, alınan bağış ve yardımlar” olduğu anlaşılmaktadır (Susam, 2015: 199-200).

1.4.2.1. Vergiler

Vergi kavramı, bir ülkede resmi siyasal otoritenin kamu yararına kullanılmak için veya kamu harcamalarının finansmanında harcanmak üzere cebren ve karşılıksız olarak aldığı ve ekonomik değer taşıyan gelir türü olarak tanımlanabilmektedir. (Ricardo, 2018: 123).

Vergiler, kamu gelirleri içerisinde % 70-95 arasında değişen oran ile en yüksek paya sahiptir. Bu oranlardaki değişiklik ülkelerin iktisadi yapı ve seviyelerine göre farklılık göstermektedir. Her ülke için vergilemenin en nihai amacı kamu harcamalarının en temel finansman kaynağı olmasıdır. Bu özelliği ile vergiler kamu

harcamalarını ne ölçüde karşılayacağı önem arz etmektedir. Çünkü harcamaların durumu vergi oranlarının arttırılması ya da azaltılmasına neden olabilmektedir.

Vergilerin ilk ortaya çıkışındaki en önemli sebep ise şüphesiz devlete gelir sağlamaktır. Fakat işin özünde vergi meselesi iktisadi bir konu olarak kabul edilmektedir. Bu özelliği ile kamu harcamalarının milli gelir içindeki payı, gelir dağılımında adalet, gelir bölüşümü, sermaye birikimi vb. birçok makroekonomik unsurları etkileyebilmektedir.

1.4.2.2. Harçlar

Harçlar, devlet dairesinin size sunduğu hizmet karşılığında, bu hizmete ihtiyaç duyulan kişiler tarafından ödenmesi zorunlu olan bedele denilmektedir. Uygulamada verilen hizmetin alınması serbest iradenin neticesi gibi görünse de bu durumun sadece şeklen var olduğu bilinmektedir (Edizdoğan vd., 2012: 113). Harçların özelliğine bakıldığında şu şekilde sıralanabilmektedir:

- Vergiler gibi cebren alınan gelirlerdir.
- Devletin sunduğu hizmet, ilgili kişiye özel bir fayda sağlamaktadır.
- Sunulan hizmet ticari veya sınai bir nitelik taşımamaktadır.
- Vergiler, zorunlu yükümlülük altında verilirken, harçlar ise şahsi iradenin neticesinde faydalanılmaktadır.
- Vergiler hukuki anlamda bir sebep yokken alınabilir, harçlarda ise belli bir hizmetin varlığı söz konusudur.

1.4.2.3. Resimler

Resimler, ilgili ve yetkili kurum veya kuruluşlar tarafından izin verilmesi gerektiren herhangi bir iş ya da faaliyetin yapılabilmesi için ödenen ücretlere denilmektedir. Fakat resimler bazen vergi olarak bazen de harç anlamında kullanılmaktadır. Çünkü tanım itibariyle bir birine çok yakın anlam ve özelliklere sahip gelir türleridir. İthalatta kullanılan damga resmi ile rıhtım resmi, resimlere örnek olarak gösterilebilmektedir. Bu gelirler genelde yerel yönetimler tarafından tahsil edilse de merkezi yönetimlerin de gelir türleri arasında olabilmektedir (Öner, 1986: 43; Akdoğan, 2014: 91).

1.4.2.4. Şerefiyeler

Asfalt, kanalizasyon, köprü, park, cami, meydan gibi benzeri bayındırlık hizmetlerinin yapılması ile ilgili gayrimenkullerin değerlerinde bir artış meydana gelmesi sonucunda toplumun geneline bir fayda sağlanmaktadır. Bu hizmetlerin gerçekleştiği bölgelerdeki mülk sahiplerinden belirli bir tutarda tahsilat yapılmaktadır. Tahsilat neticesinde alınan bu tutara literatürde şerefiye denilmektedir (Akdoğan, 2014: 91-92). Uygulamada ise şerefiye başlığı altında bir kamu geliri bulunmasa da belediyelerce “harcamalara katılma payı” adı altında tahsilatta bulunulabiliyor. Harcamalara katılma payı ise yine belediyelerin çeşitli hizmetlerinden yararlanan gayrimenkul sahiplerinden de tahsil edilip uygulanan bir bedel olarak gerçekleşmektedir (Pehlivan, 2013: 92).

1.4.2.5. Parafiskal Gelirler

Vergi benzeri gelirler olarak ifade edilen parafiskal gelirler, gerek kamu gerekse yarı kamu olarak kabul edilen kurum veya kuruluşların bağımsız faaliyetlerini gerçekleştirmek adına sundukları hizmetler karşılığında alınan gelir türüdür. Çünkü devletin artan müdahaleciliği gereği artan kamu harcamalarının bir bölümünün finansmanı olarak iktisadi, sosyal ve mesleki kamu kurum ve kuruluşlarının hizmetlerini ve faaliyetlerini devam ettirebilmek için aldıkları gelir türü olarak ifade edilmektedir. Parafiskal gelirlere örnek olarak devlet bütçesinin içinde de yer alan SGK'nın tahsil ettiği sigorta primleri gösterilebilmektedir (Erdem vd., 2013).

1.4.2.6. Para ve Vergi Cezaları

Para ve vergi cezaları, aslında amacı devlete gelir sağlamak olmadığı halde devletin hükümlerlik hakkı gereği meydana gelen cezai işlemlerden elde edilmektedir. Kanun koyucu otorite, bazen hapis cezaları yerine caydırıcılık olsun diye para cezası ile hüküm verebilmektedir. İşte bu tür durumlardan elde edilen gelirler para ve vergi cezaları olarak nitelendirilmektedir. Kanun ile gerçekleştirilmesinden dolayı vergiye benzer yönü de bulunmaktadır (Öner, 1986: 45; Akdoğan, 2014: 93).

1.4.2.7. Mali Tekeller

Devletin tekelinde olan her türlü mal ve hizmetin fiyatını istediği gibi belirleyebilmesinden kaynaklı dolaylı vergiler sınıfında yer alabilen gelir türüdür (Mutluer vd., 2013). Mali tekel sınıfına giren her türlü mal ve hizmetin sağlanmasındaki temel amaç devlete gelir sağlamaktır. Bu bir yönü ile tüketim vergisi adı altında toplanırken diğer bir yönüyle de tekel rant adıyla işlem görmektedir.

1.4.2.8. Mülk ve Teşebbüs Gelirleri

Devletin sahip olduğu hem gayrimenkullerin hem de kamu iktisadi teşebbüslerin kiraya verilmesi veya satılması suretiyle elde ettiği gelirlerdir. Bu uygulamadan elde edilen gelirlerin toplam gelirler içindeki payı ülkeden ülkeye uygulanan politikalardan kaynaklı olarak farklılık göstermektedir. Günümüzde buna kamu arazilerinin kiraya verilmesi, kamuya ait binaların kira veyahut satılması ile gelir elde edilmesi örnek gösterilebilmektedir (Öztürk, 2013: 21-22).

Özelleştirmeden kaynaklı gelirler mülk ve teşebbüs gelirlerinin çatısı altında değerlendirilmektedir. Modern dünyada artık devletlerin yerine getirmekte olduğu asli görevleri ve fonksiyonlarında bir takım değişiklikler meydana gelmiştir. Özellikle literatürde veya teoride alınan kararların uygulanmasıyla ülkelerde zamanla bir takım politika değişiklikleri meydana getirdiği görülmektedir. Devlete ait bazı kamu kurum ve kuruluşlarının etkinliği ve verimliliğini yitirmesi sebebiyle veya özel sektöre devrinin uygun olacağı kararına varılmasıyla ya da kamuda etkinliğini kaybettiği bir şeyin tekrar etkinliğini kazanacağını sağlayacağı saikiyle, bazen de devletin yüklü miktarda finansman ihtiyacını karşılamak amacıyla özelleştirmeler yapılmaktadır. Özellikle 2000’li yıllardaki özelleştirme gelirleri devletin en önemli gelir kaynakları arasına girdiği görülmektedir (Susam, 2015: 210).

1.4.2.9. Emisyon ve Senyoraj Gelirleri

Ülkenin yerel para birimi olarak kâğıt ve madeni paraların basılması yoluyla elde edilen gelirlerdir. Emisyon devletin egemenlik hakkına dayalı olarak elde edilen gelir türlerinden biridir. Fakat sürekli bu yolla gelir elde edilmesi zamanla enflasyona sebep olabilmektedir. Özellikle konvertibil olan güçlü para birimine sahip olan ülkelerde emisyon gelirleri diğer ülkelere göre daha fazla olduğu görülmektedir. Basılan yerel

paraların devlete bir maliyeti olmaktadır. Bu maliyetler ile paranın üzerinde yazılı nominal değer arasındaki fark kadar devlet bir gelir kaynağı oluşturmaktadır. Buna senyoraaj geliri adı verilmektedir. Bu yolla gelir elde edilmesi enflasyona sebebiyet vermesinden dolayı çok sık kullanılmamaktadır (Kayalı, 2017).

1.4.2.10.Borçlanma Gelirleri

Borçlanma gelirleri, mevcut gelir kaynaklarının yetersiz kalması halinde merkezi devlet yönetiminin bütçedeki bu açığı kapatmak adına başvurduğu en kolay ve en hızlı yol olarak kabul edilmektedir. Fakat borçlanmanın sebebi olarak her zaman cari açık gösterilmemektedir. Hükümetlerin yapmayı planladığı büyük yatırımlar, projeler, savaş hali, baş edilemeyen salgın hastalıklar, doğal afetler gibi olağanüstü haller, harcamalara sebebiyet vermektedir. Bu durumda da devletler borçlanmak zorunda kalabilmektedirler (Akdoğan, 2014: 107).

4749 Sayılı Kamu Finansmanı ve Borç Yönetiminin Düzenlenmesi Hakkında Kanunun 3.maddesine göre borçlanma, finansmanın sağlandığı kaynağa göre iç borçlanma ve dış borçlanma olarak ikiye ayrılmaktadır (4749 Sayılı Kamu Finansmanı Ve Borç Yönetiminin Düzenlenmesi Hakkında Kanun, Madde 3).

Kamu borcu vadesine göre literatürde kısa, orta ve uzun vadeli olarak sınıflandırılmaktadır. Vadesi bir yılından az olan borçlanmalara kısa vadeli borç, bir ile beş yıl arasındakilere ise orta, beş yıldan fazla süreli olanlara ise uzun vadeli borçlanma olarak nitelendirilmektedir. Literatürde devletin kısa vadeli borçlanmalar için hazine bonusu ihraç etmesi, orta ve uzun vadeli borçlanmalar için ise devlet tahvili ihraç etmesi örnek gösterilmektedir (Susam, 2015: 211).

1.4.2.11.Fonlar

Fon, terim anlamı olarak bir kurum veya kuruluşu finanse etmek amacıyla bulundurulmuş sermaye olarak tanımlanmaktadır. Uygulamada ise fon daha çok belirli amaçların gerçekleştirilmesi için ayrılan ve lüzum duyulduğunda kullanılmak üzere özellikle nakit olarak hesapta tutulan parayı ifade etmektedir (Edizdoğan, 2008: 121-122).

Fon uygulaması ile belli bir amaç uğruna harcama gerçekleştirilmesi fonların, bütçenin genellik ilkesinden bir sapma olduğunu göstermektedir. Merkezi yönetim

bütçe uygulaması içerisinde yer alan Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu, bütçe dışı olan ve kanunla kurulmuş olan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Fonu, Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu, İşsizlik Fonu gibi uygulamalar fonlara örnek verilebilmektedir (Susam, 2015: 207).

1.4.2.12.Devletlerarası Yardımlar

Ülkeler arası yapılan yardım ve bağışlar düzenli olmayan kamu gelirleri arasında yer almaktadır. Yapılan yardım veya bağışlarda geri ödenme söz konusu olmamaktadır. Yapılan bu yardımlar, iç yardım ve dış yardım olarak ikiye gruba ayrılmaktadır. Yardım karşılık olması kaydıyla yapılmışsa borçlanma, karşılıksız yapılmışsa bağış adıyla kayıt altına alınmaktadır. II. Dünya Savaşı sonrasında ABD'nin Marshall yardımları dış yardımlara örnek olarak gösterilebilmektedir (Susam, 2015: 214). Devletlerarası yapılan yardımlar, kamu gelirleri arasında yer almalarına rağmen, iktisadi, siyasi, askeri ve bazen de vicdani gerekçelerle gerçekleştirilmektedir. Devletlerarası yardımların hacmi ve devamlılığı ise her şeyden evvel siyasal ve ekonomik konjonktüre bağlı olarak değişmektedir.

Bütün bu kamu gelir türlerinin iktisadi açıdan ülke ekonomilerinde ne denli ağırlık oluşturduğunu ölçebilmek için kamu kesimi büyüklüğünün hesaplanması, her bir kamu gelir kaleminin payının bilinmesi mali politikaların uygulanması açısından önem arz etmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

DİŞA AÇIKLIK ve KRİZ KAVRAMLARI

Avcılık ve toplayıcılığı esas alan ilkel toplumlardan başlayıp tarıma dayalı yerleşik hayata kadar insanoğlu belli bir tarihsel aşamadan geçmiş ve bu süreçte ekonomik ilişkileri de değişe uğramıştır. Tarım ekonomisine geçişle birlikte trampa ekonomisi baş göstermeye başlamış ve sanayi toplumuna geçildiğinde ekonomi tam olarak farklı bir yönde ilerleme gösterip iş bölümü ve uzmanlaşma kavramları kendini göstermeye başlamıştır (Atik & Türker, 2011: 1).

Batı Avrupa'da kapitalizmin kendini göstermesi ve gelişmesi, dış ticaret ile ilgili engeller hakkındaki tartışmaları tetiklemiş ve bu tür mekanizmaları ortadan kaldırmak için önlemler alınmasını sağlamıştır. Bu konuda anlaşmaların imzalanması ve birliklerin oluşturulması aracılığıyla ticaret ile ilgili işlemlerde artış yaşanmıştır. Dış ticaret kuramları da dış ticaretten elde edilen büyük miktardaki kârlar temelinde ortaya çıkmıştır. Karşılaştırmalı üstünlük teorisi ve diğer teorilerin ortaya çıkmasıyla birlikte dış ticaretin faydaları üzerinde durulmuş ve ülke ekonomileri daha dışa açık bir ekonomiye doğru ilerlemeye başlamıştır (Şimşek, 2001: 1).

Toplumsal değişmelerin ekonomik hayata etkisi, belirli coğrafi bölgelerde veya ülkeler içinde sınırlı kalmayıp, ülkeler arasında ticaretin ve bağımlılığın ortaya çıkmasına da yol açmaktadır. İki yüze yakın bağımsız ülkenin olduğu günümüz dünyasında, bazı özel ülkeler haricinde her ülke dış ticaretle uğraşmaktadır. Büyükten küçüğe, fakirden zengine bütün ülkelerde bazen kâr, bazen zorunluluk, bazen de karşılıklı bağımlılık nedeniyle dış ticaret yapılmaktadır (Arslan, 2014: 4).

2.1. Dışa Açıklığın Tanımı

1990'larda gelişmekte olan birçok ülke büyük oranda dışa açılmaya başlamıştır. Açılımla birlikte ekonomik ve finansal krizlerin sıklığının arttığı görülmektedir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde yaşanan krizlerde dış faktörlerin önemli rol oynadığı söylenmektedir. Dış ticaret yapan ekonomilerde sıklıkla kullanılan açıklık kavramı geniş ve belirsiz bir nitelik taşımaktadır. Genellikle ülkenin uluslararası pazarla bütünleşmesini göstermek için dile getirilmektedir. Fakat bir ülke ekonomisi belli dönemlerde dış dünyaya açık olsa da belli dönemlerde kapalı olabilmektedir (Kazgan, 2002: 32).

Ekonomistler genel olarak serbest ticaret ve ekonomik büyümenin hızlandığı konusunda hemfikir olsalar da bazı ekonomistler korumacı politikalar ile ekonomik büyüme arasında bir bağlantı olduğunu da düşünmektedirler. Ekonomik büyüme ve açıklık konusunda çeşitli çalışmalar yapılmış olmasına rağmen henüz bir fikir birliğine varılamamış ve bu tartışmalar günümüze kadar devam edegelmiştir (Edwards, 1997: 1).

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde özellikle 1980'li yıllardan sonra liberalleşme politikası başlamış ve iktisadi yapı bakımından tüm endüstrilerde reform ve uyum sürecine gidilmiştir. Tüm bu gelişmeler neticesinde dışa açıklığın literatürde finansal ve ticari olarak iki yönde gelişme gösterdiği düşünülmektedir (Edwards & Wijnbergen, 1986).

2.1.1. Ticari Dışa Açıklık

Ticareti liberalizasyon, mal ve hizmet ticareti üzerindeki devlet kontrolünü ortadan kaldırmayı ve küresel ürün/hizmet piyasalarına entegre olmayı hedeflemektedir. Öte yandan, finansal liberalizasyon ve finansal entegrasyon, finansal araçlar üzerindeki kontrolleri devreden çıkarmayı hedeflemektedir (Atamtürk, 2007). Dışa açılma etkinliklerinin gerekçesi, küreselleşme sonucunda artan üretim yoluyla toplumsal refahı artıran, aynı zamanda bu sektörlerin ekonomide daha sıkı etkileşime girebilmesi için ekonomik denge ve istikrarı sağlamayı amaçlayan arz yönlü bir iktisat dengesi olarak görülmektedir. Böylece dış ticaretin serbestleştirilmesi politikası, serbestleşmenin ilk aşamasını oluşturmaktadır.

Küreselleşme sürecinin yükselişe geçmesinden sonra, dünya ekonomisinde hızlı bir ivmede seyreden ticari serbestleşme süreci tüm dünyada dikkat çekmeye başlamaktadır. Ticaret liberalizasyonu, dünya ekonomisinde daha fazla önem görmeye başladıkça, birçok ülkede ticaret politikaları yeniden düzenlenmeye başlanmıştır (Dar & Amirkhalkhali, 2003). Bu düzenlemeler, ülkelerdeki politik müdahaleyi azaltmakta ve özgürlük alanını fazlalaştırmaktadır (Christiansen vd., 2009).

Ticaret liberalizasyonunda, hükûmet müdahalesi nedeniyle ticaret akışlarını önlemek için ticaret politikalarının değiştirilmesini belirtmektedir. Politikaya dair bu değişiklikler iki ana grupta incelenmektedir. İlki tarife, vergi ve ek ücret gibi değişkenler ile fiyat müdahalesi kaynaklı olurken ikincisi ise kota, yasaklar, lisans hakkı ve tarife dışı engellerden oluşmaktadır (Liu vd., 2001). Bunun yanı sıra, liberalleşmenin

bir diğerk yönü olan finansal dışa açılmanın teorik boyutunun, finansal piyasalardaki yüksek finansal çeşitliliğinin ve ekonomik büyümenin olumlu etkileri nedeniyle gelişmekte olan ülkelerde tasarruf ve yatırım üretmeye devam ettiğini öne sürmektedir (Atamtürk, 2007). Başka şekilde ifade edilecek olursa, serbestleşme sonucunda ülkeye giren yabancı sermaye, tasarruf oranını artırmakta, dolayısıyla yatırım, üretim ve ihracatta artışa neden olarak büyümeye katkıda bulunmaktadır.

Ticari açıklık, bir ülkede diğerk ülkelerle uyumlu politika düzeyinin bir ölçüsü olarak da ifade edilmektedir. Küreselleşme hızının artması küreselleşmenin, iç ticaret politikasının mı yoksa dış ticaret politikasının mı daha hızlı uygulanacağını belirten bir ölçek olmasına neden olmaktadır. Kısacası ticari serbestleşmenin sonucunda ticari açıklık, bir ülke ile diğeri arasındaki ticari ilişkilerde serbestleşme veya katı politika uygulama seviyesinin bir göstergesi olarak hizmet etmektedir (Saçık, 2009).

Ticari açıklık, mal ve hizmetlerin uluslararası dolaşımının önündeki engellerin kaldırılmasını veya azaltılmasını ifade etmektedir. Başka bir deyişle, ticari bakımdan dışa açılma kavramı, ihracat ve ithalatın önündeki tüm engellerin kaldırılmasının yanı sıra, bu engellerin azaltılmasını ve ülkenin dış dünya ile ticaretinin artmasını da içermektedir. Literatürde ticari açıklık, kaçınılmaz olarak dış ticaret politikası, serbestleşme veya liberalizasyon gibi kavramlarla birlikte kullanılmaktadır (Bilman, 2014).

Liberalleşme algısına göre, ekonomilerin liberalleşmesinin ülke ekonomisinin potansiyeline katkıları, pazar genişlemesi, ölçek ekonomileri, yatırım teşviki, artan rekabet, piyasa yapısının rekabetçi bir şekilde geri dönüşü ve yeniliklerin gerçekleştirilmesidir (Yıldırım & Kesikoğlu, 2012; Kurt & Berber, 2008; Harrison, 1996).

Liberalleşmenin dışa açıklıkla olumlu etkilerinin yanında birtakım riskler de gözlemlenebilmektedir. Uluslararası iş bölümünün ve profesyonelleşmenin olumsuz etkileri, rekabet gücünün düşük olduğu ülkelerde daha belirgin olmaktadır. Literatürde buna kutuplaşma etkisi denilmektedir. Bu nedenle, serbestleştirme tekniklerinin hedef ülkede oluşturmak istediği etki, hâlihazırdaki uygulanan pozitif ve negatif etkilerden hangisinin daha geçerli olduğuyula ilgili bir durum olmaktadır (Çeştepe vd., 2018).

2.1.2. Finansal Dışa Açıklık

Dar kapsamda finansal liberalizasyon, mevduat ve kredi faiz oranları üzerindeki kısıtlamaların kaldırılması ve kredilerin verildiği fiyatın piyasaya bırakılması anlamında kullanılmaktadır. Geniş kapsamda finansal liberalizasyon, bankalara işlerini yürütmeye özgürlük verilmesini, devletin finansal kurumlara sahip olmaktan çıkarılmasını ve nesnel olarak tanımlanmış kriterleri karşılayan tüm şirketlere uluslararası sermaye hareketlerini ortadan kaldırmak için kontrol etme fırsatı verilmesini içermektedir.

Yapılan çalışmalarda genellikle finansal açıklık olarak “toplam sermaye giriş ve çıkışları ile GSYH arasındaki oran” kullanılmaktadır. Bu şekilde sermaye akımları ile hesaplanan fiili açıklığa “de facto” denilmektedir. IMF tarafından yayınlanan AREAER (Döviz Kuru Düzenlemeleri ve Kısıtlamaları Yıllık Raporu) başlıklı raporda, sermaye hesabı işlemlerindeki mevcut kısıtlamaların kaldırılmasıyla hesaplanan açıklığa “de jure” adı verilmektedir (Bussiere & Fratscher, 2004: 11).

Finansal liberalizasyon, uluslararası ve finansal piyasalar üzerindeki birtakım kısıtlama ve kontrollerin devreden çıkarılmasını, bu piyasaların uluslararası rekabete açık hâle getirilmesini, kambiyo müdahaleleri ve engellerin devreden çıkarılması olarak ifade edilmektedir. Uluslararası sermaye akımları ile ilgili giriş ve çıkış sağlayan finansal sistem, yatırımları ve tasarrufları birleştirdiği için ekonomide önemli bir rol oynamaktadır (Jha, 2003: 387).

Finansal dışa açıklığın bir diğer avantajı riskin ülkeler arası dağılımına imkân vermesi ve bir ülkedeki negatif şokların karşısında güvenlik mekanizması meydana getirmesidir. Tüketimde ve yatırımdaki değişkenliğin azaltılması ile iktisadi istikrarın daha güçlü bir hâl aldığı gözlemlenmektedir. İstikrar, yatırım ve büyüme üzerinde pozitif bir etkiye sahiptir. Mali piyasaların bir diğer etkisi de zayıf olan yerel mali piyasaların güçlenmesi ve derinleşmesidir. Daha etkin finansal pazarlar, finansal işlemlerin maliyetlerini azaltmakta, böylece sermaye maliyeti de düşmektedir (Broner & Ventura, 2010).

Finansal dışa açıklık, yabancıların ulusal finansal piyasalarda ticaret yapmalarını ve ülke vatandaşlarının yabancı varlık ve yükümlülüklerle sahip olmalarını daha kolay hâle getirmektedir. Finansal dışa açıklık politikası 4 temel üzerine kurulmaktadır (Esen, 2000: 5):

- a) Yurt içindeki yerleşik vatandaşlara, yabancı finansal varlık satın almaları ve bulundurmaları konusunda imkân tanınması,
- b) Yurt içindeki yerleşik vatandaşlara yabancı döviz türleri ile finansal işlem yapmalarının kısıtlı olmaması,
- c) Özel mülkiyetli firmalara ana ülke dışında bulunan uluslararası finansal piyasalardan borçlanabilme imkânının verilmesi,
- d) Yabancıların yurt içi pazarlarda izne tabi tutulmaksızın, serbest bir şekilde yatırım yapma imkânı bulmasıdır.

2.2. Dış Açıklık Ölçüm Yöntemleri

Dışa açıklığı ölçmek için kullanılan yöntemlerden kabul edilmiş bir fikir birliği olmamakla birlikte, literatürde genellikle iki tür ölçüm yöntemi kullanılmaktadır. Bunlar “politika yansımaları temelli” ve “çıkıtı temelli” ölçüm yöntemleri olarak adlandırılmaktadır (Rodriguez & Rodrik, 1999).

Siyasi yansımalar nedeniyle tarife dışı engeller gibi müdahaleler ölçümde dikkate alınmamaktadır ve tarifelere ilişkin yeterli veri bulunmamaktadır. Bu nedenle çıkıtı temelli ölçümlerin daha yaygın olduğu görülmektedir. İşlenen veriler ağırlıklı olarak ihracat ve ithalat toplamı (X+M) ile GSYH arasındaki oran olarak ifade edilen ölçüm yöntemidir (Bahmani-Oskooee & Niroomand, 1999: 558). Sadece ihracatın (X) toplamının GSYH'ye oranı veya sadece ithalatın (M) GSYH'ye oranı da dışa açıklık ölçümlerinde kullanılabilir (İslam, 2004: 996).

2.2.1. Politika Yansımaları Temelli Dışa Açıklık Ölçüm Yöntemleri

Birinci grup yöntem, yansımaları temelli göstergeler şeklinde isimlendirilmektedir. Bu göstergeler, tarife düzeyleri ya da yayılımları gibi göstergeleri kapsamakta ve doğrudan ticaret politikasını belirtmektedir. Öte yandan, bu kriterlerin iki kusuru bulunmaktadır. Birincisi, tarife dışı engellerin ticaret üzerindeki etkilerini yansıtmamalarıdır. İkinci kusuru da ülke ve yıl bakımından tarife verilerinin olmamasıdır (Spilimbergo vd., 1999: 96).

Politika yansıtma tabanlı ölçüm yöntemleri, ulusal kurumlar tarafından diğer ülkelere uygulanan dış ticaret politikası göstergelerinden oluşan ölçüm yöntemleri

olarak da ifade edilmektedir (Rodriguez & Rodrik, 1999). Bu yöntemler aşağıdaki Tablo 2.1’de özet olarak açıklanmaktadır.

Tablo 2.1. Yansıma Temelli Dışa Açıklık Ölçütleri

Ölçüm Yöntemi	Ölçümün Tanımı
Sachs ve Warner Açıklık Endeksi (SW Endeksi)	<p>SW endeksi, aşağıdaki 5 maddeden biri geçerliyse sıfır değerini almaktadır. Bu durumda ilgili ülkede kapalı ekonominin geçerli olduğu anlaşılmaktadır. Bu maddelerin tümünün geçersizliği durumunda ise indeks bir değerini alarak açık bir ekonomi olduğu anlaşılmaktadır. Bu maddeler aşağıda belirtildiği gibi yer almaktadır:</p> <ul style="list-style-type: none"> -Ortalama tarife oranında %40’dan fazlasının görülmesi. -Ortalama tarife dışı engellerde ithalatın %40’ının aştığı gözlemlenmesi. -Sosyalist ekonomik sistemin uygulamaya geçirilmesi. -Ana ihracat kalemlerinde görülen devlet tekelleri hâkimiyeti. -1970’li ve 1980’li yıllarda kara borsa büyüklüğünde görülen %20’yi aşma hâli.
World Development Report Dışa Dönüklük Endeksi (WDR)	<p>World Development Report’da bu endeks 1987’de Dünya Bankası tarafından sunulmuştur. Buna göre ülkeler dışa açıklığı bakımından içe dönük, orta seviyede içe dönük, orta seviyede dışa dönük ve dışa dönük olarak 4 bölüme ayrıştırılmaktadır.</p>
Leamer Açıklık Endeksi	<p>Bu endeks, Leamer (1988) tarafından ticaret akımları ile ilgili regresyon yardımıyla elde edilmiştir.</p>
Kara Borsa Döviz Kuru	<p>Bu yöntem Barro ve Lee (1994) tarafından ortaya atılmıştır. Bozulan ticaret rejiminin döviz kurunda bozulmayla sonuçlanacağını savunmakta ve dış ticaretteki bozulmaları dolaylı olarak ölçmektedir.</p>
Uluslararası Ticaretteki Bozulmalar Endeksi	<p>Bu endekste 1’den 5’e değer verilmektedir. Buna göre, hangi hükümet politikalarının dış ticareti ne ölçüde bozduğu ölçülmektedir.</p>

Toplanmış Dış Ticaret Vergileri Oranı	Bu yöntemi hesaplarken, ihracat ve ithalattan alınan vergi gelirleri ile toplam ticaret arasındaki oran kullanılmaktadır.
İthalattaki Bozulma Endeksi	Wolf (1993) tarafından bulunan endeks, ithalattaki bozulmaları hesaplarken regresyon temelli bir ölçümden yararlanılmaktadır.
Fiyat Bozulma Endeksi	Dollar (1992) tarafından geliştirilmiştir. Satın alma gücü paritesi uyarınca belirlenmiş döviz kuru ile satın alma gücü paritesi uyarınca belirlenmiş gayrisafi yurt içi hasıla arasındaki regresyona dayalı bir endekstir. Bu regresyondaki hata terimi ticari dışa açıklığı belirtmektedir.
Yapısal Ayarlanabilir Ticaret Ölçümü	Beklenen dış ticaret bileşimi ile gerçekleşen dış ticaret bileşimi ilişkisindeki sapma baz alınarak belirtilen ticari dışa açıklığın yer aldığı hesaplama yöntemi olarak ifade edilmektedir.
Lee 1 Ölçümü	Bu ölçüm bir ülkenin dış ticaret bileşiminin o ülkenin coğrafi yapısı tarafından bulunduğu varsayımını temel alan Lee (1993) tarafından önerilmiş bir yöntemdir. Bu yöntemde ülke büyüklüğü (km ²), en büyük ihracatçı ülkeye uzaklık, karaborsa döviz kuru oranı gibi değişkenler rol oynamaktadır.
Lee 2 Ölçümü	Lee 1 yöntemindeki karaborsa döviz kuru değişkeni bu ölçümde rol oynamamaktadır.

Kaynak: (Çınar, 2007: 53)

2.2.2. Çıktı Temelli Dışa Açıklık Ölçüm Yöntemleri

İkinci yöntem grubu, çıktı temelli yöntemlere sahiptir. Bu grup için en yaygın gösterge, ithalat ve ihracatın GSYH'ye oranıdır. Çıktı temelli göstergeler, dolaylı yoldan tüm sapmaları kapsadığı, ayrıca veri erişimi açısından daha kolay erişilebildiği için daha sık kullanılmaktadır (Spilimbergo vd., 1999: 96). Çıktı temelli dışa açıklığa dair

ölçütler, Tablo 2.2’de gösterilen şekildedir. Diğer bir deyişle, dışa açıklığı ölçen çıktı temelli yöntemler, ticaret hacmini veya ticaretin bileşenlerini temsil eden ölçütlerden oluşmaktadır (Alcala & Ciccone, 2004). Bu yöntemler, aşağıdaki Tablo 2.2’de belirtilmektedir.

Tablo 2.2. Çıktı Temelli Dışa Açıklık Ölçütleri

Ölçüm Yöntemi	Ölçümün Tanımı
M_i/GDP_i	İthalat Ticaret Yoğunluğu: Ülke ihracatı ve nominal GSYH’nin birbirine oranlanması yoluyla elde edilmektedir. Yani ihracatın GSYH içindeki payına bakılmaktadır.
X_i/GDP_i	İthalat Ticaret Yoğunluğu: Ülke ithalatı ve GSYH’nin birbirine oranlanması yoluyla elde edilmektedir. Yani ithalatın GSYH içindeki payına bakılmaktadır.
$(X + M)_i/GDP_i$	Ticaret Yoğunluğu: Ülke ihracatı ile ithalatının toplanarak GSYH’ye oranlanması yoluyla elde edilmektedir. Yani toplam dış ticaret hacminin GSYH içindeki payına bakılmaktadır.
$1 - \left[\frac{(X + M)_i}{2GDP_i} \right] \times 100$	Ayarlanmış Ticaret Yoğunluğu: Bu ölçüt, uçdeğerler bakımından sonuçlarda sapma olmaması amacıyla ortaya çıkarılmış bir yöntemdir.
$\frac{M}{GDP_i} - \left(1 - \frac{GDP_i}{\sum GDP_i} \right)$	Ayarlanmış Ticaret Yoğunluğu: Yine uçdeğerler bakımından sonuçlarda sapma olmaması amacıyla ortaya çıkan alternatif bir çözüm yöntemidir.
$(X + M)/rGDP_i$	Reel Ticaret Yoğunluğu: Bu ölçütte nominal GSYH değil, reel GSYH kullanılarak toplam ticaret hacminin Reel GSYH içindeki payına bakılmaktadır.

Kaynak: (Squalli & Wilson, 2006: 20)

2.3. Dışa Açıklık Düzeyinin Artmasının İktisadi Açardan Faydaları

Ticari açıklık, ticari faaliyetlerle uluslararası sahalarda işlem gören ekonomilerin, doğrudan yabancı yatırımların, sermaye girişlerinin, malların ve hizmetlerin belirli ülkeleri ya da bölgeleri temel alarak ilerleme gösterdiği bir kanaldır. Bahsi geçen kanal

üzerinden aktarılan kaynaklar kalkınmakta olan ekonomiler bakımından iktisadi büyümenin dayanağı olmaktadır. Bunun yanı sıra, literatürde ticari açıklığın bir ekonomi bakımından avantajları aşağıdaki şekilde ifade edilmektedir (Özcan vd., 2018):

- Ekonomik büyüme üzerindeki etkisi olumludur.
- Teknoloji transferi, ürün çeşitliliği, artan ölçek ekonomileri, kaynakların verimli tahsisi ve dağıtımı, benzeri diğer kanallar yoluyla gelişmeye doğrudan destek sağlamaktadır (Pigha-Balanika, 2013).
- Serbest bir ticaret stratejisi, kalkınmakta olan ekonomiler için fayda göstermekte ve kaynak sağlanmasında dinamik bir rol oynamaktadır.
- Verimsiz yatırımlar ile kira ödeme sonucunda ortaya çıkan etkileri asgari seviyeye indirmektedir.
- Yabancı yatırımları desteklemektedir. Bu şekilde millî ekonomi üzerinde aktif ve pozitif faaliyetleri de teşvik etmektedir.
- Küresel rekabetçi baskıların sonucunda yüksek ihracat verimliliği sağlanmaktadır.
- Ayrımlar olsa da ülkelerin faydalanmasını sağlamaktadır. Bunun yanı sıra, büyük çaplı küresel pazarın faydalarına ulaşabilme bakımından ticari açıklığın etkin rolü olmaktadır (Balassa, 1985; Bhagwati, 1990; Krueger, 1998).
- Ticari etkinliklerin dışa açılması, sanayileşmiş ekonomilerde teknolojik iyileşmeleri baz alan pozitif yayılma etkileri nedeniyle üretimde daha büyük çaplı imalat etkisi göstermekte ve ekonomik büyüme oranına hız katmaktadır.
- Yerel tekellerin önüne geçilmektedir.
- Rekabet nedeniyle, kaynaklardan en uygun biçimde faydalanılması ile kaynak israfı önlenmektedir.
- İş bölümü ve ihtisaslaşma sayesinde verimlilik ve rekabet gücünde artış olmaktadır (Kurt & Berber, 2008).

2.4. Dışa Açıklık Düzeyinin Artmasının İktisadi Açıldan Sakıncaları

Ticari açıklığın ülkeler üzerindeki dezavantajları aşağıdaki şekilde ifade edilebilmektedir:

- Ticari hissedarlar arasında teknoloji ve sermaye birikiminin net bir şekilde ayrılması nedeniyle, ekonomik entegrasyon, büyüme değerini artırsa bile ülke üzerinde kişisel olumsuz bir etkiye sahiptir (Pigha-Balanika, 2013).

- Bir ülke küresel bir sahadaysa, vergi ve kotalardan muaf ülkelere kıyasla, rekabeti azaltmak için az gelişmiş yerel sanayilerin hayatta kalmasını olumsuz etkileyecektir.
- Vergi muafiyetleri ve tarifeler nedeniyle gümrüklerden elde edilen hazine gelirleri düşebilmekte ve artan ithalat ile birlikte cari açığı olumsuz etkileyebilmektedir.
- Ülkenin dışa açılması, dış ticaret hadleri düşen ülkelerde mal talebini artırmakta ancak dış ticaret hadlerinde önemli bir düşüş, ülkenin ihracat gelirlerini azaltabilmektedir (Kurt & Berber, 2008).

2.5. Dışa Açıklık ve Ekonomik Büyüme İlişkisi

Uluslararası ticaret geçmişten günümüze ülke ekonomileri için önem arz etmektedir. İktisat biliminde dış ticaretle alakalı ortaya atılan teorin başlarında Adam Smith (1776) Mutlak Üstünlük Teorisi ile Ricardo (1817) Karşılaştırmalı Üstünlük Teorileri gelmektedir. Bu teoriler bir ülke ekonomisinde neden dış ticarete ihtiyaç duyulur, dış ticaretin ülke ekonomisine faydaları ya da zararları nelerdir gibi soruların cevaplarını aramıştır (Takım, 2010: 2).

Küreselleşmenin artması ve dünya ekonomilerinin birbirine ticari entegrasyonun sağlanması ile analistler ülkelerin dışa açıklık olgusu üzerinde önemli çalışmalar yapmaya başladığı görülmektedir. Dışa açıklık aynı zamanda sermaye girişleri, doğrudan yabancı yatırımlar, ucuz üretim alanı oluşturma, mal ve hizmet üretiminde belirli bir bölgede ya da ülkede merkezleşme gibi yönleri ile iktisadi büyüme ve kalkınmada çok önemli rol oynamaktadır.

2.5.1. Ticari Dışa Açıklık ve Ekonomik Büyüme İlişkisi

Dışa açıklık ve büyüme arasındaki ilişki, literatürde ihracatın toplam gelire oranı olarak belirtilmektedir (Squalli & Wilson, 2006). Ticarete açıklık ise genel olarak formüle edilerek tanımlanmaktadır. Alcalá & Ciccone (2004) bunu dünya ticaretinin bir ölçüsü olarak toplam nominal ithalat ve ihracatın GSYH'ye oranlanması olarak tanımlamışlardır.

Saçık (2009), ticari dışa açıklığı bir kriter olarak görmektedir. Bu nedenle, küreselleşme faaliyetindeki artış, nihayetinde izlenen stratejinin, uyumun derecesinin,

içsellik, dışsallıkların ve diğer ekonomilere kıyasla ekonomik politika önlemlerinin kullanımının bir ölçüsü hâline gelmiştir.

Ticari serbestleşmenin sonuçlarından biri olan ticari açıklık, ülkelerin ortak ticaret etkinliklerinde gerçekleştirdikleri serbest ya da kapalı stratejilere dair bir ifadedir. Ticari dış açıklığın kriterleri şu şekilde sıralanmaktadır (Yanıkaya, 2003: 60-65):

- Ticaret payları,
- Ortalama tarife oranları,
- İhracat vergileri,
- Tarife dışı engellerden meydana gelen ticari engeller,
- İkili ticaret anlaşmaları ve karaborsa primi,
- Döviz kuru hareketleri.

Ticari dış açıklık, bir ülkenin diğeriyle ne ölçüde uyumlu politikalar izlediğini ve küreselleşme süreci daha dinamik hale geldikçe daha içe veya dışa dönük ekonomik politikalar uygulayıp uygulamadığını ölçmektedir. Ticari liberalizasyonun sonucunda ortaya çıkan ticari açıklık, iki ülkenin arasındaki ticari ilişkilerde ne kadar serbest olduğunun veya katı politikalarla hareket ettiğinin bir belirleyicisidir (Saçık, 2009: 280).

Son zamanlarda ticaretin genişlemesi üzerine çok sayıda araştırma yapılmasına rağmen, ticaret açığı büyük oranda göz önüne çıkamamaktadır. Bunun nedeni, ithalat ve ihracat faaliyetlerinin sadece ticari belirleyiciler açısından değil, ticari etkiler bakımından da farklılık göstermesinden kaynaklanmaktadır. Ticari açıklığı (ithalat + ihracat) birincil değişken bakımından ele alan çok sayıda analist, ticari dış açıklığı da bir bütün olarak düşünmektedir (Moon, 2000).

Dış ticaret açığının ekonomik büyümeyi olumsuz etkileyeceği yönünde literatürde görüşler de ye almaktadır. Singer (1950) ve Prebisch (1950)'e göre, uzun vadede ticaret koşullarının tarım ürünleri ihraç eden gelişmekte olan ülkelere kayacağını, dolayısıyla ticaretin dış açıklığının gelişmekte olan ülkelerin büyümesini teşvik ettiğini ifade etmektedir. Ayrıca ticari açıklığın ekonomik büyüme üzerinde olumsuz bir etkisi olduğuna inanmak için çeşitli durumlar öne çıkmaktadır. Özellikle genç sanayilerin kurulması ve gelişmesinin kısıtlanacağı, gelişmekte olan ülkelerin farklı nitelik seviyeleri ve teknolojik gelişmeler için gelişmiş ülkelere bağımlı olacağını ve

gelişmekte olan ülkelerin ödemeler dengesinin sarsılacağı tahmin edilmektedir (Sandalcılar & Yalman, 2012: 51).

2.5.2. Finansal Dışa Açıklık ve Ekonomik Büyüme İlişkisi

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler, finansal sistem açısından dışa açılmak için çok sayıda reforma girişirler. Bu reformların önceliklileri şunlardır: Faiz oranlarının liberalizasyonu, kredi tavanlarının olmaması, merkez bankaları için banka asgari mevduat rezervi azaltılması ya da tamamen kaldırılması, bankacılık sektörünün yerleşiklere ve yabancılara açılması, sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesi olarak sıralanmaktadır (Güloğlu & Altunoğlu, 2002).

Ekonomide kaynak tahsisinin etkin olmaması ve hedeflenen büyüme oranlarına ulaşamaması finansal dış kaynak kullanımına ihtiyacı beraberinde getirebilmektedir. Faiz oranlarının serbestleştirilmesi ekonomik tasarrufları artırmakta ve insanlar gelirlerinin çoğunu parasal varlık olarak biriktirmeye başlatmaktadır. Faiz oranları yükseldiğinde, yatırım talebi azalmaktadır ancak verimli yatırımlar hareketine devam etmekte ve büyüme oranlarına katkı sağlamaktadırlar. Aynı zamanda, serbestleşme sonucu tasarruf sorunu yaşayan gelişmekte olan ülkeler, gelişmek için ihtiyaç duydukları kaynaklara sahip olmakla birlikte yatırımlarına kaynak sağlamak için iç ve dış kredi bulma olasılıkları da daha yüksek olmaktadır. 1980-1990 yılları arasında çok sayıda ülkede finansal liberalizasyon önlemleri gerçekleştirilmiş ve bu durum birçok ülkede olumsuz bir krize yol açmıştır (Kıran & Güriş, 2011).

Ekonomik açıklığın büyüme üzerindeki etkisi, McKinnon (1973) ve Shaw (1973) tarafından geliştirilen McKinnon-Shaw hipotezi tarafından teorik olarak desteklenmektedir. Bu hipotez, gelişmekte olan ülkelerde finansal sektöre sunulan fazla finansal araçların, ekonomik büyüme üzerinde olumlu bir etkisi olan tasarrufları ve yatırımları artırdığını iddia etmektedir. McKinnon-Shaw'un yaklaşımı, sermaye hareketlerini sınırlayan, nispeten bol fakat düşük gelirli ülkelere nadir ve üretken ülkelere kaydıkça finansal derinliğin arttığını iddia eden borç verilebilir fonlar teorisini temel almaktadır. Bu nedenle, hem ülkeler arası faiz oranlarındaki dengelenmenin hem de artan yurt içi tasarrufların büyümenin kaynağı olması beklenmektedir. Başka bir şekilde ifade edilecek olursa, finansal liberalizasyon ile ülkeye giriş yapan yabancı tasarruflar, gelişmekte olan ülkelerin tasarruf oranında artışa neden olmaktadır. Bu

durum yatırım, üretim ve ihracat hacminin yükselmesine neden olmakta ve millî gelirden artış yaşanmasını sağlamaktadır (Atamtürk, 2007).

2.5.3. Dışa Açıklığın Makro Ekonomik Göstergelere Etkisi

Ülkelerin ekonomik yapıları göz önüne alınırken, ekonomik yapıyı biçimlendiren çok sayıda tetikleyici unsur vardır. Genel bakımdan ülkelerdeki ekonomik yapılar, kalkınma düzeyleri, işsizlik oranları, faiz oranları, döviz kurları ya da verimlilik düzeyleri benzeri makroekonomik ölçütler aracılığıyla analiz edilmektedir. Bu ölçütler bakımından, ekonominin büyüme yönü ile refah seviyesinde incelemeler gerçekleştirilmektedir. Bunun yanı sıra, GSMH, GSYH ve yurt dışındaki ülke vatandaşlarının kazancı ile harcamalarını para cinsinden açıklamakta ve bu sayede büyümeyi daha tutarlı bir seviyede yansıtmaktadır. Dolayısıyla dışa açıklık olgusu ekonomiyi analiz ederken temel alınan ölçütlerden biri olarak kabul literatürde kabul görmektedir.

Dışa Açıklık ve GSMH İlişkisi: Birçok yaklaşım belirtilmesine rağmen dışa açıklık genel anlamda toplam ithalat ve ihracatın GSMH'ya oranı şeklinde belirtilmektedir. Bu oran yoluyla, bir ülke ekonomisinde dış ticaretin baskınlığı ve ülkenin dışa açıklığı ortaya koyulmaktadır. Bu oranın küçük olması, yani GSMH'deki dış ticaretin azalan payı, ülke ekonomisinde dış ticaretin ve dışa açıklığın önemini azaldığını ve oranının yükseldiğini göstermektedir. Dış ticaretteki gelişmeler, ülke ekonomisi açısından daha fazla önem kazandığını ve ülkenin dışa açıklığında artış olduğunu ifade etmektedir. Millî gelir hesaplanırken ihracat, GSMH'ya pozitif katkı yapabilmekte, büyüme oranlarını artırabilmekte ve ithalatı olumsuz etkileyebilmektedir. Bununla birlikte, ara malı ve teknoloji ithalatı, GSMH üzerinde olumlu bir etkiye sahip olabilmekte, ulusal verimliliği artırabilmekte ve büyümeyi hızlandırabilmektedir. Açıklık, ekonomik büyümeye olumlu katkı yapıyorsa veya ekonomik büyümeyi hızlandırıyorsa, gelirdeki artış, bireylerin ve toplumun refahına yansıyor, gelişmişlik düzeyinde bir iyileşmeye yol açabilmektedir. Ayrıca hem ihracat hem de ithalat yoluyla dış etkiler ekonomik büyüme ve kalkınma üzerinde olumlu bir etki gösterebilmektedir (Güngör & Kurt, 2007).

Dışa Açıklık ve Kalkınma İlişkisi: Ülke gelişmişlik endeksi olarak, her birey için GSYH, satın alma gücü eşitliği, insani gelişme endeksi, ortalama hayat beklentisi,

okuryazarlık oranı, okullaşma oranı, temiz su kaynaklarına erişim, bebek ölüm oranı, sağlık ve beslenme durumu gibi çeşitli ölçekler kullanılmaktadır. Literatürde, dışa açıklık ve kalkınma arasındaki ilişkinin analiz edildiği çalışmalar, dışa açıklık ve kalkınma değişkenleri açısından Pearson korelasyon katsayısı hesaplanmaktadır. Bundan hareketle, dışa açıklık derecesi yüksek olan ülke ekonomilerinde, insani kalkınma endeksi daha yüksek olduğu görülmektedir. Dolayısıyla beş yaş altında ölüm oranlarında daha düşük bir oran, temiz su kaynaklarında da daha yüksek bir oran görüldüğünde bu durumun nüfusa da yansıdığı, bunun büyümeye de katkı sağlayıp yoksulluğun azalmasına yol açtığı, çevresel sürdürülebilirlik üzerinde istatistiksel olarak anlamlı etkinin olabildiği şeklinde bulgular elde edilmektedir (Güngör & Kurt, 2007).

Dışa Açıklık ve İşsizlik İlişkisi: Dışa açıklık ile işsizlik arasındaki bağlantı, aslında dış ticareti yapılan mallar ile üretim teknolojisi açısından sağlanan güç ile ifade edilmektedir. Yani literatürde dış ticaretin istihdam etkisi, ticareti yapılan malların üretildiği teknolojinin gücüne bağlıdır. Heckscher-Ohlin teoremi, gelişmekte olan ülkelerin sermaye yoğun malları ithal ettiğini ancak emek yoğun malları ihraç ettiğini ortaya koymaktadır. Böylece gelişmekte olan ülkeler küresel ekonomiye giderek daha fazla dâhil olmaktadır. Bu durum üretim faaliyetlerinin iş gücünün daha yoğun olduğu teknolojilere yönelmesine neden olmaktadır. İş gücünün yoğun sanayi imalatındaki toplam üretim bakımından payını artıracak, emek talep eğrisini sağa kaydıracak ve oldukça esnek bir iş gücü arzı varsayarak toplam istihdam oranını artıracak kabul edilmektedir (Jenkins & Sen, 2005).

Ricardo'nun karşılaştırmalı üstünlüğü ve Heckscher-Ohlin faktör donatım teoremi kullanılarak dış ticaretin işsizlik üzerindeki etkisine bakıldığında, Ricardo'nun teoremi geçerli olduğunda artan açıklığın işsizliği azalttığı görülmektedir. Yani dışa açıklık ile işsizlik arasında görülen negatif ilişkinin büyüklüğünü karşılaştırdığımızda, Ricardo teoreminin sonuçlarının Heckscher-Ohlin'in faktör teoreminden daha efektif olduğu görülmektedir (Dutt vd., 2009).

Ticaret serbestleştikçe, ihracat artışı ile üretim artmakta ve üretimdeki artışın ardından da emek talebinde artış gerçekleşmektedir. İthalata ilişkin olarak ise ithalatın istihdamı olumlu etkilediği belirtilmektedir. Ticaretin serbestleştirilmesi ve uluslararası piyasaya tam entegrasyon, işçilere yeni istihdam fırsatları sağlamakta ve emek yoğun

endüstrilerin yüksek ihracatı, ülkenin iş gücü fazlasını artırmaktadır (Kien & Heo, 2009).

Dışa Açıklık ve Verimlilik İlişkisi: Ülkenin ticari dışa açıklığı arttıkça, ihracat öncelikle aktif ekonomik sektörde gerçekleşmektedir. Artan ihracat sonucunda ilgili sektörlerden kâr elde eden yatırımcılar, yatırımlarını ihracatın yoğunlaştığı sektörlerle yönlendirmektedir (Baassa, 1978). İhracat sektörü de küresel rekabete maruz kaldığından, bu alanlarda rekabet edilebilirlik, düşük üretim maliyetlerine ve en son teknolojinin kullanımına bağlı olmaktadır (Tyler, 1981).

Uluslararası rekabet yoluyla yeni teknolojilerin sektörlere uyarlanması ve bu sektörlerde maliyetlerin düşürülmesi ile kıt kaynaklar daha verimli kullanılabilen ve ekonomi daha verimli hâle getirilebilmektedir (Kavoussi, 1984). Bu, artan ihracatın yeniliklere uyum sağlamamıza, kaynakları daha verimli kullanmamıza ve nihayetinde eleman verimliliğini artırmamıza olanak sağlayacağı anlamına gelmektedir. Öte yandan, ölçek ekonomileri küresel rekabetten yararlanmakta ve küresel pazara giriş ekonomik büyümeye yol açmaktadır. Bu nedenle artan ihracatın ekonomik büyümenin itici gücü olduğu görülmektedir. Ayrıca uluslararası ticaretin teknolojik yapıları daha verimli hâle getirerek sadece verimliliği değil aynı zamanda büyüme oranlarını da iyileştirdiği öne sürülmektedir (Panas & Wamvoukas, 2002).

Artan dışa açıklığın, vasıflı iş gücüne olan talebi artırarak, rekabeti teşvik ederek ve en son teknolojiyi kullanarak toplam faktör etkinliğini artırdığı söylenmektedir. Ancak bu etkinin ne yönde hareket edeceğinin ülkenin gelir düzeyine bağlı olduğu savunulmaktadır. Düşük gelirli ülkelerde, dışa açıklık toplam faktör etkinliğini negatif yönde etkilemektedir. Açıklığın orta ve yüksek gelirli ülkelerin toplam faktör verimliliğini olumlu yönde etkilediği gösterilmektedir. Bunun yanı sıra, dışa açık bir ekonomide açıklığın toplam faktör verimliliği üzerinde olumlu bir etkisi olduğu belirtilmektedir.

Dışa Açıklık ve Enflasyon İlişkisi: Dışa açıklık ve enflasyon arasında ters yönlü bir ilişki olduğu belirtilmektedir. Araştırmalar, ülkenin açıklık seviyesi yükseldikçe enflasyonun düştüğünü ortaya koymaktadır. Aslında düşük açıklıktaki ülkeler, daha fazla açıklığa sahip ülkelere göre daha yüksek ortalama enflasyon oranlarına sahip olmaktadır. Açıklık ve enflasyon arasındaki bu ilişki niceliksel olarak büyük, güçlü ve önemlidir. Açık ülkelerdeki düşük ortalama enflasyon oranı, hükûmetin yerel para

birimlerinde keskin bir devalüasyonun ülkenin genel fiyatlar seviyelerini yükselteceğini, para politikasını uygulayacağını ve daha fazla önlem alacağını bilmesi nedeniyledir. Aşırı kontrol uygulayan ülkelerde para politikasının kontrollü işleyişi, bu ülkelerde daha düşük ortalama enflasyona yol açmaktadır (Romer, 1993).

Ekonomi daha dışa açık hâle geldikçe, öngörülemeyen finansal genişleme enflasyonun maliyetini artırmakta ve üretim kazancı yavaşladıkça, siyasi otoriteler bağlamsal bir siyasi ortamdan öngörülemeyen enflasyonla ekonomiyi büyütme konusunda daha az istekli olmaktadır. Siyasal otoritenin bu tutumu, artan dışa açıklıkla birlikte düşmeye devam eden enflasyona yol açmaktadır (Araç, 2013).

Ticareti açıklık ile enflasyon arasındaki ilişki araştırılırken, her ülkenin gelir seviyesinin bu konuda mühim olduğu tespit edilmiştir. Bunu inceleyen kişiler, açıklık ve enflasyon bakımından bağlantının gelişmekte olan ülkelere negatif, gelişmiş ülkelere ise pozitif olduğunu bulmuşlardır (Kim & Beladi, 2005).

Para politikasının, özellikle para arzındaki artışın, gelişmekte olan ülkelere enflasyon üzerinde gelişmiş ülkelere göre daha büyük bir etkiye sahip olduğu söylenmektedir. Bunun nedenleri, gelişmiş ülkelerin gelişmekte olan ülkelere kıyasla daha kapsamlı ve istikrarlı bir para ve sermaye piyasasına sahip olmaları, finansal verilerin toplanıp yorumlanmasının kolaylığı, merkezi bağımsızlık politikalarının uygulanması gelmektedir. Kalkınmakta olan ülkelere noksan istihdam seviyesinin yükselmesi ve gelişmiş ülkelere artan piyasa sermayesi dengenin korunmasına fayda sağlamaktadır (Işık, 2003).

Dışa Açıklık ve Döviz Kuru İlişkisi: Döviz kuru ile dışa açıklık arasında yapılan çalışmalara bakıldığında analistler tarafında ortak bir görüş birliğinin olduğu söylenememektedir. Yani ticaretin serbestleştirilmesini takiben açıklığın reel döviz kurları için hem pozitif hem de negatif bir tesiri olduğunu öne sürülmektedir (Hau, 2002). Bazı araştırmacılar ise ticari açıklığın reel döviz kuru açısından görmezden gelinebilecek bir etkisi olduğunu savunmaktadır (Edwards, 1987).

Açıklık seviyesi ve reel döviz kuru dengesizliği arasında ters yönlü bir ilişkinin olduğunu iddia edilmesi ile ülkelerin açıklık seviyesi yükseldikçe döviz kuru dengesizliğinde azalma meydana getireceği ifade edilmektedir (Hau, 2002).

Dışa Açıklık ve Dış Borç İlişkisi: Dış borç ve ticareti serbestleşme ilişkisi hem pozitif hem de negatif etki doğurabilmektedir. Bu durumun pozitif yönü, serbest ticaret

neticesinde dış borç yükünün azalmasıdır. Yani dış borç ile ticaret serbestleşmesi arasında ters yönlü bir ilişki olduğu söylenebilmektedir. Öte yandan negatif yönü ise ticaretin serbestleşmesi ile dış borç arasında doğru orantılı bir ilişki olduğunu göstermektedir. Başka bir deyişle, bu durum ülkenin dışa açıklığı ne kadar çok olursa dış borç yükünün de o kadar büyük olduğu anlamına gelmektedir (Zafar & Butt, 2008).

Bu konuyu araştıran analistlerin bulgularına bakıldığında iktisadi büyüme, ihracat ve verimliliği artırma eğiliminde olan ekonomilerde ticaret kısıtlamalarının devreden çıkarılması veya açıklığın yükseltilmesi, yabancı yatırımcıların ülke ekonomisine girmesini sağlayacak ve ülkeye giren döviz ile birlikte dış borç üzerinde olumlu bir sonuç doğuracaktır. Yani bu durumda dış ticaretin serbestleştirilmesi dış borç yükünü olumlu yönde etkilemektedir. Dış ticaretin serbestleşmesi ile başlayan ve dış borcun azalmasına yol açan bu süreç, madeni paranın olumlu yönüne örnek gösterilmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde dışa açıklık ile dış borç arasında negatif bir ilişki söz konusu olabilmektedir. Bu durum, bir madalyonun karanlık yüzüne örnek gösterilmektedir. Çünkü gelişmekte olan ülkelerde ithalat genellikle ihracattan daha fazla olmakta ve bu durum dış ticaret açığını oluşturmaktadır. Bu, devletlerin ticaret açığını kapatma amacıyla Uluslararası Para Fonu'ndan (IMF) ve diğer uluslararası kurumlardan borç almasına olanak tanımaktadır. Bunun yanı sıra, gelişmekte olan ülkelerde gümrük tarifeleri ve vergileri ülke için önemli bir gelir kaynağı olmaktadır (Lane & Milesi-Ferretti, 2000).

Yurt dışına açılma sonucunda ithalat ve ihracat tarifelerinin düşürülmesi veya kaldırılması, her ülkenin ithalat ve ihracata uyguladığı tarifelerde azalmaya yol açmaktadır. Vergi gelirlerindeki azalma nedeniyle bütçe açığını kapatmak için devlet dış kredi sağlayabilmektedir. Bu durum dış borç yükünün artmasına neden olmaktadır (Caliari, 2005). Araştırmacılar, negatif bir bütçe açığının yolsuzluk ve adalet benzeri ekonomik problemlere neden olabileceği öne sürmüşlerdir. Ülke dış şoklara maruz kalacağı için artan açıklığın mali dengeyi olumsuz etkileyeceği de belirtilmektedir (Combes & Saadi-Sedik, 2006).

Dışa Açıklık ve Endüstriyel Üretim İlişkisi: Sanayileşme, ekonominin yapısal olarak canlandırılmasının ve nicelik olarak iyileşmesinin yanında, tüm kurumsal yapılar ve toplumsal düzen arasındaki ilişkiyi oluşturma ve dönüştürme özelliğine de sahip olmaktadır (Eser, 1993: 16). Sanayileşme yoluyla ekonomi yapısal değişikliklere

uğramaktadır. Yapısal değişiklik, ekonomik olmayan faktörleri sadece iktisadi faktörlerdeki değişiklikleri kadar etkileyebileceği düşünölmektedir. Bu bakımdan yapısal değişiklik, tekniksel ve politik bir kavram gözüyle de görölebilmek ve iktisadi kalkınmanın mühim ve gerekli bir unsuru olduğu görölmektedir (Yavilioğlu, 2002: 67).

Teknoloji geliştirme ve ilgili yenilikler, nakliye maliyetlerini ve ölkeler arasındaki mesafeleri azaltarak ticarete uluslararası bir boyut kazandırmaktadır. Dışa açılma, her ölkeye ekonomik açıdan yarar sağlayacak mı yoksa sağlamayacak mı belirsizliği literatürde hala tartışılan konular arasında yer almaktadır. Dışa açıklık, iktisadi bakımdan çoğunlukla kabul görmektedir ancak açıklık açısından net bir fikir birliği sağlanamamıştır (Sağlam & Egeli, 2013).

Girdi-çıkıtı analizine dayalı araştırmalar ışığında, dış ticaret ve sanayileşme ilişkisi bağlamında dış ticaretin anlamının bütönlüğünü ve açıklığı daha iyi incelenirken, imalat sanayisinin ekonominin arkasındaki itici güçlerden biri olabileceği ortaya atılmıştır. Ülke ekonomisinin ana sektörlerinde analize dayalı sanayileşme stratejileri ve ihracata yönelik üretimin ulusal politikaları, sanayileşme ve dışa açık ticaret kuramları, yaklaşımları ve politikaları bakımından kopmaz bir bağ olduğu belirtilmektedir.

Dışa Açıklık ve Faiz Oranı İlişkisi: Kapalı bir ekonomik sistem kullanan ölkelerde mali baskılar ve engellemeler söz konudur. Mali baskı, artan iç borçlanma nedeniyle artan bütçe açıklarının finansmanında artış meydana getirmektedir. Artan ulusal finansal baskı, özel sektörün finansal piyasalara zor koşullarda borç vermesini sağlamakta ve bu da yatırımı engelleyen veya azaltan bir unsur olmaktadır. Ancak finansal piyasalar üzerinde baskı uygulayan hükümetlerin çeşitli seviyelerde gözlemlendiği görölmektedir. Örneğin, hükümetler tasarrufların ve yatırımların verimli dağılımını önleyen düzenlemeler hayata geçirebilmektedir. Kredinin sektörel bakımdan dağılımını gösteren, özel bankaların gelişmesini engelleyen ve düşük faiz oranlarını koruyan düzenlemeler bu baskıya cevap vermektedir (Kaynak, 2011: 407).

Dışa Açıklık ve Doğrudan Yabancı Yatırımlar İlişkisi: Açıklık hususu, genellikle dış ticaret hacmi (ihracat + ithalat) ve GSYH arasındaki oranı, formöl hâline getirmek için kullanılmaktadır. Ancak pozitif ve olumlu bir yatırım ortamının oluşturulması yatırımları daha fazla arttıracakı düşünölmektedir. Açıklık, yatırımcıların iktisadi pazarlara girip çıkmalarını sağlayarak sermaye ve mal akışını kolaylaştırmaktadır. Bu bakımdan açıklık, işe kolaylık sağlayan temel bir unsur olarak

doğrudan yabancı sermaye yatırımları için cazibe oluşturmada oldukça fayda sağlamaktadır (Grossman & Helpman, 1991; Liu vd., 2001; Mina, 2007; Onyeiwu & Shrestha, 2004).

Yatırım projeleri ticari mallarla ilgili olduğundan, bir ülkenin ticaret açıklığı doğrudan yabancı yatırımları çekmede kilit faktörlerden biri olarak görülmektedir (Chakrabarti, 2001). Açık ekonomi sistemi ise finansal ve politik gücü kullanan elitleri sınırlayarak piyasayı daha rekabetçi hâle getirmektedir (Law & Habibullah, 2009).

Doğrudan yabancı yatırımın türü göz önüne alınarak, ticaret açıklığının doğrudan yabancı yatırım üzerindeki etkisinin kapsamı değişecektir. Bu nedenle, piyasalara ilişkin yabancı yatırım sağlayan dış ticaret üzerindeki engeller ya da sınırlı dışa açıklığa sahip piyasalar üzerinde pozitif bir etki gösterebilmektedir. Tarife-Jumping hipotezine göre, iç piyasaya girmekte veya ürün ihraç etmekte zorlanan yabancı şirketler, orada kurulan iştirakler yoluyla o ülkede imalat kararları verebilmektedir. Bunun yanı sıra, direkt olarak ihracat yatırımlarına yoğunlaşan uluslararası şirketlerin ticareti koruma ve savunma önlemleri, ihracatla ilişkili verimlilik maliyetlerini artırabilmektedir. Bu nedenle bu şirketler daha açık bir ekonomiyi tercih etmektedir. Bu aşamada, yüksek derecede bir dışa açılma, doğrudan yabancı yatırım üzerinde olumlu bir etkiye sahip olmaktadır (Asiedu, 2001: 111).

2.6. Dışa Açılma, Serbestleşme ve Küreselleşme İlişkisi

Klasik iktisadın kurucusu Adam Smith, dış ticaretin tüm ulusların yararına olduğu teorisiyle dış ticaretin liberalleşmesini savunmuş ve “Mutlak Üstünlükler Teorisi’ni” ortaya koymuştur. Bu teoriye göre her ülke pahalı mallar üretmek yerine düşük maliyetli mallar üretmekte uzmanlaşmalı, ihraç etmeli ve maliyetli ürünleri üretmek yerine dışarıdan ithal etmelidir (Levent & Azgıt, 2015: 357). Ancak bu teori, bir ülkede her iki malı daha ucuza üretiyorsa dış ticaretin nasıl işlediğini açıklayamamaktadır.

David Ricardo, Mutlak Üstünlükler Teorisi’nin eksikliklerini “Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi” ile açıklamaktadır. Bu teoriye göre ülke her iki malda da mutlak üstünlüğe sahiptir ancak karşılaştırmalı üstünlüğe sahip malların üretiminde uzmanlaşması gerekmektedir. Nispeten daha az üstün malları ithal etmeniz gerekmektedir. Daha düşük maliyetle yaptığı ürünlerde uzmanlaşmalıdır. Uluslararası emek verimliliğinde fark oluşturan faktörlere odaklanmayan karşılaştırmalı üstünlükler

teorisi, 1930'larda yurt içi fiyatlardaki farklılığın nedenini bu yönüyle açıklayamamıştır (Bayraktutan, 2003: 176-181). Bu iki eksiklik Heckscher-Ohlin tarafından ayrı ayrı incelenmiştir. Bir ülkenin mal üretimindeki hâkimiyeti o faktörün donanımına bağlı olmaktadır. Her ülkenin faktör donanımına sahip olduğu malı daha ucuza üretmesi ve mal üretiminde uzmanlaşması gerekmektedir. Heckscher-Ohlin Teorisi temel olarak emek zengini ve sermaye zengini ülkeler arasındaki ticareti tanımlamaktadır (Yüksel & Sarıdoğan, 2011: 199-202).

Heckscher-Ohlin Teorisi ise aynı koşullar altındaki ülkeler arasında dış ticaretin gerçekleşebileceği görüşünü açıklayamamaktadır. Bu durumda ölçek ekonomilerinin önemi kendini göstermektedir. Genişleyen pazarlarda faaliyet gösteren şirketler, küresel pazar rekabetini yoğunlaştıran ölçek ekonomilerinden yararlanacak ve bu da fiyat düşüşlerine yol açacaktır. Bu durum, şirket sayısını, üretimi, ortalama birim maliyeti ve fiyatı azaltmasına neden olacaktır. Ölçek ekonomileri aynı zamanda, başlangıçtakine kıyasla şirket sayısının azalacağı ve kalan şirketlerin kârlarının artacağı anlamına gelmektedir (Bayraktutan, 2003: 182-183).

Teorik yaklaşımları dış açıklık ve küreselleşme kavramlarıyla birleştirmek, piyasada fiyat ve miktar kontrolünün kaldırılması veya azaltılması ile daha geniş bir serbest piyasa mekanizmasının kurulmasına yol açabilmektedir. Mülkiyet hakları garantileri, para ve fiyat istikrarı, düşük marjinal vergi oranları ve mübadele özgürlüğü, serbest piyasa ekonomisinin önkoşulları arasında kabul edilmektedir (Tokatlıoğlu, 2005: 53). Küreselleşme, dış ticareti engelleyen mekanizmaları ortadan kaldırmaktadır. Böylece çok uluslu şirketler, bol miktarda ucuz iş gücü olan, doğal kaynakların yönetimi ve üretimine odaklanan gelişmekte olan ülkeleri aramaktadır. Çevre dostu teknoloji kullanmayan ve genellikle petrokimya, lastik, tütün ve gıda üretimine odaklanan bu şirketler, gelişmekte olan ülkeler için çevresel tehdit oluşturmaktadır (Toprak, 2006: 147).

Ekonomik küreselleşme, çevreyi ve sürdürülebilir kalkınmayı birçok yönden etkilemektedir. Küreselleşme ekonomik büyümeye ciddi katkıda bulunmaktadır. Bu nedenle kalkınmanın bazı aşamalarında çevre üzerinde olumlu, diğer aşamalarında olumsuz bir etkisi söz konusu olabilmektedir. Küreselleşme olgusu, yapısal değişiklikleri hızlandırarak ülkenin sanayi yapısını, kaynak tüketimini, kirlilik düzeylerini değiştirmekte, çevresel özelliklere göre sermaye ve teknoloji

kullandırmaktadır. Siyasi istikrarsızlığa ve piyasa başarısızlığına neden olan küreselleşme, kirli ağır sanayi üretimini ülkeye taşıyarak çevresel zararı daha da şiddetlendirebilmekte ve yayabilmektedir. Ayrıca uluslararası rekabete ayak uydurmak için siyasi karar alıcılar üzerinde reform baskısı oluşturabilmektedir (Yurtkuran, 2019: 75-76).

İktisat teorileri, küreselleşmenin uluslararası ticaret üzerindeki potansiyel etkisini artırmak için geliştirilmektedir. Ticari açıklık arttıkça, ülkedeki ekonomik dalgalanmalar sorunu da artabilmektedir. İktisat teorisine göre oynaklık, piyasa büyüklüğü ve derinliğinin bir fonksiyonudur. Dışa açıklık aynı zamanda daha büyük, daha derin ve daha istikrarlı bir pazara entegrasyon anlamına gelmektedir. Ticari küreselleşmeyle ilgili çeşitli riskler ortaya çıkmaktadır. Bu riskler, ticaret ortaklarının sayısını artırmak, ticaret yığılmasını azaltmak ve ticari iş döngüleriyle ekonomilerin iyi işlememesini olarak görülebilmektedir (Down, 2007: 1).

2.7. Kriz Kavramı ve İktisadi Etkileri

Kriz kavramı, Yunanca "krisis" kelimesinden gelmektedir. Sosyal bilimlerde "aniden oluşan negatif yönde gelişme", "buhran", "bunalım", "durgunluk", "çöküntü" gibi terimlerle eş anlamlı olarak da kullanılan krizin genel tanımı çok açık ve net yapılamamaktadır. Çünkü kriz kelimesinin tanımı, duruma ve kişiye göre değişmektedir (Aktan & Şen, 2001: 1225). Kriz kelimesi ekonomi, toplum, tıp vb. alanlarda da kullanılmaktadır. Kriz kavramı, sosyal bilimlerde çeşitli tanımlarda kullanılsa da daha çok iktisadi ve ekonomik açıdan kullanılmaktadır.

Ekonomik açıdan kriz, konjonktürde meydana gelen bir yön değişikliğini temsil etmektedir. Başka bir deyişle, büyüme ve sürekli ilerlemeden uzun veya kısa dönemli küçülme veya daralmalara geçiş anlamına gelmektedir (Yılmaz vd., 2005: 78).

Ekonomik kriz, genellikle mallarda, hizmetlerde, üretim faktörlerinde, para piyasalarında, fiyatlarda veya miktarlarda beklenen değişiklikleri aşan güçlü dalgalanmaları ifade etmektedir (Kibritçioğlu, 2001: 175). Ekonomik krizi, aniden ve beklenmedik bir şekilde meydana gelen, makro düzeyde ülkeleri ve mikro düzeyde işletmeleri etkileyen bir dizi olaylar olarak tanımlamaktadır. Genel olarak kriz, bir ekonominin istikrarlı durumdan istikrarsızlığa ya da dengeden dengesizliğe nasıl geçtiğinin bir göstergesidir (Darıcan, 2013: 40).

Düşen üretim, genel olarak düşen fiyatlar, işsizlik oranındaki keskin artış, borsanın çöküşü, spekülâtif hareketler ve daha fazlası ekonomik krize neden olabilmektedir (Aktan & Şen, 2001: 1230). Ekonomik krizler, etki alanına göre reel krizler ve finansal krizler olarak da kategorize edilebilmektedir.

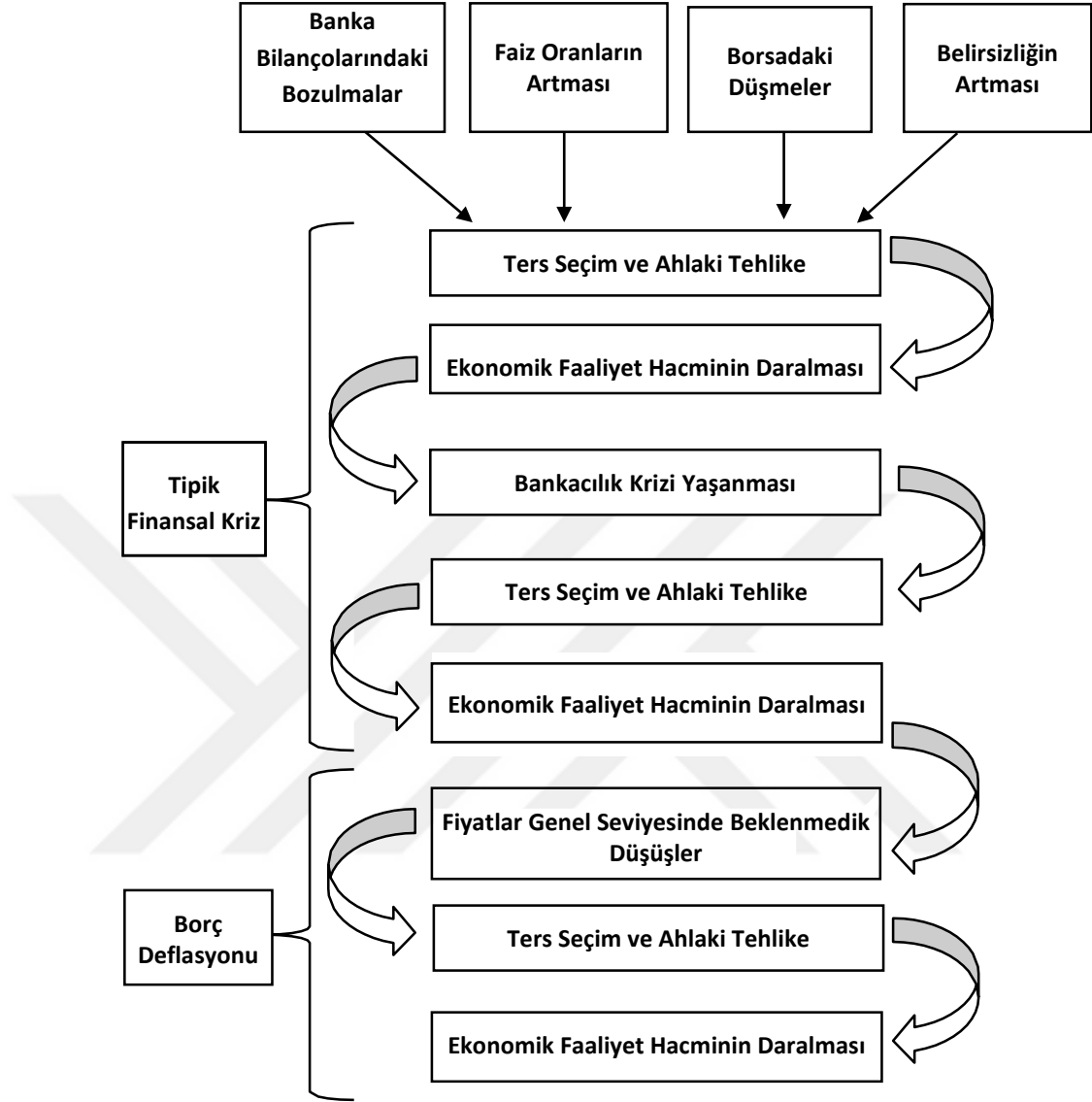
Finansal krizi asimetrik bilgi kuramı bağlamında, ters seçim ve ahlaki tehlike (moral hazard) nedeniyle finansal piyasalarda doğrusal olmayan bir çalkantı ve bu sayede finansal piyasaların fonları en verimli yatırım fırsatlarına sahip ekonomik birimlere yönlendirmesi şeklinde tanımlanabilmektedir (Mishkin, 1996).

Finansal kriz, döngünün önemli bir unsuru ve önceki bir toparlanmanın kaçınılmaz bir sonucu olarak da tanımlanmaktadır (Yücel & Kayloncu, 2010: 54). Finansal kriz, öncelikle içinde bulunduğu sektörde başlamış daha sonra diğer sektörlere yayılan ve zamanla ekonomik birimlerde zincirleme olarak işsizlik ve iflasın tüm alanlara sirayet etmesi olarak görülmektedir. Bu durum finansal krizin en önemli özelliklerinden biri olan hızlı yayılma özelliğinden kaynaklanmaktadır. Böylece krizlerin derin etkisi, bunları açıklamayı ve bu krizlerin nedenlerini netleştirmeyi zorlaştırmaktadır.

2.7.1. Krize Neden Olan Temel Faktörler

Finansal krizlerin oluşmasında ve gelişmesinde ekonomik faktörlerin yanı sıra siyasi, teknik ve sosyokültürel alanlardaki değişimlerin de etkili olduğu görülmektedir. Bu nedenle finansal krizin nedenini sadece ekonomi alanında aramak eksik bir yaklaşım olarak kabul edilmektedir. Buna rağmen finansal krizin nedenleri olarak döviz kuru politikası, kurun belirlenmesinde yapılan hatalar, ülkelerin aşırı borçlanması, finansal serbestleşme ve kısa vadeli sermaye hareketleri, bankacılık sisteminde oluşan panik ve makroekonomik istikrarsızlık temel unsurlar arasında sayılabilmektedir. Mishkin (2011)'e göre, ekonomik aktiviteyi ve dolayısıyla finansal krizin gelişimini azaltmada dört temel faktör söz konusudur. Aşağıdaki şekilde de gösterildiği üzere bozulan banka bilançoları, yükselen faiz oranları, borsada yaşanan düşüş ve belirsizliğin olumsuz etkileri mali krize yol açabilmektedir. Bu süreçten sonra kredi kuruluşlarının daha seçici davranmaları zamanla ekonomik hacmin daralmasına yol açarak krizin ciddi olarak hissedilmesine neden olacaktır.

Şekil 2.1. Finansal Krizlerin Oluşum Süreci

Kaynak: (Mishkin, 2011: 233)

2.7.1.1. Faiz Oranlarının Artması

Stiglitz & Weiss (1981)'e göre asimetrik enformasyon sonucunda ortaya çıkan ters seçim kararı, bazı borçluların daha yüksek faiz oranlarını ödemeye istekli olsalar bile kredi taleplerinin geri çevrildiği kredi sınırlamalarına sebep olabilmektedir. Bunun nedeni, en yüksek riskli yatırım projelerine sahip kişilerin ya da işletmelerin, daha yüksek riskli yatırımlarda başarılı olurlarsa daha fazla getiri elde edebilecekleri için en yüksek faiz oranlarını ödemeye istekli olmalarıdır. Bundan dolayı, daha yüksek faiz oranları daha da büyük olumsuz tercihlere yol açabilmektedir. Bununla birlikte, fon

fazlasına sahip olanların verdikleri borçlar, yüksek riskli yatırım projelerini ayırt edemedikleri için borçlanma konusunda daha az motive olmaktadır (Mishkin, 1996: 17-18). Sonuç olarak, kredi arzındaki düşüş, yatırımlarda önemli bir azalmaya ve genel ekonomik aktivitede düşüşe yol açmaktadır. Borç alan tarafa yüksek faiz oranları yansıtılsa bile, bu durum ödeyen üzerinde ağır bir yük oluşturmakta ve bankanın bilançosuna şüpheli alacaklarda artış olarak yansiyarak durumu daha da kötüleştirebilmektedir.

2.7.1.2. Ekonomik Belirsizliğin Artması

Finansal ve finansal olmayan kurumların iflası, durgunluk, siyasi istikrarsızlık, borsa çöküşü nedeniyle artan finansal piyasa belirsizliği, yüksek riskli ve düşük riskli projeleri ayırt etmeyi zorlaştırmaktadır. Ekonomik belirsizlik arttıkça, finansal piyasalara ilişkin bilgiler daha asimetrik hâle gelmekte ve ters seçim sorununu ağırlaştırmaktadır. Ters seçim sorununu çözmekte zorlanan finansal kurumlar, kredi arzında daha az istekli oldukları için yatırımları olumsuz yönde etkilenmekte ve toplam faaliyet hacimlerini azaltmaktadır (Mishkin, 1996: 18).

2.7.1.3. Banka Bilançolarının Bozulması ve Banka Panikleri

Hem finans dışı şirketlerin hem de bankaların bilanço durumu, finansal sistemin asimetrik bilgi sorunları üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Bilançonun bozulması, finansal piyasalarda hem olumsuz seçim hem de ahlaki tehlike sorunlarını şiddetlendirmekte ve bozulma yeterince etkileyiciyse, bankacılık ve finansal krizlerine yol açabilmektedir. Bu durum bankaların sunduğu kredi miktarını önemli ölçüde etkilemektedir. Bir bankanın bilançosunun bozulması bankanın sermayesinde azalmaya, devam ederse iflasa kadar yol açmaktadır. Finans piyasalarında bu nedenle banka paniği neticesinde iflasa sürüklendiği belirtilmektedir. Panik halinde bankanın içinde bulunduğu tehlikeli durum nedeniyle mevduat sahipleri banka iflas edene kadar para çekme eğilimine girmektedirler (Mishkin, 2011: 207).

Birçok gelişmekte olan ülke bankası yabancı para cinsinden borç yükümlülüklerini artırmaktadır. Yerel para biriminin değer kaybetmesi yani devalüasyon durumu, bankanın varlıklarının değerini artırmadan borcunu artırmaktadır. Banka öz kaynaklarının bozulması ile banka başarısızlığı ve banka paniği olasılığını

artırmaktadır. Daha düşük döviz kurları doğrudan iflasa yol açmamaktadır ancak banka kredilerini önemli ölçüde azaltabilmektedir. Bir bankanın sermayesi azaldıkça, bankaların sermaye standartlarını karşılamak için yeni sermaye biriktirebilene kadar borç vermelerini azaltmaları gerekmektedir (Mishkin, 1996: 23).

Menkul kıymet ve gayrimenkul fiyatlarının düşmesi sonucunda banka sermaye ve borç teminatındaki azalış nedeniyle bankaların kredi verme istekleri azalmaktadır. Varlık fiyatlarındaki düşüş nedeniyle hisse senedi piyasasında keskin bir düşüş, bir şirketin hisse senedinin piyasadaki değerini düşürmektedir. Öz kaynaklarının değerini azaltmakta ve bilançosunu bozmaktadır. Kurumsal geri ödeme riskini artıran bu durum, ters seçimlerin ve ahlaki tehlikenin etkisi altında finansal istikrarsızlığa yol açmaktadır (Ganbarzade, 2019: 7).

2.7.1.4. Kamu Harcamaları

Kamu harcamaları, bir ülkenin sosyal ihtiyaçlarını karşılamak veya belirli kurallar çerçevesinde bir ülkenin ekonomisine ve sosyal hayatına müdahale etmek amacıyla kamu kurum ve kuruluşları tarafından yapılan parasal harcamalar olarak tanımlanabilmektedir (Türk, 2011: 31).

Kamunun borçlanma ile yaptığı harcamalar, başta gelişmekte olan ülkeler olmak üzere ülkeleri kriz zamanlarına iten olaylardan biri olarak görülmektedir. Yerel yönetimler, ülkenin kontrolünü kaybetmek istememekte ve dış kaynakları kamu harcaması olarak kullanabilmektedir. Bu şekilde kullanılan fonlar, geri ödeme anında anapara ve faiz ödemesi şeklinde yapılmaktadır. Ancak üretken yatırımdan ziyade günlük harcama için kullanılan bu kaynaklar kârlı olmadığı için geri ödeme döneminde ülkede likidite sorununu yaşatmaktadır. Bu durumu düzeltmek için hükümet, faiz oranlarını yükselterek ülkeye daha fazla sermaye çekmeyi amaçlamaktadır. Benzer şekilde, tekrar eden süreç, bir döngü oluşturmakta ve finansal krize neden olabilmektedir (Ganbarzade, 2019: 8).

2.7.1.5. Sabit Döviz Kuru Politikası

Finansal kriz, finansal piyasaların ekonomideki işlevini yerine getiremediği bir durum olarak tanımlanabilmektedir. Ekonominin krize girmesinin nedenlerin arasından biri de gerçekçi olmayan döviz kuru politikalarıdır. Özellikle 1997 yılındaki Güneydoğu

Asya krizinden sonra, gelişmekte olan ÷lkelerde uzun s÷redir uygulanan sabit d÷viz kuru politikası, şüphe duyularak sorgulanmaya başlanmıştır (Öztürk, 2003: 171).

Gelişmekte olan ÷lkelerde enflasyonla mücadelede yönelik sabit kura dayalı istikrar programları riskli kabul edilmektedir. Bu risklerden en önemlisi, bu programların sadece bankacılık sektöründe değil, tüm toplumda d÷viz borçlanmasını teşvik etmektedir. Diğer bir risk ise, yerel paranın değerindeki artış ile artan ithalat sonucu ortaya çıkan cari açık sorunudur. Cari açık sorunu, ÷lkenin finansal krize yol açan en önemli etkenlerden biri olduğu kabul edilmektedir (Turgut, 2007: 40).

÷lkedeki d÷viz kurlarının belirli bir kur ile ilişkilendirilmesi, sabit veya reel değerlerinin altında olması finans sektörünü krize karşı daha kırılgan hâle getirmektedir. Bu şekilde Merkez Bankası, krizden korunma mekanizmalarından biri olan d÷viz kurunu koruyarak bankaları açık pozisyonlarını genişletmeye teşvik etmekte ve borç veren olarak hareket etmelerini sağlamaktadır. Bu şekilde d÷viz kurundan kaynaklı risk artmaktadır. Bu politika, gelişmekte olan ÷lkelerdeki enflasyonist ortamla birleştiğinde, d÷viz cinsinden borcu artırarak finansal olmayan şirketlerin borç portföyünde önemli bir yer tutacağı anlamına gelmektedir. Bu şekilde uygulanan politikalar, para ve bankacılık krizleri arasındaki tetikleyici mekanizmayı güçlendirmektedir (Duman, 2002: 142).

2.7.1.6. Finansal Serbestleşme

Finansal serbestleşme veya finansal liberalizasyon devletler tarafından finansal yapı geneli için yaygın olarak kullanılmaktadır. Gelişmiş yabancı ÷lkeler, finansal kaynakları kendi ÷lkelerine çekmek için finansal denetleme ve düzenlemeleri gevşeten veya kaldıran uygulamaları sonucu, finansal piyasaların müdahalesiz ve kontrolsüz olması neticesinde önemli riskleri beraberinde getirebilmektedir. Faiz denetiminin kaldırılması, yerli ve yabancı finans kuruluşlarının piyasaya giriş çıkışlarının kolaylaştırılması, yerel para birimlerinin konvertibilitesinin sağlanması gibi uygulamalar bankaların faiz oranları, d÷viz kurları, likidite ve ödeme gücü risklerini ön plana çıkarmaktadır (Karabulut, 2002: 41).

Söz konusu finansal liberalizasyon fikri ilk olarak 1985 yılında Carlos Dias Alejandro'nun "Elveda Finansal Baskı, Merhaba Finansal Çöküş (Goodbye Financial Repression, Hello Financial Crash)" makalesinde önerilmiştir. O zamandan beri,

finansal serbestleşme ilerledikçe, bu yöndeki araştırmalarda artış olduğu görülmektedir. Birçok araştırmaya göre, finansal serbestleşme ile finansal kriz arasında nedensel bir ilişki vardır. Kısa vadeli sermaye hareketleri borç oluşturanlar ve oluşturmayanlar olmak üzere iki şekilde gerçekleşmektedir. Borç oluşturmayan hareketler, bir ülkede doğrudan yatırım olarak veya o ülkede hâlihazırda var olan bir şirkete katılım yoluyla yapılmaktadır. Borç oluşturan sermaye hareketleri, yerel finans kuruluşlarına borç verme ve iç piyasadan kâr elde etme eğilimindedir. Spekülatif sermaye olarak da bilinen borç oluşturan sermaye ise, faiz oranı ve döviz kuru arbitrajından yararlanmak için gelişmekte olan ülkelere giriş yapılmak amacını taşımaktadır. Başlangıçta iyimser bir görüntü içinde olan finansal serbestleşme hareketi, her ülkede kısa vadeli sermaye hareketleri ile spekülatif yatırımlarda keskin bir artışa yol açabilmektedir. Ancak yerel ekonomik koşullara bağlı olarak uzun dönemde özellikle ülkeyi terk etmek zorunda kaldığında, ekonomik bir krize yol açabilmektedir (Ganbarzade, 2019: 8).

2.7.2. Küresel Finansal Krizin Nedenleri

Küresel finansal krizin arkasında yatan nedenleri incelemek, bilmek, krizin nasıl başladığını ve zamanla nasıl küresel bir hale geldiğini anlamak krize karşı mücadelede önem arz etmektedir. Çünkü herhangi bir temel sebepten dolayı oluşan kriz ortamı zamanla sonraki dönemlerde likidite krizini, balon piyasalarının oluşmasını, bankacılık sisteminde çöküşü, menkul kıymetleştirmenin artmasını, asimetrik bilgi enflasyonunu, risk yönetiminde meydana gelen sorunları derin iktisadi etkiler ile küresel çapta domino etkisi ile oluşturabilmektedir. Küresel çapta finansal krizlerin nedenlerine bakıldığında başlıca temel neden kabul edilenler aşağıdaki gibi sıralanabilmektedir (Ganbarzade, 2019: 29-41):

- İhtiyatsız Mortgage Kredisi Verme
- Kredi Patlaması ve Konut Fiyat Balonları
- Seküritizasyon veya Menkul Kıymetleştirme
- Uluslararası Kredi Derecelendirme Kuruluşları ve Şeffaflık
- Gölge Bankacılık Sistemi
- Gerçeğe Uygun Değer İle Değerleme ve Finansal Raporlama Sistemindeki Hatalar
- Finansal Yenilikler

- Türev Ürünlerin Piyasalarda Genişlemesi
- Başarısız Finansal Risk Yönetimi
- Düzenleyici Denetleyici Kuruluşların Eksiklikleri ve Yasalardaki Karmaşıklıklar

2.7.2.1. İhtiyatsız Mortgage Kredisi Verme

Mortgage kredisi için başvuruların ödeme gücü, kredi ödeme geçmişi, ödeme koşulları ve devlet garantilerini dikkate alarak oluşabilecek riskler sınıflandırmakta ve bu risklere göre faiz oranlarını belirlemektedir. Fakat aslı araştırılmadan ipotek olarak gösterilen bir varlığın gerçeği yansıtmaması veya vade günü geldiğinde kredi tutarının ödenmemesi sonucunda yaşanan konut krizi yayılarak tüm sektörleri etkileyebilmektedir (Ganbarzade, 2019: 30).

2.7.2.2. Kredi Patlaması ve Konut Fiyat Balonları

Finansal sistemde varlık fiyatlarının devam eden yükselişi spekülâtif bir balon oluşturabilmektedir. Bir konut satın almaya çalışan insanlar, satın almak istedikleri konut değerinden daha fazlasını ödemeye istekli olduklarında bir konut fiyat balonu oluşmaktadır. Genişletici para ve gevşek maliye politikaları sonucunda konut talebinin hızla artması bu talebin karşılanmasını zorlaştırmakta ve bunun sonucunda konut fiyatlarında hızlı bir yükseliş görülmektedir. Bu fiyat artışları spekülâtif gayrimenkul fiyat balonlarının önünü açarak krizlere neden olabilmektedir (Akçay, 2012: 167).

2.7.2.3. Seküritizasyon veya Menkul Kıymetleştirme

Menkul kıymetleştirme, nakit akışlarının havuzda toplanması ve yatırımcılara satılmak üzere uygulanan finansal varlıklar olarak menkul kıymet üretimi anlamına gelmektedir. Bu bakımdan ikamet amaçlı ipotekler, taşıt kredileri, kredi kartı tutarları, gemi kredileri, faktöring alacakları ve kiralama ücretleri aktife dâhil edilmektedir. Diğer bir deyişle, likit olmayan aktiflerin piyasalara ihraç edilerek alınıp satılması sonucu menkul kıymetlere dönüştürülmesidir. 1970'den beri ABD federal hükümeti ipotek menkul kıymetleştirme uygulamalarını teşvik etmiş ve özel kuruluşlar 1970'lerin sonunda bunları uygulamaya başlamıştır (Erdönmez, 2006: 75). Bu alandaki olumsuz gelişmelere bağlı olarak zamanla finans piyasalarında ortaya çıkan sorunlar krizi tetikleyebilmektedir.

2.7.2.4. Uluslararası Kredi Derecelendirme Kuruluşları ve Şeffaflık

Kredi derecelendirme kuruluşları, finansal piyasaların etkin, istikrarlı ve güvenilir işleyişini sağlama rolünü yürütmektedirler. Piyasaya sunulan bilgileri zamanında ve doğru bir şekilde analiz edemeyen küçük tasarruf sahiplerini korumakta ve finansal piyasaların işleyişini teşvik etmektedir. Dolayısıyla finansal piyasanın yardımcı kuruluşlardan biri olmaktadır (Eren, 2010: 113). Bir başka tanıma göre kredi derecelendirme kavramı, verilen bir kredinin uluslararası sermaye piyasaları standartlarına göre zamanında ve eksiksiz olarak geri ödenmesini göstermektedir. Borçlunun ihraç ettiği menkul kıymetlere yatırım yapıldığında yatırımcının yükleneceği riskin belirlenmesi de kredi derecelendirme kavramına dâhil edilmektedir (Karagöl & Mihçioğur, 2012: 8).

Kredi derecelendirme kuruluşlarının yanlış veya şeffaf olmayan değerlemeleri, şirketler ve finans kuruluşlarının yanlış kararlarına ve gerçek değerinde olmayan menkul kıymetlerin piyasada likidite sorunlarına yol açmasına neden olmaktadır. Krizden sonra derecelendirme kuruluşlarının kredibilitesi sorgulanmaya başlanmıştır. Karmaşık finansal ürünler satılamamış ve kredi notu düşürülmüştür. Bilhassa çıkar çatışmaları bu kuruluşlar için en önemli konular hale gelmiştir. Bankalar ve diğer finansal kuruluşlarını değerlendiren rating firmaları, bu kurumlar tarafından finanse edilmekte, dolayısıyla derecelendirme kuruluşlarının objektif olarak bir şeyi değerlendirmesi zamanla tartışmalı hâle gelmektedir (Alantar, 2008: 4). Bu durum küresel çapta iç içe geçmiş finans sisteminde asimetric bilgi kirliliğine neden olarak finansal krizlerin oluşmasına zemin hazırlamaktadır.

2.7.2.5. Gölge Bankacılık Sistemi

Gölge bankacılık sistemi, bilanço dışı işlemleri içeren, geleneksel bankacılık sistemleriyle yakından ilişkili, ilave fonlama avantajları, yasal ve vergi arbitrajı fırsatları sunan bir bankacılık sistemidir. Ticari bankalar ile yatırım bankaları arasında bir köprü görevi gören gölge bankacılık, menkul kıymetleştirmeyi kendi eline almaktadır. Bunun temel nedeni, finansal sistemdeki gölge bankacılığın yetersiz denetimi kabul edilmektedir. Bilanço dışı işlemlerden oluşan gölge bankacılık sistemi sayesinde ticari bankalar daha fazla para bulabilmekte ve daha fazla kredi verebilmektedir. Sonuç olarak

risk, tek bir kuruma değil, bu kuruluşlar aracılığıyla tüm finansal piyasalara dağılmakta ve bankalar daha yüksek kârlılık ve daha fazla faaliyet hacmi elde etmektedirler (Doruk, 2014: 25).

Gölge bankacılık, likiditeyi ve vadeyi dönüştürmede, riskleri transfer etmede, reel ekonomiyi finanse etmede ve yeni finansal sistemler inşa etmede üstün konuma gelmiştir. Ancak yasal boşlukların kullanılması ve denetlemenin zamanında yapılamaması gibi nedenlerle küresel finansal krizlerin derinleşmesine neden olabilmektedir. Bu durumdan kaynaklanan olumsuzluklar nedeniyle finans sisteminin yasal regülasyonlara tabi olması zorunlu hale gelmektedir (Ganbarzade, 2019: 37).

2.7.2.6. Gerçeğe Uygun Değer İle Değerleme ve Finansal Raporlama Sistemindeki Hatalar

Küresel finansal raporlama krizinin ortaya çıkardığı bir diğer olay da finansal raporlama sistemidir. Uluslararası Finansal Raporlama Standartlarının (IRFS) uygulanmasının ardından finansal varlıkların değerlemesinde değişiklikler olmuş ve bu varlıkların günlük ve nominal değerleri tartışılmaya başlanmıştır (Gökgöz, 2012: 320).

Bir finansal rapor, bir finansal kurumun karar vermesine izin veren bir bilgi koleksiyonu olarak görülmektedir. Bu nedenle bu raporlarda kullanılan rakamların olabildiğince doğru olması ve gerçekleri yansıtması önemli görülmektedir. Gerçeğe uygun değer standartları, edinim değeri ile değerlemenin gerçeğe uygun olmadığı şüphesiyle ortaya çıkmaktadır (Mugan & Hacıhasanoğlu, 2010: 9). Kriz zamanlarında, gerçeğe uygun değerle değerlendirme, sistemi daha da karmaşık hâle getirmiş ve piyasa işleyişini bozduğu kabul edilmektedir.

2.7.2.7. Finansal Yenilikler

Finansal yenilik, aşırı risk almaya, asimetric bilgiye ve yönetim başarısızlığına yol açmaktadır. Finansal yenilik ve finansal kriz arasındaki bağlantı, Amerika'da teminatlı borç senetleri bulunan CDO'lar ve kredi takas sözleşmeleri veya diğer bir deyişle CDS'ler gibi çeşitli karmaşık finansal ürünlerin yoğun kullanımından kaynaklanmaktadır. Piyasalarda düzenleme ve denetlemenin sürekli uygulanması, piyasa katılımcıları, gelecekte daha fazla finansal istikrarsızlık potansiyelini azaltmak için risk alma konusunda daha dikkatli olması gerekmektedir. Bununla birlikte,

düzenlemelerin, piyasaların verimli bir şekilde çalışabilmesi ve toplumun durdurulamaz modernleşmeden ve finansal sistemden yararlanmaya devam edebilmesinden etkilenmemesi için inovasyonun yeterince şeffaf ve anlaşılır olmasını gerekmektedir (Sánchez, 2010: 28-31).

2.7.2.8. Türev Ürünlerin Piyasalarda Genişlemesi

Türev ürünler, değeri diğer önemli değişkenlerin veya varlıkların değerine bağlı olan (veya bunlardan türetilen) finansal araçlar olarak tanımlanabilmektedir. Bir türevin altında yatan değişken, genellikle işlem gören varlığın fiyatı olarak tanımlanmaktadır. Türev ürünler genel olarak forward, futures, opsiyon ve swap sözleşmelerinin toplamından oluşmaktadır (Hull, 2012: 12).

Türev ürünlerinin genişlemesi ve çeşitlerinin çoğalmasıyla artık karmaşık bir durum oluşmuş ve belirsizlikler artmaya başlamıştır. Bu durum, türev ürünlerin risklerinin ve gerçek değerlerinin tam anlamıyla anlaşılmadan kullanılmasına yol açmıştır. Özellikle son senelerde finansal kurumlar ve büyük sanayi firmalarının türev piyasalarında para kayıplarını yaşaması, hatta uzman yatırımcıların bile türev piyasalarında yatırım yaparken düzgün strateji kuramamaları daha işlevsel iç denetim uygulanmadıkça büyük zararların doğacağına örnek olmuş ve finansal sistemde çok büyük etkilere neden olabileceği kabul edilmeye başlanmıştır (Işık & Tünen, 2011: 20).

2.7.2.9. Başarısız Finansal Risk Yönetimi

Finansal risk yönetimi ile ifade edilmek istenen, finansal karar sonucunda ortaya çıkabilecek olayların kur, fiyat ve faizle bağlantısı kurularak, olası krizlerden kaçmak için teknik geliştirilmesi, duyarlılık seviyelerine göre incelenmesi, uygun çözüm geliştirilmesi ve elverişli bir dönemde uygulanması bakımından ortaya çıkan düzeni belirtmektedir (Sayılğan, 1995: 324).

2.7.2.10. Düzenleyici Denetleyici Kuruluşların Eksiklikleri ve Yasalardaki Karmaşıklıklar

Mali piyasaların aşırı genişlemesi, denetim kuruluşlarının bu piyasaları denetlemesini zorlaştırmakta, denetim eksikliğine ve dolayısıyla ekonomik ve mali zorlukların artmasına neden olmaktadır. Özellikle zayıf piyasa kontrolü, örneğin, emlak

piyasasında konut kredilerinin amacını değiştirerek, konut edinmeden spekülörlüğe geçişe yol açabilmektedir (Öztürk & Gövdere, 2010: 384).

Verilen kredilerin esnek şartlara bağlanması da krizi tetikleyen bir diğer unsur olmaktadır. Sorunlar hem risk yönetimi hem de düzenleyici kuruluşlar tarafından görmezden gelinerek domino etkisiyle daha da büyümektedir. Özellikle eyalet kanunlarına göre yönetilen ülkelerde idarenin dağılık olması ve her idarenin kendine özgü kanun ve uygulamalarının olması karmaşık hukuki yapıların oluşmasına neden olmaktadır. Ayrıca yerel ve merkezi düzeyde uygulamaların farklı şekilde uygulanması hukuki yapıyı daha da karmaşık hâle getirmekte ve ekonomik krizin büyümesine katkı sağlamaktadır (Karabıyık vd., 2008: 20).

2.7.3. Krizlerin Çeşitleri

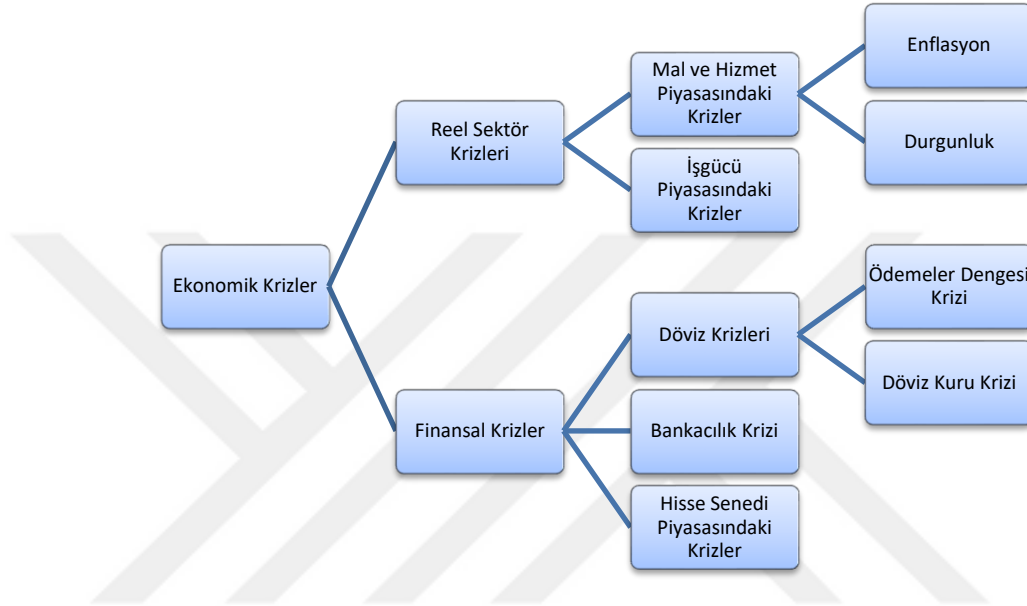
Bugün mali kriz söz konusu olduğunda, iki uç fikir öne çıkmaktadır. İlki, krizler öncelikle serbest piyasadaki uzaklaşmaktan kaynaklanmaktadır. İkincisi ise serbest piyasanın meydana getirdiği olumsuz durum ve gelecekteki krizleri önlemek için çeşitli düzenleyici müdahalelerin zorunluluğu yeni bir finansal sistemin oluşturulması tavsiyesidir (Gerni, 2005: 43).

Krizler, özellikle 1980'den bu yana gelişmekte olan ülkelerde görülmesiyle farklı şekilde tanımlanmaya başlanmıştır. Finansal kriz türlerinin iç içe olması ve bir krizin diğerinin nedeni veya sonucu olması, krizleri çeşitli türlere ayırmayı zorlaştırmaktadır. Bir krize çözüm bulabilmek ve bir politika oluşturabilmek için krizin hangi tür kriz grubuna ait olduğunu belirlemek gerekmektedir. Bazı ekonomilerde meydana gelen krizler, etkilerine ve oluşum nedenlerine göre farklı kriz türleri olarak değerlendirilebilmektedir.

Genel olarak makroekonomik krizler, reel sektör krizleri ve finansal krizler olarak ikiye ayrılmaktadır. Bu sınıflandırmaya göre reel sektör krizleri de, mal ve hizmet piyasası krizleri ve iş gücü piyasası krizleri olarak ikiye ayrılabilir. Finansal krizler, para ve döviz piyasalarında yaşanan para krizi, şüpheli alacaklar nedeniyle oluşan bankacılık krizi, ülkenin borcunu ödeyemediği durumlarda ortaya çıkan dış borç krizi ve finansal piyasaların aksaklığından doğan sistematik kriz olarak ifade edilmektedir (IMF, 1998: 74-75).

Şekil 2.2’de görüldüğü gibi finansal kriz türlerinde yer almasa da finansal ve bankacılık krizlerinin etkileşimi sonucu ortaya çıkan krizlere “ikiz kriz” adı verilmektedir. Para krizinin bankacılık krizine ve bankacılık krizinin para krizine sebep olması şeklinde iki farklı yolla ikiz kriz görülebilmektedir.

Şekil 2.2. Temel Makroekonomik Krizlerin Sınıflandırılması

Kaynak: (Kibritçioğlu, 2001: 9)

Bu tür bir sınıflandırmanın temel nedeni, krizlerin farklı olduğunu göstermek için değil, her bir kriz türünün ekonomik teorideki yerini belirlemek amacıyla olmasıdır. Bu krizler genellikle birbirini takip etmekte veya birbirine bağlı ve çok kesin bir programla ayırt edilemeyecek şekilde iç içe geçmiş durumdadır. Bununla birlikte genel olarak literatürde kriz türleri veya çeşitleri dört genel grupta toplanmaktadır. Bunlar şöyle sıralanmaktadır (Ganbarzade, 2019: 11-17):

- Para Krizleri
- Bankacılık Krizleri
- Dış Borç Krizleri
- Sistemik Krizler

2.7.3.1. Para Krizleri

Para krizi, finansal krizin en önemli unsurlarından biri olarak görülmektedir. Fakat 20. yüzyılın son çeyreğine kadar sıklıkla yaşanan bir kriz çeşidi olmamaktadır. Özellikle finansal piyasaların liberalleşmesi, 1973 yılında Bretton Woods sisteminden serbest kur sistemine geçiş, sık yaşanan teknolojik gelişmeler, 1980'lerden itibaren sermaye kontrollerinin kaldırılması gibi gelişmeler 1990 yılından itibaren daha sık para krizlerinin görülmesine neden olmuştur. Bir ülkenin para birimine yönelik spekülasyon saldırılarının sonucunda hükûmetin büyük miktarlarda ulusal rezerv harcaması veya faiz oranlarını hızla yükselterek parasını korumaya çalışması yani revalüasyonun olması, ekonomideki dinamikleri ciddi etkileyerek durgunluğun başlamasına ve üretimin azalmasına neden olabilmektedir (IMF, 1998: 74). Fakat para krizi ile ulusal para birimine olan güvenin kaybolması veya kamu rezervlerinin çökmesinden kaynaklanan kriz, döviz talebindeki keskin yükselişi durduramıyorsa bu beklenmeyen ve istenmeyen düzeyde meydana gelen döviz kurundaki yükselme devalüasyona neden olmaktadır. Döviz borçlusunu olan yerli aktörler ile yerli paranın alacaklısı olan yabancı aktörlerin büyük bir zarara uğraması da para krizi olarak tanımlanabilmektedir (Boratav, 2004: 108).

2.7.3.2. Bankacılık Krizleri

Literatürde bankacılık krizinin çeşitli tanımları bulunmaktadır. Bir bankacılık krizi, fiilen veya potansiyel olarak iflas etmiş bir bankanın kısa vadeli borçlarının iç konvertibilitesinin gerçekleşmemesi ve devletin bu kısa vadeli borçları uzatmak için uzun vadeli ödemeler yardımıyla müdahale etmesi olarak tanımlanabilmektedir (IMF, 1998: 74-75).

Bankacılık krizi hem gelişmekte olan hem de gelişmiş ülkeler için çok önemli bir konu olarak değerlendirilmektedir. Bu krizler sadece gelişmekte olan ülkelerde değil aynı zamanda yayılma etkisiyle tüm dünya ülkelerinde görülebilmektedir.

2.7.3.3. Dış Borç Krizleri

Dış borç krizi, bir ülkenin kamu veya özel sektör dış borcunu ödeyemediği veya hizmet edemeyecek hale geldiği durum olarak tanımlanabilmektedir (IMF, 1998: 75). Bir ülke, bir başka ülke veya kurumdan aldığı borcunu verimsiz bir alanda veya yüksek

riskli uzun vadeli bir yatırım için kullandığında, geri ödeme anında tüm ekonomik sistem bozulabilmektedir. Gelişmiş ülkelere göre daha az sermayeye, özellikle dövize sahip olan gelişmekte olan ülkelerde, yurt içi tasarrufların yatırımları karşılayamayacak düzeyde olması, bu ülkelerde daha fazla borçlanmaya ve dolayısıyla daha fazla dış borç krizine neden olmaktadır (Ganbarzade, 2019: 14-15).

Borç krizleri son yıllarda dikkatleri üzerine çekerek incelenmiş fakat bu durumun krizler üzerinden nasıl açıklanacağı konusunda bir fikir birliği veya ortak görüş bulunamamaktadır. Bir borç krizi, genellikle bir yükümlülüğün yerine getirilmemesi veya vadesi geçmiş bir yükümlülüğün yerine getirilememesi olarak tanımlanmaktadır. Dış borç krizi ise ister devlet ister özel sektör olsun, dış borç ödemelerinin karşılanamamasından kaynaklanmaktadır (Amandou, 2004: 2853).

2.7.3.4. Sistemik Krizler

Sistemik bir finansal kriz, reel ekonomi üzerinde önemli ve olumsuz bir etkiye sahip olabilmektedir. Piyasaların etkin bir şekilde çalışabilme kabiliyetini azaltabilmekte ve finansal piyasalarda ciddi aksamalara neden olabilmektedir. Sistemik bir finansal kriz, bir para krizi içerebilmektedir. Ancak bir para krizi, mutlaka dâhili ödeme sisteminde ciddi bir bozulmanın olduğu anlamına gelmemektedir. Bu nedenle para krizleri, sistemik bir finansal kriz anlamına gelmeyebilir. (IMF, 1998: 75). Sistemik bir kriz, finansal piyasaların ciddi bir şekilde bozulması olarak görülmektedir. Bu krizler genellikle ekonomik, siyasi ve sosyal hayatın yapısı ve değişkenliği üzerinden yaşanmaktadır. Diğer bir tanım ise, para ve bankacılık krizleri dışında finansal sistemin temel işlevlerinin etkin bir şekilde yerine getirilememesinden meydana gelen hızlı ve önemli potansiyel bozulma olarak tanımlamaktadır (Sevim, 2012: 9).

2.7.4. Dışa Açılma Sürecinde Oluşan Krizler ve Ekonomiye Etkileri

Ekonominin gelişmesine eşlik eden ticaret hacminin genişlemesi, gelişmekte olan ülkeleri sanayileşmiş ülkelerin kaynaklarına olan ihtiyaçlarını daha da artırmaktadır. Sonuç olarak, çoğu gelişmekte olan ülke, para sistemlerini ve sermaye hesaplarını serbestleştirerek finansal piyasaları inşa etme ve geliştirme çabalarını hızlandırmaktadır (Girdap, 2007: 26).

1980 yılından itibaren dışa açılma neticesinde yaşanan krizlerin süreci şu şekilde özetlenebilmektedir. Dışa açılmaya başlayan ülkelerde para birimleri değer kaybetmekte ve merkez bankaları para birimlerinin değerini artırmak amacıyla döviz piyasasına girmektedir. Faiz oranları yükselmekte, bu eğilimler işletmeler ve finans şirketleri için sorunlara neden olmaktadır. Yüksek faiz oranları ve sorunlu bilançolar işletmelerin harcamalarını kısımaya zorlayarak ekonomik durgunluğa neden olabilmektedir. Böylece ekonomide çökme meydana gelmektedir. Bu krizlerin her birinin kendine has özellikleri vardır ancak Döviz Kuru Mekanizması (ERM) dışındaki tüm krizler sabit veya bağlı döviz kuru, güçlü sermaye girişleri ve makroekonomik göstergelerin bozulmasında belirleyici olmaktadır (Delice, 2003: 67).

2.7.5. Ani Durmalar ve Ekonomiye Etkileri

Gelişmekte olan ülkelerde 1990'lardan bu yana yaşanan mali krizler, *ani durma* (*sudden stop*) olarak adlandırılan ve üç temel özellik ile tanımlanmaktadır (Mendoza & Smith, 2002: 1):

1. Sermaye girişlerinde ve cari işlemler açığında ani ve şiddetli bir daralma ile keskin bir tersine dönüş.
2. Yurt içi talepte ve üretimde büyük oranlı bir düşüş.
3. Aktif fiyatlarında ve ticarete konu olmayan malların göreceli fiyatlarında çöküş.

Ani durmalar, reel sektörde “likidite krizine, üretim şokuna, şirketlerin başarısızlıklarına”, ekonomide “şiddetli daralmaya” ve ekonomik büyümenin “keskin bir düşüşüne” yol açmaktadır. Bu durum genellikle bir para krizi ile bağlantılı olarak ortaya çıkmaktadır. Ani durmalar para, banka veya borç krizine neden olabilmektedir (Samur, 2008: 58). Bu açıdan ani durmalar olası bir krizin habercisi olarak değerlendirilebilmektedir.

İthalata bağımlı sektörlerde oluşan ve cari açığın tersine dönmesi ile ekonomide hammadde, enerji, yarı mamul ve fiziki sermaye malları, tesis ve teçhizat temini noktasında reel sektörde üretim şokları yaşanabilmektedir. Ülkedeki uluslararası sermaye akışı, döviz kurlarında beklenmedik şekilde keskin artışlara yol açabilmekte, bu durum da ithal malları pahalı hâle getirmekte ve fon bulmayı zorlaştırmaktadır. Bu nedenle, ürün hacmine göre önceki ithalat seviyelerini korumak imkânsız olabilecektir.

Üretim faktörlerinin ithalatındaki darboğazlar da arz tarafında üretim şoklarına yol açmaktadır. Diğer bir neden ise ülkeye uluslararası sermaye girişlerindeki keskin düşüşün öncelikle ülkenin finansal sistemini etkilemesidir. Bu etkinin derinliği dolayısıyla finans sektöründe önemli bir daralmaya yol açmaktadır. Finans sektöründe görülen kredi arzındaki keskin düşüş, reel sektördeki işletmeler için de likidite sorunlarını beraberinde getirmektedir. Bu durumda, yükselen döviz kurları nedeniyle reel sektördeki şirketlerin hem eski ithalat seviyelerini korumak için daha fazla finansmana ihtiyaç duymalarına hem de finansal sistemin güçlü bir şekilde daralmasına neden olmasıyla önemli düzeyde likidite sorunlarını yaşamalarına neden olabilmektedir (Samur, 2008: 54-55).

Ani durmaların nedeninin bilinmesinin önemli olduğu ve kredi kısıtlamalarının beklenmedik görece fiyat değişikliklerine yol açabileceği tahmin edilmektedir. Sermaye girişlerinin aniden durması veya azalması, kaynakların borçlu ülkeden alacaklı ülkeye transferini gerektirmektedir. Böyle keskin bir düşüşe genellikle finansal veya para krizi eşlik etmektedir. Dışa açıklık ve ani durmalar arasındaki ilişkiyi açıklamak için kullanılan iki görüş kabul edilmektedir. Birincisi, küresel pazara derinden entegre olan ülkeler dış şok altındadır. İkinci görüş ise uluslararası ticarete açık ülkelerin ani durma eğilimi nedeniyle savunmasız kalmalarıdır (Cavallo & Frankel, 2004: 3).

Meksika Krizi 1994-1995 yılında literatürde ani durmaların en iyi örneği olarak gösterilmektedir. Bazı çalışmalarda 1994 Türkiye krizine ani durma da denilmektedir. Sermaye girişlerinde meydana gelebilecek bir ani durmanın ekonomiyi durgunluğa götüreceği iki önemli mekanizmadan söz edilmektedir. Bunlardan ilki Keynesyen etki olarak bilinmektedir. Bu etkiye göre, ani durma nedeniyle kredi daralması, toplam talebi azaltmakta ve çıktıyı azaltmaktadır. Diğer bir mekanizma ise ani durmanın borç durgunluğuna ve reel gelirden düşüşe yol açtığını ifade eden Fisheryen etkisidir. Bu etkilere ek olarak, kurumsal iflaslar banka kredilerinde daha fazla düşüşe ve durgunluğun artmasına neden olabilmektedir (Melecky, 2005: 58).

2.7.6. Kriz Sonrası Uygulanan Kamu Tedbir Politikaları

Her ülkede krizle başa çıkabilmek için güçlü bir kamu mali yapısının önemi son yıllarda giderek daha fazla tartışılmaktadır. Kriz durumlarında devletlerin kendi başlarına ve ortak eylemlerle karar verdiği tedbir politikaları öne çıkmaktadır. Devlet,

liberal politikaların yanı sıra kriz ve durgunluk dönemlerinde ekonomik toparlanma beklentilerini de karşılamak istemektedir. Devletin kayıtsız kalması durumunda, işsizlik, gelir azalışı gibi ekonomi üzerindeki yükün artmasından korkulmaktadır. Bu nedenle kamu tedbir politikaları son yıllarda devletler tarafından sıklıkla uygulanmaktadır. Kriz sonrası kamu tedbir politikası uygulanmasında para politikası araçları ve finansal sistem araçları kullanılmaktadır (Beşer, 2013: 43). Tablo 2.3’de bu araçlar ve düzenlemeler görülmektedir.

Tablo 2.3. Kriz Sonrası Tedbir Politikaları

Para Politikası Araçları	1) Faiz Oranları Değişimi, 2) Zorunlu Karşılık Oranlarında Değişiklik, 3) Döviz Kuru Müdahalesi,
Finansal Sistemde Yer Alan Araçlar	4) Artan Mevduat Garantileri, 5) Bankaların Sermaye Yapılarının Güçlendirilmesi, 6) Nakit Enjekte Edilmesi, 7) Banka Kredi/Borçlarının Garanti Altına Alınması, 8) Kamulaştırma, 9) Tahvil Alımı İçin Fon Oluşturulması, 10) Toksik Varlıkların Alınması, 11) İpotekli Konut Kredilerinin Açığa Satışının Yasaklanması,
Uluslararası Müdahaleler	12) SWAP, 13) IMF Çalışmaları,
Diğer	14) İstihdam Çalışmaları, 15) Altyapı Oluşturulması, 16) KOBİ ve Düşük Gelirli Kesime Yardımlar.

Kaynak: (Erdönmez, 2009: 89)

İstihdamı artırmak için uluslararası müdahaleler ve çalışmalar neticesinde bir ülkede hükümet, ihracatı teşvik etmek için belirli bir sektöre fayda sağlamayı seçebilmektedir. Bu, belirli malların üreticilerini ihracata dönüştürmeye teşvik ederek veya ihraç edilen malların üretimini kolaylaştırarak başarılabilir. İlk durumda

verilen ülke yardımı ihracat aşamasında, ikinci durumda ise yatırım veya üretim aşamasında verilmektedir. Devlet, bu amaca ulaşmak için çeşitli stratejiler belirleyerek, uygun finansal araçlarla ekonomiye yön vermeyi amaçlamaktadır. Teşvikler, ekonomiyi belirlenmiş stratejilere göre yönlendirmek ve şekillendirmek için en uygun araç olarak ifade edilmektedir (Tatar, 2011: 16).

Hazine Müsteşarlığının “Küresel Mali Krize Karşı Politika Tedbirleri” başlıklı çalışmasında alınması gereken tedbirler yedi ana başlıkta özetlenmiştir. Bu tedbirler aşağıdaki gibi sıralanmaktadır (HM, 2009):

- 1. Likidite desteği:** Piyasadaki döviz ve TL likiditesini arttırmaya ve bankaların finansal durumunu güçlendirmeye dair tedbirler,
- 2. Vergi desteği:** Özellikle özel sektörün maliyetini düşürmek ve gelirini artırmak için çeşitli vergi oranlarının düşürülmesiyle sağlanan tedbirler,
- 3. İstihdam desteği:** İstihdam maliyetini düşürmeye, mesleki eğitim faaliyetlerini genişletmeye, kısa çalışma ödeneğinin miktarını ve süresini artırmaya yönelik tedbirler,
- 4. Yatırım desteği:** Büyük projeler ile bölgesel ve sektörel önceliklere göre verilen destekler ve yatırımları teşvik etmeyi hedefleyen genel destekler,
- 5. Üretici ve ihracatçıya sağlanan kredi ve garanti düzenlemeleri:** Özellikle KOBİ’ler ve ihracatçılar için kredi destekleri ve kredi garanti uygulamaları,
- 6. Kredi kullanımı ve kredi kartlarına ilişkin düzenlemeler:** Döviz cinsi ve dövize endeksli kredi kullanımına dair tedbirler,
- 7. AR-GE destekleri:** AR-GE faaliyetlerini desteklemeye dair vergi indirimleri.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ETKİNLİK, TELAFİ EDİCİ ETKİ ve SANAYİSİZLEŞME HİPOTEZLERİNİN TEORİK ÇERÇEVESİ

Küreselleşme, dinamik yapısı nedeniyle her ülke üzerinde ekonomik, sosyal ve politik etkileri olan bir süreci ifade etmektedir. Geniş etki alanı sebebiyle yirminci asrın son çeyreğinden bu yana araştırmacılar arasında önemli tartışma konularından biri olmuştur. Bu tartışma kapsamında, ulus devletler ile ilgili egemenlik, gelecek ve siyasi bağımsızlık gibi hususlar kendini göstermektedir. 1980'ler ve 1990'larda, küreselleşmenin bir ülkenin iktisadi politikalarının bağımsızlığını ve politika seçimini belirleme bakımından büyük bir etkisi olduğu yaygın olarak kabul edilmektedir. Küreselleşme sürecinin ilerlemesine paralel olarak 1980'lerden itibaren kamu harcamaları ile küreselleşme arasındaki ilişkiyi araştıran bilimsel çalışmaların sayısında normalin üzerinde bir artış gözlemlenmiştir.

Küreselleşmenin ve ekonomik dışa açıklığın kamu harcamalarını artış veya azalış yönünde etkileyip etkilemediği “*telafi edici etki hipotezi (compensation hypothesis)*” ve “*etkinlik hipotezi (efficiency hypothesis)*” bağlamında tartışılmaktadır (Garrett & Mitchell, 2001; Schulze & Ursprung, 1999; Kaufman & Segura-Ubiergo, 2001; Hansson & Olofsdotter, 2008). Telafi edici etki hipotezi, dışa açıklık ile kamu büyüklüğü arasında anlamlı ve pozitif bir ilişki olduğu savunulmaktadır. Etkinlik hipotezi, telafi edici etki hipotezinin tersi olarak düşünülmektedir. Başka bir deyişle, kamu büyüklüğü ile dışa açıklık arasında negatif bir ilişki söz konusudur. Öte yandan, sanayisizleşme hipotezi, kamu büyüklüğü ile dışa açıklık arasında nedensel bir ilişkinin olmadığını savunmaktadır.

Üç hipotez de temel olarak ampirik bulgulara dayanmaktadır. Etki yönü açısından uyumsuz ve zıt olan etkinlik ve telafi edici etki hipotezi ile kamu harcamaları ve dışa açıklık arasında herhangi bir etkinin olmadığını iddia eden sanayisizleşme hipotezi, bakış açısının farklılığı, teorik temellerin belirsizliği ve görüş ayrılığından kaynaklanmaktadır. Çalışmanın bu bölümünde, telafi edici etki, etkinlik ve sanayisizleşme hipotezlerini savunan öncü analistler ile hipotezlerin argümanları araştırılmaktadır.

3.1. Telafi Edici Etki Hipotezi

Küreselleşme süreci, gelişmekte olan ülkelerde kalkınma sürecini hızlandırmak için çeşitli ticari ve finansal serbestleşme uygulamalarını hayata geçirmelerine olanak tanımaktadır. Fakat bu aşama gelişmekte olan ülke toplumlarının belirli kesimlerinde refah kaybına yol açabilmektedir. Etkinlik adalet çatışmaları bağlamında küreselleşme olgusu, telafi hipotezini ortaya çıkarmaktadır. Küreselleşmeyle ilişkili refah kaybı, kamu hizmetlerine yönelik talepte artışa neden olabilmektedir. Çünkü hükümetler, refah kayıplarını azaltmak için kamu harcamalarını artırmakta ve bu durum hükümet için telafi edici bir rol oynamaktadır (Tuncer, 2016: 145).

Telafi edici etki hipotezi, küreselleşmenin politik karar alma mekanizmalarının talep tarafındaki etkisine dayanmaktadır. Ülkeler daha entegre ve dışa açık oldukça, hane halklarını küreselleşmenin oluşturduğu dış risklere maruz bırakmaktadır. Bu nedenle devletler, özellikle sosyal refahı artırmak için kamu harcamalarını yükselterek, dış risklerden kaynaklanan kayıpları telafi etmeyi amaçlamaktadır (Rodrik 1996; Gemmell vd., 2008). Telafi edici etki hipotezi, refah devletinin uluslararası entegrasyonu sonucunda ortaya çıkan sosyal maliyetlerini karşılamak için bir mekanizma olarak kullanabildiği anlaşılmaktadır.

Telafi edici etki hipotezi, kamu harcamalarındaki yapısal değişikliklerin oluşmasına da etki etmektedir. Bu durum kamu harcamalarının yapısının sosyal harcamalara doğru kaydığını göstermektedir. Bunun nedeni, emek gibi daha az hareketli üretim faktörlerinin küreselleşme sürecine sermaye gibi hareketli faktörlerden daha duyarlı olmasıdır. Bu nedenle, ekonomik birim olarak kabul edilen devlet, istikrar sağlayıcı işlevine uygun olarak, dış risklere maruz kalan kesimleri korumak için harcamalarını ayarlamaktadır (Klien vd., 2010).

Sosyal refah harcamaları; insan haklarının geliştirilmesi, ulus düşüncesinin güçlenmesi, yoksulluk ve gelir eşitsizliği ile mücadele, bireylerin zor durumlardan korunması, ekonomik kriz sonrası oluşan dış şoklardan korunma vb. fonksiyonlara sahip olmaktadır (Prasad & Gerecke, 2010: 219). Küreselleşmenin sosyal harcamalar üzerindeki etkisi tartışmalı bir konu olsa da küreselleşmenin 1990'lı yıllara oranla sosyal harcamalar üzerinde daha büyük bir etkiye sahip olduğu fakat günümüzde etkisinin azalma yönünde hareket ettiği görülmektedir.

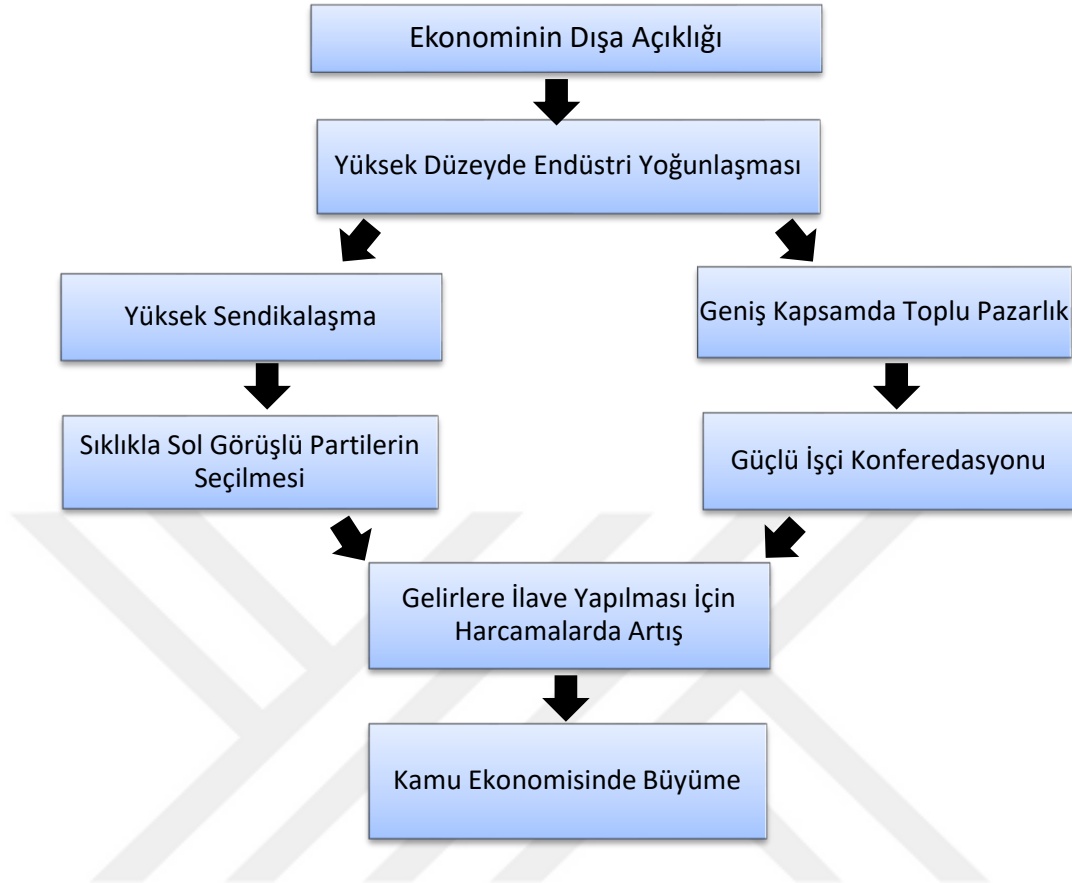
Küreselleşmenin her alanda çok yoğun olarak yaşandığı günümüzde, dış açıklık ve kamu büyüklüğü arasındaki ilişki son yıllarda literatürde araştırılan konular arasında yer almaktadır. Bu ilişkinin varlığı, ilk defa Cameron (1978) tarafından ortaya atılmıştır. Cameron (1978), çalışmasında kamu büyüklüğü göstergesi olarak kullandığı kamu gelirlerinin dışa açıklık ile arasında güçlü bir ilişkinin olduğunu ifade etmiştir. OECD üyesi 18 ülkenin 1960-1975 yılları arası dönemde yapılan analizde dışa açıklığı yüksek olan ülkelerde kamu harcamalarının daha fazla arttığı sonucuna ulaşılmıştır.

Cameron tarafından ortaya atılan hipotez Rodrik (1996) tarafından olgunlaştırılarak daha sonra yapılacak olan çalışmalara önemli bir zemin oluşturmuştur. Rodrik (1996) çalışmasında gelişmiş ve gelişmekte olan 125 ülke için uyguladığı yatay kesit regresyon analizi sonuçlarına göre dışa açıklık ile kamu büyüklüğü arasında güçlü bir korelasyon ilişkisi bulunmuştur. Kamu kesiminin büyüklüğü oranında dışa açıklıktan kaynaklı meydana gelen riskler daha kolay telafi edildiği sonucu elde edilmiştir. Yani diğer bir ifadeyle ticari dışa açıklık oranı arttıkça ekonomiler kamu ve sosyal güvenlik harcamalarını daha fazla arttırdıkları görülmektedir. Bunun nedeni olarak kamu harcamalarının dış şoklara karşı sosyal sigorta sağlamak için kullanılması gösterilmektedir. Bu durum literatürde “Telafi Edici Etki Hipotezi” olarak kabul görmektedir.

3.1.1. David Cameron Yaklaşımı

Dışa açıklık ve kamu büyüklüğü arasındaki muhtemel pozitif ilişkinin, diğer bir ifade ile Telafi Hipotezinin varlığı ilk defa Cameron (1978) tarafından ortaya atılmıştır. Cameron (1978) yerel faktörlerin önemli yer tuttuğu bu ilişkiyi Şekil 3.1 yoluyla aşağıdaki gibi ifade etmektedir (Cameron, 1978: 1256). David Cameron’ın 18 ülke ile sınırlandırılmış "Kamu Ekonomisinin Genişlemesi: Karşılaştırmalı Analiz (The Expansion of the Public Economy: A Comparative Analysis)" adlı çalışması 1960-1975 yılları arası dönemde OECD verileri kapsamında vergi gelirinin, GSYH oranı ile dışa açıklık arasında güçlü ve pozitif bir korelasyonun (0.78) varlığını ifade etmektedir.

Şekil 3.1. Cameron'a Göre Dışa Açıklık ile Kamu Büyüklüğü Arasındaki İlişki

Kaynak: (Cameron, 1978: 1256).

Şekil 3.1'de görüldüğü gibi Cameron, dışa açık ekonomiye sahip ülkelerin endüstriye büyük oranda yoğunlaştığını belirtmiştir. Yoğun sanayileşme yapısına sahip ülkelerdeki bu durum işveren ve işçi örgütlerinin oluşumunun kolaylaşmasını sağlamaktadır. Bu durum belirli oranda bir sendikal hareket neticesinde sol görüşlü partiler için seçim sıklığını artıracaktır. Cameron, daha fazla sendika örgütünün daha güçlü işçi konfederasyonu oluşumu yolunu açtığını savunmuştur. Bu durum sosyal güvenlik, emekli maaşı, işsizlik sigortası, mesleki eğitim gibi dışsal riski azaltan transfer harcamalarının talebini arttırmaktadır. Dolayısıyla dışa açıklığın beraberinde getireceği dışsal riskleri azaltmak için uygulanacak politikalar kamunun ekonomi içindeki payı artacaktır. Cameron' a göre kamu ekonomisinin genişlemesi 5 neden ile açıklanmaktadır (Cameron, 1978: 1243-1248):

- 1) Ekonomik neden,
- 2) Mali neden,
- 3) Siyasi neden,
- 4) Kurumsal neden,
- 5) Uluslararası nedenler.

1) Ekonomik Neden: Kamu büyüklüğünün artış nedenleri arasında en sık dile getirilen açıklama olup Wagner'in devlet faaliyetlerini genişletme kanunundan kaynaklanmaktadır. Bu kanuna göre Avrupa ülkeleri arasında sosyal ilerlemeye yönelik baskı, kamu sektörünün büyümesine neden olmaktadır. Yani devletin görev ve sorumluluk alanlarındaki artış kamu harcamalarının artışına neden olmaktadır.

2) Mali Neden: Kamu malları, doğası gereği vazgeçilmezdir, ancak maliyet ve faydaları arasında doğrudan bağlantı bulunmamaktadır. Bazen maliyetler, kamu mallarının faydalarını aşabilmektedir. Bu durumda yapılması zorunlu kamu yatırımları faydasına bakılmadan gereğinden fazla maliyet ile kamu harcamalarını artış yönünde etkileyecek ve kamu harcamaları artacaktır.

3) Siyasi Neden: Politikacıların seçim beklentilerini artırmak için harcama politikalarını kullanmaya çalışacak olmaları ve muhalefet partilerinin belirli hükümet politikaları üzerinde daha fazla harcama vaat ederek seçim desteğini oluşturma eğilimi, kamu harcamalarının seçimlerden önce olağandışı bir hızla artmasına neden olmaktadır.

4) Kurumsal Neden: Tek bir otoritenin olmadığı ülkelerde, harcama yetkisi parçalanmakta ve kurumsal yapının kendi harcamalarındaki artış oranı olağandışı yüksek olabilmektedir.

5) Uluslararası Nedenler: Hükümetlerin dışa açık ekonomilerinin üretim, istihdam ve tüketim üzerindeki etkileri kamu ekonomisinin kapsamını artırmakta ve kamu büyüklüğünün artmasına yani kamu harcamalarının artışına neden olabilmektedir (Cameron, 1978: 1243-1248).

Küreselleşme ile birlikte gelişmekte olan ülkelerde kalkınma sürecini hızlandırmak amacıyla birtakım ticari ve finansal serbestleşme uygulamaları hayata geçirilmektedir. Ancak bu aşamada gelişmekte olan ülke toplumlarının belirli kesimlerinde refah kaybı ile karşı karşıya kalılabilmektedir. Küreselleşmenin neden olduğu refah kaybı, kamu hizmetleri ile telafi edileceğinden kamu hizmetlerine olan

talebin artışı kamu harcamalarını arttırabilecektir. Küreselleşme sonucunda kamu harcamaları, hükûmetin telafi edici bir rol oynamasına sebep olmaktadır. Küreselleşme aşamasında toplumsal refah kaybı riski arttıkça toplum bu riskleri siyasilerden almak isteyeceğinden bu süreçte siyasilerde risk üstlenme talebi artabilmektedir (Tuncer, 2016: 145).

Ekonomik krizin yol açtığı ekonomik ve sosyal sorunlar refah devletini doğurmuştur. Keynes ile birlikte ortaya çıkan "refah devleti" terimi artık günümüzde "sosyal devlet" olarak lanse edilmektedir. Sosyal devlet, sanayileşme ile ortaya çıkan sorunları çözmeyi ve kişilerin temel gereksinimlerini karşılamayı hedeflemektedir. Sosyal devletin bir gereği olarak, devlette insan onuruna yakışır bir düzeyde kendi kendine yeterliliği sağlamak amacıyla sosyal yardımları yasalaştırılmıştır. 1940'larda söz edilmeye başlanan sosyal devlet kavramı nedeniyle bugün taşınma masrafları, sağlık, yaşlılık ve işsizlik sigortası, millî savunma ve güvenliği, eğitimi, beslenme, barınma, sendikal haklar, asgari yaşam standartları, çocuk, kadın ve yaşlı hakları ve millî gelirin adil dağılımı gibi görevleri devlet üstlenmektedir. Böylece, sosyal devlet harcamaları, kamu harcamalarının artışına sebebiyet vermektedir (Gümüş, 2010: 124-127).

3.1.2. Doni Rodrik Yaklaşımı

Dışa açıklık ve kamusal büyüklük arasındaki ilişkiye dair kapsamlı bir çalışmayı yapan bir diğer kişi de Rodrik olmuştur. Rodrik, OECD ülkeleri arasında kamu büyüklüğü ile açıklık arasında güçlü bir pozitif korelasyon bulmuştur. Bu bulgunun ortaya koyduğu pozitif korelasyondan literatürde Telafi Hipotezi olarak söz edilmektedir. Rodrik'e göre bir ülke ticarete açık olduğu oranda, devletin hacmi de bir o kadar artış gösterecektir. Bu durum, devletin istikrarı sağlama yükümlülüğünden kaynaklanmaktadır. Rodrik, devletin istikrar ve sigorta sağlayıcısı olarak oynadığı role dikkati çekmektedir. On sekiz ülkeyi inceledikten sonra Cameron, gelişmiş ülkelerde devlet harcamalarının oranının yıldan yıla arttığı sonucuna varmıştır. Fakat bu artışın düzeyi her ülkelerde aynı şekilde olmamıştır. Bunun sebebi, dış ticarete yoğunlaşılması yani dış ticarete verilen önem olarak açıklanmaktadır. Ticaret ortaklarına daha yakın olan ülkeler ticarete daha aktif ve daha büyük bir kamu sektörünü içermektedirler. Rodrik, Cameron'ın 100'den fazla gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeye dayalı

çalışmalarını analiz etmiş ve çalışmanın sonucunda, dışa açıklık ile kamu büyüklüğü arasında güçlü bir pozitif korelasyon olduğunu bulmuştur. Rodrik'e göre insanlar dışsal şoklara maruz kaldıklarında, bu riskler karşılığında güvenlik talep etmekte ve devlet bu riskleri sosyal güvenlik harcamaları ile telafi etme çabasına girmektedir (Rodrik, 2011: 14-16).

Rodrik'e göre, kamu büyüklüğü, gelişmekte olan ülkelerde işçi örgütlerinin rolüne bağlanamaz. Açıklık ve devlet harcamaları arasındaki ilişkinin sadece transfer harcamalarına göre değil, aynı zamanda devlet tüketimine de dayandığı belirtilmektedir. Rodrik'in hipotezi, Cameron'un daha açık bir ekonomide kamu harcamalarının risk azaltıcı bir araç olduğu düşüncesiyle tutarlılık göstermektedir. Daha açık bir ekonomi, küresel pazarda çalkantı ya da anlık dalgalanma riski altındadır. Ülkeler dış şoklardan büyük ölçüde etkilendiğinden, hükümetler ekonomik kaynaklarının çoğunu yöneterek riski azaltabilmektedir. Bu nedenle, dışa açık ekonomiler daha hızlı büyüme gösterebilmektedirler (Rodrik, 1996: 1-13).

Rodrik, artan açıklığın tüketicileri ulusal ticaret koşullarındaki dalgalanmalar gibi dışsal şoklara karşı daha fazla gelir riskine maruz bıraktığını savunmaktadır. Bunun yanı sıra Rodrik, hükümetin daha açık bir ekonomide tüketiciler için daha yüksek gelir riskini azaltmak için daha yüksek devlet harcamalarını kullandığını ileri sürmektedir. Kamu hacmi ile dış açıklık ilişkisi, yüksek ulusal harcamaların risk azaltıcı etkisiyle birlikte gözlemlenmektedir. Kısacası gelir, değişen ticaret koşulları tarafından tehdit edildiğinde, hükümet iç piyasayı istikrara kavuşturmak için büyük miktarlarda harcamalar yapmaktadır (İslam, 2004: 996).

3.1.2.1. Rodrik Hipotezine Göre Devletin Görevi

Rodrik (1996, 1997), ulusal istikrar ve güvenlik yükümlülükleri için büyük bir kamu sektörüne ihtiyaç olduğunu belirtmiş ve çalışmalarında ulusal dışa açıklığa odaklanmaktadır. Ülkeler dışa açıldıkça sermaye hareketlerinin aniden durması ve dış ticaretin belirsizliği nedeniyle değişimlere daha açık hâle gelmektedirler. Bu sebeple krizlere yatkın olabileceği öne sürülmektedir. Kriz olması durumunda, uluslararası ilişkilerde düzenleyici, denetleyici ve liderlik pozisyonuna sahip ülkeler önemli bir rol oynamaktadır. Devletler ayrıca ekonominin çıkarlarını korumak için bankacılık sistemine müdahale edebilmektedir. Bu müdahaleler ülkeden ülkeye değişiklik

göstermektedir. Devlet müdahalesinin amacı, piyasayı koruma ve yönlendirme arzusu olarak açıklanmaktadır (Parasız, 2005: 113).

Devletler, piyasadaki yetersiz işleyen mekanizmaların ortadan kaldırılmasında etkili olmaktadır. Kamu sektörü, sosyal ve özel çıkarlar arasındaki çatışmaların çözümünde özel sektörden daha aktif bir rol oynayabilmektedir. Devletin teşvik edici rolüne göre olumlu etkileri şu şekilde sıralanmaktadır (Uzay, 2002: 163-164):

- a. Ülkeyi doğru işletmeye yönlendirerek karşılaştırmalı üstünlük oluşturmak,
- b. Altyapı hizmeti vermek,
- c. Özel yatırımı cazip hâle getirmek,
- d. Vasıflı işçi sağlamak,
- e. Talep oluşturmak,
- f. Teknolojik kalkınmayı yerine getirmek,
- g. Siyasi denge oluşturmak,
- h. Millî savunmayı gerçekleştirmek,
- i. Sosyal uyumu elde etmek.

Devletin arz sıkıntısının giderilmesinden, nitelikli işçi ve girişimcilerin sağlanmasından sorumlu olduğu belirtilmiştir. Aksi takdirde, devlet kendisi girişimci rolünü üstlenecektir. Devlet müdahalesi ve kontrollerin devreden çıkarılması nedeniyle artan dış açıklık, ticari şoklar ve krizler durumunda kamu müdahalesini ve kamu harcamalarını da artışa sürükleyebilmektedir. Devletler, uluslararası ticari ilişkilerinde dış rekabetten korumak için çeşitli müdahalelerde bulunmaktadır. İthalat kısıtlama yöntemleri, esas olarak gelişmekte olan ülkelerdeki genç endüstrileri belirli bir olgunluk derecesine kadar korumak için kullanılmaktadır. Gelişmiş ülkeler ise az gelişmiş ülkelerden ihraç edilen emek yoğun sanayi ürünleri yoluyla (tekstil gibi) rekabet edemeyen yerli endüstri dallarını korumaktadır (Seyidoğlu, 2003: 140).

Devlet, piyasa başarısızlığını ortadan kaldırma amacıyla yerli tekellerin ekonomiye zarar vermesini önlemek için müdahale etmektedir. Bu müdahaleler, rekabeti yoğunlaştırmak için tarifeleri ve diğer kısıtlamaları azaltmaktadır. Tekelleri ortadan kaldırmayı ve kaynak tahsisinin etkinliğini sağlamayı amaçlamaktadır (Seyidoğlu, 2003: 140). Devletin yasal ve idari tedbirlerdeki güçlü rolü, devletin finansal sorumluluğunu da artırmaktadır (Biehl, 1998: 104).

Aktif para ve sermaye piyasaları ile yüksek ticaret hacimlerine sahip gelişmiş ülkelerde ekonominin ayakta kalabilmesi için devletlerin güçlü ve etkin olması gerekmektedir. Sanayileşmiş ülkelerdeki insanlar ile bu ülkelerle iş yapan yabancıların ekonomik işlemler için sağlam bir hukuki altyapıya sahip olmaları ve bu alanda hizmet veren kolluk kuvvetlerinin düzgün iyi bir şekilde işlemesi beklenmektedir (Hızarcı, 2007: 14).

3.1.2.2.Rodrik Hipotezine Göre Krizlerin Etkisi

Bir ülkenin finansal serbestleşme sayesinde daha açık bir ekonomi hâline geldikçe, yatırımların aşırı riskle yürütüldüğü durum ortaya çıkmaktadır. Riskli yatırımların nedenleri arasında finansal sistemi düzenleyecek ve denetleyecek altyapının yetersiz olması ile finansal kurum yöneticilerinin risk yönetimi konusunda yeterli bilgi ve deneyime sahip olmaması yer almaktadır. Uluslararası sermaye hareketleri mali istikrarsızlık ile sonuçlanabilmektedir. Bankalar kredi seçeneklerini artırmak için daha yüksek getiriler sunduğunda, gelişen piyasalar yabancı yatırımcıların fonlarını değerlemeleri bakımından daha çekici hâle gelmektedir (Doğanlar vd., 2007: 270).

Cameron, telafi hipotezi olarak bilinen hipotez bağlamında, daha sık ve daha büyük dış şoklar nedeniyle, faktörlerin likiditesinin vatandaşların sosyal güvenlik talebini artırdığını, dolayısıyla kamu harcamalarını ve vergi oranlarını artırdığını savunmaktadır. Rodrik, krizin olası olumsuz etkilerini azaltmak için sosyal transfer harcamalarının önemini vurgulamakta ve kamu sektörü büyümesinin artan sosyal harcamalardan kaynaklandığını düşünmektedir. Lindert (2004), sosyal harcamaları gelir seviyesi düşük kişilere yardım, ek gelir olarak düşünülen transferler, işsizlik giderleri, kamu sağlık ve eğitim giderleri, toplu konut giderleri ve emeklilik giderleri olarak göz önüne almaktadır. Bu harcamalar 18. yüzyılda önemsiz miktarda olsa da 1880'den sonraki 100 yılda, özellikle İkinci Dünya Savaşı'na kadar olan dönemde, belirli zamanlarda duraklama dönemine girmesine rağmen millî gelirdeki payı bakımından artış göstermiştir. Ama II. Dünya Savaşı ve 1980'lerde hızla büyümüştür. Lindert (2004) bu dönemi, sosyal harcamalar açısından ekonomik bir canlılık evresi olarak sunulan genişleme evresi ile benzer olarak görmektedir. Sosyal transfer harcamalarındaki bu hızlı artışın nedenini beş faktörün etkisi ile ilişkili olarak öne sürmektedir. Bunlar demokratikleşme, yaşlanan nüfus, küreselleşme, artan kişi başı gelir ve ortanca

seçmenlerin sosyal çıkarlarının ülkeden ülkeye farklılık göstermesi şeklinde sıralanmaktadır.

Bir ülkenin dışı açıklık seviyesinin büyüklüğü, onu ani durmalar ile krizlere karşı daha savunmasız hâle getirmektedir. Kısacası, bir ülkenin ihracat pazarındaki rekabet gücünü kaybetmesi veya zayıflaması, ticaretin yüksek olduğu dönemlerde sermaye akışının ani durması için bir tetikleyici görev olarak görülmektedir (Cavallo & Frankel, 2004: 3). Dünyanın dört bir yanında finans merkezlerindeki bankacılık krizi, komşu ülkelere kredi vermenin aniden durmasına neden olmaktadır. Kredi bulmanın zor olduğu durumlarda, bu durum gelişmekte olan ekonomilerde yavaşlayan ekonomik aktivite ve artan borç yükü ile birlikte hükûmet kaynaklarının azalması yönünde baskı oluşturmaktadır (Reinhart & Rogoff, 2010: 129).

3.1.2.3.Rodrik Hipotezine Göre Dış Açıklık İlişkisi

Rodrik (1996) "Artan dış risk genel riski artırır mı?" sorusuna dayanarak buna dair cevabı şu şekilde vermiştir: Bir ülkenin dış ve iç riske maruz kalmasının oranı değerlendirilirken, ulusal vatandaşların dikkati dış riskteki artışa yönelmektedir. Diğer bir deyişle, dış risk arttıkça ülkenin iç riski de bundan etkilenmektedir. Bu, bir bütün olarak küresel ekonominin belirli bir ülkeden daha az oynak olduğu bir durumu belirtmektedir. Rodrik (1996) bu duruma "Dış Açık Ekonomilerin Kamu Kesimi Neden Büyüktür?" makalesinde, dünya pazarının kendi parçasından daha az riskli olduğunu öne sürmektedir. Dış risklerin doğrudan veya dolaylı olarak iç risklerle ilişkili olduğu belirtilmektedir. Temel ilke, açıklığın karşılaştırmalı üstünlükler teorisi açısından üretim uzmanlığını azalmasıdır. Sonuç olarak, açık bir ekonomide üretim geniş bir dağılıma sahip değildir ve daha az çeşitli olacağı tahmin edilmektedir. Bu nedenle millî üretimden elde edilen kârların devamlılığının önemli olduğu ifade edilmektedir. Rodrik, dışsal riskin içsel risk ile pozitif veya negatif bir ilişkisi olup olmadığını ampirik olarak incelemiş ve bu alandaki öncü çalışmalardan birine imza atmıştır. Bahsi geçen çalışmada, bu ilişkinin yalnızca ampirik bakımdan incelenmesinin gerekliliği ortaya konulmaktadır (Rodrik, 1996: 21).

3.1.3. Telafi Edici Etki Hipotezinin Argümanları

Telafi edici etki hipotezi, küreselleşme sürecinde kamu harcamalarının artan eğilimini çeşitli argümanlarla açıklamaktadır. Bunlar ekonomik güvensizlik, makroekonomik oynaklık (volatilité) ve gelir dağılımındaki artan eşitsizlik olarak ifade edilmektedir. Bu nedenlerle ülkede siyasi talebin ön saflarını oluşturan bireyler, uğradıkları kayıp veya zararların hükümetten telafi edilmesini beklemektedirler. Yani bu tarz siyasi ve beşeri nedenler ülke sınırları içerisinde yaşamakta olan, talep cephesini oluşturan bireylerin uğradıkları ve uğrayacakları zararların devlet tarafından karşılamasına yönelik bir talebe neden olmaktadır. Bunlarla birlikte birey gelecekte de söz konusu şoklara maruz kalmaları ihtimaline karşılık bunların şimdiden azaltılmasına yönelik önlemler alınmasını devletten talep etmektedirler. Dolayısıyla telafi edici etki hipotezi küreselleşmenin hükümet harcamaları üzerindeki etkisini siyasi bir karar alma mekanizmasının talep yönünü ele alarak açıklamaya çalışmaktadır (Altay & Aksu, 2013: 130-154).

3.1.3.1. Ekonomik Güvensizlik

Ekonomik güvensizlik kavramı, yaşamın farklı birçok yönünü kapsadığı için araştırmacılar arasında tek tip ve net bir şekilde tanımlanamamıştır. Bu tanımlar esas olarak iyimser bir bakış açısıyla değerlendirilen geçmiş deneyim ve uygulamaların karşılaştırmasından türetilmiştir. Aynı zamanda, endişe ve güvenlikle ilişkili psikolojik faktörler öznel karakterde etki etmektedir. Genel olarak, ekonomik güvensizlik "gelecekteki ekonomik sıkıntılarla ilgili bireysel beklentiler (endişeler) olarak tanımlanabilmektedir. Ekonomik güvensizlik, bireylerin, toplulukların veya ülkelerin olumsuz olaylarla karşı karşıya kalması, bu olumsuz olaylarla mücadele etmede fırsat ve becerilerinin bulunması ve bu olumsuz olayların üstesinden gelmeleriyle alakalı olarak katlanılan maliyetlerden kaynaklanmaktadır (United Nations, 2008: 6).

Dar bir perspektiften bakıldığında, ekonomik güvensizlik "bir ekonomik talihsizlik (economic misfortune) riskinin bireysel algılanmasıdır" şeklinde tanımlanmaktadır (Dominitz & Manski, 1997: 264).

Ekonomik güvensizlik kavramı doğal olarak ekonomik güvenlik kavramını karşımıza çıkarmaktadır. Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), ekonomik güvenliğin temel sosyal güvenlik unsurlarından oluştuğunu ifade etmektedir. Temel sosyal

güvenlik unsurları ise sağlık, eğitim, mesken, bilgi ve sosyal koruma ile ilgili temel ihtiyaçlara erişim olarak tanımlanmaktadır. ILO, ekonomik güvenliği yedi bileşen ile açıklamaktadır. Bunlar ve bunlara yönelik politikalar şu şekilde açıklanmaktadır (ILO, 2010):

1) Emek Piyasası Güvenliği: Yeterli gelir elde etmede fırsat eşitliğini sağlayacak imkânların çok olmasını ifade etmektedir. Tam istihdam amacına ulaşmayı hedefleyen makroekonomik politikalar, istihdama yönelik yasal ve kurumsal düzenlemeler emek güvenliğini arttırmaya yönelik politikalardan kabul edilmektedir.

2) İstihdam Güvenliği: İşten çıkarılmaya karşı korunmayı ifade etmektedir. Keyfi işten çıkarmalara karşı, işe alma ve işten çıkarmaya yönelik düzenlemeler, işverenlere kurallara uymama durumunda ek maliyetlerin getirilmesi ve istihdam güvenliğini arttırmaya yönelik uygulanan her türlü politika istihdam güvenliği olarak tanımlanmaktadır.

3) İş Güvenliği: Çalışanlara buldukları organizasyon içindeki konumlarını devam ettirme ve kariyer yapma fırsatlarını ifade etmektedir. Konumunu devam ettirmede, işte ya da kariyerde yetenek, fırsat ve kabiliyetlerinin geliştirilmesine yönelik önlemler, gelir ve statüde yukarıya doğru mobilite fırsatı iş güvenliğini artırıcı düzenlemeler olarak sıralanmaktadır.

4) Çalışma Güvenliği: Organizasyonlardaki çalışma koşullarının güvenli ve çalışanları daha iyi olmaya teşvik etmesi çalışma güvenliği kapsamında değerlendirilmektedir. Çalışma sırasında hastalık ve kazalardan korunma, örneğin güvenlik ve sağlık düzenlemeleri, çalışma sürelerine kısıtlama getirilmesi çalışma güvenliğini artırıcı unsurlar arasında kabul edilmektedir.

5) Yetenek geliştirme güvenliği: Çalışanların kendi yetenek ve kabiliyetlerini geliştirebilmeleri için gerek temel eğitim gerekse mesleki eğitim faaliyetlerinin bulunmasını ifade etmektedir. İstihdama yönelik eğitim, stajyerlik ve mesleki eğitim faaliyetleri yeteneklerin geliştirilmesine katkı sağlayacak önlemler arasında yer almaktadır.

6) Gelir Güvenliği: Yeterli düzeyde gelir elde etmeyi ve istikrarlı gelir güvencesini ifade etmektedir. Asgari ücret uygulaması, ücret endekslemesi, kapsamlı sosyal güvenlik uygulaması gibi uygulamalar gelir güvenliğini arttırmaya yönelik düzenlemelerde kabul edilmektedir.

7) Temsil Güvenliği: Çalışanların hem bireysel hem de toplu olarak temsil edilebilmesini ifade etmektedir. Emek piyasasında grev hakkı, bağımsız ticari birlikler gibi ortak sese sahip olmak temsil güvenliğini arttırmaya yönelik düzenlemeler arasındadır.

Çağımızda ekonomik başarı elde edilebilmesi için düşük işsizlik, ekonomik büyüme ve düşük enflasyondan daha fazlası gerektirmektedir. Ekonomik başarılar, kendi yetenek ve kapasitesinden yararlanma ve geliştirme fırsatına her vatandaşın sahip olmasını, çalışanların yaşam standartlarını yükselterek ödüllendiren ve kendi çocuklarına daha iyi bir gelecek ümidi veren bir ekonomiyi gerektirmektedir. Ayrıca ekonomik başarı, ekonomik güvensizlikleri azaltmayı ve refahın tüm topluma sağlanmasını içermektedir (Minsky & Whalen, 1997: 161).

Ekonomik güvensizlik konusu üzerinde dikkatlerin çok fazla olmasının temel nedeni ekonomik güvensizliğin ortadan kalkmasını sağlamak veya en aza indirmek için kamu harcamalarında bir artış seyrinin yaşanması gerekmektedir. Devletler bu durumu oldukça ciddiye almaktadır. Bu nedenlerden dolayı geçmişten günümüze kadar birçok sanayileşmiş ülkede sosyal güvenlik harcamaları kamu harcamalarının içinde büyük paylara sahip olmaya başlamıştır (Osberg, 1998).

Ekonomik Güvensizlik ve Emek Piyasası: Ekonomik güvensizliğe yol açan temel faktör, bireylerin gelecekte ekonomik talihsizlik yaşama potansiyeli olarak görülmektedir. Ekonomik bir güvensizlik, bir bireyin mal veya hizmet satın alamaması veya üretememesi olarak belirtilebilmektedir. Bireylerin hayatta kalmak için ihtiyaç duydukları mal ve hizmetleri tüketebilmeleri gelirleri ile ilişkilidir. Dünyadaki insanların çoğunluğunun geliri kâr payı ve hisse senedi benzeri sermaye gelirlerinden oluşmamaktadır. Gelirlerin kaynağı genellikle emek gelirleri olarak görülmektedir. Bundan dolayı, ekonomik güvensizlik ilk başta emek piyasası istikrarsızlığının neden olduğu ücret ve istihdam oynaklığının bir sonucu olarak kendini göstermektedir (Anderson & Gascon, 2007: 3; Scheve & Slaughter, 2002: 6).

Gelişmiş ülkelerde emek gelirlerinin milli gelir içindeki payı 16980 öncesi küreselleşme öncesi dönemde sürekli artış eğiliminde olmasına karşın 1980’li yıllardan itibaren sürekli azalış eğilimi göstermektedir. Guscina (2006), yaptığı çalışmasında OECD üyesi ülkeleri iki gruba ayırmış ve analizde bulunmuştur. Analiz sonuçlarına

göre OECD üyesi ülkelerde milli gelirin, emek ve sermaye gelirleri arasında sermaye lehine bir dağılım değişikliği gösterdiğine ulaşılmaktadır. Bu durumun nedeni ise geçici ve konjonktürel etkilerden ziyade sermaye yoğun teknolojik gelişmenin ve artan küreselleşme eğilimlerinin etkili olmasından kaynaklandığı ifade edilmektedir.

Küreselleşmenin emek piyasasına etkisi, ekonomik güvensizliğin artmasında önemli bir unsur olarak kabul edilmektedir. Endüstride emek talebinin esnekliğinin iki durumu söz konusudur. Bunlar ölçek ve ikame etkileri olarak ifade edilmektedir. Ölçek etkisi, üretimdeki değişikliklerin neden olduğu ücret değişikliklerinden sonra emek talebinin nasıl değiştiğini temsil etmektedir. İkame etkisi, üretim seviyelerine bağlı olarak ücret artışlarından sonra bir şirketin diğer üretim faktörleriyle ne kadar ikame ettiğini ortaya koymaktadır (Bruno vd., 2003; Slaughter, 2001; Anderson & Gascon, 2007).

Çok uluslu şirketlerin doğrudan yabancı yatırımları, ölçek ve ikame etkisi dolayısıyla yerel emek talebini daha esnek bir duruma sokabilmektedir. Böylece hem ücretler hem de istihdam oynaklığı artmakta ve ekonomik güvensizlik yayılabilmektedir (Scheve & Slaughter, 2002: 10). Sigorta piyasası (insurance market) olmayan ülkelerde, küreselleşme, özellikle ticaretin serbestleştirilmesi, ücret oynaklığını artırabilmektedir. Bu durum da ücretleri ve işçi refahını azaltma ihtimalini taşımaktadır (Traca, 2005).

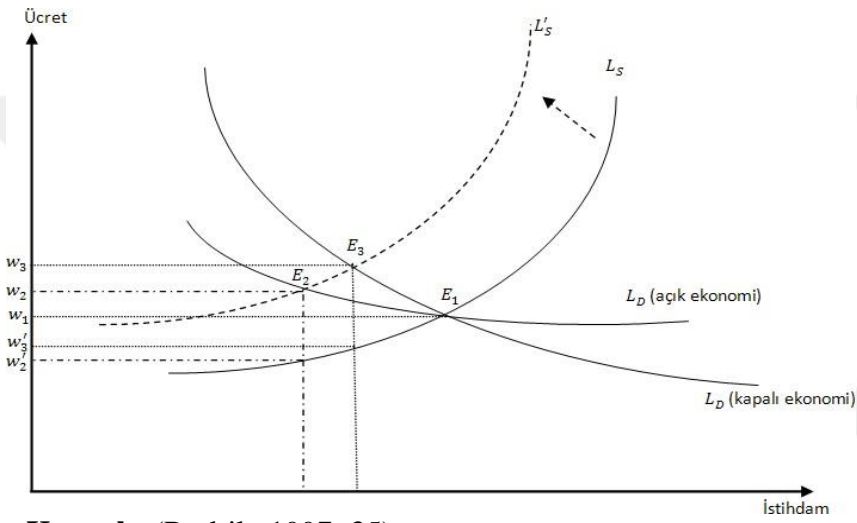
Rodrik (1997), küreselleşmenin emek piyasasını nasıl etkilediğini iki şekilde ifade etmektedir. Birincisi, gelişmiş ülkelerde düşük vasıflı işçilere olan talebin azalmasıdır. Gelişmekte olan ülkeler, daha az vasıflı işçi gerektiren malların üretiminde uzmanlaşmıştır. Bu nedenle, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki ticaret, gelişmiş ülkelerdeki düşük vasıflı işçiler tarafından üretilen malları, gelişmekte olan ülkelere yapılan ihracatlarla ikame ederek, gelişmiş ülkelerde düşük vasıflı işçilere olan talebi azaltmaktadır. İkincisi, ticaret veya doğrudan yabancı yatırım yoluyla yerli işçileri yabancı işçilerle ikame etmenin kolay olmasıdır. Diğer bir deyişle ticaret, yurt içi emek talebi eğrisini düzleştirmekte ve emek talebinin esnekliğini fazlaştırmaktadır.

Rodrik'e (1997) göre, daha esnek bir emek talebinin üç önemli sonucu görülmektedir. İlk olarak, emek talebinin artan esnekliğinden dolayı işverenlerden ziyade çalışanlara ödenmemiş emek harcamalarının maliyetinin yansımaları söz konusudur. İkincisi, emek talebi ne kadar esnekse, ücretlerin ve istihdamın emek talebi şokuna tepkisi o kadar değişken (oynak) hâle gelmektedir. Üçüncüsü, emek talebi daha

esnek hâle geldikçe, emek için pazarlık gücü sermaye sahiplerine kaymaktadır. Her üç sonuç da ekonomik güvensizliğin artmasında önemli unsurlar olarak bahsedilmektedir.

Emek talebi daha esnek hâle geldikçe işçiler, iş yeri güvenliği gibi çalışma standartlarını iyileştirmenin daha yüksek maliyetine katlanmak zorun kalmaktadırlar. Bu durum aşağıdaki gibi Şekil 3.2 kullanılarak gösterilmektedir.

Şekil 3.2. Dışa Açık ve Kapalı Ekonomilerde Çalışma Standartları Maliyetinin İşçi ve İşveren Arasındaki Dağılımı

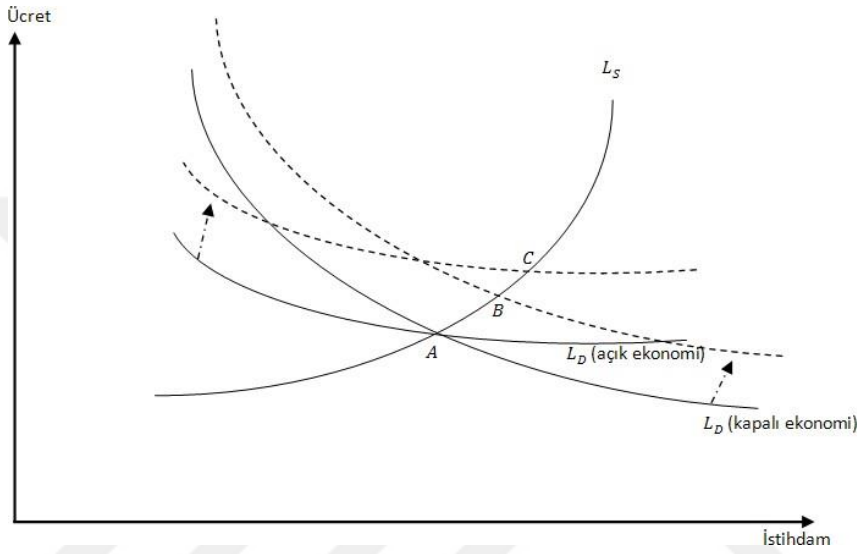

Kaynak: (Rodrik, 1997: 35)

Şekil 3.2, dışa açık ve kapalı ekonomilerdeki emek talebi eğrilerini göstermektedir. Açık bir ekonomideki emek talep eğrisi, daha esnek olduğu varsayıldığında, kapalı bir ekonomideki talep eğrisinden daha eğilimsizdir. Şekil 3.2'de L_S eğrisi emek arzı eğrisini göstermektedir. Çalışma standartlarının yükseltilmesi istihdam vergileri gibi işveren istihdamını etkilediğinden, ek maliyetler arttıkça L_S emek arzı eğrisi sola kaymaktadır. E_1 noktası, iş gücü piyasasının ilk denge noktasını ve yükselen iş gücü standartlarından sonraki denge noktası gösterilmektedir. Talebin esnekliğine bağlı olarak, vergi yansıma analizinde olduğu gibi ek maliyetlerin bir kısmı işveren, bir kısmı da çalışanlar tarafından karşılanmaktadır. Dışa açık bir ekonomide çalışanların maruz kaldığı ek maliyetler ($W_1 - W'_2$) kapalı bir ekonomide çalışanların maruz kaldığı ek maliyetlerden ($W_1 - W'_3$) daha yüksek olmaktadır. Dolayısıyla, bu durumdan etkilenen sektörlerde istihdam düşüşleri daha da fazla olabilmektedir.

Küreselleşme sürecinde daha esnek bir iş gücü talebi eğrisi, iş gücü piyasası istikrarsızlığını artırmaktadır. Örneğin, emek verimliliğindeki bir artış veya düşüşün neden olduğu emek talebi şoku, daha değişken gelir ve çalışma saatlerine sebep olabilmektedir.

Şekil 3.3. Kapalı ve Açık Ekonomilerde Emek Piyasasının Şoklara Tepkisi

Kaynak: (Rodrik, 1997: 38).

Şekil 3.3'te dışa açık ve kapalı emek piyasaları arasındaki ilk denge noktası A olarak gösterilmektedir. Artan emek üretkenliğinin neden olduğu dışsal şok nedeniyle emek talep eğrisi aynı hızda yükselmekte yani yukarıya doğru kaymaktadır. Bu durumda B noktası kapalı ekonomi için yeni denge noktası ve C noktası açık ekonomi için yeni denge noktası olmaktadır. Bu nedenle hem ücretler hem de istihdam, açık bir ekonomide kapalı bir ekonomiye göre daha hızlı yükselmektedir. Tersine, olumsuz bir şok durumunda, ücretler ve istihdam kapalı ekonomilerde açık ekonomilere göre daha az düşüş göstermektedir.

Emek piyasasından kaynaklı ekonomik güvensizliği azaltmaya yönelik girişimler ve politikalar özellikle OECD üyesi ülkelerde 1970'li yıllardan görülmeye başlanmıştır. Zamanla ülkelerde işsizlik oranlarında görülen artışlar neticesinde, mesleki eğitim, kamu istihdamı, istihdam teşvikleri, iş arama yardımları gibi çeşitli istihdam politikalarını uygulamaya ya da politikaları genişletmeye başlamasına neden olmuştur (Jackman vd., 1990: 450).

OECD 1994 yılında yayınladığı “OECD iş stratejisi” adlı raporda, işsizliğin en çok korkulan ekonomik sorun olduğunu, iktisadi büyümenin işsizliğin azaltılmasında rol oynayacağını, fakat işsizliğin konjonktürel bileşenlerinin dışında yapısal unsurlarının da ekonomiye kalıcı etkiler sunabileceğini ifade etmişlerdir. Raporda yapısal işsizliğin azaltılmasının daha zor ve maliyetli olduğunu, bu yüzden değişime uyum sağlamak için yeni teknolojilerin, küreselleşmenin, rekabetin yoğun olduğu bir dünya düzeninin olması gerektiği ve uyum sürecinde aktif istihdam politikalarının arttırılması gerektiği üzerinde durulmaktadır (OECD, 1994: 4).

1990'lar, aktif istihdam piyasası politikasının yeniden gündeme geldiği bir dönem olarak bahsedilmektedir. Hükümetler işsizliği ortadan kaldırmaya yönelik önlemleri iki kategoride incelemektedir. Bunlar aktif ve pasif istihdam politikalarıdır (Robinson, 2000). İşsizlere yapılan işsizlik sigortası ve yardımları gibi ödemeler pasif istihdam politikaları olurken, mesleki eğitim programları, istihdam ve kariyer rehberliği gibi hizmetleri içeren politikalar, aktif istihdam politikaları olarak bilinmektedir. Pasif istihdam politikaları refahı artırmakta ancak işsizlerin emek piyasasındaki performansını artırma olanağından uzak kalmaktadır. Aktif istihdam politikaları ise daha yüksek istihdam ve ücretler sağlayarak emek verimliliğine olumlu katkı sağlarken orta ve uzun dönemde bütçe üzerindeki yükünün azalma ihtimali de söz konusu olmaktadır. Fakat pasif istihdam politikaları, bütçe bakımından zamanla artan bir yük meydana getirebilmektedir (Uşen, 2007: 65-66).

Ekonomik Güvensizliğin Etkileri: Ekonomik güvensizlik konusunun dikkat çekmesinin temel nedeni, ekonomik güvensizliği azaltmak için kamu harcamalarının artırılmasıdır. Ekonomik güvensizliği azaltmak refah devletinin temel hedeflerinden biri olmaktadır. Almanya'da refah devletinin temelini oluşturan Bismark'tan günümüze kadar birçok gelişmiş ülkede sosyal güvenlik maliyetleri, kamu maliyetlerinin çoğunluğunu oluşturduğu görülmektedir (Osberg, 1998).

Artan ekonomik güvensizlik ile bağlantılı dört önemli sonuçtan söz edilmektedir (Aaronson ve Sullivan, 1998). Bunlardan ilk olarak bahsedilmesi gereken, işçilerin pazarlık gücünün zayıflaması ve artan gelir eşitsizliği nedeniyle düşük ücretlerdeki artışın gözlemlenmesidir. İkincisi, emek talebinin artan esnekliği, tıbbi bakım gibi

hizmetlerin maliyetini işletmelerden işçilere kaydırmasıdır. Üçüncüsü, artan güvensizlik, hane halkı tüketim kararlarının ertelenmesi anlamına gelmektedir.

İş güvensizliği sadece çalışanların psikolojik sağlığını değil aynı zamanda tüketim davranışlarını da etkilediği anlaşılmaktadır. Mesela devam eden bir emek piyasası güvensizliği, konut piyasasındaki fiyat düşüşleri ile sonuçlanabilmektedir (Burchell, 1999: 442). Özellikle konutlarını banka kredisi ile alan ve emek piyasasındaki istikrarsızlık nedeniyle işsiz kalan tüketicilerin çok sayıda olması ülkenin bir sosyal ve ekonomik kriz ile karşı karşıya kalmasına yol açabilmektedir. Özellikle ekonomik kriz dönemlerinde ortaya çıkan güçlü şoklar, küreselleşmenin daha çok ekonomik güvensizlik üretebileceğine dair psikolojik bir algı oluşturmaktadır (Kahler, 2004: 488). Bunun çözümü olarak küreselleşmeden kaynaklanan ekonomik güvensizlik halinde, yeni koşullara uyumu teşvik edecek ve güvenilir politikalar ile desteklenecek bir sigorta sistemi ile sorunların giderilmesi gösterilmektedir (Kahler, 2004: 494).

Hastalık, kaza ya da suç gibi münferit olaylar sonucu ortaya çıkan kişiye özgü riskleri özel sektörün sunduğu çözümler ile gidermek kolay olmakla birlikte, birçok insanı aynı anda etkileyen ekonomik şoklar ya da iklimsel tehlikeler gibi genellikle büyük maliyetleri içeren birleşik riskleri gidermede özel sektör çözümleri yetersiz kalabilmektedir (United Nations, 2008: 5). Dolayısıyla birleşik risklerin giderilmesi ya da hafifletilmesi sorununda özel sektörün yetersiz kalması, kamu müdahalesi için potansiyel bir alan oluşturarak kamunun piyasa mekanizması içindeki yüzdesini arttırmaktadır (Krueger, 2006: 588).

3.1.3.2. Ekonomik Oynaklık

Telafi edici etki hipotezinin temel aldığı bir diğer kapsam ekonomik oynaklık (economic volatility) olarak ifade edilmektedir. Bunun nedeni, ekonomik oynaklığın piyasa istikrarsızlığına yol açması ve bu istikrarsızlığı ortadan kaldırmak için devlet müdahalesini gerektirmesidir. Oynaklık, kısa vadeli menkul kıymetlerin veya genel piyasa fiyatlarının oynaklığı olarak tanımlanmaktadır (İMKB, 2010). Bir başka tanımla oynaklık, "ani fiyat dalgalanmaları" olarak belirtilmektedir (Akay & Nargeleçekenler, 2006: 6). Döviz kuru oynaklığı, GSYH oynaklığı ve tüketim oynaklığı benzeri birtakım ekonomik değişkenlerdeki ani değişiklikleri ifade etmek için de kullanılmaktadır.

Oynaklık terimi, "sıklıkla değişen eğilimler", "istikrarsızlık", "ani değişiklikler", "ani değişikliklere yatkınlık", "öngörülemeyen" ve "kararsız" gibi çeşitli terimleri manaca ifade etmektedir. Ayrıca oynaklık terimi, "kriz", "risk", "hassasiyet" ve "kırılganlık" gibi terimlerle birlikte kullanıldığı için birbirinin yerine veya oynaklığın bir sonucu olarak da kullanılabilir. Bu durum anlam bakımından karmaşaya yol açabilmektedir. Oynaklık temelde iki kavramsal öge içermektedir. Bunlar değişkenlik ve belirsizlik olarak sayılabilmektedir. Değişkenlik tüm hareketlerle ilişkili olarak ifade edilirken, belirsizlik ise bilinmeyen hareketleri ifade etmektedir. Kavram bakımından veriler, değişkenliği tahmin edilebilir ve tahmin edilemez olarak iki şekilde ayrıştırılabilmektedir. Hane halkı, işletmeler ve politika yapıcılar genellikle tahmin edilebilir değişiklikleri yönetmede daha iyi bir performans göstermektedir. Bu nedenle ana odak, öngörülemeyen değişikliklerle başa çıkmak olduğu vurgulanmaktadır (Wolf, 2005: 48).

Ekonomik oynaklığın artan dış ticaret hacmi üzerindeki etkisi nedeniyle teorik açıdan tam olarak elde edilemese de (Köse vd., 2003); sermaye hareketlerinin önündeki engelleri kaldırarak yatırım oynaklığını artırmak mümkün olabilmektedir (Razin & Rose, 1992: 4208).

Makroekonomik Oynaklık ve Uluslararası Ticaret: Dış ticarete açıklık ile makroekonomik oynaklık arasındaki ilişkiye bakıldığında literatürde ortak bir görüş birliği görülmemektedir. Çünkü bu sürecin arkasındaki mekanizma tam olarak çözülememiştir. Örneğin, dış ticaret öncelikle yurtiçi sanayiye dış şoklara maruz bıraktığı için mi oynaklığı etkilemektedir? Ya da dış ticaret, sektörler arası ürün çeşitliliği üzerindeki etkisi aracılığıyla mı oynaklığı etkilemektedir? Ya da dış ticaret yapan sektörler ile diğer sektörlerin birlikte hareket özelliklerini değiştirdiği için mi? sorularının cevabı net olarak verilememektedir (Giovanni & Levchenko, 2009: 558). Dolayısıyla çok yönlü ve karmaşık bir yapının mevcudiyeti tam bir uzlaşımın sağlanmasını engellemektedir.

Teorik olarak, ticaret entegrasyonlarının makroekonomik oynaklık üzerindeki etkisi genellikle dış ticarete uzmanlaşma şekline ve şokların tabiatına göre değişmektedir. Eğer ticari açıklık ülkelerdeki endüstriler arası uzmanlaşmayı ve endüstriye özgü şokları arttırıyorsa konjonktür dalgalanmalarını yönlendirmede etkili

kabul edilmektedir. Bu durum hasıla/çıktı oynaklığında artışa yol açabilmektedir. Eğer bu şoklar yüksek derecede kalıcılık sergiliyorsa tüketim oynaklığının artmasına neden olabilmektedir. Bunun yanında artan ticaret ile birlikte ülkelerdeki artan endüstri içi ticaret, ara malı ihracat hacminin daha da yüksek olmasına yol açacağından dolayı hasıla/çıktı oynaklığı bu durumda azalabilecektir. Tüm bu sonuçlar ticari entegrasyonun oynaklık üzerindeki etkisine dair teoride kesin bir hüküm bulunmadığını göstermektedir (Köse vd., 2003: 6).

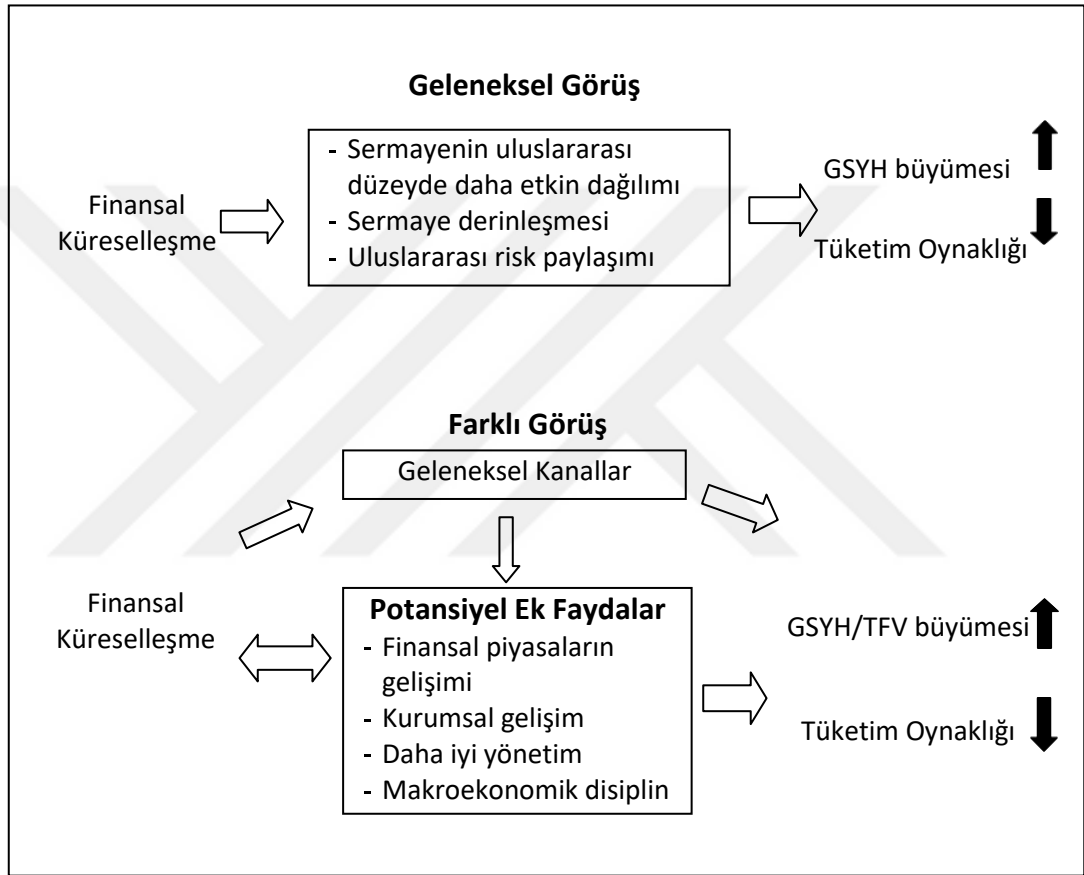
Makroekonomik Oynaklık ve Finansal Sermaye Akımları: Teorik olarak incelendiğinde finansal sermaye akımlarının ekonomi üzerinde çeşitli etkilerinden söz edilmektedir. Sermaye akımları hem reel sektörlerde hem de finansal sektörlerde verimliliği arttırmakla birlikte uluslararası risk dağıtımını yoluyla tüketim ve yatırımların düzleştirilmesine izin vermekte ve makroekonomik disiplini, iktisadi büyümeyi teşvik etmektedir (Rincon, 2007: 2). Buna rağmen finansal küreselleşmenin ekonomiye birtakım maliyetleri de olmaktadır. Bunlar, sermaye akımlarının belirli bir ülke grubunda yoğunlaşması, yanlış kaynak tahsisi, enflasyonist baskılar, döviz kurlarındaki dalgalanma, dış dengesizlik gibi makroekonomik istikrarın bozulması maliyetlerine yol açması şeklinde sıralanabilmektedir (Agenor, 2001).

Sermaye hareketliliği üzerindeki engellerin azaltılması ülkede bir takım yatırım olanaklarının artmasına ve ülkeye özgü verimlilik şoklarının çeşitlendirilmesine neden olmaktadır. Dolayısıyla artan sermaye hareketliliğinin, yatırımlarda oynaklığın arttırması beklenmektedir. Artan sermaye hareketleri, ceteris paribus gereği, tüketimin düzleştirilmesi ve yatırımların daha oynak olması ile ilişkili olmaktadır. Uluslararası sermaye hareketliliğini kısıtlayan engeller, bir ülkenin zamanlar arası ticaret olanaklarını doğrudan etkilediği için nihayetinden yatırımların ve tüketimin oynaklığını da bundan etkilenmektedir. Yatırımlar açısından bakıldığında, sermaye hareketleri önündeki engellerin azaltılması yurtiçi ve yurtdışı yatırımlar arasındaki ikameyi arttırdığından yatırımların oynaklığı artabilecektir (Razin & Rose, 1992).

Finansal küreselleşme doğrudan ve dolaylı kanallar aracılığıyla özellikle gelişmekte olan ülkelerde ekonomik büyüme hızının artmasına yardımcı olmaktadır. Yurtiçi tasarrufların artması, sermaye maliyetinde azalış, gelişmiş ülkelere kayan teknoloji transferi, yurtiçi finans piyasalarının gelişmesi gibi

durumlar iktisadi büyümei belirlemede doğrudan etkili kanallar olmaktadır. Fakat daha iyi risk yönetimi nedeniyle üretimde uzmanlaşmanın artması, rekabetçi baskılar nedeniyle makroekonomik politika uygulamalarında istikrarın sağlanması ve kurumsal altyapının gelişmesi gibi durumlar dolaylı kanallar olarak kabul edilmektedir (Prasad vd., 2004: 5).

Şekil 3.4. Finansal Küreselleşmenin Ekonomiler Üzerindeki Etkisi

Kaynak: (Köse vd., 2006: 34).

Şekil 3.4'te finansal küreselleşmenin bir ülke ekonomisi üzerindeki etkisi iki farklı bakış açısı ile özetlenmektedir. Bunlardan ilki geleneksel görüş olarak belirtilmektedir. Geleneksel görüş, GSYH büyümesini doğrudan artıran ve özellikle sermaye akışında tüketim oynaklığını azaltan kanalların önemini vurgulamaktadır. Bunlar, daha etkin sermaye dağılımı, sermaye derinleştirilmesi ve uluslararası düzeyde risk paylaşımı olarak sıralanabilmektedir. Finansal küreselleşme, doğrudan bu kanallar aracılığıyla GSYH üzerinde olumlu bir etkiye sahip olmaktadır. Diğer bir görüş ise

finansal küreselleşmenin bazı dolaylı faydalar oluşturmak için bir katalizör görevi gördüğüdür. Potansiyel ek faydalar adıyla da bilinen bu faydalar, genellikle ülkelerin finansal küreselleşme çabalarına girmelerinin ana motivasyon kaynağı olmamaktadır. Ek hizmetler, ülkenin GSYH ve toplam faktör verimliliğinin (TFV) artmasını ve tüketim oynaklığının azalmasını sağlamaktadır. Bu ek faydalar finansal piyasa geliştirme, kurumsal gelişme, daha iyi yönetim ve makroekonomik disiplin olarak sıralanmaktadır (Köse vd., 2006: 33-34).

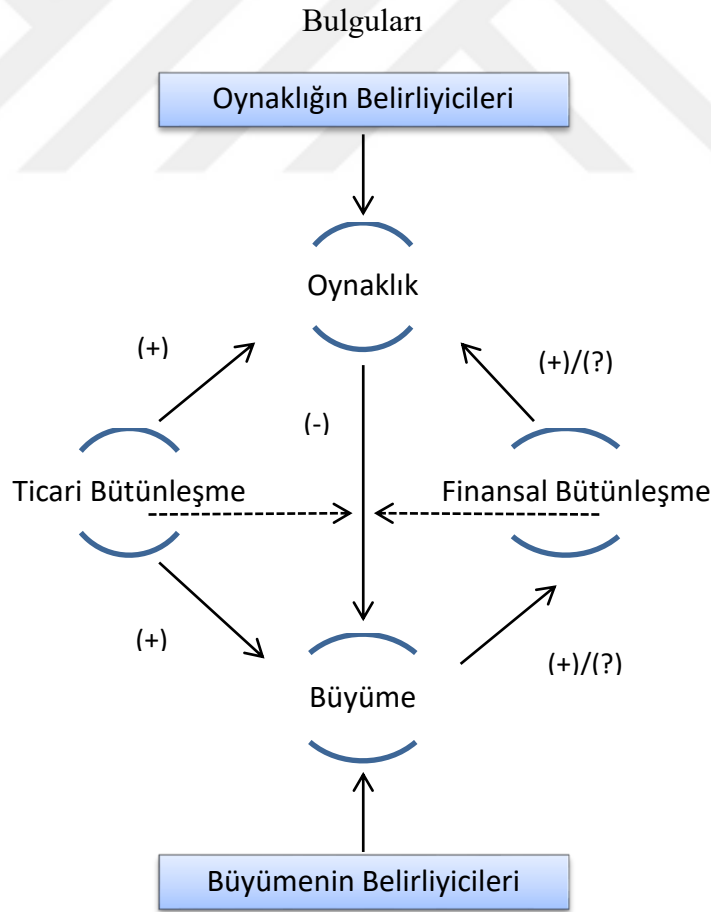
Ekonomik ve kurumsal altyapı için gerekli koşulların oluşturulması, finansal küreselleşmenin ulusal ekonomik büyümeye olumlu katkı sağlamaktadır. Gelişmiş bir finansal sistemin kurulması, olumlu ve tutarlı makroekonomik politikaların hayata geçirilmesi, güçlü bir kurumsal altyapının oluşturulması ve kalkınma koşullarına uygun olarak geliştirilmesi finansal küreselleşmenin beklenen faydaları arasında yer almaktadır. Bu gereksinimlerin karşılanması söz konusu olduğunda, gelişmiş ülkeler geliştirmekte olan ülkelere göre nispeten daha iyi bir konumda yer almaktadır. Dolayısıyla finansal küreselleşme sürecinde yapılacak ekonomik katkılar gelişmiş ülkelerde daha fazla olmaktadır (Özcan, 2011: 3721). Ayrıca finansal piyasa gelişimi, kurumsal kalite ve kontrol, makroekonomik politikalar ve belirli eşiklerin üzerindeki ticari entegrasyon gibi faktörler, ekonomik büyüme ve TFV'nin artmasına ve kriz riskinin azalmasına yol açmaktadır. Bu faktörlerin ekonomik büyümeyi nasıl etkilediği ve belirli eşiklerin altına düşmeleri durumunda kriz riskini nasıl artırdığı belirsiz görülmektedir (Köse vd., 2006: 35). Diğer bir deyişle, finansal küreselleşmenin beklenen faydalarının gerçekleşmesi belirli koşullara ve bunların aşırılıklarına bağlı olmaktadır.

Oynaklık, İktisadi Büyüme ve Maliye Politikası: Dünyanın herhangi bir ülkesinde en önemli makroekonomik hedef iktisadi büyüme olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle, oynaklığın ekonomik büyüme üzerindeki etkisi hayata geçirilen politikaların çerçevesini meydana getirmektedir. Oynaklığın ekonomik büyümeye etkisi karmaşık olarak ifade edilmektedir. Bu durum ekonomik büyüme ile oynaklık arasında hem olumlu hem de olumsuz bir ilişkiyi netice verebildiğinden dolayıdır. Bazı teorik çalışmalar, artan oynaklığın, yatırımın geri döndürülemez olduğu durumlarda daha düşük yatırımlara yol açtığını iddia etmektedir. Diğer çalışmalar, artan oynaklığın siyasi belirsizliği artırdığını ve büyüme oranlarını azalttığını da göstermektedir. Öte yandan,

artan oynaklığın ihtiyati tedbir olarak tasarrufları artırdığını ve bunun da yatırımı artırarak ekonomik büyümeye yol açabileceğini savunanlar da olmaktadır (Ramey & Ramey, 1995).

Oynaklık ve büyüme arasındaki korelasyon nedensel bir ilişkiden meydana gelebilmektedir. Oynaklığın ekonomik büyüme bakımından olası etkisi, politik istikrarsızlık (Alesina vd., 1996), makroekonomik istikrarsızlık (Judson & Orphanides, 1996) veya kurumsal zayıflık (Rodrik, 1996) şeklinde ele alınmaktadır. Buna göre, ekonomik istikrarsızlık ve oynaklık arasında her koşulda olumsuz bir ilişki olduğu da öne sürülmektedir. Bazı ülkelerde, az gelişmiş yerel finansal piyasalar, emek piyasası katılığı, finansal dengesizlikler ve döviz kuru sistemleri gibi yapısal özellikler, oynaklığın ve belirsizliğin ekonomik büyüme bakımından negatif etkilerini daha da yükseltebilmektedir (Caballero, 2000).

Şekil 3.5. Ekonomik Büyüme ve Oynaklık Arasındaki İlişki: Uygulamalı Çalışma

Kaynak: (Köse vd., 2004: 55).

Şekil 3.5'te, birçok uygulamalı çalışma, ticari entegrasyonun ekonomik büyüme ve oynaklık üzerindeki etkisinin olumlu olduğu sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Ancak bu sonuçlar finansal entegrasyon açısından net olmamaktadır. Çünkü yapılan araştırmalar finansal entegrasyon sonucunda meydana gelen oynaklığın iktisadi büyüme üzerindeki etkisi olumlu olabildiği gibi herhangi bir etkisinin olmadığını da gösterebilmektedir. Fakat genel kabul edilen görüşe göre oynaklığın iktisadi büyüme üzerinde olumsuz etkisi olduğu bilinmektedir.

Ülkedeki hâsıla oynaklığının yüksek olması devletin istikrar sağlama fonksiyonu çerçevesinde ekonomiye müdahalesi için bir neden oluşturmaktadır. Dolayısıyla makroekonomik oynaklık ve kamu hacmi arasındaki ilişkinin pozitif olması beklenmektedir. Carmignani vd. (2009), yaptıkları çalışmada çıktı oynaklığı ile kamu harcamalarının birbirini destekler nitelikte olduklarını, yani daha yüksek oynaklığın daha yüksek kamu harcama düzeyiyle ilişkili olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Bu sonucun kritik bir politika hatasını ima etmesi açısından önemli olduğuna kanaat getirmektedirler. Yani daha yüksek oynaklığa sahip ekonomilerde kamu hacmi sıralanan nedenlerden dolayı daha yüksek olma eğilimindedir. Fakat ilerleyen dönemlerde daha yüksek kamu hacmi ekonomiyi istikrarsız bir hale getirebilme ihtimalini de taşımaktadır. Dolayısıyla elde edilen bu sonuçlar konjonktür yanlısı maliye politikası görüşünü desteklemektedir. Son olarak finansal açıklığın kamu hacmi üzerinde disipline edici bir etkisinin de olabileceği sonucuna ulaşılmaktadır.

Keynesyen görüşe göre, ekonominin kendiliğinden değişken bir hâle sahip olduğu ve üretimdeki oynaklığın mühim ekonomik maliyetler oluşturduğu yönündedir. Yüksek kamu hacimleri mikroekonomik düzeyde verimsiz olabilmektedirler. Ancak yüksek kamu hacimleri istikrara katkı sağladığından makroekonomik destek olarak kabul edilmektedir (Debrun vd., 2008: 7).

Keynesyen bakış açısına göre konjonktür karşıtı maliye politikası desteklenmektedir. Bu tür önlemler, yüksek kamu maliyetlerini ve kötü ekonomik şartlarda düşük vergi oranlarını kapsamaktadır (Kaminsky vd., 2005: 16). Dolayısıyla daralma aşamasındaki ekonominin konjonktür hareketini tersine çevirmek veya daralmanın boyutunu küçültmek için girişimlerde bulunmaktadır.

Ekonomik daralma dönemlerinde hükümetler, özellikle gelişmekte olan ülkelerde daha yüksek faiz oranlarından borçlanabilmektedirler. Dolayısıyla bütçe açıkları sürdürülemez bir noktaya ulaşabilmekte ve kamu harcamalarında mecburi kesintiler yapılabilmektedir. Fakat ekonomik genişleme dönemlerinde borçlanma imkanları artışına paralel olarak kamu harcamalarındaki artışlar bu ülkelerde konjonktür yanlısı maliye politikası uygulandığını göstermektedir. Buna politik ekonomi perspektif de denilmektedir. Buna göre ekonominin genişleme dönemlerinde seçmenlerin daha yüksek kamu harcaması ve daha düşük vergileme talebi, politik yozlaşma ve rant kollama faaliyetlerinin de konjonktür yanlısı maliye politikasına yol açtığı savunulmaktadır (Alesina vd., 2008; Talvi & Vegh, 2005).

3.1.3.3. Gelir Eşitsizliği

Telafi edici etki hipotezi için bir başka argüman, küreselleşme sürecinde artan gelir eşitsizliği olarak belirtilmektedir. İktisat politikasının temel amaçlarından biri, adil bir gelir dağılımını hayata geçirmektir. Gelir dağılımı konusu ülkenin sosyal refahı ve huzurunun sağlanması açısından oldukça önem arz etmektedir.

Mevcut gelir dağılımının bireysel algı, tutum ve davranışları toplumsal değer yargılarının etkisi altında kalmaktadır. Gelir dağılımıyla ilgili bireysel görüşler, kabul edilebilir eşitsizlik derecesine ve toplumda nerede konumlandırıldığına bağlı olarak düşünülmektedir. Bir ülkedeki kişiler arasındaki gelir eşitsizliği durumu, kişilerin kabul edilebilir olduğuna inandıkları seviyeden daha az ise, sosyal adalet ve barışın sağlanması yolunda başarılı adımlar atıldığı söylenebilmektedir. Aksi takdirde olumsuz sosyal adalet kavramı, bireysel eylem ve davranışları yönlendirerek toplumsal krizin artmasına neden olabilmektedir (Sen, 2000: 60).

İktisat biliminin en çok tartışılan konularından biri olan gelir dağılımı birçok farklı iktisat ekolünde araştırılmıştır (Rakıcı, 2008). İktisat ekolündeki gelir dağılımı konularının araştırılması, öncelikle birincil gelir dağılımı bağlamında tasarlanmaktadır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra devletin dağıtım işlevine odaklanılmış ve dikkatler ikincil gelir dağılımına çevrilmiştir (Bilen & Es, 1998). Bununla birlikte, 1980'lerden bu yana gelir dağılımına ilişkin istatistiksel verilerin toplanması ve düzenlenmesi yoluyla, bu konu yoğun bir şekilde çalışılmış ve çeşitli yöntemler kullanılarak daha fazla araştırmalar yapılmıştır.

Gelir dağılımı ya da gelir eşitsizliği konusunun literatürde yoğun bir şekilde incelenmesinin nedenlerinden birisi kavramsal ve ölçüm gibi sorunlardan kaynaklanmaktadır. Küreselleşme tartışmalarında eşitsizlikten neyin kastedildiği önemli görülmektedir. Gelir eşitsizliğinin ifade ettiği manalar en azından dört farklı kavramla tanımlanabilmektedir (Nissanke & Thorbecke, 2006; Milanovic, 2004):

- **Birinci kavram;** ülkeler arasındaki ortalama gelir farklılıklarının ölçülmesidir. Nüfusa göre ağırlıklandırma yapılmaksızın ülkeler arasında koşulsuz yakınsamanın ya da ıraksamanın belirlenmesinde kullanışlı olduğu bilinmektedir.

- **İkinci kavram;** ülkeler arasındaki ortalama gelir farklılıklarını ülke nüfusuna göre ağırlıklandırılmış olarak ölçülmesidir. Bu durumda nüfus büyüklüğü gelir dağılımının belirlenmesinde önemli bir etken olmaktadır.

- **Üçüncü kavram;** tüm dünyadaki ya da ülkedeki bireyler arasındaki eşitsizliğin ölçümüdür.

- **Dördüncü kavram;** yatay ve dikey eşitliği ifade etmektedir. Dikey eşitsizlik gelir piramidinin farklı seviyelerinde yer alan bireyler arasındaki eşitsizliği ifade ederken yatay eşitsizlik aynı sosyoekonomik sınıfta yer alan bireyler arasındaki eşitsizliği de ifade etmektedir. Ayrıca gelir eşitsizliği tüm dünya bireyleri, ülkeler ve ülkedeki vatandaşlar arasındaki gelir eşitsizliği olarak üç farklı düzeyde de ele alınabilen bir göstergedir (Pradhan, 2009).

Gelir eşitsizliğini ölçme meselesi gelir eşitsizliği kavramından daha fazla tartışma konusu olmuş bir meseledir. Eşitsizlik ölçüleri, belirli kriterlere bağlı olarak gelir dağılımlarının anlamlı bir karşılaştırma yapma girişimi olarak görülmektedir. Lorenz eğrisi, Gini katsayısı, Atkinson endeksi ve Theil endeksi gibi birtakım göstergelerden gelir eşitsizliğine ilişkin karara varmak mümkündür. Bunlar arasında Gini katsayısının popüleritesi öne çıkmaktadır. Gini katsayısı ile alternatiflerine kıyasla istatistiksel özellikleri analiz etme şansı daha azdır ve bu katsayının kapsamlı kullanımında, eşitsizlik analizi alanında kültürel atalet fikri ve Lorenz eğrisi dâhil edildiğinde, bu durum insanların eşitsizliği hemen görebilmesi ile ifade edilebilmektedir (Cowell: 2000; Doğanoğlu & Gülcü, 2001).

Küreselleşmenin gelir eşitsizliği üzerindeki etkisinin ne olduğunu araştıran teorik ve uygulamalı çalışmalara bakıldığında yine tam bir fikir birliği söz konusu

olmamaktadır. Ele alınan ülkelerin gelişmişlik düzeyi, ele alınan dönemler ve kullanılan göstergelerin farklılığı elde edilen sonuçları dolayısıyla etkilemektedir.

Ticaret açıklığının gelir eşitsizliği üzerindeki etkisi, ekonomide önemli bir rol oynayan Heckscher-Ohlin Teorisi bağlamında açıklanmaktadır. Teoriye göre, bir ürünün üretim faktörleri diğer ülkelere göre daha bol ise bu ülke bu üründe diğer ülkelere göre karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olacak ve bu ürünleri ihraç etmek isteyecektir (Seyidoğlu, 1999).

Gelişmiş ülkelerde bol miktarda yüksek vasıflı iş gücü bulunurken, gelişmekte olan ülkeler nispeten düşük iş gücüne sahiptir. Gelişmiş ülkelerdeki vasıflı işçi arzının vasıfsız işçi arzına göre nispeten daha fazla olması ve üretilen ürün miktarının vasıfsız işçiler tarafından azalmasının karşılaştırmalı avantajı nedeniyle iki ülke arasındaki ticaretin sonucu, vasıflı iş gücündeki uzmanlaşma olarak gerçekleşmektedir. Dolayısıyla gelişmiş ülkelerde işçi ücretleri ve ürün fiyatları buna bağlı olarak yükselmektedir. Bundan dolayı sanayileşmiş ülkelerde vasıflı ve vasıfsız işçiler arasında büyük bir eşitsizlik meydana gelebilmektedir (Wood, 1998: 1463-1482).

Ticaret açığı, vasıflı işçiler ile sermaye zengini ülkeler arasındaki gelir farkını genişletebilmektedir. Ancak çok sayıda vasıfsız işçiye sahip olan ülkeler, gelişmiş ülkelere kıyasla gelir eşitsizliğini düşürebilmektedir. Bu nedenlerle küreselleşme, gelişmişlik düzeyi yüksek ülkelerde gelir eşitsizliğini artırırken öte yandan gelişmekte olan ülkelerde gelir eşitsizliğini düşürebilmektedir (Garret, 2001).

Ülkelerde gerçekleştirilen doğrudan yabancı sermaye yatırımları, verimsiz iş gücünün yüksek olduğu ülkelerde yeni istihdam alanları oluşturmaktadır. Bu durumda, gelişmekte olan bir ülke resesyondayken, doğrudan yabancı sermaye çıkışı ülkenin işsizlik oranında ve gelir eşitsizliğinde artışa neden olacaktır. Doğrudan yabancı sermayenin likiditesi gelişmiş ülkelerde gelir eşitsizliğinin daralmasına neden olurken gelişmekte olan ülkelerde gelir eşitsizliğinin daha da artması ya da genişlemesi ile sonuçlanabilmektedir (Çelik & Basdas, 2010: 353-370).

Gelişmekte olan ülkelerin yanı sıra gelişmiş ülkeler de hızla ilerleyen teknolojik gelişmeler nedeniyle önemli yapısal değişikliklerle karşı karşıya kalmakta ve küreselleşen dünya ile uyum içinde hareket etmektedirler. Bu dönüşüm, vasıflı işçilere yapılan ödemeleri artırmakta, vasıflı ve vasıfsız işçiler arasındaki gelir farkını

genişletmektedir. Bunun dışında çeşitli faktörler de vasıflı ve vasıfsız işçiler arasındaki uçurumun genişlemesine katkıda bulunmaktadır (OECD, 2011).

Dış Ticaret ve Gelir Eşitsizliği İlişkisi: 1980'lerden bu yana, neredeyse tüm gelişmiş ülkelerde vasıflı ve vasıfsız işçiler arasındaki ücret farkı genişleyerek açılmıştır. Bu durum, küreselleşmenin hız kazandığı bir dönemde ortaya çıkmaktadır (Sachs & Shatz, 1996). Dış ticaretin gelir eşitsizliği bakımından etkisi genellikle iki faktör ve iki ülkeli Heckscher-Ohlin Teorisi ile belirtilmektedir. Bu teori bağlamında, ülke hangi üretim faktörlerini yoğun olarak kullanmaktaysa bu ürünleri ucuza üreterek o ürünleri ihraç edip ürünlerde karşılaştırmalı üstünlük elde etmektedir (Seyidoğlu, 1999: 64).

Gelişmiş ülkelerde yüksek vasıflı işçiler geliştirmekte olan ülkelere nispeten daha zengin ve bol olmaktadır. Gelişmiş ve geliştirmekte olan ülkeler arasındaki ticaret nedeniyle, gelişmiş ülkeler, nispeten yüksek vasıflı işçi arzı ile ilgili olarak karşılaştırmalı üstünlükleri nedeniyle vasıflı işçiler tarafından yapılan ürünlerde uzmanlık kazanmaktadır. Bu sebeple de vasıfsız işçiler tarafından üretilen ürünlerde azalma meydana gelmektedir. Bundan dolayı gelişmiş ülkelerde vasıflı işçilerin ücretleri ve vasıflı işçiler tarafından üretilen ürünlerin fiyatları nispeten daha yüksek olmaktadır. Bu şekilde gelişmiş ülkelerde vasıflı ve vasıfsız işçiler arasındaki ücret farkı genişlemektedir (Wood, 1998). Ticareti açıklık, vasıflı işçi ve sermayenin bol olduğu ülkelerde gelir eşitsizliğini yükseltebilmektedir ancak nispeten büyük miktarda vasıfsız işçinin bulunduğu ülkelerde eşitsizliği azaltabilmektedir. Bu nedenle, küreselleşme zengin ülkelerdeki eşitsizliği artırabilmekte ve fakir ülkelerdeki eşitsizliği düşürebilmektedir (Garrett, 2001).

Heckscher-Ohlin Teorisi, vasıfsız işçilerin geliştirmekte olan ülkelerin dünya ekonomisine entegrasyonunun iş gücünde nispeten artışa yol açacağını öne sürmektedir. Bu nedenle geliştirmekte olan ülkelerde meydana gelen ücret eşitsizliği, küresel ekonomiyle bütünleştikçe azalmalıdır. Ancak bu tahmin, gerçekte bire bir görülmemektedir. Son yıllarda birçok dünya ülkesinde zenginler daha zengin fakirler ise daha fakir hale geldiği görülmektedir. Bu durum ülkeler arasında gerçekleştiği gibi ülke içindeki gelir dağılımı açısından da geçerli olmaktadır. Aynı zamanda geliştirmekte olan ülkelerdeki ithalat miktarlarında dramatik bir şekilde artışlar görülmektedir. Dolayısıyla

gelir dağılımında meydana gelen kaymalarda küreselleşmenin oynadığı rol önem arz etmektedir. Stolper-Samuelson teoremi gelişmiş ülkelerdeki gelir dağılımı değişimlerini açıklamaktadır. Fakat gelişmekte olan ülkelerde de benzer eğilimler görülmektedir. Gelir dağılımındaki değişimlerin temel nedeni yeteneğe dayalı teknolojik değişimler ile açıklanmaktadır (Davidson & Matusz, 2008: 11-12).

Genel olarak dış ticaret teorisi küreselleşmenin gelir eşitsizliği üzerindeki etkisini ülkeler arasındaki faktör donanımları ve teknoloji ile açıklamaktadır. Serbest ticaret, üretim faktörlerinin serbest dolaşımı, sermaye akımları, üretim faktörleri arasındaki tamamlayıcılık ya da ikame edilebilirlik özelliği, bireyler arasında üretim faktörlerinin dağılımı gibi unsurlar, küreselleşme ile gelir eşitsizliği arasında belirleyici rol oynamaktadır. Örneğin, toprağın bol olduğu bir ülkedeki pozitif bir ticaret şoku toprağın getirisini arttıracaktır. Eğer ülkede toprak mülkiyeti az sayıdaki kişinin elindeyse böyle bir şok muhtemelen gelir eşitsizliğini arttıracaktır. Diğer taraftan toprak mülkiyeti ülkedeki fakir bir kesimin elindeyse bu tür bir şok gelir eşitsizliğini azaltabilmektedir. Asıl nokta şudur ki ticaret teorisi küreselleşme ile kişisel gelir eşitsizliğinden ziyade ülkeler arasındaki faktör dağılımlarını kullanarak küreselleşme ve faktör fiyatları arasındaki ilişkiyi incelemektedir. Dolayısıyla uygulamalı araştırmacılar, karşılaştıkları bu sorunu gidermek için Gini katsayısı gibi çeşitli eşitsizlik göstergeleri kullanarak gidermeye çalışmaktadırlar (Orourke, 2001: 4).

Teoride emek hareketliliğinin önünde hiçbir kısıtlamanın bulunmadığı bir ortamda, fakir ülkelerin yüksek göç verme oranına, zengin ülkelerin yüksek göç alma oranına sahip olacağı belirtilmektedir. Serbest ticaret politikalarının olduğu bir ortamda ise fakir ülkelerin emek yoğun ürünler ihraç etmesi ve zengin ülkelerin ise emek yoğun ürünler ithal etmesi gerektiği ifade edilmektedir (Williamson, 1997: 127).

Finansal Küreselleşme ve Gelir Eşitsizliği İlişkisi: Finansal küreselleşme, mal ve hizmet ticaretinin serbestleştirilmesinden sonra ortaya çıkan ve hem hacim hem de ekonomik etki açısından ticari serbestleşmeden daha fazla ilgi gören bir alan olmaktadır. Öte yandan, finansal küreselleşmenin yurt içi gelir eşitsizliği üzerindeki etkisi Heckscher-Ohlin Teorisi gibi bu alanda genel kabul görmüş resmî bir yöntem değildir. Buna rağmen, literatürde konuyu farklı yönlerden inceleyen teorik modeller geliştirilmiştir (Aysu, 2013: 73).

Mali piyasaların serbestleştirilmesi ve küresel ölçekte dünya sermayesinin serbest dağılımı, sermaye ihraç eden ve sermaye alan ülkelere büyük makroekonomik faydalar sağlamaktadır. Genel bir eğilim olarak, sermayenin serbest dolaşımı, üretkenliği ve istihdamı daha hızlı artmakta, bu şekilde gelişmekte olan ülkelerde yoksulluğu ortadan kaldırmakta ve gelişmiş ülkelerde yaşam standartlarını koruyabilmektedir. Özellikle düşük gelirli hem küresel hem de yerel olarak daralan gelir eşitsizliğinden yararlanmaktadır. Finansal liberalizasyonun kişi başına geliri artırdığı ve potansiyel olarak gelir ile servet eşitsizliğini azalttığı gerçeği üç şekilde ifade edilmektedir (ILO, 2008: 40-41):

- Finansal liberalizasyon, düşük gelirli ülkelerin sermayeye erişmesine ve fon tahsisini iyileştirmesine fayda sağlamaktadır. Ayrıca düşük gelirli hane halklarının sermaye pazarlarına erişimini kolaylaştırarak yurt içi gelir eşitsizliğini azaltmaktadır.
- Hükûmet üzerindeki disiplin etkileri, makroekonomik politika yapımını iyileştirebilmekte ve büyümeyi teşvik eden reformların uygulanmasını kolaylaştırabilmektedir. Bu durum, gelecekteki gelir beklentilerine olumlu katkılar sunmaktadır.
- Finansal serbestleşme, kurumsal yönetimi güçlendirmekle birlikte sermaye akımlarının etkin ve verimli kullanılmasına katkıda bulunmaktadır. Bu sayede gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin iş ortamı genişlemekte ve gelişmektedir.

Küreselleşme ve Gelir Eşitsizliği İlişkisi: 2000 sonrası dönemde ticari ve finansal küreselleşme hızı ivme kazanarak devam etmektedir. Bu durum birçok ülkede gelir eşitsizliğinin artmasına neden olabilmektedir. IMF raporlarına göre ülkeler arasındaki gelir eşitsizliğini arttıran unsurlar arasında küreselleşmeden ziyade teknolojik gelişmeler daha fazla etkili olmaktadır. Genel olarak ticari liberalizasyon ülkelerde gelir eşitsizliğinin azaltılmasına neden olurken finansal liberalizasyon gelir eşitsizliği arttıran unsurlar arasında yer almaktadır (IMF, 2007).

Küreselleşmenin dağıtım etkileri hakkındaki görüşler genel olarak iki kola bölünmektedir. Bunlardan ilki, küreselleşmenin geliri giderek daha fazla arttırdığı görüşüdür. Bu nedenle, düşük gelirli ülke grupları bile çok az düzeyde de olsa küreselleşmeden yararlanmaktadır. Bu iyimserlik, Kuznet'in endüstriyel gelişimin ilk

aşamalarında eşitsizliğin artabileceğini ancak ülke sanayileşmeyi tamamladığında sonunda eşitsizliğin azalacağı hipotezi ile de tutarlı olmaktadır. Tersine, birinci görüşe aykırı bir yaklaşım, küreselleşmenin göreceli ve mutlak verilere göre tüm gelirleri artırabileceğini ancak elde edilen kârların ülke vatandaşları arasında eşit olarak dağılmayacağını ileri sürmektedir. Üstelik genişleyen gelir farklılıkları hem refah ve sosyal endişelerin artmasına neden olmakta hem de büyümenin sürükleyici faktörlerini sınırlı hâle getirebilmektedir. Küreselleşmenin sürdürülebilirliği büyük oranda geniş nüfusların desteğine bağlı olmaktadır. Bu durum da artan eşitsizlikleri negatif yönde etkileyebilmektedir (IMF, 2007: 135).

Maliye Politikası ve Gelir Eşitsizliği İlişkisi: Tarihsel seyri itibariyle devletin temel fonksiyonunun ayırım yapılmaksızın toplumdaki herkese fayda sağlayacak kamusal düzen, adalet, sağlık, eğitim ve güvenlik hizmetlerinden oluştuğu kabul edilmektedir. Fakat piyasa başarısızlığı durumu, toplum içerisinde ve ülkeler arasındaki ilişkiler ile yeni üretim teknolojilerinin gelişmesine etki ettiğinden devletin daha farklı görev ve sorumluluklarının artmasına neden olmaktadır. Böylece makroekonomik dengenin sürdürülebilir düzeyde gerçekleşmesi adına kaynak dağılımını düzenlemek, ekonomik kalkınma ve büyümeyi sağlamak, adil gelir dağılımını sağlamak, ekonomik istikrarsızlıkla mücadele etmek devletin zorunlu ve asli görev ve sorumluluk alanlarına girmektedir (Çelebi, 2000: 10).

Yukarıda sıralanan devletin görev ve sorumluluklarından gelir dağılımında adaleti sağlamak sosyal devlet ilkesinin temelini oluşturmaktadır. Her bireyde farklı seviyede olan eğitim düzeyi, yetenek ve kabiliyetler, risk alma, fırsat eşitliği, servet intikalleri gibi daha birçok nedenden dolayı gelir dağılımı eşitsizliği oluşmaktadır. Devletler ise bu durumu ya harcama ya da vergi politikalarıyla telafi etmeye çalışılmaktadırlar (Mutluer vd., 2013: 37-38).

Gelir dağılımının düzenlenmesi maliye politikası uygulamaları ile iki şekilde gerçekleştirilebilmektedir. Bunlar milli gelirin harcama ve kamu gelirleri yöntemiyle yeniden dağıtılması ile bireyler arasındaki gelir dağılımını belirleyen asli unsurların değiştirilmesi olarak bilinmektedir (Türk, 1994: 310).

Gelirin yeniden dağılımı işlevini yerine getirmede en önemli kamu gelirleri aracı olan vergiler ile kamu harcamalarının nasıl yapılacağı büyük önem arz etmektedir (Akalin, 1986: 10).

Gelir dağılımındaki eşitsizliği düzenleme amacındaki harcama politikası önlemleri, transfer harcamaları ve reel harcamalardan meydana gelmektedir. Transfer harcamalarının gelir dağılımı bakımından etkisi, bu harcamaların finansmanına ve kamu gelirlerinin gelir grupları bakımından dağılımını baz almaktadır (Turhan, 1975: 267).

Transfer harcamalarından devlet borç faizi, sosyal harcamalar ve sübvansiyonlar gelir dağılımı üzerinde etkisi olan önemli faktörler arasındadır. Bunlar arasında faiz ödemelerinin gelir dağılımı üzerinde negatif etkisi bulunmaktadır. Genelde elinde devlet tahvili bulduran kişilerin gelir seviyeleri yüksek olmaktadır. Faiz ödemelerinin vergilerle karşılanması hâlinde, fakirden zengine doğru bir para transferi olmaktadır. Devlet, düşük gelirli olanların belirli bir yüzdesinin tüketimini artırmak için bu ürünlerin fiyatlarını düşürebilmekte ve sübvansiyonlar yoluyla gelir dağılımını iyileştirebilmektedir. Sosyal giderler ise toplumdaki kişilerin sosyal güvenliğini sağlamayı hedeflemektedir. Bu noktada yeterli geliri olmayanlar daimî vergi indirimi alabilmekte, işsizlik sigortası, sağlık sigortası ve yaşlılık sigortası şeklinde zorunlu sosyal sigorta hizmetlerinden faydalanabilmektedirler. Bu durum, bireylere gelir desteğini ve gelecekteki riskleri dengeleyen bir sigorta sistemi sağlayarak gelir dağılımını düzenleme adımları arasında kabul edilmektedir (Turhan, 2004: 292).

Devlet, üretim faktörlerine doğrudan veya dolaylı olarak sahip olmasıyla mülkiyet ya da fiili kullanım hakkı gereği piyasada aktör olarak yer alabilmektedir. Reel harcama yatırımları ile ulusal talebin, istihdamın ve millî gelirin yapısını ve düzeyini etkileyebilmektedir. Bu hizmetlerin hayata geçirilmesinde harcamaların nereye yapılacağı, satın alınan mal ve hizmetlerden kimlerin yararlanacağı belirlenmesi önem arz etmektedir (Eker vd., 207: 261-262).

Bu harcamalar arasından sosyal harcamalar, gelir dağılımını iyileştirmek için kullanılacak harcama politikası araçlarından diğerlerine göre daha yaygın olarak kullanılmaktadır. Çünkü gerçekleştirilen bu önlemler, diğer politika önlemlerine kıyasla gelir dağılımının iyileştirilmesi üzerinde doğrudan bir etkiye sahip olmaktadır.

3.2. Etkinlik Hipotezi

Telafi edici etki hipotezinin aksine, etkinlik hipotezi, küreselleşmenin yani dışa açılmanın neticesinde siyasi karar alma mekanizmasının arz tarafındaki etkisini vurgulamaktadır. Ticaret ve sermaye pazarlarındaki uluslararası entegrasyon, kamu mallarının finansmanı üzerindeki kısıtlamalarla karakterize edilmektedir (Schulze & Ursprung, 1999: 300).

Etkinlik hipotezine göre, küreselleşme, etkinlik nedenleriyle kamu harcamalarına gerekli sınırları dayatmaktadır. Kamu harcamalarının çoğunlukla vergiler ile karşılandığı bir durumda, vergiler bir anlamda şirketlerin üretim maliyetlerini artıran ve rekabet gücünü azaltan bir unsur olmasından dolayı şirketler, devletin piyasaya müdahalesini azaltmak ve uluslararası pazarda rekabet güçlerini artırmak için devlet lobbisinden yararlanmak istemektedirler (Borghi, 2008).

Etkinlik hipotezinin temeli, küresel pazarda yerli üreticilere yapılan devlet harcamalarının rekabet gücünü kaybetmesidir. Devlet harcamaları, ekonomide kısa vadeli borçlanma veya emtia vergileri yoluyla finanse edilmektedir (Altay & Aksu, 2013; 130-154).

Etkinlik hipotezi bakımından, kamu harcamaları yerli üreticileri uluslararası pazarda daha az rekabetçi kılmaktadır. Kamu mallarının temininde rekabetçi piyasaların işlediği piyasalar vardır ve bu mallar üzerinde herhangi bir piyasa kısıtlaması yoktur. Gelir transferi programları ve sosyal hizmetler, iş gücü piyasasının işleyişini bozabilmektedir. Kamu harcamaları genellikle kısa vadeli borçlanma veya vergilerle karşılanmaktadır. Gelir ve servet vergileri özel mülkiyeti aşındırmakta ve insanların yatırım kararlarını olumsuz etkilemektedir. Aslında bu durum artan oranlı vergi sisteminde daha çok hissedilmektedir. Borçlanmada ise daha yüksek reel faiz oranlarına, daha düşük yatırımlara ve daha değerli reel döviz kurlarına yol açarak yerli üreticilerin rekabet gücünü azaltan bir faktör olarak işlev gösterebilmektedir (Garrett & Nickerson, 2001; Garrett, 2001).

Yüksek sosyal harcamalar aynı zamanda bir şirketin uluslararası pazardaki rekabet gücünü de düşürmektedir. Bu etki çeşitli şekillerde kendini gösterebilmektedir. Artan sosyal harcamalar, daha yüksek ücret vergilerine neden olmakta ve yerli üreticilerin rekabet gücü üzerinde negatif etkiye sahip olmaktadır. Ek olarak, artan kamu harcamaları, yükselen faiz oranları yoluyla dışlama etkisi oluşturabilmektedir. Bu

nedenle özel sektör, kamu harcamalarını kısması için hükümet üzerinde baskı kurabilmektedir (Kaufman & Segura-Ubiergo, 2001: 556).

Liberal iktisadi görüşün hâkim olduğu Etkinlik Hipotezi, kamu büyüklüğünün dış ticaretin artmasından kaynaklı küçüldüğünü savunmaktadır. Etkinlik Hipotezine göre; kamu fonlarının marjinal maliyetlerindeki artış nedeniyle, hükümetin eğitim, sağlık, güvenlik ve adalet gibi temel kamu mallarını korurken sosyal harcamaları azaltması gerektiği ifade edilmektedir. Küreselleşme ile artan dışa açıklık sonucunda hükümet harcamaları olumsuz yönde etkilenmektedir (Porto vd., 2016: 2-18).

Etkinlik hipotezi, küreselleşmenin devlet için iki anlamı olduğunu varsaymaktadır. Birincisi, hükümet mobil unsurlar ve ürünler için rekabet etmektedir. Bu rekabet harcamaları eğitim, Ar-Ge ve altyapı gibi özel sektör için verimli sayılabilen harcamalara doğru kayabilmektedir. Bu şekilde üretken bir kamu katkısı olarak görülebilmekte ve daha verimli olabilmek için uluslararası taahhütlerle bir şekilde uyumlu kurumsal değişiklikleri beraberinde getirebilmektedir. Bununla birlikte, sosyal korumaya yapılan harcamalar, devlet gelirlerindeki düşüş ile daha genel kamu hizmetlerine olan talep arasında yer almaktadır. İkincisi, vergi gelirlerinin zamanla mali sermaye ve vasıflı işçilerin daha mobil hale gelmesiyle azalma başlamıştır. Yani diğer ülkeler başka fırsatlar sundukça ülkenin vergi gelirleri azalmaktadır. Yüksek vergiler, üretim faktörlerinin artan hareketliliği nedeniyle diğer ülkelere taşınması için güçlü bir teşvik durumunda olmaktadır. Nitelikli işçi kaybı ve sermaye çıkışı ülkenin ekonomik büyümesini ve vergi gelirlerini olumsuz yönde etkilemektedir. Bu nedenle dünyanın küreselleşen ülkeleri daha maliyetli ve daha zorlayıcı olduğu için yüksek vergi politikalarını sürdürmemektedir (Tanzi, 2002).

Küreselleşme sürecinde vergi rekabetinde dibe doğru bir yarış yaşanmaktadır. Sermaye gibi likit faktörler üzerindeki yüksek vergiler, yerli sermayenin daha yüksek getiri elde etmek için vergilerin daha düşük olduğu yurt dışına kaçmasına neden olmaktadır. Bu nedenle, daha açık bir ekonomide vergi rekabeti, kamu hacmindeki düşüşle ilişkilendirilmektedir (Erauskin, 2010).

3.2.1. Thomas R. Cusack Yaklaşımı

Telafi Edici Etki Hipotezi'nin Rodrik (1996) tarafından savunulmasının ardından bu alanda literatüre farklı bir bakış açısı ile önemli bir katkı sağlayan çalışma Cusack

(1997) tarafından gerçekleştirilmiştir. Cusack'a (1997) göre dış açıklık ile kamu harcaması arasında Cameron (1978) ve Rodrik'in (1996) aksine negatif ilişkinin de varlığı söz konusu olmaktadır. Bu durum ise literatürde "Etkinlik Hipotezi" olarak kabul görmektedir.

Cusack (1997), 1955-1989 dönemi verileri kullanılarak 16 ülke (Fransa, Amerika, Almanya, Britanya, Finlandiya, İsviçre, Danimarka, İsveç, Kanada, Hollanda, Belçika, Norveç, Japonya, Avusturya, Avustralya, İtalya) için dış açıklık ile kamu büyüklüğü arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Panel veri analizine göre, Cameron (1978) ile Rodrik'in (1996) çalışmalarının aksine olarak kamu büyüklüğü ile dış açıklık arasında negatif ilişki bulunmuştur. Böylece Etkinlik Hipotezi adı altında desteklenerek literatürde Telafi Edici Etki Hipotezi ile birlikte dikkate alınmaya başlanmıştır.

3.2.2. Etkinlik Hipotezinin Temel Varsayımları

Etkinlik hipotezi, küreselleşmenin kamu harcamaları üzerindeki etkisini azaltacağını varsaymaktadır. Bu etki, küreselleşme ile birlikte yoğunlaşan vergi rekabetinin vergi gelirlerini azaltması ile açıklanabilmektedir. Bu etkinin gerçekleşmesi için iki temel varsayım gereklidir. Bunlar denk bütçe ve vergi maliyeti yaklaşımlarıdır.

3.2.2.1. Denk Bütçe

Bütçe denkliliği, bütçenin başlıca ilkelerinden biri olarak belirtilmektedir. Bütçe denkliliği günümüzde pek mümkün olmamakla birlikte bütçe oluşturmada önemli bir kriter olarak kabul edilmektedir. Örneğin Avrupa Birliğinde hem birlik düzeyinde hem de üye devletlerde bütçe dengesi, parasal ve ekonomik birliğin sağlıklı bir şekilde işlemesi için önem verilen bir durum olmaktadır (Tüğen, 2007: 44). Mali dengenin sağlanabilmesi için kamu harcamaları ve gelirleri arasında bir ilişki kurulmaktadır.

3.2.2.2. Vergi Gelirleri ve Kamu Harcamaları İlişkisi

Vergi gelirleri ile kamu harcamaları arasında nedensel bir ilişkinin varlığı, etkinlik hipotezinin geçerliliği için bir ön koşuldur. Bu hipotezin kaynağı, küreselleşmenin ulusal vergi gelirlerini azaltacağı ve bunun daha düşük kamu harcamalarına yol açacağı düşüncesidir.

Kamu harcamaları ile vergi gelirleri arasındaki ilişki politika uygulaması için üç nedenden dolayı önem arz etmektedir. Birincisi, vergi geliri ile kamu harcaması arasında nedensel bir bağlantı olması durumunda, vergi gelirini artırmaya yönelik tedbirlerin bütçe açığını giderebilecek sonucu doğurmasıdır. İkinci olarak, mali senkronizasyon hipotezi geçerliliğini korumuyorsa, yani harcama kararları gelir kararlarından bağımsız olarak alınırsa, vergi gelirlerinden daha yüksek kamu harcamalarına ve daha yüksek bütçe açıklarına neden olabilmektedir. Üçüncü olarak, kamu harcamaları ile vergi gelirleri arasında nedensel bir ilişkisi varsa ve önce kamu harcaması yapılıyorsa, bu harcamaların finansmanını oluşturmada kullanılan vergi oranlarının arttırılması gerekmektedir. Bu durum gelecekte daha yüksek vergi ödeme korkusuyla şimdiden sermaye kaçışlarına yol açabilmektedir (Narayan & Narayan, 2006: 285-286).

Literatürde kamu harcamaları ve vergilendirme ilişkisine dair çeşitli yaklaşımlar bulunmaktadır. Bunların ilki mali senkronizasyon yaklaşımı olup vergilerin ve kamu harcamalarının eş zamanlı olarak değiştiğini ifade etmektedir. İkincisi, harcama-vergi yaklaşımı olup vergilerin kamu harcamalarından sonra değişim eğilimi içerisinde olduğunu ifade etmektedir. Üçüncüsü vergi-harcama yaklaşımı olarak ifade edilen kamu harcamalarının vergilerdeki değişikliği takip ettiğini savunan yaklaşımdır. Sonuncusu harcamaların vergilerden bağımsız olduğunu savunan kurumsal farklılık yaklaşımıdır (Bella & Quintieri, 1997: 209; Ewing vd., 2006). Etkinlik hipotezi küreselleşme ve kamu harcamaları arasındaki ilişkiyi açıklarken vergi-harcama yaklaşımının geçerli olduğunu da kabul etmektedir.

Uygulanabilir güçlü bir maliye politikası, fiyat istikrarının, sürdürülebilir büyümenin ve istihdam oluşturma için itici gücü olmaktadır. Makroekonomik politika bağlamında birçok tartışmada maliye politikası, üretim ve istihdamdaki kısa vadeli dalgalanmaları azaltmanın bir aracı olarak değerlendirilmiştir. Bu bir işletmenin potansiyelini gerçekleştirme için bir araç olarak da düşünülebilmektedir. Kamu harcamaları ve kamu gelirleri arasındaki ilişkiyi bilmek, sürdürülebilir bir bütçe açığından kaçınmaya fayda sağlayabilmektedir. Bu nedenle kamu harcamaları ile kamu gelirleri arasındaki ilişki dikkat çekmektedir. Bu ilişki, bütçe açığının gelecekteki seyrini anlamak için önemli kabul edilse de finans alanında uygulanması konusunda tartışılan konular arasında yer almaktadır.

3.2.2.2.1. Mali Senkronizasyon Yaklaşımı

Mali senkronizasyon yaklaşımı, kamu harcamaları ve vergiler arasında iki yönlü bir değiş tokuş olduğunu iddia etmektedir. Bu nedenle hükûmetin kamu harcamaları ve vergiler konusunda aynı anda karar verdiği düşünülmektedir (Aslan & Taşdemir, 2009: 2). Mali senkronizasyon yaklaşımı, geleneksel kamu malları talebi teorilerini vurgulamaktadır. Bu nedenle, seçmenlerin arzu edilen kamu harcamalarını ve vergi seviyelerini aynı anda belirlemesi gerektiği ve genel halk tarafından sunulan mal ve hizmetlerin nitelik ve kapsamının toplumsal tercihleri yansıttığı kabul edilmektedir. Bu hipotez Wagner Kanunu'nu da kapsamaktadır. Kamu mal ve hizmetlerinin niteliğinden dolayı, gelirdeki artış, harcamalarda orantılı bir artışa neden olmaktadır (Bella & Quintieri, 1997: 209).

3.2.2.2.2. Harcama-Vergi Yaklaşımı

Harcama-vergi yaklaşımı, hükûmetin ilk başta harcama kararlarını verdiğini ve ardından vergi politikasını buna göre ayarladığını ileri sürmektedir. Ricardocu Denklik bakış açısına göre Barro (1979), krediye yapılan kamu harcamalarının artmasının gelecekte toplum üzerinde daha yüksek vergi yüklerine yol açacağını belirtmektedir. Ayrıca Barro, Buchanan ve Wagner tarafından iddia edildiği gibi herhangi bir finansal aldatma olmadığını ve artan kamu harcamalarının vergi artışlarına yol açacağını ileri sürmüştür (Çavuşoğlu, 2008: 144).

Peacock ve Wiseman da Harcama-Vergi yaklaşımını desteklemektedir. Bu nedenle, özellikle olağanüstü durumlarda kamu harcamalarındaki artış, vergi artışının gerekçesi olup, vergi artışını olağanüstü halden sonra dahi kalıcı hâle getirmektedir (Westerlund vd., 2011: 885).

3.2.2.2.3. Vergi-Harcama Yaklaşımı

Vergi-harcama yaklaşımı, vergi geliri ile kamu harcamaları arasında vergi gelirlerinden kamu harcamalarına doğru nedensel bir ilişki olduğunu ileri sürmektedir. Vergi gelirlerinin kamu harcamalarından daha özerk (otonom) olduğu tespit edilmiştir (Hasan & Lincoln, 1997: 237).

Friedman (1978), vergi artışlarının bütçe açığını azaltmada başarılı olmayacağını ifade etmiştir. Vergi gelirlerindeki artış, daha fazla kamu harcanmasının yapılmasına

neden olacaktır. Bu pozitif ilişki nedeniyle Friedman, bütçe açığını azaltmak için vergi indirimlerini tavsiye etmektedir. Örneğin, vergi indirimlerinin neden olduğu daha büyük bir bütçe açığı, hükûmeti harcamaları kısımaya zorlayacaktır (Akçoraoglu, 1999: 52; Akçağlayan & Kayıran, 2010: 134).

Friedman'ın görüşüne benzer bir şekilde Buchanan ve Wagner da nedenselliğin vergilerden kamu harcamalarına doğru olduğunu fakat ilişkinin yönünün negatif olduğunu kabul etmektedirler. Buna göre vergilerin azaltılması kamuoyu tarafından kamu harcamalarının maliyetinin azaldığı şeklinde yorumlanmaktadır. Böylece seçmenler daha fazla kamu harcaması talebinde bulunacaklar, bu süreç kamu harcamalarının ve bütçe açıklarının daha da artması ile sonuçlanacaktır. Politika önerisi olarak ise Buchanan ve Wagner, kamu harcamalarının maliyetinin artması sonucunda vergi artışı yapılması gerektiğini savunmuşlardır. Harcama kesintileri ile vergi artışları bütçe açıklarının da azaltılmasına yol açacaktır (Darrat, 1998: 942).

3.2.2.2.4. Kurumsal Farklılık Yaklaşımı

Kurumsal farklılık yaklaşımı, devletin idari ve yasama işlevlerinin farklı birimler tarafından yürütüldüğünü ve bu kurumların vergilendirme ve harcama aşamalarında farklı fonksiyonlara sahip olduğunu göstermektedir. Bu nedenle, kamu harcamaları ve vergi kararları birbirinden bağımsız olarak alındığı için harcama ve verginin sistematik olarak bir nedensellik ilişkisi ve sıralaması olmamaktadır (Aslan & Taşdemir, 2009: 3).

Kamu harcamaları ile vergi gelirleri arasında nedensel bir bağlantının ampirik olarak bulunmaması, bu yaklaşımın etkinliğini göstermektedir (Chang & Chiang, 2009: 166). Baghestani & McNown (1994), federal yapılı ABD'de bütçe sürecinde yasama ve yürütme organları arasında bir koordinasyonun bulunmamasından kamu harcamaları ve vergi gelirleri arasında bir nedensellik ilişkisinin bulunmadığını ifade etmişlerdir. Bu görüş mali yansızlık okulu olarak da adlandırılabilir (Elyasi & Rahimi, 2011: 3).

3.2.3. Etkinlik Hipotezinin Temel Argümanı

Küreselleşme farklı ulusal ekonomileri tek bir çatı altında yani dünya ekonomi tekelinde birleştirme özelliğine sahip bir olgudur. Yani küreselleşme ile birlikte gelişen pazar ağları, dış ticaret ve yabancı yatırımlar ile daha yüksek işgücü ve sermaye hareketliliğine ve hızlı teknoloji transferine neden olmaktadır. Ekonomilerin birbirleri

ile entegrasyon düzeyleri geliştikçe bireyler ve firmalar diğer ülkelerdeki ekonomik fırsatlara ve avantajlara ulaşma noktasında daha özgür ve serbest olmaktadırlar. Bu durum da yatırımların duyarlılığını arttırmış ve firmaların yer seçiminde alacakları kararlarda ülkelerin vergi politikalarına göre pozisyon almalarına olanak sağlamıştır. Dolayısıyla küreselleşme ve serbestleşmenin etkisi ile hükümetler vergi tabanlarının onlar için daha avantajlı olan ülkelere çıkacağı korkusuyla vergi oranlarını düşürme yönünde baskılar hissetmişlerdir. Netice itibariyle uluslararası sermaye ve işgücü hareketliliği arttıkça buna paralel olarak vergi rekabeti de artmaktadır (Edwards & Rugsy, 2002:1; Şişman & Öztürk, 2010: 53).

3.2.3.1. Vergi Rekabeti

Vergi rekabetinin teorisi, Tiebout (1956) ile Zodrow & Mieszkowski (1986) tarafından geliştirilen modelleri temel alınarak geliştirilmiştir. Tiebout, yerel yönetimler arasında meydana gelen rekabetin yerel kamu mal ve hizmetlerinin daha verimli bir şekilde sunulmasına yol açacağını ve böylece toplumun refahını artıracığını varsaymıştır. Zodrow & Mieszkowski tarafından geliştirilen modeller, harcamalarını sermaye vergileriyle karşılayan yerel yönetimlerin vergi oranlarını düşürmenin, yerel kamu mal ve hizmetlerinin eksik temsiline yol açtığını göstermektedir. Her iki model de konulara yerel siyaset çerçevesinde yaklaşmakla birlikte uluslararası vergi rekabetinin de temelini oluşturmaktadırlar.

Vergi rekabeti, hükümetlerin efektif vergi politikaları uygulayarak sermayeyi ve işletme faaliyetlerini kendi ülkelerine çekebilme faaliyeti olarak kabul edilmektedir. Vergi rekabeti geniş anlamda ülke hükümetlerinin, diğer ülkeler ile resmi herhangi bir iş birliği olmaksızın yapmış oldukları vergisel düzenlemeler olarak tanımlanmaktadır. Dar anlamda vergi rekabeti ise ülkelerin uyguladıkları vergi politikaları ile vergi gelirlerini ülkeler arasında dağılımını etkileyecek şekilde düzenlemesi ve kullanmasıdır (Wilson & Wildasin, 2004: 1067).

Dar anlamda vergi rekabeti, yatay vergi rekabeti olarak tanımlanan hiyerarşik düzeye sahip hükümetler arasındaki rekabeti içermesine rağmen, dikey vergi rekabeti farklı hiyerarşik düzeydeki merkezi, yerel ve federal yönetimler arasındaki rekabeti içermemektedir. Literatürde vergi rekabeti kavramını tanımlamaya yönelik birçok farklı girişimler söz konusu olsa da hepsinin ortak noktasının vergi oranlarının azaltılması ve

vergisel teşvikleriyle yabancı yatırımcıların ülkeye çekilmesi olduğu söylenebilmektedir (Kovancılar vd., 2007: 60).

Vergi rekabeti kavramı, rekabetin tarafları ve rekabetin etkisi açısından kategorize edildiğinde dikey ve yatay vergi rekabeti, yararlı ve zararlı vergi rekabeti olmak üzere dörde ayrılmaktadır (Çak, 2008: 6-7).

Dikey ve Yatay Vergi Rekabeti: Vergi rekabeti kavramına rekabete taraf olanlar açısından bakıldığında kamusal otoriteler arasındaki hiyerarşik ilişkiler dikkate alınıp alınmamasına göre dikey ve yatay vergi rekabeti şeklinde ikili bir sınıflandırma yapılmaktadır. Yatay vergi rekabeti, hiyerarşik olarak aynı yönetim sistemi içerisinde yer alan vergi rekabeti olarak tanımlanırken, dikey vergi rekabeti, özellikle federal ülkelerde uygulanan farklı yönetim düzeyleri arasında gerçekleştirilen vergi rekabetidir (Talpoş & Craşneac, 2010: 41). Bu tanımlara bakıldığında etkinlik hipotezinin esas itibarıyla ülkelerarasında gerçekleşen yatay vergi rekabetini esas aldığı söylenebilmektedir.

Yararlı ve Zararlı Vergi Rekabeti: Yararlı ve zararlı vergi rekabeti, uygulanan vergi politikasının etkileri açısından değerlendirildiğinde ortaya çıkan bir sınıflandırmadır. Vergi rekabetinin yararlı olacağı düşüncesi, bütün rekabet kavramlarında olduğu gibi mali rekabet yönüyle de olumlu sonuçlar vereceğini savunanlardan oluşmaktadır. Bu düşünceye göre düşük vergi yükü nedeniyle bireylerin harcanabilir gelir düzeyleri daha yüksek olacak ve böylece toplam refah ve faydaları daha fazla artabilecektir. Çalışma, tasarruf ve yatırımlar üzerinden alınan vergilerin azaltılması ise ekonomik performansın ve faaliyetlerin artmasına neden olacaktır. Bunların yanında insanların veya firmaların sermayelerinin ülkeler arasında serbest dolaşabilmeleri yolsuzluk karşısında kendilerini savunmalarını ve insan haklarını korumaları açısından etkin bir şekilde fayda sağlayacağına da inanılmaktadır (Mitchell, 2009: 1). Kısacası eğer vergi rekabeti sonrası ekonomide etkinlik ve kalite artarak tüketicilere fayda sağlanıyorsa bunun faydalı, yararlı ve iyi bir şey olduğu düşünülmektedir (Killian, 2006:1073).

Vergi rekabetinin faydalı ve yararlı olmasının altında mali disiplinin sağlanması, kaynakların etkin dağılımı, ekonomik etkinliklerin gerçekleştirilmesi, vergilerin

ekonomik birimlerin aldıkları kararları etkilemeyecek şekilde tarafsız olması, kamu hizmetleri ile vergi yükleri arasında dengeli bir ilişkinin oluşmasına yardımcı olması gibi argümanlar yer almaktadır (Giray, 2005: 97-99).

Sermaye hareketliliğinin tam olduğu varsayımı altında mevcut kaynaklar, sektörler arasındaki sermayenin marjinal verimliliğinin eşitlendiği noktaya kadar dünya ülkeleri arasında yer değiştirmeye devam edecektir. Yani mevcut sermaye stoku ile maksimum seviyede dünya gelir hacmine ulaşılmış olacak ki buna denge durumunda dünya sermaye stokunun uluslararası dağılımı etkin denilmektedir. Fakat ülkeler arasındaki vergi oranlarının farklı olması kaynakların optimum şekilde dağılımına zarar vererek ekonomik etkinliği azaltmaktadır (Simmons, 2006: 17).

Vergi rekabeti sonrasında negatif etkiler ve sonuçlar doğuracağını benimseyenler literatürde zararlı vergi rekabeti kavramının etrafında toplanmaktadır. Vergi rekabeti kapsamında her ülkede uygulanan farklı vergi oranları, hareketli üretim faktörleri üzerinde saptırıcı etkiler oluşturabileceği ve bundan dolayı ülkelerin birbirleri üzerine negatif mali dışsallıklar oluşturacağı ifade edilmektedir. Netice itibariye vergi rekabeti ülkelerin vergi matrahının azalmasına yol açarak vergi gelirlerinde düşümlere neden olacaktır (Saraç, 2006: 140).

Vergi rekabetinin bir diğer zararlı görülen neticesi, devletlerin yabancı sermaye yatırımlarını kendi ülkesine çekmek amacıyla vergilendirme yetkisini kötüye kullanarak sermaye ve finansal akımların yön değiştirmesine ve vergi rejimleri yoluyla uluslararası düzeyde ülkelerin vergi matrahlarının erozyona ve yıkıma uğratması görüşüdür (Arıkan & Akdeniz, 2005: 291).

Şirketlerin bir ülkede yatırım yapma kararlarını almadan önce baktıkları ilk faktörlerden biri de ülkelerdeki vergi yükünün ağırlığıdır. Dolayısıyla bir devletin serbest piyasa ekonomisi şartları gereği ülkesine daha çok yatırımcı çekmek için uyguladığı vergilendirme politikası bir başka ülkenin vergi matrahında ve vergi gelirlerinde azalmalara yol açabilmektedir. Bu yüzden ticaret ve yatırım gibi kararların alınmasında vergilerin tarafsız olması ülkeler arasındaki rekabetin adil bir şekilde uygulanması bakımından önem arz etmektedir. Vergilendirme politikalarında uyguladıkları büyük vergi indirimleri, sermayenin ülkeler arasındaki dağılımında etkisizliğe yol açmakta ve sonuç olarak vergilendirme alanında gerçekleştirilen bu vergi rekabeti zararlı olarak nitelendirilmektedir (Pehlivan & Öz, 2011: 88-89).

Bir ülkede uygulanan vergi oranlarındaki indirimler sadece yabancı ülke yatırımcılarına uygulanıyor yerli yatırımcıya uygulanmıyorsa bu durum da zararlı vergi rekabetini netice vermektedir (Öz, 2005: 61).

3.3. Sanayisizleşme Hipotezi

Telafi edici etki hipotezi dışa açıklık arttıkça, artan sosyal güvenlik harcamaları nedeniyle kamu büyüklüğünün arttığını, etkinlik hipotezi ise dışa açıklık arttıkça kamu harcamalarının azalması gerektiğini ve dolayısıyla kamu büyüklüğünün azaldığını savunmaktadır. Ancak literatürde telafi ve etkinlik hipotezlerinin geçerli olmadığını öne süren çalışmalar da yer almaktadır. Bu çalışmaların öncüsü olarak Clark (1940) ile Iversen & Cusack (2000) gelmekte olup bu hipotezin adına da Sanayisizleşme Hipotezi denilmektedir.

3.3.1. Clark Yaklaşımı

Clark'ın 1940 yılında önemli katkısı ile temelleri atılan sanayisizleşme hipotezi; ekonomik gelişme sürecinde iktisadi yapının tarımdan sanayiye ve sanayiden hizmete doğru kayması genel kabul gören bir iktisadi süreç olduğu iddia edilmektedir. Sanayisizleşme kavramı, hem istihdamda hem de üretimdeki düşüş olarak tanımlanmaktadır (Montresor & Marzetti, 2011: 3).

Üretim daha az çalışma süresi ve daha az katma değer oluşturma anlamında azalmaktadır. Üretici, üretim tercihini içinde bulunduğu şartlar gereği daha hafif bir sanayileşme çağına indirgeme eğilimine girmektedir. Yani tarım sektörü yerini sanayiye, sanayi sektörü de yerini hizmet sektörüne bırakmaktadır (Montresor & Marzetti, 2011: 18).

Sanayisizleşme, ülke ekonomisinde özellikle endüstride üretimin mutlak ya da nispi olarak azalması ve GSYH içindeki sanayi payının düşmesi olarak tanımlanmaktadır. Fakat imalat ve hizmet sektöründe fiyatların durumuna göre GSYH'da artış ya da azalış olabilmektedir. Mesela imalat fiyatlarının düşmesi ve hizmet sektöründe fiyatların artması ile piyasada bir artış olsa da GSYH'da azalış meydana gelebilmektedir. Bu durum sanayisizleşme olarak nitelendirilmemelidir (Škuflić & Družić; 2016: 992-994).

3.3.2. Iversen & Cusack Yaklaşımı

Sanayisizleşme hipotezi dışa açıklık ile kamu büyüklüğü arasında nedensellik ilişkisinin olmadığını ileri süren hipotezdir. Sanayisizleşme hipotezini destekleyen çalışmaların başında Iversen & Cusack (2000) gelmektedir. Iversen & Cusack, 15 ülke için, 1961-1993 dönemi verileriyle yaptıkları çalışmada transfer harcamaları ile ticari ve finansal dışa açıklık arasında bir ilişkinin olmadığı sonucuna ulaşarak sanayisizleşme hipotezinin geçerliliğinde öncü yazarlar olmuşlardır. Fakat bu hipotezi destekleyen çalışmaların sayısı üç hipoteze birden bakıldığında oldukça az kalmaktadır.

Iverson & Cusack, çalışmalarında globalleşmenin neticesinde uluslararası ilişkiler ve dışa açıklık arasındaki ilişkinin ülke içinde ekonomik güvensizlik oluşturduğundan bahsetmektedirler. Günümüz dünyasında artan ekonomik güvensizlik ortamında bütün ülkelerde refah devlet anlayışı gereği ülke refahının artışını sağlayan harcamalara yönelik talebin de arttığı görülmektedir. Bu bağlamda ülke içi iktisadi faaliyetlerde sigorta görevi gören hamleler ve özellikle vasıflı ve güçlü emek yapısının varlığı iç politik süreçte birleşerek ortak bir duruş sergilemektedir. Özetle modern sanayileşmiş toplumlarda çeşitli sebeplerle ortaya çıkan ekonomik riskler ulusal düzeyde yapısal dönüşümlere neden olarak teknolojik gelişmeleri teşvik edip bu alanlarda üretim ve yatırım yapılmasını mecbur kılmaktadır. Bu yapısal dönüşümün kaynağı olarak ise; işgücü piyasalarında değişim, verimliliği arttırmak, tüketim kalıplarını değiştirmek ve özellikle geleneksel ürünlerin doymuş talebini değiştirmek gelmektedir (Iverson & Cusack, 2000: 313-314).

Bahsi geçen unsurlar, beşeri sermayedeki gelişmeler, yetenek ve eğitim sisteminde meydana gelen iyileşmeler neticesinde değişen istihdam yapısı imalat sanayiden hizmetler sektörüne kayarak sanayisizleşme hipotezinin ortaya çıkmasında en dikkat çekici gelişme olarak kabul edilmektedir (Iverson & Cusack, 2000: 345-346).

3.3.3. Sanayisizleşme Hipotezinin Argümanları: Uzmanlaşma ve Rekabet

Sanayisizleşme hipotezinin oluşmasında iki ana düşünce yer almaktadır: Uzmanlaşma ve rekabet gücü. Bununla beraber sanayisizleşmeye hipotezine neden olan etkenler ve boyutları üzerine yapılan çalışmalara bakıldığında ülkedeki şirketlerin karlılık oranı, işçi ücretleri, vergi oranları gibi faktörlerin etki ettiği görülmektedir. Bu

etkenler, şirketler için maliyetin az ve ücret düzeylerinin düşük olduğu ülkelerden ithalata veya üretimi başka bir ülkeye kaydırmak yoluna gitmektedir (Rowthorn & Ramaswamy, 1998, 2-25).

Ülke ekonomisinde ağır sanayinin hakim olduğu bir ülkede küreselleşme ve serbestleşmenin etkisi ile elektronik ve teknolojik ürünlere odaklanmalar başlayabilmektedir. Küreselleşme ile bağlantılı olarak sektörlerde uzmanlaşmanın artması istihdamın ve üretimin sanayileşmeden uzaklaşarak sanayisizleşmeye neden olabilecektir. Böylece daha az emek yoğun sektörler ülke ekonomisine hakim olarak istihdam kaybına neden olabilmektedir. Kısaca özetlenirse ülke ekonomilerinde talebin kayması, üretkenlik artışı ve ticaret modellerindeki kaymalar sanayisizleşmenin baskın nedenleri olarak sıralanabilmektedir (Škuflić & Družić, 2016: 992-994).

Sanayisizleşme hipotezi, dışa açıklık sürecinde ülke ekonomisinde ortaya çıkan etkilerin, ülkelerin sanayisizleşmesine vesile olduğunu, dolayısıyla hükümet harcamalarının bu süreçle hiçbir nedensel ilişkisinin olmadığını ifade etmektedir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ETKİNLİK VE TELAFLI EDİCİ ETKİ HİPOTEZLERİNİN G20 ÜLKELERİ İÇİN GEÇERLİLİĞİNİN SINANMASI: LİTERATÜR ARAŞTIRMASI, METODOLOJİ ve AMPİRİK BULGULAR

Çalışmanın bu bölümünde tezin amacına uygun bir şekilde Türkiye'nin de içinde bulunduğu G20 ekonomilerinde 1989-2019 dönemine ait kamu harcamaları, ticari açıklık oranı ve kişi başı gayrisafi yurtiçi hâsıla değişkenleri arasındaki ilişkinin "Etkinlik, Telafi Edici Etki ve Sanayisizleşme Hipotezleri" çerçevesinde analiz edilmektedir. Öncelikle çalışmada G20 hakkında genel bilgilere yer verildikten sonra üç hipoteze ait literatür araştırması yapılmaktadır. Daha sonra sırası ile hipotezleri açıklamaya yönelik veri seti ve ekonometrik modelden bahsedilmekte, kullanılan ekonometrik testlerin metodolojisi teorik olarak yazılmakta ve ardından ilgili panel veri testlerinden elde edilen bulgular tablolar yardımı ile yorumlanmaktadır.

4.1. G20 Platformu Hakkında Genel Bilgiler

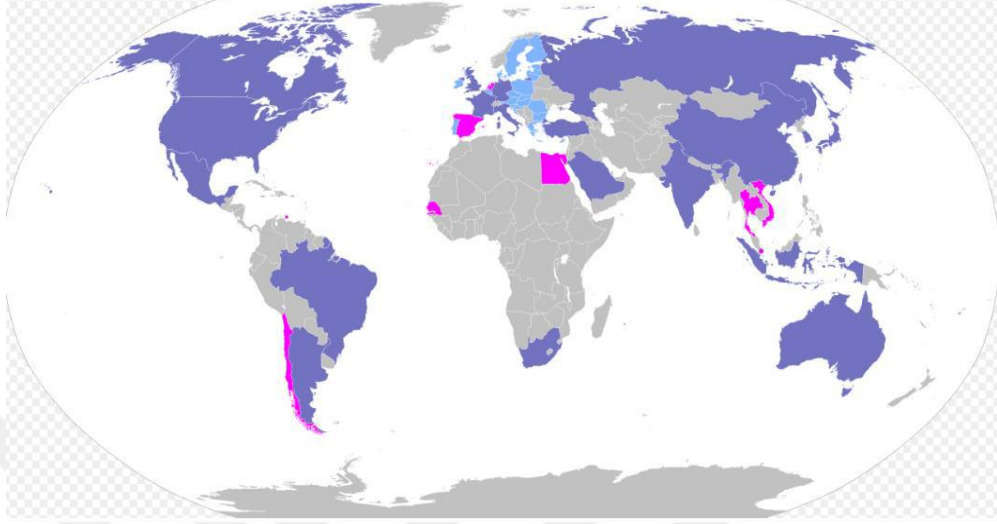
G20 ülkeleri denildiğinde dünyanın en gelişmiş veya en büyük 20 ülke grubu olarak algılansa da İngilizce Yirmi Ülke Grubu (The Group of Twenty) anlamında ifade edildiği için G20 denilmektedir. Fakat G20 platformuna dahil edilen ülkelere bakıldığında dünyanın en büyük veya en güçlü 20 ekonomisinin olduğu görülmektedir. 1997 Asya Finansal Krizinin etkisi ile bozulan dünya finans sisteminin ve ticari yapının tekrar güçlendirilmesi adına 1999 yılında G7 toplantısının ardından kurulmuştur (Hajnal, 2007: 13).

2008 krizine kadar toplantıya katılan üyeler, ülkelerin maliye bakanları ve merkez bankası başkanlarının oluşturduğu heyetler ile temsil edilirken 2008 sonra her ülkenin devlet başkanı ülkesini temsilen toplantılara katılmaya başlamıştır (Yıldız, 2017: 5).

4.1.1. G20'nin Yapısı

G20 platformu dünyanın çeşitli kıtalarından 19 ülke ve Avrupa Birliği'nin bir araya gelmesi ile oluşmaktadır. Fakat İngiltere, İtalya, Almanya ve Fransa ülkeleri Avrupa Birliğinden bağımsız olarak ülkelerini temsil ederken birlikteki diğer ülkeler tek bir ülke olarak Avrupa Birliği çatısı altında temsil edilmektedir. Alfabetik sıraya göre G20 ülkeleri; ABD, Almanya, Arjantin, Avrupa Birliği, Avustralya, Brezilya, Çin, Endonezya, Fransa, Güney Afrika Cumhuriyeti, Güney Kore, Hindistan, İngiltere,

İtalya, Japonya, Kanada, Meksika, Rusya Federasyonu, Suudi Arabistan ve Türkiye şeklinde sıralanmaktadır (Yıldız, 2017: 16).

Şekil 4.1. G20 Üyesi Ülkelerin Dünya Haritasında Gösterimi

Kaynak: (<https://tr.wikipedia.org/wiki/G20>) (17.01.2022)

Şekil 4.1. G20 platformuna üye ülkelerin dünya haritası üzerindeki konumlarını göstermektedir. Dünya haritasında koyu mavi renkle gösterilen ülkeler müstakil olarak bağımsız 1 ülkeyi temsil ederken açık mavi renkteki ülkeler ise ayrı ayrı temsil edilmeyen Avrupa Birliği üyesi ülkeleri göstermektedir. Haritada genel olarak yoğunluğun Avrupa ve Asya kıtalarında olduğu görülmektedir.

G20'nin dünya ekonomisi üzerindeki etkinliğini arttırmak için G20 çatısı altında G20 politikalarının oluşmasında önemli roller oynayan çeşitli çalışma grupları ve diyalog forumları yer almaktadır. Bunlar, özel sektörün varlığı ile güçlü, sürdürülebilir ve dengeli büyümenin sağlanmasında kilit bir rol oynayan iş dünyasını temsilen B20 (Business 20), dünyadaki işçilerin çıkarını gözeten ve dünyanın en büyük ekonomilerinin sendika liderlerini küresel ölçekte bir araya getiren emek ve işgücünü temsilen L20 (Labour 20), her türlü eşitsizliklerle mücadele için dünyanın çeşitli yerlerindeki sivil toplum kuruluşlarının bir araya geldiği C20 (Civil Society 20), dünyadaki genç liderleri bir araya getirerek onların becerilerini ve gelecek nesiller ile köprü vazifesi görebilen dünya gençlerini temsilen Y20 (Youth 20), düşünce kuruluşları ve akademi ile iç içe olarak dünyanın her yerindeki farklı fikir ve düşünce yapılarını

temsilen T20 (Think 20), kadınların mevcut potansiyellerini tam olarak verimli bir şekilde kullanmasını sağlamak adına dünya kadınlarını temsilen W20 (Women 20), ve son olarak G20 ülkelerinin ulusal bilim akademilerini bir araya getiren ve bilim dünyasındaki gelişmelere yön vermek adına bilim dünyasını temsilen S20 (Science 20) olmak üzere 7 diyalog grubudur (Yıldız, 2017: 33).

4.1.2. G20'nin Amaç ve Hedefleri

G20 platformuna üye ülkelerin jeopolitik konumuna bakıldığında Kuzey Amerika'dan ABD ve Kanada (2 ülke), Latin Amerika'dan Arjantin, Brezilya ve Meksika (3 ülke), Avrupa'dan İngiltere, Almanya, Fransa, İtalya ve bu ülkeler dışında kalan bütün Avrupa ülkelerini temsilen Avrupa Birliği (5 ülke), Avrasya'dan Türkiye ve Rusya (2 ülke), Asya'dan Hindistan, Çin, Japonya ve Güney Kore (4 ülke), Orta Doğu'dan Suudi Arabistan (1 ülke), Afrika'dan Güney Afrika (1 ülke), Okyanusya'dan Avustralya (1 ülke) ve Güneydoğu Asya'dan Endonezya (1 ülke) olmak üzere dünyanın hemen hemen her bölgesinden güçlü ekonomiye sahip bir temsilci ülke yer almasıyla toplamda 20 ülkeden oluştuğu görülmektedir.

Dünyanın her bölgesinden üye ülkeye sahip G20 platformunun amaç ve hedefleri aşağıdaki gibi özetlenebilmektedir (Yıldız, 2017: 17-18):

- Küresel düzeydeki bütün sorunların çözümünde iş birliği içinde ortak hareket etmek,
- İktisadi büyümenin küresel düzeyde sağlanması için ortak hareket etmek,
- Dünya finans sisteminin ihtiyacı olan reformları gerçekleştirmek,
- Ekonomik ve sosyal güveni tekrar tesisi edip yeni, modern istihdam alanları oluşturmak,
- İktisadi borçlanma sisteminin getirdiği sorunları çözerek finansal sistemi düzeltmek,
- Küresel ticareti ve yatırımın önündeki engelleri kaldırmak ve refah olgusunu oluşturmak,
- Geniş, sürdürülebilir ve yeşil bir gelişim sistemini tesis etmek,
- Her türlü iç-dış ekonomik ve finansal dengesizlikleri azaltmak,
- Uluslararası iktisadi finans krizlerinin üstesinden gelmek, önlemek ve reformist tedbirler almak.

Yukarıda sıralanan temel amaç ve hedefler doğrultusunda G20 toplantılarında genel olarak görüşülen gündem maddeleri aşağıdaki gibi sıralanabilmektedir (Kibritçioğlu, 2012: 26-34):

- Sürdürülebilir kalkınma,
- Finansal reform (inovatif düzenlemeler),
- Dünya ticaretindeki dengesizlikler,
- Küresel ticaret dengesizlikleri,
- İklim değişikliği,
- Yoksulluk ve fakirlik,
- Yeşil ve sürdürülebilir büyüme,
- Gıda güvenliği,
- Enerji arzı güvenliği,
- Ticaretin serbestleştirilmesi ve devamlılığı,
- Yolsuzluk,
- Küresel yönetim ağı.

4.1.3. G20'nin Ekonomik Önemi

G20 platformunun misyon ve vizyonu çerçevesinde dünyadaki iktisadi ve sosyal problemlerin öngörülmesinde, mevcut problemlerin çözümünde ve krize dönüşmemesinde atacakları her türlü adım dünya ekonomisini derinden etkilemesi nedeniyle son derece önemli bir topluluk olarak görülmektedir. Bununla birlikte dünyanın çeşitli bölgelerindeki farklı ekonomilerin, fikirlerin ve sistemlerin tek bir çatı altında toplanması ve ortak çözüm hareketlerinde bulunmaları dünya güvenliğinin, refahının ve iktisadi istikrarın sağlanabilmesi için sağlam bir zemin oluşturmaktadır.

Şekil 4.2. G20'nin Dünya Ekonomisine Etkisi

Kaynak: (Tr.euronews.com) (17.01.2022)

Şekil 4.2.'de görüldüğü üzere G20 üyesi ülkeler dünya ekonomik üretiminin % 85'ini, dünya nüfusunun % 60'ını uluslararası ticaretin % 75'ini ve uluslararası yatırımın %80'ini gerçekleştirerek adeta dünyanın tamamında iktisadi olarak etki sahibi olduğu anlaşılmaktadır.

4.2. Literatür Araştırması

Kamu büyüklüğü ile dış açıklık arasındaki ilişki 40 yılı aşkın bir süredir literatürde tartışılan bir konu olarak araştırılmaya devam edilmektedir. Bu konu hakkında iki farklı görüş hâkim olmakla birlikte genel olarak hangisinin daha kabul görüldüğü net değildir. Bundan dolayı bu konu hakkında daha kesin yargıya varılması için telafi edici etki ve etkinlik hipotezleri hakkında daha fazla çalışmanın varlığına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu iki hipotezin ana değişkenlerini oluşturan kamu harcamaları ve dış açıklık ilişkisi ağırlıklı olarak ekonometrik çalışmalar ile sınanmaktadır. Bu çerçevede özet niteliğinde literatürde yer alan çalışmaların veri setleri ve değişkenleri belirtilerek ampirik sonuçlarına kısaca değinilecektir.

Literatürde kamu kesimi büyüklüğü ve ticari dış açıklık arasındaki ilişki üzerine ilk çalışmalar Cameron (1978) tarafından yapılmıştır. Fakat dış açıklık ile kamu büyüklüğü arasındaki ilişkiyi dikkat çekici hale getirip günümüze kadar önemini koruyan çalışma Rodrik (1996) tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu çalışma literatüre

“Telafi Edici Etki Hipotezi” adıyla kabul görmüştür. Telafi edici etki hipotezinin Rodrik (1996) tarafından savunulmasının ardından bu alanda literatüre farklı bir bakış açısı ile katkı sağlayan kişi Cusack (1997) olmuştur. Cusack’a (1997) göre kamu harcaması ile dış açıklık arasında negatif ilişkinin varlığı söz konusu olmaktadır ve bu durum literatürde “Etkinlik Hipotezi” olarak kabul görmektedir. Son olarak Iversen & Cusack (2000), yapmış oldukları çalışmada ilk iki hipoteze alternatif olarak, ekonomilerde sanayisizleşmenin neticesinde kamu büyüklüğü ile dış açıklık arasında herhangi bir nedensel ilişkisinin olmayabileceğini de ifade etmeleri neticesinde literatürde bu alanda üçüncü bir görüş olarak “Sanayisizleşme Hipotezi” adıyla kabul görmüştür.

Sanayisizleşme hipotezini destekleyen çalışmaların sayısı üç hipoteze birden bakıldığında oldukça az kalmaktadır. Bununla birlikte bazı ülke gruplarını panel veri analiz yöntemi ile test eden çalışmalarda ülkelerin bir kısmında diğer hipotezlerin geçerliliği söz konusu iken bir kısmında ise Sanayisizleşme hipotezinin varlığı da görülmektedir. Bu yüzden yani Sanayisizleşme hipotezinin varlığı müstakil olarak pek fazla test edilmediğinden literatürde gerçekleşen analiz sayısı diğerlerine göre daha az görülmektedir.

Çalışmanın bu kısmında üç hipoteze ait literatürde kabul görülen öncü çalışmalara yer verildikten sonra literatürde yer alan diğer çalışmalar kronolojik sıra ile aşağıdaki gibi özetlenebilmektedir:

İlk olarak kamu büyüklüğü ile dış açıklık arasındaki ilişkinin temelleri Cameron’un (1978) yapmış olduğu çalışma ile şekillenmiştir. Cameron’un çalışması kendisinden sonra gelen çalışmalara ışık tutup yön verdiği için literatürde ayrı bir öneme sahiptir. Bu açıdan Etkinlik ve Telafi Edici Etki Hipotezleri araştırmalarında detaylı şekilde incelenen ilk kaynak Cameron’a (1978) ait olmaktadır. Cameron (1978), çalışmasında OECD (Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü) üyesi 18 ülke için 1960-1975 yıllarını kapsayan dönemde panel veri metodu ile ekonomileri analiz etmiştir. Çalışmaya ait veri seti OECD kaynaklarından alınmıştır. Çalışmada kamu kesiminin büyüklüğünü ölçmek için kamu gelirleri esas alınmıştır. Bu parametrenin analizinde dolaylı vergiler, dolaysız vergiler, sosyal güvenlik katkı payları ve kamunun elde ettiği çeşitli gelirler gibi alt bileşenler de hesaplama dâhil edilmiştir. Elde edilen sonuçlar ise Gayri Safi Yurtiçi Hasılaya (GSYH) bölünerek analiz edilmiştir. Cameron (1978) çalışmasında kamu harcamalarındaki artışların sebebini beş farklı yöntem ile

açıklamaya çalışmıştır. Bu yöntemler ekonomik, mali, politik, kurumsal ve dış açıklık olarak sıralanmaktadır. İçlerinde en önemli ve en etkili değişkenin uluslararası ticarete bağlı olarak şekillenen dış açıklığın ve bunun beraberinde getirdiği dışsal riskler olduğu açıklanmıştır. Bundan dolayı kamu kesiminin ekonomi içindeki büyüklüğünü ölçmek isteyen çalışmalar telafi hipotezi çerçevesinde şekillenmiş ve daha sonra bu alanda yapılan çalışmalar neticesinde literatüre Telafi Edici Etki Hipotezi ismiyle yer almaya başlanmıştır.

Kamu büyüklüğü ile dış açıklık arasındaki ilişkinin temelleri Cameron (1978) ile atılmış olsa da bu alandaki yapılan en önemli çalışma D. Rodrik (1996) tarafından yapılmıştır. Rodrik'in (1996) "Why Do More Open Economies Have Bigger Governments" adlı çalışması dışa açıklık ile kamu büyüklüğü hakkında yapılan öncü çalışmalar arasında kabul edilmektedir. Çalışmada gelişmiş ve gelişmekte olan 125 ülkenin 1985-1989 ve 1990-1992 yılları arasındaki verilerin ışığında panel ve yatay kesit analizi uygulanmıştır. Elde edilen bulgular dışa açıklıktan kamu büyüklüğüne doğru pozitif ve güçlü bir ilişkiyi işaret etmektedir. Rodrik'in (1996) bu çalışması Cameron'un (1978) çalışması ile karşılaştırıldığında 100'ün üzerinde ekonominin analize dahil edilmesi, kamu büyüklüğünün göstergesi olarak kamu harcamalarının kabul edilmesi, verilerin Dünya Bankası'nın Penn World Tables (PWT) ve Heston-Summers'dan alınmış olması, kamu harcamaları ve dış açıklık değişkenlerinin GSYH içerisindeki payı alınarak analize dahil edilmesi gibi farklı yönleri ile dikkat çekmektedir. Rodrik'e göre değişkenler arasındaki bu pozitif yönlü ilişkiye yönelik en temel açıklama ise dışsal risk kavramıdır. Bu açıklama Cameron'ın (1978) açıklaması ile aynıdır. Daha fazla dış açıklığa sahip olan ekonomiler daha fazla dışsal risklere maruz kaldıklarından dolayı bu durumu telafi edebilmeyi kamu harcamalarını arttırarak gerçekleştirmektedirler. Böylece hükümetler kamu harcamalarını kullanarak ekonomilerinde yanıtıcı bir işlev ile belli bir oranda mevcut riskleri telafi ettikleri sonucuna ulaştıkları çıkmaktadır. Rodrik, dış açıklık kavramını etkileyen güçlü faktörler olarak dışsal riskler, ticaret hadlerinin volatilitesi ve ihracatın belirli ürünlerde yoğunlaşması üzerinden açıklamaktadır.

Cusack (1997), 1955-1989 dönemi verileri kullanılarak 16 ülke (Fransa, Amerika, Almanya, Britanya, Finlandiya, İsviçre, Danimarka, İsveç, Kanada, Hollanda, Belçika, Norveç, Japonya, Avusturya, Avustralya, İtalya) için dışa açıklık ile kamu büyüklüğü

arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Panel veri analizine göre, Cameron (1978) ile Rodrik'in (1996) çalışmalarının aksine olarak kamu büyüklüğü ile dış açıklık arasında negatif ilişki bulunmuştur. Böylece etkinlik hipotezi adı altında desteklenerek literatürde Telafi Edici Etki Hipotezi ile birlikte Etkinlik Hipotezi de dikkate alınmaya başlanmıştır.

Sanayisizleşme hipotezi dışa açıklık ile kamu büyüklüğü arasında nedensellik ilişkisinin olmadığını ileri süren hipotezdir. Sanayisizleşme hipotezini destekleyen çalışmaların başında Iversen & Cusack (2000) gelmektedir. Iversen & Cusack, 15 ülke için, 1961-1993 dönemi verileriyle yaptıkları çalışmada transfer harcamaları ile ticari ve finansal dışa açıklık arasında bir ilişkinin olmadığı sonucuna ulaşarak sanayisizleşme hipotezinin geçerliliğinde öncü yazarlar olmuşlardır. Fakat bu hipotezi destekleyen çalışmaların sayısı üç hipoteze birden bakıldığında oldukça az kalmaktadır. Iversen ve Cusack, globalleşmenin neticesinde uluslararası ilişkiler ve dışa açıklık arasındaki ilişkinin ülke içinde ekonomik güvensizlik oluşturduğundan bahsetmektedirler. Günümüz dünyasında artan ekonomik güvensizlik ortamında bütün ülkelerde refah devlet anlayışı gereği ülke refahının artışı sağlayan harcamalara yönelik talebin de arttığı görülmektedir. Bu bağlamda ülke içi iktisadi faaliyetlerde iktisadi açıdan sigorta görevi gören hamleler ve özellikle vasıflı ve güçlü emek yapısının varlığı iç politik süreçle birleşerek ortak bir duruş sergilemektedir. Özetle modern sanayileşmiş toplumlarda çeşitli sebeplerle ortaya çıkan ekonomik riskler ulusal düzeyde yapısal dönüşüme neden olarak teknolojik gelişmelere yönelmeyi mecbur kılmaktadır. Bu yapısal dönüşümün kaynağı olarak işgücü piyasalarında değişim, verimliliği arttırmak, tüketim kalıplarını yenileme ve özellikle geleneksel ürünlerin doymuş talebini değiştirmek gelmektedir (Iversen & Cusack, 2000: 313-314).

Alesina & Romain (1998), çalışmalarında 1980'li yılları analiz etmiş olup 154 ülke için bölgesel ve kültürel farklılıkları da ele alarak panel veri uygulamıştır. Analiz sonuçlarına göre ticari açıklık ve kamu harcamaları değişkenlerinden ekonomik büyüklüğe doğru ters yönlü ilişki görülmektedir. Ekonomisi küçük olan ülkelerde kamu harcamalarının GSYH içindeki payı ile dış açıklık oranları yüksek çıkmaktadır. Küçük ülkelerin daha fazla kalkınması için daha fazla dışa açık ülkeler olmaları beklenmektedir. Büyük ülkelerde ise dış ticaretten elde edilen kazanç oranlarının daha düşük olduğu ifade edilmektedir. Yazarlara göre uluslararası ticaret olmadan ülkelerin

genişleyip büyüebilmesi için ekonomik teşviklerin ve harcamaların gerekli olduğu bilinmektedir.

Jeanneney & Hua (2000), dışa açıklık ile kamu büyüklüğü arasındaki ilişkiyi 29 Çin eyaleti için yatay kesit regresyon analizi ile incelemişlerdir. Kamu büyüklüğü için 1996-1998 dönemi ve dışa açıklık için 1992-1995 dönemi verileri kullanılmıştır. Kamu harcamalarının geleneksel belirleyicilerinin yanında kalkınma düzeyi, nüfus yoğunluğu, kentleşme de modele dâhil edilmiştir. Elde edilen bulgular neticesinde değişkenler arasında pozitif bir ilişki tespit edilmiştir. Yazar'a göre Çin eyaletleri dışa açıklığa karşı sosyal sigorta rolünü üstlenmektedirler.

Garret (2001), dışa açıklık ve kamu büyüklüğü ilişkisini 103 ülkenin verilerini ele alarak incelemiştir. 1985-1995 dönemi, yatay kesit regresyon analizi kullanılmıştır. Elde edilen bulgular telafi edici etki hipotezini desteklemektedir.

Adsera & Boix (2002), çalışmalarında dış açıklık ile kamu büyüklüğü değişkenlerinin yanında politik ve siyasi faktörleri de analize dâhil etmişlerdir. Çalışma bu yönü ile literatürde farklı bir yoruma sahip olmuştur. BM ve OECD'den alınan veriler ışığında 1950-1990 yılları arası dönemde 65 ülke analiz edilmiştir. Değişkenlerden dış açıklık oranı, ihracat ve ithalat toplamının GSYH içindeki payı olarak; kamu büyüklüğü, kamu gelirlerinin GSYH içindeki payı, politik süreci analiz etmek içinse ülkenin siyasi yapısını temsil eden bir değişken kullanılmıştır. Analiz sonuçlarına göre hükümetler üç farklı strateji ile kamu büyüklüğü ve dışa açıklık ilişkisini izleyebilmektedirler. Bunlardan ilki kapalı ekonomi modeli ile konjonktür hareketlerinden kurtularak bunun telafisinden kaçınabilirler. İkinci olarak dışa açık bir ekonomi modeli ile küresel piyasaya entegre olabilirler. Fakat bu durumda kamu büyüklüğünü arttırmak gerektiği sonucu ortaya çıkmaktadır. Üçüncü ve son olarak otoriter bir yönetim sayesinde ekonomi dışa açılrsa dahi kamu büyüklüğü otorite sayesinde aynı seviyede yani dengede tutulabilmektedir.

Balle & Vaidya (2002), Amerika Birleşik Devletleri'nin eyaletlerini baz aldığı çalışmada 1987-1994 yılları arasındaki dönemi ele almıştır. Analize dahil ettiği değişkenler olarak dış açıklık, sağlık harcamaları ve kamu refah göstergesi kullanılmıştır. Dış açıklık değişkeni her eyaletin gerçekleşen ticaret hacminin kendi çıktı düzeyine oranlanmasıyla hesaplanmıştır. Fakat ihracat verileri ABD İstatistiksel Hesap Özeti'nden alınırken ithalat verilerine ulaşılamadığı için hane halkı tüketim

harcamalarının eyaletlere orantılanması ile elde edilmiştir. Kamu büyüklüğünü ölçmek için, her eyaletin kendi hasılatı içindeki kamu harcamaları kullanmışlardır. Analiz sonuçları neticesinde bağımlı değişken olan kamu harcamaları ile dış açıklık arasındaki korelasyon düşük düzeyde gerçekleşirken sosyal refah harcamaları ve sağlık harcamaları esas alındığında korelasyon pozitif ve güçlü şekilde neticelenmiştir. Bu sonuç Rodrik'in (1996) Telafi Edici Etki Hipotezi'nin öngördüğü şekilde olup fakat eyalet bazında yorumlanmaktadır. Böylece ticari entegrasyon neticesinde meydana gelen sosyal ve dışsal risklerin telafi edilmesi için kamu harcamalarının büyüklüğü önem arz etmektedir.

İslam (2004), seçili 6 OECD üyesi ülke verileriyle Rodrik Hipotezini test etmiştir. Bu ülkeler Avustralya, Kanada, İngiltere, Norveç, İsviçre ve Amerika'dır. Çalışmada 1929-1997 verileri kullanılarak sınır testi (ARDL) ve tam değiştirilmiş en küçük kareler (FMOLS) yöntemi kullanılmıştır. Sınır testi sonucunda ABD ve Kanada için değişkenler arasında uzun dönemli ilişkinin varlığı saptanırken diğer ülkeler için ilişkinin varlığı reddedilmiştir. FMOLS bulgularına göre Kanada, İngiltere, Norveç ve İsviçre için dışa açıklık ile kamu büyüklüğü arasında pozitif ilişki bulunmuştur fakat kamu büyüklüğü, ABD'deki dışa açıklıkla negatif yönlüdür. Avustralya hariç herhangi altı ülkede gelir riski ve devlet hacmi arasında pozitif ilişki gözlemlenmiştir. Diğer bir ifade ile kamu harcamalarının dışsal riskle birlikte arttığı tespit edilmiştir.

Molana, Montagna & Violato (2004), 23 OECD üyesi ülkeyi kapsayan çalışmasında, 1948-1998 yılları arası veri setini zaman serisi yöntemi ile kullanılmıştır. Kamu büyüklüğü göstergesi olarak kamu harcamalarının GSYH içindeki payı; dışa açıklığın göstergesi olarak dış ticaret hacminin GSYH içindeki payı belirlenmiştir. Analiz neticesinde 23 OECD üyesi ülkeden Japonya, Norveç ve Birleşik Krallık'ta Rodrik'in (1996) hipotezini uygun nitelikte sonuçlar bulunurken diğer ülkelerden Danimarka, Finlandiya, Almanya, İtalya, Portekiz ve ABD sonuçları ise Rodrik hipotezi ile örtüşmektedir. Belçika, Yunanistan, İtalya, Portekiz ve İsveç'te nedensellik gerçekleşmekte, Avustralya, Avusturya, Kanada, Lüksemburg ve Yeni Zelanda'da nedensellik çift yönlü hareket etmektedir. Son olarak, Fransa, İzlanda, İrlanda, Hollanda, İspanya ve İsviçre'de kamu büyüklüğü ve dışa açıklık arasında herhangi bir ilişki bulunamamıştır. Çalışmada hâkim hipotez telafi edici etki hipotezi olmasına karşın

sonuçlar ekonomiden ekonomiye farklılık arz etmektedir. Yani bazı ülkelerde sanayisizleşme hipotezinin varlığı da söz konusu olmaktadır.

Garen & Trask (2005), kamu büyüklüğünün ölçülmesinde bütçe dışı göstergelerden faydalanarak diğer çalışmalardan bu yönüyle farklılaşmıştır. Kamu harcamalarını artırmaktan ziyade kamu büyüklüğünü gösteren fiyat kontrolleri, kamu kesimine ait işletmeler ve kamulaştırma gibi göstergelerden elde ettiği bulgulara göre kamu büyüklüğünün bu ölçülere göre hesaplandığında dışa açıklık düzeyi düşük olan ülkelerin daha geniş bir kamu kesimine sahip olduğu ortaya konulmuştur. Bununla birlikte kamu kesimi büyüklüğü arttığında ilgili ekonomide ticarete konulan engellemelerin de arttığı yönünde bulgular elde etmiştir. Sonuç olarak çalışmada Rodrik (1996) hipotezinin öne sürdüğü şekilde dışa açık olan ülkelerde ticaret şoklarından kaynaklı geniş bir kamu kesimine ihtiyaç duyulduğu görüşü desteklenmektedir.

Abizadeh (2005), ABD, Kanada, Kore, Mısır, Uruguay ve Singapur'un 1960-2000 dönemine ait verileri vasıtasıyla dışa açıklık ile kamu büyüklüğü arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Dışa açıklığın ölçüsü olarak ithalat-ihracat toplamının, GSYH'dan çıkarılan net ihracat soncuna oranının kullanıldığı çalışmada iki aşamalı regresyon analizinden elde edilen sonuçlar şu şekilde özetlenmektedir: Kanada, Singapur, Uruguay'da dışa açıklık ile kamu büyüklüğü arasında negatif bir ilişki tespit edilirken ABD, Kore, Mısır için tam tersi sonuçlar elde edilmiştir.

Liberati (2007) alışmasında Telafi Edici Etki Hipotezi ile birlikte Etkinlik Hipotezi'ni de sınamıştır. Veriler IMF ve OECD'den alınmış olup analiz 1975-2005 yılları arası dönemi kapsamaktadır. Çoğunlukla gelişmiş ekonomilerin yer aldığı çalışmada kamu harcamalarının GSYH içindeki payı, merkezi hükümet harcamalarının GSYH içerisindeki payı, toplam ticaret hacminin GSYH içerisindeki payı, büyüme oranı, doğrudan yabancı yatırımlar ve toplam nüfus gibi değişkenler bulunmaktadır. Elde edilen bulgular neticesinde Etkinlik Hipotezi desteklenmiştir. Yani kamu büyüklüğü ile sermaye açıklığı arasında güçlü ve negatif yönde bir ilişki bulunmuştur. Bu bağlamında bakıldığında ise hem finansal açıklığın hem de ticari açıklığın kamu büyüklüğü ile ters yönlü bir ilişki içinde olması Etkinlik Hipotezinin geçerliliğini göstermektedir.

Shelton (2007), 101 ülkenin verilerini kullanarak yaptığı çalışmasında Telafi Edici Etki Hipotezi dolaylı olarak incelenmiştir. 1970-2000 dönemi verilerinin kullanıldığı

çalışmada Panel Regresyon analizi sınanmıştır. Shelton (2007), çalışmasında kamu harcamasını merkezi ve yerel olmak üzere ikiye ayırarak uygulamıştır. Elde edilen bulgulara göre dışa açıklığın yerel kamu harcaması üzerinde pozitif bir etkisi bulunamamıştır. Ancak dışa açıklığın merkezi kamu harcaması ve kamu harcamalarının alt kalemi olan ücretler, sağlık harcaması, savunma harcamaları, kamu tüketimi, eğitim ve maaşlar üzerinde pozitif etkisi bulunmuştur.

Down (2007), 1950 – 2000 yılları arasındaki dönemde OECD üyesi ülkelerin verisi kullanılarak ticari açıklık, ülkenin büyüklüğü ve ulusal ekonomik dalgalanmalar arasındaki ilişki toplu kesit zaman serisi analizi ile sınanmıştır. Down (2007), çalışmanın önemini iki açıdan ifade etmektedir. İlki bu analiz ile birlikte dikkatlerin daha verimli alanların ele alınarak incelenmesine olanak tanındığını ifade etmektedir. Mesela, dışa açıklığın artışı ekonomik dalgalanmalardan ziyade refah sistemlerinin önemli bir belirleyicisi olarak oynaklık ile uyum içinde olmasıdır. İkinci önemli neden olarak, ticaretin neticesinde ekonomide ortaya çıkardığı etkilerin daha iyi anlaşılması için bu teorilerinin daha güçlü temeller üzerine oturtulmasının gerektiği ifade edilmektedir.

Mourao (2007), çalışmasında 1947-2002 dönemi verilerini kullanarak hem Etkinlik hem de Rodrik Hipotezi'nin geçerliliğini Portekiz ekonomisi için test etmiştir. Engle - Granger Eşbütünleşme testi ve regresyon analizine göre bu dönemde dışa açıklık ile kamu büyüklüğü arasında pozitif yönlü ilişkinin varlığı elde edilerek telafi hipotezinin geçerliliğine ulaşılmıştır.

Kueh vd. (2008), kamu büyüklüğü ile dışa açıklık arasındaki ilişkiyi gecikmesi dağıtılmış otoregresif modele dayalı sınır testi (ARDL) yaklaşımıyla incelemiştir. 1974-2006 dönemi verileri kullanılan çalışmaya Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği (ASEAN-4) ülkelerinden 4 tanesi (Endonezya, Malezya, Filipinler, Tayland) dâhil edilmiştir. Elde edilen bulgular, değişkenler arasında pozitif ve uzun dönemli ilişkinin varlığını göstermektedir. Yani dışa açık olan ekonomilerde ticari serbestleşmeden kaynaklı meydana gelen dışsal riskleri hafifletmek için devletin ekonomiye müdahale etmesi önem bir etken olarak kabul edilmektedir.

Epifani & Gancia (2008), 143 ekonominin 1950-2000 yılları arasındaki döneme ait verileri kullanılarak Telafi Edici Etki Hipotezi test edilmiştir. Bulgular neticesinde dış açıklığın kamu büyüklüğünü artırmada pozitif etkiye sahip olduğuna ulaşılmıştır.

Epifani & Gancia'a (2008) göre ticaretin vergilendirilmesi, bundan etkilenen dış ticaret haddi ve artan ticaret riskinden dolayı oluşan negatif durumun kamu harcamalarının arttırılmasıyla sigortalanmaya çalışılmaktadır. Çalışmada yerli ve yabancı mallar arasındaki ikame esnekliği anahtar parametre olarak kabul edilmektedir. Ayrıca küreselleşmenin neticesi olarak ekonomilerin etkin olmayan bir şekilde büyüme gösterdiği tespit edilmiştir.

Benarroch & Pandey (2008), 1970-2000 yılları arası dönemi kapsayan ve 96 ekonomi için yaptığı çalışmada Panel Data analiz yöntemi uygulamış ve bulgular neticesinde Rodrik hipotezinin tam tersi sonuçları elde etmişlerdir. İkinci kez aynı çalışmayı yaptıklarında ülke sayısı 96'dan 119'a çıkarılmış, kamu harcamaları 8 gruba ayrılmış, gelir seviyeleri düşük ve yüksek olarak sınıflandırılarak gelir farklılıklarından kaynaklı bir etkinin varlığı da test edilmiştir. Çalışma bu yönü ile literatürde farklılık oluşturmaktadır. Panel veri tahmin modeli ile yapılan analizden elde edilen bulgular neticesinde ülkeler bir bütün olarak değerlendirildiğinde değişkenler arasında anlamlı bir nedensellik ilişkisinin olmadığı tespit edilmiştir. Fakat gelir seviyelerine göre ayrılan ekonomiler analiz edildiğinde gelir düzeyi düşük olan ekonomilerde eğitim harcamaları ile dış açıklık arasında güçlü ve pozitif ilişkinin olduğu anlaşılmaktadır. Yani gelir seviyesi düşük olan ülkelerin dışa açıklığı artıkça eğitime ayrılan bütçe payının arttığı görülmektedir. Gelir seviyesi yüksek olan ülkelerde ise kamu büyüklüğü ile dışa açıklık arasında negatif bir ilişkinin varlığı tespit edilmiştir. Yani Etkinlik Hipotezinin geçerli olduğu anlaşılmıştır.

Ram (2009), 154 ülke için 1960-2000 yılları arası veri seti kullanarak panel veri analizi yaptığı çalışmasında dışa açıklık, kamu büyüklüğü ve ülke büyüklüğü arasındaki ilişkinin varlığı analiz edilmiştir. Kamu büyüklüğü için kamu harcamalarının GSYH içindeki payı, dışa açıklık için dış ticaret hacminin (ihracat ve ithalat toplamının) GSYH içindeki payı, ülke büyüklüğü göstergesi içinse nüfus parametresi kullanılmıştır. Analiz edilen bulgular neticesinde Telafi Edici Etki Hipotezi genel olarak doğrulanmaktadır. Yani kamu büyüklüğü ile dışa açıklık arasında pozitif yönlü bir ilişki mevcuttur. Fakat OLS modeline göre ülke büyüklüğü ile dışa açıklık ve kamu büyüklüğü arasında negatif ilişki söz konusudur. Ülke büyüklüğü ise etken bir parametre olarak değerlendirilmediği tespit edilmiştir.

Kimakova (2009), Dünya Bankası ve Penn World Tables'dan aldığı verilerin bir kısmını 1980-2003 yılları arası dönem için bir kısmını da 1976-1999 yılları arası dönem için kullanmıştır. Kimakova çalışmasında Rodrik Hipotezini analiz ederken kamu büyüklüğü ve dışa açıklık ile birlikte finansal piyasaların gelişiminin bu ilişkiye etkisini de araştırılmıştır. Kamu harcamalarını bağımlı değişken olarak kamu büyüklüğü göstergesini tespit etmek amacıyla kullanırken bağımsız değişkenler olarak dış ticaret hacminin GSYH içindeki payını, toplam özel sermaye akımlarının GSYH içindeki payını, kişi başı reel GSYH'yi ve toplam nüfusu kullanmıştır. Elde edilen bulgular neticesinde yüksek düzeyde finansal açıklık ile kamu büyüklüğü arasında pozitif yönde ve anlamlı bir sonuç bulunmuştur. Ayrıca finansal olarak dışarıya açılan az gelişmiş ülkelerde sermaye hareketleri makroekonomik oynaklıklara sebebiyet vermektedir. Sonuçlar genel olarak değerlendirildiğinde bulgular, Telafi Edici Etki Hipotezini güçlendirdiği tespit edilmiştir.

Sáenz vd. (2009), çalışmalarında kamu büyüklüğünü iki farklı şekilde ele almışlardır. İlki kamu harcaması diğeri ise sosyal kamu harcamasıdır. 1960-2000 ve 1960-1993 dönemlerini kapsayan ve İspanya ekonomisi için analiz edilen çalışmada Telafi Hipotezinin geçerliliği sınanmıştır. Johansen Eşbütünleşme Testi ve Hata Düzeltme Modeli uygulanan çalışmaya göre 1960-1993 dönemi için Telafi Edici Etki Hipotezi geçerlidir. Uzun dönemli ilişkiyi test etmek amacıyla kullanılan Hata Düzeltme Modeli sonucuna göreyse çift yönlü nedensellik tespit edilerek yine telafi hipotezinin geçerliliği görülmektedir.

Shahbaz vd. (2010), 1971-2006 dönemi verilerinin kullanıldığı çalışmada Pakistan ekonomisi için ticari ve finansal açıklığın kamu büyüklüğü üzerindeki etkisi sınanmıştır. Tam Değiştirilmiş Sıradan Ek Küçük Kareler (FMOLS) yöntemiyle elde edilen bulgulara göre kamu büyüklüğü ile dışa açıklık arasında pozitif yönlü ilişkinin geçerli olduğu anlaşılmıştır.

Zakaria & Shakoor (2011), 1947-2009 yılları verileri kullanılarak Pakistan için Telafi Hipotezinin geçerliliğini Arellano ve Bond Genelleştirilmiş Momentler Tahmin yöntemi ile analiz etmişlerdir. ARDL yöntemiyle elde edilen bulgulara göre, iki değişken arasında uzun dönemli pozitif ilişki olduğu tespit edilmiştir. Dışa açıklık arttıkça kamu harcamaları risk azaltıcı rol oynadığı doğrulanmaktadır.

Sáenz vd. (2011) İspanya ekonomisi için yaptıkları zaman serisi analizinde 1960-2000 yılları arası verileri kullanılmıştır. Dışa açıklık ile kamu büyüklüğü arasındaki ilişkiyi analiz eden çalışmada demokratikleşme sürecinin değişkenleri önemli derecede etkilediği ve dışa açıklık ile kamu büyüklüğü arasında pozitif yönlü ilişkinin olduğu tespit edilmiştir. Çalışmada özellikle rejim değişikliğinden kaynaklanan politik süreç ve dışa açılma ile birlikte oluşan küreselleşme süreci değişkenler arasındaki ilişkiyi önemli düzeyde etkilediği vurgusu yapılmaktadır.

Benarroch & Pandey (2012), 1972-2000 yılları arası dönem için 119 ekonomi üzerine yaptığı çalışmada veriler IMF ve PWT'den (Penn World Table) alınmıştır. Çalışmada kamu kesimi büyüklüğünü ölçmek için kullanılan kamu harcamaları değişkenini analize dahil ederken transfer harcamalarını hesaplama dahil edilmesi gerektiği üzerinde durarak literatüre, farklı bir yöntem uygulayarak katkı sağlamış ve çalışma bu yönü ile önem arz etmektedir. Çalışmada kullanılan değişkenlerden dışa açıklığın göstergesi olarak toplam ticaret hacminin GSYH içindeki payı; kamu büyüklüğü göstergesi olarak kamu harcamaları kullanılmıştır. Savunma, sağlık, eğitim, sosyal güvenlik, kamu yönetimi, mesken işleri, rekreasyon ve ekonomi gideri kalemleri kamu harcamaları değişkenini oluştururken ayrıca diğer değişkenler için nüfus ve reel kişi başı milli gelir de kullanılmıştır. Elde edilen bulgular sonucunda düşük gelir grubuna dahil ekonomilerde dışa açıklığın artması kamu harcamalarından sadece eğitim harcamalarını arttırmaktadır. Yüksek gelir grubuna dahil ekonomilerde dışa açıklığın artması kamu harcamalarının azalmasına neden olarak ters yönlü etki etmektedir. Çalışma bu yönü ile ele alındığında Telafi Edici Etki Hipotezi geçerli olmayıp Etkinlik Hipotezi yüksek gelir grubundaki ülkeler için geçerli olmaktadır.

Altay & Aysu (2013), 1974-2011 dönemi verileri kullanılarak 15 Avrupa Birliği (AB) üyesi ülke (Almanya, Avusturya, Danimarka, Hollanda, Finlandiya, Fransa, İrlanda, İtalya, İspanya, İsveç, İngiltere, Lüksemburg, Malta, Portekiz, Yunanistan) ile Türkiye ve İzlanda'nın da dahil olduğu ekonomiler için Telafi Edici Etki Hipotezinin geçerliliği sınanmıştır. Pedroni Eşbütünleşme Testi ve Panel Dinamik En Küçük Kareler (Panel DOLS) analizi sonucuna göre dışa açıklık ile kamu büyüklüğü arasında negatif yönlü ilişki elde edilmiştir. Yani Rodrik Hipotezi bu ekonomiler için geçerli olmayıp Rodrik Hipotezinin zıddı olan ve dış açıklık ile kamu büyüklüğü arasında negatif ilişkinin varlığını savunan Etkinlik Hipotezinin geçerli olduğu görülmektedir.

Aydoğuş & Topçu (2013), çalışmasında 1974-2011 dönemi verileri için Türkiye açısından Telafi Edici Etki Hipotezinin geçerliliğini Granger Nedensellik Testi ve Engle Granger Eşbütünleşme Testi kullanarak sınımlanmıştır. Elde edilen bulgulara göre dışa açıklık ile kamu büyüklüğü arasında uzun dönemli eşbütünleşme ilişkisi bulunamamıştır. Fakat Granger Nedensellik Testine göre, kamu büyüklüğünden dış açıklığa doğru kısa dönemli ve tek yönlü nedensellik tespit edilmiştir. Çalışma bu yönü ile teorik olarak Etkinlik ve Telafi Edici Etki Hipotezini desteklememekte olup nedenselliğin olmadığı bulguları sanayisizleşme hipotezini destekler yöndedir.

Liberati (2013), çalışmasında 1962-2009 yılları arasındaki veriler kullanarak 156 ekonomi üzerinde panel regresyon analizi ile kamu büyüklüğü-dışa açıklık arasındaki ilişkiyi sınımlanmıştır. Telafi Edici Etki Hipotezi analiz edilirken modele ilave olarak ülke boyutu da dahil edilmiştir. Çalışma bu yönü ile Alesina ve Wacziarg'ın (1998) çalışması ile paralellik göstermektedir. Değişkenlere ait veri setleri Dünya Bankası ile PWT'den alınarak hazırlanmış olup 2005 yılı baz yıl kabul edilmiştir. Kamu büyüklüğünü gösteren değişken olarak kamu harcamalarının GSYH içindeki payı, dış açıklığın göstergesi olarak toplam ticaret hacminin GSYH içindeki payı, ülke boyutu göstergesi olarak ise toplam nüfus değişkeni kullanılmıştır. Elde edilen bulgular neticesinde dışa açıklık ile toplam nüfus arasında ilişki söz konusu değildir. Fakat çalışma bu açıdan Alesina & Wacziarg'ın (1998) sonuçları ile örtüşmemektedir. Afrika ülkelerinin örnekleme dahil edilmiş olması dışa açıklık ile kamu büyüklüğü arasında pozitif yönlü ilişkinin varlığına güç katmaktadır. Fakat Afrika ülkelerinin örneklem haricinde tutulması ise değişkenler arasındaki ilişkiyi ortadan kaldırmaktadır. Çalışma bu açıdan Panel regresyon analizine göre Telafi Edici Etki Hipotezini güçlü bir bağ ile desteklememektedir. Yani ekonomik açıklık ülke büyüklüğüne bağlı değildir. Ülke büyüklüğü, dışa açıklık ile kamu büyüklüğü arasındaki ilişkinin yönünü belirlemede etkin değildir.

Zeren & Ergün (2013), 1970-2011 verileri vasıtasıyla Almanya, Avusturya, Belçika, Danimarka, Finlandiya, Fransa, Hollanda, İrlanda, İtalya, İsveç, İspanya, İngiltere Lüksemburg, Portekiz ve Yunanistan ekonomilerini içeren, Avrupa kıtası ülkeleri için Telafi Edici Etki Hipotezinin geçerliliğini sınımlanmıştır. Emirmahmutoğlu ve Köse panel nedensellik testi bulgularına göre dışa açıklıktan kamu büyüklüğüne doğru tek yönlü bir nedenselliğin olduğu tespit edilmiştir.

Parizkhanlou vd. (2013), Ekonomik İşbirliği Örgütü (ECO) üyesi olan 7 ülkede 2012 dönemi verileri için Telafi Hipotezinin geçerliliği test edilmiştir. Türkiye'nin de içinde bulunduğu bu ülkeler; Azerbaycan, İran, Kazakistan, Kırgızistan, Pakistan ve Tacikistan'dır. Panel Regresyon analizine göre finansal açıklık ile kamu büyüklüğü arasında negatif ilişki mevcutken, ticari dışa açıklık ile kamu harcaması arasında pozitif ilişki tespit edilmiştir.

Zortuk & Beşer (2014), 24 geçiş ekonomisi için yaptığı çalışmada Rodrik (1996) hipotezinin geçerliliğini test etmiştir. 1990-2011 dönemi verileri kullanılarak ve kontrol değişken olarak dış risk ve ticari oynaklık değerleri eklendiği çalışmada ülkeler 5 gruba ayrılmıştır: Bunlar (1) demokratik yapısı nispi olarak kuvvetli ülkeler, (2) güçlü demokratik ülkeler, (3) yarı güçlü demokrasiler, (4) geçiş hükümetleri ve (5) yarı güçlü otoriter rejimlerdir. Panel regresyon analizi sonucuna göre demokratik yapısı güçlü olan geçiş ülkelerinde Rodrik Hipotezi kısmen geçerli olurken hipotezin sağlanmasında geçiş ülkelerinin daha yatkın olduğu görülmektedir. İkinci kısım olan karma rejime sahip olan ülkelerde ise Bosna Hersek, Gürcistan, Moldova ve Ukrayna'da Telafi Edici Etki Hipotezinin geçerli olduğu görülmüştür.

Lin vd. (2014)'in çalışması 1985-2010 dönemi 92 küçük gelişmekte olan ülkeyi kapsamaktadır. Panel EKK ve iki aşamalı en küçük kareler yönteminin uygulandığı çalışmaya göre kamu büyüklüğü ile dışa açıklık arasında pozitif ilişki tespit edilmiştir. Dışa açıklıktaki %0.1 artış, kamu harcamalarını %0.1-0.2 aralığında artırmaktadır. Çalışma küçük gelişmekte olan ülkeler için Telafi Edici Etki Hipotezini doğrulamaktadır.

Aragbeyen & İbrahim (2014), Nijerya için 1970-2012 yılları arası verilerini kullanarak Telafi Hipotezinin geçerliliğini ARDL sınır testi, eş bütünleşme ve nedensellik analizleri ile test etmişlerdir. Elde edilen bulgular dışa açıklık ile kamu büyüklüğünün eş bütünleşik olduğu sonucunu ortaya koymaktadır. Nedensellik analizi sonuçlarına göre dışa açıklıktan kamu büyüklüğüne doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi ortaya koyulmaktadır.

Arawatari (2015), çalışmasında Hecksher-Ohlin modelini kullanarak hem Telafi Edici Etki Hipotezinin hem de Etkinlik Hipotezinin geçerliliğini sınamıştır. Analizde kamu büyüklüğü ve dışa açıklık arasındaki ilişki politik ekonomi açısından incelenmekte olup modele kamusal mallar da dahil edilmiştir. Elde edilen bulgular

sonucunda Hecksher-Ohlin modeline göre iki ülke arasında gerçekleşen ticaretin dengesine göre oylama mekanizması yoluyla kamu büyüklüğü artmakta veya azalmaktadır. Buna göre, ticaret yapılan yabancı ülkede sermaye faktörü yoğun ise bu durumda yerli ülkede ücret rantı yükselecek ve gelir eşitsizliği azalacaktır. Buna bağlı olarak oylama mekanizmasıyla vatandaşlar kamu büyüklüğünün azalması yönünde hareket edip ona göre karar alacaklardır. Tersine ifadeyle ticaret yapılan yabancı ülkede emek faktörü yoğun ise, bu durumda yerli ülkede ücret rantı düşecek ve gelir eşitsizliği yükselecektir. Buna bağlı olarak oylama mekanizmasıyla vatandaşlar kamu büyüklüğünün artması yönünde hareket edip kamu boyutunu azaltacak kararlar alacaklardır. Çalışma bu yönleri ile diğer çalışmalardan ayrılarak farklılık göstermektedir.

Jetter & Parmeter (2015), 1960-2000 yılları arası dönemde 154 ekonomi için PWT'den alınan veriler ile kamu büyüklüğü-dışa açıklık arasındaki ilişki analiz edilmiştir. Analiz modeline ülke boyutu da dahil edilmiştir. Kurulan model bu yönü ile Liberati (2013), Alesina & Wacziarg (1998), Ram (2009) çalışmaları ile paralellik göstermektedir. Modelde kamu büyüklüğünün göstergesi olarak kamu harcamalarının GSYH içindeki payı, dışa açıklığın göstergesi olarak ihracat ile ithalatın toplamının GSYH içindeki payı, ülke boyutu olarak ise toplam nüfus kullanılmıştır. Analiz sonuçlarına göre Rodrik Hipotezinin geçerliliğinin temel kaynağı kamu büyüklüğünün göstergesi olarak tercih edilen değişkenin boyutu olurken ülke boyutunun önemi ise tamamen reddedilememektedir. Bu açıdan Teladi Edici Etki Hipotezi de doğrulanmamaktadır. Ancak çalışma genel olarak değerlendirildiğinde sonuçlar Ram (2009)'ın çalışması ile aynı doğrultuda netice vermektedir.

Genç & Telatar (2015), 1980-2013 dönemi verileriyle Türkiye için Telafi Hipotezinin geçerliliğini zaman serisi analiziyle test etmişlerdir. Engle ve Granger Eş Bütünleşme testi ve Hata Düzeltme Modelinden elde edilen analiz sonuçlarına göre, 1980-2013 dönemi için dışa açıklıktan kamu büyüklüğüne doğru pozitif yönlü nedensellik ilişkisinin varlığı tespit edilmiş ve telafi hipotezinin varlığına ulaşılmıştır.

Tuncer (2016), Telafi Hipotezinin Türkiye ekonomisi için geçerliliğini ticari açıklık ile sosyal güvenlik ve sosyal yardım hizmetleri açısından incelemiştir. 26 bölgenin 2004-2011 yılları verileri alınarak değişkenler arasında uzun dönemli ilişkinin varlığı için Dinamik Panel analizi olan Panel Birim Kök testi, Panel Pedroni ve Kao

Eşbütünleşme testleri kullanılmıştır. Buna göre serilerin uzun dönemde eşbütünleşik olduğu tespit edilmiştir. Panel DOLS yöntemi ile değişkenler arasındaki ilişkinin yönü ve büyüklüğü tahmin edilmiştir. Elde edilen bulgulara göre İstanbul, Bitlis, Hakkâri, Konya, Karaman, Muş, Van bölgeleri için istatistiksel olarak anlamsız çıkmıştır. Diğer bölgeler için anlamlı ve pozitif çıkmıştır yani Telafi Hipotezi diğer bölgelere geçerli olmaktadır.

Sarı (2017), Türkiye ekonomisi için Telafi Hipotezinin geçerliliğini 1974-2015 yılları arası zaman serisi verileriyle test etmiştir. Çalışmada bağımlı değişken olarak kamu büyüklüğü seçilirken bağımsız değişkenler olarak; dışa açıklık, beşeri sermaye, toplam nüfus ve büyüme oranı kullanılmıştır. Çalışmada toplam nüfus, beşeri sermaye, büyüme oranı kontrol değişken olarak yer almaktadır. ARDL sınır testi yaklaşımına göre dışa açıklıkta meydana gelen %1'lik artış kamu büyüklüğünü %0.26 oranında artırmaktadır. Buna göre çalışma Telafi Hipotezinin geçerliliğini doğrulamaktadır.

Tütüncü & Zengin (2019), 1987-2015 dönemini kapsayan ve MINT (Meksika, Endonezya, Nijerya, Türkiye) ülkelerini konu alan çalışmalarında Çok Kırılmalı Panel Eşbütünleşme Testi ile analizi gerçekleştirmişlerdir. Analiz sonuçlarına göre dışa açıklık ile kamu harcamaları arasında anlamlı bir eşbütünleşme ilişkisi mevcuttur. CCE katsayı tahminci sonuçlarına göre Endonezya ve Nijerya ekonomileri dışa açıldıkça kamu harcamaları bu ülkelerde negatif etkilenirken Meksika ve Türkiye ekonomileri için dışa açılmadan kaynaklanan risklerin devlet tarafından telafi edildiği sonucuna ulaşılmıştır. Yani Meksika ve Türkiye ekonomilerinde Rodrik Hipotezi geçerli olurken Endonezya ve Nijerya ekonomilerinde Etkinlik Hipotezi geçerli olmaktadır.

4.3. Veri Seti ve Model

Çalışmanın bu bölümünde ilgili hipotezlerin sınanması adına kullanılan veri seti ve kurulan model hakkında ekonometrik bilgiler verilmektedir.

4.3.1. Veri Seti

Çalışmada G20 ülkelerinin 1989-2019 dönemine ait veriler, data kısıtı nedeni ile 31 yıllık dönemi kapsamaktadır. Analize konu olan ülkeler alfabetik sıraya göre ABD, Almanya, Arjantin, Avrupa Birliği, Avustralya, Brezilya, Çin, Endonezya, Fransa, Güney Afrika Cumhuriyeti, Güney Kore, Hindistan, İngiltere, İtalya, Japonya, Kanada,

Meksika, Rusya Federasyonu, Suudi Arabistan ve Türkiye olarak sıralanmaktadır. Bağımlı değişken olarak kamu kesimi büyüklüğü göstergesi olarak kamu harcamalarının GSYH içindeki payı (G/GDP), bağımsız değişken olarak dışa açıklık göstergesi olarak toplam ticaret hacminin GSYH içindeki payı (X+M/GDP) ve ülke büyüklüğü göstergesi içinse kişi başına düşen milli gelir (GDPPC) parametreleri kullanılmıştır. Veri seti Dünya Bankası (World Bank) veri tabanından elde edilmektedir. Veri seti ve modelde yer alan parametreler istatistiksel olarak oran şeklinde olduğu için logaritmaları alınmadan düzey değerleri ile analizde kullanılmaktadır. Çalışmada uygulanan ampirik testler için E-views 9, Gaus 10 ve Stata 12 paket programlarından faydalanılmıştır.

Tablo 4.1. Değişkenlerin Tanımlanması ve Beklenen İlişki

Değişken	Sembol	Tanım	Kaynak	Kapsadığı Yıllar	İlişkinin Beklenen Yönü
G/GDP (Açıklanan Değişken)	GOV	Kamu Harcamalarının GSYH'ya Oranı	World Bank Data	1989-2019	-
X+M/GDP (Açıklayıcı Değişken)	TRADE	Dışa Açıklık Oranı	World Bank Data	1989-2019	Pozitif Negatif Nötr
GDPPC (Açıklayıcı Değişken)	GDPPC	Kişi Başına Düşen Milli Gelir	World Bank Data	1989-2019	-

Tablo 4.1’de modelde yer alan parametrelerin matematiksel karşılığı, denklemde kullanılan sembolleri, literatürdeki tanımı, veri setinin kaynağını, çalışmanın kapsadığı dönemi ve son olarak açıklayıcı değişkenler olan bağımsız değişkenlerin bağımlı değişken üzerinde beklenen etkinin yönü yer almaktadır. Telafi edici etki, etkinlik ve sanayisizleşme hipotezleri sırası ile pozitif (+), negatif (-) ve nötr (etkisiz) nedensellik ilişkisini ifade ettiği için 3 durumunda varlığı Tablo 4.1’de ilişkinin beklenen yönü sütununda yer almaktadır.

4.3.2. Ekonometrik Model

Küreselleşmenin ve ekonomik dışa açıklığın kamu harcamalarını artış veya azalış yönünde etkileyip etkilemediği “*telafi edici etki hipotezi (compensation hypothesis)*” ve

“etkinlik hipotezi (*efficiency hypothesis*)” bağlamında tartışılmaktadır (Garrett & Mitchell, 2001; Schulze & Ursprung, 1999; Kaufman & Segura-Ubiergo, 2001; Hansson & Olofsdotter, 2008). Telafi edici etki hipotezi, dışa açıklık ile kamu büyüklüğü arasında anlamlı ve pozitif bir ilişki olduğu savunurken Etkinlik Hipotezi, telafi edici etki hipotezinin tersi olarak düşünülmektedir. Başka bir deyişle, kamu büyüklüğü ile dışa açıklık arasında negatif bir ilişki söz konusudur. Öte yandan, sanayisizleşme hipotezi, kamu büyüklüğü ile dışa açıklık arasında nedensel bir ilişkinin olmadığını savunmaktadır. Bu bağlamda analizde kullanılacak model, hipotezlerin öncü kurucularının çalışmalarında analiz ettiği ve sınırlarını çizdiği parametrelere sağdik kalınarak aşağıdaki gibi oluşturulmuştur:

$$(GOV)_{it} = f[(TRADE)_{it}, (GDPPC)_{it}] \quad (4.1)$$

Denklem (4.1)'e göre modelin açık hali aşağıdaki gibi (4.2.) nolu denklemde gösterilmektedir:

$$(G/GDP)_{it} = \alpha_{it} + \beta_1(X + M/GDP)_{it} + \beta_2(GDPPC)_{it} + \varepsilon_{it} \quad (4.2)$$

Denklem (4.2)'ye göre:

i: panele dahil edilen ülke sayısı,

t: zaman aralığı,

β: eğim katsayısı,

ε_{it}: hata terimini ifade etmektedir.

G/GDP: Açıklanan değişken olup kamu kesimi büyüklüğünü ifade etmesi amacıyla kamu harcamalarının GSYH içindeki payını göstermektedir.

X + M/GDP: Modelde dışa açıklık göstergesi olarak kullanılmaktadır. Bir ülkeye ait dış ticaret hacminin GSYH içindeki payını ifade etmektedir. Kamu kesimi büyüklüğü üzerine nedensel bir etkinin pozitif olması telafi edici etki hipotezini, negatif olması etkinlik hipotezini ve nötr olması yani herhangi bir etkisinin ve ilişkisinin bulunmaması ise ilgili ülkede sanayisizleşme hipotezini ifade etmektedir.

GDPPC: Açıklayıcı değişken olarak modele konulan ve ülkenin iktisadi büyüklüğünü temsil eden parametre olarak yer almaktadır. Kişi başına düşen milli geliri göstermektedir.

4.4. Ekonometrik Metodoloji

Ekonomik analizler yatay kesit, zaman serisi ve panel olmak üzere üç çeşit veri türü kullanılarak yapılmaktadır. Yatay kesit verileri, birden fazla birime ait verileri zamanın belirli bir noktasında değerlendirmektedir. Zaman serisi verileri, bir veya birden çok değişkenin belirli bir zaman periyodundaki değerlerini analiz etmektedir. Panel veri analizi ise bir ya da birden fazla değişkenin hem zaman boyutu hem de kesit boyutunu ele alarak incelemektedir. Yani panel veri yöntemleri, bir grup yatay kesit birimleri arasında belirli bir zaman aralığında ilgili değişkenlere yönelik değerlerden oluşmaktadır (Gujarati, 2003: 636; Hill vd., 2011: 53).

Panel veri analizinde ekonometrik modelin etkinliğinin fazla olmasının nedeni daha yüksek serbestlik derecesi ve açıklayıcı değişkenler arasında daha düşük çoklu doğrusal bağlantının olması yer almaktadır. Bunların yanında daha komplike davranış modellerinin kurulması, heterojenliği de dikkate alabilmesi ve muhtemel yanlılığı ortadan kaldırması veya etkilerini en aza indirgemesi, yatay kesit ve zaman serisi analizlerinin ölçemediği veya teşhis edemediği etkileri de yapabilmesi panel veri analizini diğerlerinden ayıran özelliklerdir. Bundan dolayı panel veri analizlerinin uzun dönem sonuçları iktisadi politikadaki değişimlerin dinamiklerini açıklayıcı ve anlaşılabilir bir düzeyde ortaya koyabilmektedir (Baltagi, 2005: 4-7; Hsiao, 2007).

Panel veri modeli, zaman serileri ve yatay kesit regresyonundan farklı olarak denklem (4.3) şeklinde aşağıdaki gibi yazılabilmektedir:

$$Y_{it} = a + \beta_{1it}X_{1it} + \dots + \beta_{kit}X_{kit} + u_{it} \quad i = 1, \dots, N; \quad t = 1, \dots, T \quad (4.3)$$

Panel veri modelinde i , verinin yatay kesit boyutunu; t , verinin zaman boyutunu; Y , açıklanan değişkeni; a , tüm terimlerin ortak skalerini; β , modeldeki değişkenlere ilişkin katsayıların tahminleri; X , modeldeki açıklayıcı değişkenleri ifade etmektedir.

Çoğunlukla tek taraflı hata bileşeni regresyon modeli kullanılan panel veri modellerine ait hata terimi denklem (4.4) aşağıdaki gibi gösterilmektedir:

$$u_{it} = \mu_i + v_{it} \quad i = 1, \dots, N; \quad t = 1, \dots, T \quad (4.4)$$

Denklem (4.4)'deki eşitliğe göre μ_i gözlenemeyen yatay kesit etkisini, v_{it} ise birimlere ve zamana göre değişen etkileri ifade eden stokastik (rastlantısal) hata terimini göstermektedir (Baltagi, 2005: 11-12).

Çift taraflı hata bileşeni regresyon modeli de gözlenemeyen zaman etkisini içeren bir model olarak bilinmektedir. Bu modelin eşitliği denklem (4.5)'teki gibi gösterilmektedir:

$$u_{it} = \mu_i + \lambda_t + u_{it} \quad i = 1, \dots, N; t = 1, \dots, T \quad (4.5)$$

Denklem (4.5)'te yer alan λ_t terimi, gözlenemeyen zaman etkisini yani modeldeki değişkenlerin açıklayamadığı zamana ait etkiyi simgelemektedir (Baltagi, 2005: 32).

Panel veri analizinin yapıldığı çalışmada yatay kesit bağımlılığı testi, birim kök testi, homojenite testi, nedensellik testi, eşbütünleşme analizi ve eşbütünleşme katsayıların tahmincileri uygulanmaktadır. Analizde birimler arasında yatay kesit bağımlılığının olup olmaması, birimlerin homojen ya da heterojen olması kullanılacak olan yöntemlerin seçiminde önemli bir yer tutmaktadır. Çalışmanın bu bölümünde analizde kullanılacak yöntemler tanıtılmakta ve devamında ampirik bulgulara yer verilerek analiz sonuçları yorumlanmaktadır.

4.4.1. Yatay Kesit Bağımlılığı Testleri

Ekonometrik analizlerde ilgili yöntem veya test seçilmeden önce yatay kesit bağımlılığı analizi yapılması önem arz etmektedir. Çünkü yatay kesit bağımlılığı ve homojenliğin varlığı bundan sonraki süreçte yapılacak olan birim kök, eşbütünleşme, nedensellik ve katsayı tahmincisi gibi testlerin hangilerinin tercih edilmesi gerektiği kararını vermede kilit rol oynamaktadır. Çünkü yatay kesit bağımlılığı göz ardı edilerek yapılan testlerde elde edilen sonuçlar tutarsız ve sapmalı netice verebilecektir (Koçbulut & Altıntaş, 2016: 152).

Bir veri setindeki yatay kesit boyutunun (N), zaman boyutundan (T) büyük (N>T) olduğu durumda panel modellerinde değişkenler arasında ciddi korelasyonların ortaya çıkma ihtimali doğmaktadır (Pesaran, 2004: 1).

Hata terimlerinde yatay kesit bağımlılığı görülebilmektedir. Bu durumun görülmesinde birkaç neden içerisinden en çok görüleni panel modellerinde mekânsal ve

ortak etkinin ihmal edilmesi ile sosyoekonomik ağılardaki etkileşimlerin ihmal edilmesidir (Chudik & Pesaran, 2013: 2).

Sonuç olarak yatay kesit bağımlılığının yukarıda bahsedilen önemli etkilerinden dolayı değişkenler ve model bazında varlığının araştırılması gerekmektedir. Bu konuda en popüler testler Breusch-Pagan (1980) tarafından geliştirilen CD_{LM1} ; Pesaran (2004) tarafından geliştirilen CD_{LM2} ve CD_{LM3} testleri; son olarak da Pesaran vd. (2008) LM testi (LM_{adj}) testidir (Küçükaksoy ve Akalın, 2017: 26).

Yatay kesit bağımlılığı testine ait hipotezler aşağıdaki gibi kabul edilmektedir:

H_0 : Yatay kesit bağımlılığı yoktur.

H_1 : Yatay kesit bağımlılığı vardır.

Yatay kesit bağımlılığı olasılık değerleri test sonuçları yüzde 1, 5 ve 10 anlamlılık düzeylerine göre yorumlanmaktadır. Mesela olasılık değeri 0,10'dan küçük olan bir sonuç için %10 anlamlılık düzeyinde H_0 hipotezi red, H_1 hipotezi kabul edilmektedir. Yani seriler arasında yatay kesit bağımlılığı olduğu sonucuna ulaşılmaktadır (Pesaran, 2004).

Yatay kesit bağımlılığı için uygulanan testlerden CD_{LM1} testi, yatay kesit boyutunun zaman boyutundan küçük olduğu durumlarda yani ($N < T$); CD_{LM2} testi, $N=T$ durumlarda; Pesaran (2004)'ün CD_{LM} testi, yatay kesit boyutunun zaman boyutundan büyük olduğu durumlarda yani ($N > T$); son olarak Pesaran vd. (2008) tarafından geliştirilen sapması düzeltilmiş LM_{adj} (Bias-Adjusted Cross Sectionally Dependence Lagrange Multiplier) testi her iki durumda da yani ($T > N$) ve ($N > T$) tercih edilmektedir.

Çalışmanın veri setine göre ($N > T$) koşulu gerçekleştiği için Breusch ve Pagan (1980) tarafından geliştirilen CD_{LM1} testi ve LM_{adj} testi özelinde yatay kesit bağımlılığı test sonuçları analiz edilmektedir.

Pesaran (2004)'e göre panel veri modeli varsayıldığında yatay kesit bağımlılığı, denklem (4.6)'deki gibi oluşmaktadır:

$$Y_{it} = \beta'_{it}\tau_{it} + \mu_{it} \quad (4.6)$$

Modeldeki alt indisler, sırasıyla, $i = 1, 2, \dots, N$ ve $t = 1, 2, \dots, T$ eşitliğini vermektedir. τ_{it} , k boyutlu regresörlerin sütun vektörünü; β_i , tahmin edilecek parametrelerin karşılık gelen yatay kesit spesifik vektörlerini belirtmektedir.

Yatay kesit analizinde H_0 hipotezinin kabul edildiği yani yatay kesit bağımlılığının olmadığı bir durumu yani farklı yatay kesit birimlerindeki bozukluklar arasındaki korelasyonlar ile ifade edilebilmektedir. Bu durum denklem (4.7)'te gösterilmektedir:

$$H_0: p_{ij} = \text{Corr}(\mu_{it}, \mu_{jt}) = 0 \quad (i \neq j) \quad (4.7)$$

Dengeli bir panel veri modelindeki p_{ij} , artıkların ürün moment korelasyon katsayılarını ifade etmektedir. Denklem (4.8) bu durumu ifade etmektedir:

$$\hat{p}_{ij} = \frac{\sum_{t \in (i,j)}^{T_{kj}} \mu_{it} \mu_{jt}}{(\sum_{t \in (i,j)}^{T_{kj}} \mu_{it}^2)^{\frac{1}{2}} (\sum_{t \in (i,j)}^{T_{kj}} \mu_{jt}^2)^{\frac{1}{2}}} \quad (4.8)$$

Dengesiz bir panel veri modelinde ise Pesaran, merkezi korelasyon katsayısının kullanılmasını aşağıdaki gibi denklem (4.9)'da önermektedir:

$$\hat{p}_{ij} = \frac{\sum_{t \in (i,j)} (\mu_{it} - \bar{\mu}_i)(\mu_{jt} - \bar{\mu}_j)}{\sqrt{\sum_{t \in (i,j)} (\mu_{it} - \bar{\mu}_i)^2} \sqrt{\sum_{t \in (i,j)} (\mu_{jt} - \bar{\mu}_j)^2}} \quad (4.9)$$

Denklem (4.6)'deki $t \in (i, j)$ notasyonu, T_{ij} 'deki i ve j ortak gözlemler alt kümesinin toplamını belirttiğinde denklem (4.10) oluşmaktadır:

$$\bar{\mu}_i = \sum_{t \in (i,j)} \mu_{it} \quad (4.10)$$

Belirtilen ikili ortalama, ikili altkümelerdeki artıkların mutlaka sıfır olmadıklarını ayarlayabilmek için kullanılmaktadır. Breusch-Pagan (1980) yatay kesit bağımlılık testi Lagrange Multiplier (LM) test istatistiğini göstermektedir. Yani denklem (4.7)'te gösterilen H_0 hipotezi altında, görünüşte ilişkisiz bir regresyon kapsamında olup yatay kesit bağımlılığı için bir LM test istatistiğinin verildiğini Breusch ve Pagan göstermektedir:

$$LM = \sum_{i=1}^{N-1} \sum_{j=1+t}^N T_{ij} \hat{p}_{ij}^2 \rightarrow \chi^2 \frac{N(N-1)}{2} \quad (4.11)$$

Denklem (4.11)'de yer alan \hat{p}_{ij} , modelin kalıntılarından elde edilen korelasyon katsayılarını göstermektedir. Asimptotik χ^2 dağılımı, tüm (i, j) 'ler için $T_{ij} \rightarrow \infty$ sabit olduğunda N için elde edilir ve hataların normallik varsayımından sonra izlenmektedir.

Bu çalışmada 20 ülke ($N=20$) ve 31 yıllık ($T=31$) veri olduğundan ($N < T$) durumu söz konusudur. Buna göre Breusch ve Pagan (1980) tarafından geliştirilen CDLM1 testi ile Pesaran vd. (2008) tarafından geliştirilen sapması düzeltilmiş LM_{adj} testleri dikkate alınarak yatay kesit bağımlılığı testi uygulanmıştır.

4.4.2. Homojenite Testi

Birimler arasında herhangi bir etkileşimin olup olmadığı sonucunu veren yatay kesit bağımlılığı testlerinin yanında ilgili birimlerin kendilerine has özelliklerinin de yansıtılıp yansıtılmadığını ifade eden homojenite testlerinin yapılması önem arz etmektedir. Panel veri analizi testlerinde özellikle ülkelerin iktisadi durumları ile ilgili bir araştırma yapılıyor ise analize konu olan ülkelerin kendilerine has özelliklerinin bulunmadığı, hepsinin aynı özellik gösterdiği anlamına gelen homojenlik esasına dayanan testlerin uygulanması hatalı ve tutarsız sonuçlar verebilecektir. Bu durumdan dolayı panel veri analizi uygulanacak birimler arasında homojenite testinin yapılması önem arz etmektedir (Tatoğlu, 2017: 246).

Swamy (1970) testi ile temelleri atılan homojenite testi Pesaran ve Yamagata (2008) tarafından geliştirilerek Delta (Δ) Testi adıyla literatürde kabul görmüştür.

Başlangıçta ortaya atılan homojenite testi denklem (4.12)'deki gibi gösterilmektedir:

$$\Delta = \sqrt{N} \frac{N^{-1}\hat{\xi} - k}{\sqrt{2k}} \quad (4.12)$$

Pesaran ve Yamagata (2008) tarafından geliştirilerek düzenlenen delta testi ise denklem (4.13)'de gösterilmektedir:

$$\Delta_{adj} = \sqrt{N} \frac{N^{-1}\hat{\xi} - E(Z_{it})}{\sqrt{Var(Z_{it})}} \quad (4.13)$$

Birimler arasında homojenlik ya da heterojenlik durumunun analiz edildiği delta testine ait hipotez aşağıdaki şekilde yorumlanmaktadır:

H_0 : Eğim katsayısı homojendir ($\beta_i = \beta$).

H_1 : Eğim katsayısı heterojendir, yani homojen değildir ($\beta_i \neq \beta$).

4.4.3. Birim Kök Testleri

Değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişkinin varlığını tespit etmeden önce serilerin durağanlık seviyelerinin birim kök testleri ile analiz edilmesi gerekmektedir. Çünkü birim kök testleri serilerin kendinden önceki dönemlerde meydana gelmiş bir şok varsa ondan etkilenip etkilenmediğini ölçmektedir. Kalıcı etkiye sahip olmayan bu şokların, serinin ortalama değerinde bir değişikliğe neden olması birim kökün varlığını ifade etmektedir. Tersisi durum olan yani serilerin durağan olması, birim kökün olmadığını göstermektedir.

Zaman serisi analizinde kullanılan birim kök testlerinin panel veri analizine uygulanma süreci Quah (1994) ile Levin & Lin (1993) tarafından geliştirilen testlerle başladığı bilinmektedir. Bu çalışmaların ardından birim kök testleri panel veri analizi için kullanılan ampirik çalışmalarda daha çok görülmeye başlanmıştır. Daha sonra ekonomi bilimi başta olmak üzere birçok alanda panel birim kök testleri literatürde kabul görerek uygulanmaya başlanmıştır (Hurlin & Mignon, 2007: 2).

Panel veri analizinde birim kök testleri birinci nesil (kuşak) ve ikinci nesil (kuşak) olmak üzere 2 grupta sınıflandırılmaktadır. Birinci nesil birim kök testleri, paneldeki yatay kesit birimleri arasında herhangi bir etkileşimin olmadığı yani bağımsız olduğunu göstermektedir. Bu durum paneldeki birimlerden herhangi birinde meydana gelen bir şokun diğer yatay kesit birimlerinde ciddi bir etkiye neden olmayacağı anlamına gelmektedir (Göçer vd., 2012: 457). Bu durum özellikle ekonomi alanındaki ampirik çalışmalarda gerçeği yansıtmayan ve anlamlı sonuçlar doğurmayan neticeler vermektedir. Bu yüzden oldukça kısıtlayıcı ve gerçekten uzak bir yaklaşım tarzı olarak kabul edilerek eleştirilmektedir (Hurlin & Mignon, 2007: 3).

Panelin zaman boyutunu ifade eden T ile birim boyutunu ifade eden N için yatay kesit bağımlılığının dikkate alınmaması rasyonel bir sonuç vermeyeceği için ikinci nesil birim kök analizlerinin test edilmesi daha doğru bir süreç yönetimi olduğu kabul edilmektedir (Westerlund, 2016: 303-304). Şayet yatay kesit bağımlılığının tespit edildiği serilere birinci nesil birim kök analizinin uygulanması hem boyut bozulmasına hem de düşük güce neden olacağından birim kök analizi yapılmadan önce yatay kesit

bağımlılığı testlerinin uygulanması gerekme ve bu yönü ile önem arz etmektedir (Hurlin & Mignon, 2007: 3).

Literatürde birinci nesil birim kök testlerinden bazıları şunlardır: Levin, Lin (1993), Maddala & Wu (1999), Hadri (2000), Breitung (2000), Choi (2001), Levin, Lin ve Chu (LLC) (2002), Im, Pesaran & Shin (IPS) (2003).

Literatürde ikinci nesil birim kök testlerinden bazıları ise şunlardır: Taylor & Sarno (1998) tarafından geliştirilen MADF, Breuer vd. (2001) tarafından geliştirilen SURADF (Seemingly Unrelated Regression Augmented. Dickey-Fuller), Smith vd. (2004), Bai & Ng (2004) tarafından geliştirilen PANIC (Panel Analysis of Nonstationarity in Idiosyncratic and Common Components), Im, Lee & Tieslau (2005), Carrion-i Silvestre vd. (2005) tarafından geliştirilen PANKPSS, Pesaran (2007) tarafından geliştirilen CADF (Cross-Sectionally Augmented Dickey-Fuller) ve Hadri-Kuruzomi (2012) (Göçer vd., 2012: 457).

Bu kapsamda yapılan testler sonucunda çalışmada birimler arası yatay kesit bağımlılığının ve heterojenitenin bulunması, ikinci kuşak birim kök testlerinden Bai & Ng (2004) tarafından geliştirilen Panic Panel Birim Kök Testini kullanmayı gerektirmiştir.

4.4.3.1. Bai & Ng (2004) Panic Panel Birim Kök Testi

Bai & Ng (2004), çalışmalarında I(0) ve I(1) gözlenemeyen değişkenlerin bir arada olduğu bir modelde gözlenen değişkenlerin durağanlığının test edilmesinin zor ve genellikle yanıltıcı sonuçlar verebileceğini söylemektedirler. Buna göre birim kesit $i:1, \dots, N$ ve zaman kesit $t:1, \dots, T$ kadar birimlerin yaklaşık olarak L faktörlü dinamik doğrusal olduğunu varsayılmaktadır. Bu durum aşağıda yer alan denklemlerde istatistiksel olarak ifade edilmektedir.

$$y_{it} = \alpha_i + \gamma_i' f_t + e_{it} \quad (4.14)$$

$$e_{it} = \lambda_i e_{it-1} + \varepsilon_{it} \quad (4.15)$$

$$f_t = \beta f_{t-1} + \mu_t \quad (4.16)$$

$$P_{\hat{e}} = \frac{-2 \sum_{i=1}^N \log(P_{\hat{e}i}) - 2N}{\sqrt{4N}} \quad (4.17)$$

Gözlenmiş sürecin (y_{it}) bileşenlere ayrılmasını öneren Bai & Ng (2004) modelinde e_{it} , gözlenemeyen kısımdaki sıra dışı hataları; f_t , ikinci bileşeni oluşturan ortak faktörleri ifade etmektedir. Ortak faktörler olan f_t ile faktör yüklerini gösteren L ilişkili γ_i tahmini, temel bileşenler yöntemi ile elde edilen farkı alınmış veriler (Δy_{it}) üzerinden gerçekleştirilmektedir.

Yatay kesit birimlerinin sıra dışı hataları Genişletilmiş Dickey- Fuller (ADF) testi yardımıyla ayrı ayrı test edilmektedir ($H_0: \lambda_i=1$). $L=1$ varsayımında birim kök sonuçları ADF testi yardımıyla elde edilmektedir. Stock ve Watson testinin revize edilip geliştirilmiş hali olan Bai & Ng Panel Birim Kök Testi'ne göre, havuzlandırılmış p değerlerinin bireysel tek değişkenli test istatistikleri ile Fisher testinin varyantını oluşturmaktadır.

$$P_{\hat{e}} = \frac{-2 \sum_{i=1}^N \log(P_{\hat{e}i}) - 2N}{\sqrt{4N}} \quad (4.18)$$

$P_{\hat{e}i}$, Genişletilmiş Dickey- Fuller (ADF) testi kullanılarak elde edilen p değerleridir. H_0 olan sıfır hipotezi N sonsuza giderken ($N \rightarrow \infty$) Fisher testi normal dağılıma sahiptir. Buna göre test istatistiğinin pozitif değerleri için genellikle sıfır hipotezi olan H_0 red edilir (De Silva vd., 2009: 347-348).

Bai & Ng (2004) panel birim kök testinin en belirgin iki özelliği şunlar olarak bilinmektedir: İlki, bu test dengelenmiş T sayıda zaman serisi ile N sayıda yatay kesit birimi için tasarlanmıştır. İkincisi ise, yatay kesit birimlerinin eşbütünleşme ilişkilerinin varlığına dikkat eden test, bir ya da daha fazla faktörün entegre olabilmesi ihtimalinde de sonuç verebilmesidir (Barbieri, 2006: 33).

4.4.4. Eşbütünleşme Testleri

1980'li yıllardan itibaren zaman serisi analizlerine konu olan eşbütünleşme testleri, değişkenler arasında uzun dönemli denge ilişkisinin varlığını analiz etmektedir. Eşbütünleşme testleri denge ilişkisinin yanında değişkenlerin birlikte hareket edip etmediğini de göstermektedir. Eşbütünleşme testleri ekonometrik çalışmalarda birim kök testlerinden sonra yapılmaktadır. Kısacası eşbütünleşme testleri ile seriler arasında uzun dönemli eşbütünleşik bir ilişkinin olup olmadığı araştırılmaktadır.

Eşbütünleşme testleri, kalıcı şokların varlığına rağmen değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişki panel veri analizinde de kullanılmaktadır. Panel eşbütünleşme testleri, zaman serisi testlerine göre daha çok tercih edilmektedir. Çünkü panel veri seti, testlerin gücünü daha çok arttırdığı için daha avantajlı ve anlamlı sonuçlar verdiği kabul edilmektedir (Tatoğlu, 2013: 233).

Panel veri analiz yöntemimde birim kök içeren serilerde sahte regresyon problemi ile karşı karşıya kalmamak için serilerin farkları alınması gerekebilmektedir. Fakat bu durum, seriler arasında uzun dönemli ilişkilerin varlığında veri kaybına yol açabilmektedir. Bundan dolayı literatürde bazı uzun dönem panel eşbütünleşme testlerinde modelin tahmin gücünün azalmaması için serilerin düzey değerlerinin kullanılması tavsiye edilmektedir.

Çalışmada uygulanacak eşbütünleşme testleri seçilirken veri setinde yatay kesit bağımlılığı ve heterojenliğin dikkate alındığı ve istatistiksel olarak anlamlı sonuçlar verebilen ECM Panel Eş Bütünleşme Testi ile Westerlund & Edgerton (2007) LM Bootstrap Eşbütünleşme Testi kullanılmaktadır.

4.4.4.1. ECM (Error Correction Model) Hata Düzeltme Modeli Eşbütünleşme Testi

Westerlund ECM panel eş bütünleşme testi hem yatay kesit bağımlılığının hem heterojenliğin olduğu durumda geçerli olan eşbütünleşme testlerinden biridir. Westerlund, hata düzeltme modeline dayalı olarak iki tane grup ortalama istatistikleri, iki tane de panel istatistikleri olmak üzere dört panel eşbütünleşme testi geliştirmiştir. Westerlund'nin geliştirdiği bu testlerde serilerin birinci farkta durağan olması varsayımı önem arz etmektedir. Hata düzeltme modelinin gösterim şekli ise aşağıdaki gibi yer almaktadır (Westerlund, 2007):

$$\alpha_i(L)\Delta y_{it} = \delta_{1i} + \delta_{2i} + \alpha_i(y_{it-1} - \beta'x_{it-1}) + \gamma_i(L)'v_{it} + e_{it} \quad (4.19)$$

Denklem (4.19), bünyesinde $\delta_{1i} = \alpha_i(1)\phi_{2i} - \alpha_i\phi_{1i} + \alpha_i\phi_{2i}$ ve $\delta_{2i} = \alpha_i\phi_{2i}$ deterministik terimleri barındırmaktadır. Denklemde yer alan L terimi, gecikme değerini ifade etmektedir. Bu modelin istikrarlı olması $y_{it-1} - \beta'x_{it-1}$ denkleminin durağan olmasına bağlıdır. Denklemdeki β vektörü, x_{it} ve y_{it} arasındaki uzun dönem denge ilişkisini göstermektedir. α_i , hata düzeltme parametresi olup $\alpha_i < 1$ hata düzeltme

varsayımını ifade etmektedir. Modeldeki hata terimleri olan v_{it} ve e_{it} durağanlık özelliklerini taşımaktadır. Teste ait panel istatistik hipotezleri aşağıdaki gibi yazılmaktadır:

$$H_0: \alpha_i = 0$$

$$H_1^g: \alpha_i < 0 \text{ (tüm } i \text{ değerleri için).}$$

Şayet H_0 hipotezinin reddedilmesi durumunda H_1 alternatif hipotezi geçerlidir ve bu durumda paneli oluşturan bütün birimler için eşbütünlüğün varlığı söz konusu olmaktadır. Teste ait grup ortalama hipotezleri ise aşağıdaki gibi yazılmaktadır:

$$H_0: \alpha_i = 0$$

$$H_1^g: \alpha_i < 0 \text{ (en azından bazı } i \text{ değeri için).}$$

Şayet H_0 hipotezinin reddedilmesi durumunda H_1 alternatif hipotez geçerlidir ve bu durumda paneli oluşturan birimlerden en azından biri için eşbütünlüğün varlığı söz konusu olmaktadır (Özcan, 2015).

4.4.4.2. Westerlund & Edgerton (2007) LM Bootstrap Panel Eşbütünlük Testi

Westerlund & Edgerton (2007) LM Bootstrap eşbütünlük testi, yatay kesit bağımlılığını dikkate almayan McCoskey & Kao (1998) tarafından geliştirilen LM test istatistiğinin yatay kesit bağımlılığının dikkate alındığı eşbütünlük testi olarak kabul edilmektedir.

$$y_{it} = \alpha_i x'_{it} \beta_i + z_{it} \quad (4.20)$$

Denklem (4.20)'de zaman serisini $t=1, \dots, T$; yatay kesit serisini ise $i=1, \dots, N$ ifade etmektedir. x_{it} , K boyutuna sahip rassal süreci temsil ederken z_{it} 'ye ait denklem aşağıdaki gibi yer almaktadır:

$$z_{it} = u_{it} + v_{it} \quad \text{ve} \quad v_{it} = \sum_{j=1}^t \eta_{ij} \quad (4.21) \text{ ve } (4.22)$$

$$\eta_{ij} \sim IID \quad ; \quad (\eta_{ij}) = \sigma_i^2 \quad (4.23)$$

$$w_{it} = \sum_{j=0}^{\infty} \alpha_{ij} e_{it-j} \quad (4.24)$$

Denklem (4.24)'deki $w_{it} = (u_{it}, \Delta x'_{it})'$ tahmin edici, doğrusal bir sürece sahiptir.

Denklem (4.24)'deki e_{it} , t boyunca IID dağılan ve sıfır hatanın olduğu durumda α_{ij} 'nin olağan toplanma koşullarını yerine getirdiği varsayılmaktadır.

Bu testte sıfır hipotezi uzun dönemde eşbütünleşmenin olduğunu, alternatif hipotez ise eşbütünleşmenin olmadığını göstermektedir. Hipotezlerin gösterim şekli ve açıklaması aşağıdaki gibi yer almaktadır:

H_0 : Değişkenler arasında eşbütünleşme vardır. Yani $\sigma_i^2 = 0$ (tüm i'ler için).

H_1 : Değişkenler arasında eşbütünleşme yoktur. Yani $\sigma_i^2 > 0$ (Bazı i'ler için).

4.4.5. Nedensellik Testleri

Ekonomik göstergeler arasındaki ilişkilerin varlığı ve bunların tespiti iktisadi politikaların belirlenip uygulanmasında önem arz etmektedir. Bu süreçte iktisat teorilerinin açıklanmasında ekonometrik yöntemler ile değişkenler arasındaki ilişkilerin ortaya koyulması nedensellik göstergeleri ile tespit edilmektedir. Literatürde yer alan çalışmalara bakıldığında nedensellik testlerinin geçmişten günümüze önce zaman serisi daha sonra panel veri analiz yöntemi ile sıklıkla uygulandığı görülmektedir.

Zaman serisi ile başlayan nedensellik analizlerini ilk olarak uygulayan ve bu alandaki temellerin atılmasını sağlayan Granger olmuştur. Granger nedensellik analizi, iki değişken arasındaki ilişkinin yönünü araştırmaktadır. Yani X ve Y şeklindeki iki değişkenin hangisinden diğerine nedensel bir ilişkinin varlığı söz konusu ise onu ortaya koymaktadır. Böylece analiz sonucunda X değişkeninden Y değişkenine doğru nedensellik ilişkisinden söz edilebilmektedir (Güriş, 2015: 295).

Zaman serisine ait Granger nedensellik ilişkisi üzerinden yola çıkılarak uygulanan Panel veri analizinde, zaman serisi analizinden farklı olarak birimler arasındaki homojenlik ya da heterojenlik durumu önem kazanmaktadır. Çünkü yatay kesit bağımlılığını ve heterojeniteyi dikkate almayan birinci nesil panel nedensellik testleri güvenilirlik açısından ikinci nesil testlerine göre daha zayıf kabul edilmektedir. Zaman serisine göre veri setinin fazlalığından dolayı daha avantajlı olduğu bilinen panel veri analizinde gecikme katsayısı da zaman serisine göre daha fazla kullanılabilir. Bu özellikler neticesinde durağanlık varsayımının gerçekleşmesi daha kolay olmaktadır (Holtz-Eakin vd.,1988: 1373).

Son olarak Hsiao (2003) tarafından desteklenen görüşe göre panel veri nedensellik testlerinin veri sayısının fazlalığı serbestlik derecesinin artmasına ve değişkenler arası çoklu doğrusal bağlantı olma riskinin azalmasına sebebiyet vermektedir. Bu durum zaman serisi nedensellik modellerinde görülen ve yetersiz veriden kaynaklanan muhtemel sorunların çözüme kavuşturulmasına da neden olmaktadır (Al-Iriani, 2006: 3346).

Çalışmada değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisini tespit etmek amacıyla panel veri analiz yöntemleri içinden ikinci nesil nedensellik testlerinden Dumitrescu & Hurlin (2012) ile Emirmahmutoğlu & Köse (2011) Panel Nedensellik Testleri kullanılmıştır.

4.4.5.1. Dumitrescu & Hurlin (2012) Panel Nedensellik Testi

İkinci nesil nedensellik testlerinden Dumitrescu ve Hurlin (2012) panel nedensellik testinin diğer testler içerisinde öne çıkan özellikleri şu şekilde sıralanabilmektedir (Dumitrescu & Hurlin, 2012):

- Panel veri setinde yer alan ülkeler arasında hem yatay kesit bağımlılığını hem de heterojeniteyi dikkate alması,
- Zaman boyutunun (T) yatay kesit boyutundan (N) hem küçük hem de büyük olduğu her iki durumda da kullanılabilmesi,
- Değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisinin varlığında veya olmadığı durumlarda da analiz yapabilmesi,
- Değişkenler arası çift yönlü nedensellik ilişkisini analiz edebilmesi,
- Dengesiz panel veri setlerinde de etkin ve anlamlı analiz sonuçları verebilmesidir.

Dumitrescu ve Hurlin (2012) panel nedensellik testinde durağan x ve y değerlerinin N sayıda birim için T dönemde, t zamanda her bir i birimi için uygulanan heterojen test modeli ise aşağıdaki (4.25) nolu denklemde gösterilmektedir (Dumitrescu & Hurlin, 2012: 1457):

$$Y_{i,t} = a_i + \sum_{k=1}^K \gamma_i^k Y_{i,t-k} + \sum_{k=1}^K \beta_i^k X_{i,t-k} + \varepsilon_{i,t} \quad (4.25)$$

Denklem (4.25), x değişkeni, y değişkeninin nedeni mi değil mi analizini göstermektedir. F testi temelinde H_0 hipotezi yardımıyla test yapılmaktadır. Fakat H_1

hipotezinin geçerli olması durumunda değişkenler yer değiştirilerek y değişkeni, x değişkeninin nedeni olup olmadığı da araştırıldığından çift yönlü nedensellik ilişkisi de gözlenebilmektedir (Lopez & Weber, 2017: 2).

Dumitrescu & Hurlin (2012) nedensellik testi, şayet bütün birimlerde homojen olarak granger nedensellik ilişkisi yok ise en az bir birimde ilişkinin var olduğu durumu, karşı hipotez olarak sınamakta ve bu durum istatistiksel olarak (4.26) nolu denklemde aşağıdaki gibi ifade edilmektedir (Çelik & Ünsür, 2020: 205):

$$\begin{aligned} H_0 &= \beta_i = 0 \quad \forall_i = 1, \dots, N \\ H_1 &= \beta_i = 0 \quad \forall_i = 1, \dots, N \quad 0 \leq N_1/N < 1 \\ &\beta_i = 0 \quad \forall_i = N_1 + 1, \dots, N \end{aligned} \quad (4.26)$$

Analizde kullanılan durağan serilerde, ana hipotez homojenliği ifade ederken alternatif hipotez heterojenliği göstermektedir (Dineri & Taş, 2017: 88; Bostan vd., 2016: 33).

$H_0 =$ Bütün birimlerde X' den Y' e doğru nedensellik yoktur.

$H_1 =$ En az 1 ya da bazı birimler X' den Y' e doğru nedensellik vardır.

Modele göre bireysel Wald istatistiklerinin basit ortalaması ana hipotezi test etmek için kullanılmaktadır. Bu durum i . ülke için Granger nedensellik analizinin yapılmasında kullanılan Wald istatistiği aşağıda yer alan (4.27) nolu denklemde gösterilmektedir:

$$W_{N,T}^{Hnc} = 1/N \sum_{i=1}^N W_{i,T} \quad (4.27)$$

N ve T 'nin sonsuz olduğu ($N, T \rightarrow \infty$) asimptotik test istatistiğinde geçerli $Z_{N,T}^{Hnc}$ ortalama istatistiği ile T 'nin sabit olduğu ($N > T$) yarı asimptotik test istatistiğinde geçerli $Z_{N,T}^{Hnc}$ ortalama istatistiği aşağıdaki gibi (4.28), (4.29) ve (4.30) nolu denklemlerde gösterilmektedir (Ak & İnal, 2019: 9):

$$Z_{N,T}^{Hnc} = \sqrt{\frac{N}{2K}} (W_{N,T}^{Hnc} - K) \quad T, N \rightarrow \infty \quad N(0,1) \quad (4.28)$$

$$Z_{N,T}^{Hnc} = \frac{\sqrt{N} [W_{N,T}^{Hnc} - N^{-1} \sum_{i=1}^N E(W_{i,T})]}{\sqrt{N^{-1} \sum_{i=1}^N Var(W_{i,T})}} N \rightarrow \infty N(0,1) \quad (4.29)$$

$$\frac{d}{N,T \rightarrow \infty} N(0,1) \quad (4.30)$$

Dumitrescu ve Hurlin (2012), yukarıdaki denklemlerde istatistiksel olarak gösterildiği gibi sayıca az birimlerden oluşan heterojen panellerde dahi etkin ve anlamlı sonuçlar verebilmektedir (Çelik & Ünsür, 2020: 206).

4.4.5.2. Emirmahmutoğlu & Köse (2011) Panel Nedensellik Testi

Emirmahmutoğlu & Köse (2011) tarafından geliştirilen nedensellik testi hem panelin geneli için hem de modeldeki birimlerin her biri için ayrı ayrı VAR modeli tahmini yapmaktadır. Değişkenlerin düzey değerinde durağanlık durumlarına bakılmaksızın nedensellik tahmini yapılabilmesine de olanak sağlamaktadır. Toda-Yamamoto (1995)'in çalışmaları neticesinde literatürde kabul gören gecikmesi arttırılmış VAR yöntemi kullanılmakta ve parametre tahmini içinse En Küçük Kareler (EKK) yöntemi ile bulgular elde edilmektedir. Bundan dolayı değişkenlerin eşbütünleşik veya durağanlık koşullarını içermeyen uygulanabilmektedir. Yani düzey değerinde durağan ya da birim kök taşıması önem arz etmemektedir. Heterojen panellerde kullanılan testte elde edilen istatistiklerin anlamlılık düzeyleri Fisher (1932) tarafından ortaya çıkarılan meta analiz yardımıyla tüm birimler için ortak bir nedensellik sonucu elde edilebilmektedir (Emirmahmutoğlu, 2011: 99-104).

$$Z_{i,t} = \mu_i + A_{i1}Z_{i,t} + A_{i2}Z_{i,t-2} + \dots + A_{ik_i}Z_{i,t-k_i} + \mu_{i,t} \quad (4.31)$$

(4.31) nolu denklem Emirmahmutoğlu ve Köse (2011)'e ait Granger nedensellik ilişkisini ifade etmektedir. t , zaman boyutunu; i , birimleri; $\mu_{i,t}$ ise sabit etkilere ilişkin p boyutlu vektör terimini ifade etmektedir. $A_{i1}, A_{i2}, \dots, A_{ik_i}$, $(p \times p)$ matrisi olarak ifade edilen birimler arasında değişmeye izin veren terimi göstermektedir. Gecikme uzunlukları ise önceden bilinmekte veyahut literatürde kabul gören çeşitli bilgi kriterleri ile tanımlanmaktadır.

Standart bir araç olarak kabul edilen Walt test istatistikleri VAR modeli üzerindeki kısıtlamaları sınamaktadır. q tane doğrusal kısıtlama ile VAR sürecindeki her $i = 1,2,3,4, \dots, N$ için $a_i = [A_{i1}, A_{i2}, \dots, A_{ik_i}]^{18}$ katsayılar vektörü gösterildiğinde değişkenler arasında herhangi bir nedensellik ilişkisinin olmadığını gösteren boş hipotezi ve zıddı olan heterojen alternatif hipotez aşağıdaki gibi ifade edilmektedir:

$$H_0: R_i a_i = 0 \quad i = 1,2,3,4, \dots, N$$

$$H_1: R_i a_i \neq 0 \quad i = 1,2,3,4, \dots, N_1; \quad H_1: R_i a_i = 0, \quad i = N_1 + 1, \dots, N$$

Granger nedensellik ilişkisini ifade eden Fisher istatistiği panelin geneline ait nedensellik durumunu göstermekte olup istatistiksel ifadesi aşağıdaki (4.32) nolu denklem şeklinde gösterilmektedir:

$$\lambda_i = -2 \sum_{i=1}^N \ln(p_i) \quad i = 1,2,3,4, \dots, N \quad (4.32)$$

T zaman boyutunun sonsuz olduğunda durumunda sabit birimi gösteren (4.32) nolu denklemde $2N$ serbestlik derecesili ki-kare dağılımına sahip Fisher istatistiği ve i birimine ait Walt istatistiğinden elde edilen p değeri p_i olarak gösterilmektedir.

4.4.6. Parametre Tahmincileri

Parametre tahmincileri, uzun dönem ilişkilerde seriler arasında meydana gelen bir değişiklik durumunda değişkenlerin bundan ne düzeyde etkilendiğini gösteren önemli bir analiz yöntemidir. Bu özelliğinden dolayı makroekonomik modellerin ampirik uygulamalarında sıklıkla kullanılmaktadır. Uzun dönemli bu ilişki, ekonometrik modeldeki katsayıların tahmini olarak bilinmektedir.

Panel parametre tahmincilerinde Ortalama Grup Tahmincisi (Mean Group Estimator-MG) ve Havuzlanmış Ortalama Grup Tahmincisi (Pooled Mean Group Estimator-PMG) gibi testler heterojenliğe izin verse de yatay kesit bağımlılığını dikkate almadıklarından birinci nesil tahminciler olarak kabul edilmektedir. Genişletilmiş Ortalama Grup Tahmincisi (AMG) ve Ortak Korelasyonlu Etkiler (Common Correlated Effects-CCE) testleri yatay kesit bağımlılığını dikkate aldıklarından birinci nesil katsayı testlerinin eksiklikleri giderilmiş olup ikinci nesil tahminciler olarak uygulanmaktadır.

Yatay kesit bağımlılığının dikkate alınması gereken bir veri setinde şayet birinci nesil tahminler kullanılırsa yatay kesitler arasında bir bağımlılık olacağından bu testler yanlış tahminler yapabilmektedir. Eberhardt ve Bond (2009) ile Eberhardt ve Teal (2010) tarafından geliştirilen Genişletilmiş Ortalama Grup (Augmented Mean Group - AMG) ve Pesaran (2006) tarafından geliştirilen Ortak Korelasyonlu Etkiler (Common Correlated Effects - CCE) tahminleri yatay kesit bağımlılığını dikkate alarak analiz yaptıklarından test sonuçları ekonometrik olarak daha anlamlı ve rasyonel kabul edilmektedir. Böylece literatüre uygun olarak katsayılar yorumlanabilmektedir.

4.4.6.1.CCE (Common Correlated Effects Model) Ortak Korelasyonlu Etkiler Modeli

Ortak Korelasyonlu Etkiler Modeli (Common Correlated Effects Model - CCE), Pesaran (2006) tarafından geliştirilmiş olup zaman boyutu, yatay kesit boyutundan hem büyük ($T > N$) hem de küçük ($T < N$) olduğu durumlarda tutarlı asimtotik normal dağılım göstermektedir. CCE testi, her bir yatay kesit birimi için tek tek katsayı tahmini yapabildiği gibi panel regresyon katsayı tahmini de yapabilmektedir.

CCE katsayı tahmincisi asimtotik olarak otokorelasyon ve değişen varyans altında tutarlı ve standart dağılım gösterebilmektedir. Yatay kesit bağımlılığının olduğu, aynı ya da farklı durağanlık derecelerinde heterojen panel veri regresyon modellerinde kullanılmaktadır.

I(1) varsayımı altında X ile Y değişkenlerine ait CCE tahmincisinin modeli denklem (4.33)'de aşağıdaki gibi gösterilmektedir:

$$\Delta Y_{it} = \alpha_i (y_{it} - \lambda'_i x_{it-1}) + \sum_{j=1}^p \varphi_j \Delta y_{it-j} + \sum_{j=0}^p \gamma_j \Delta x_{it-j} + \sum_{j=1}^p \beta_j \Delta \bar{y}_{t-j} + \sum_{j=1}^p \phi_j \Delta \bar{x}_{t-j} + e_{it} \quad (4.33)$$

CCE katsayı tahmincisinin geçerli olabilmesi için şu iki koşulun olması gerekmektedir. İlki, panelin ayrı denklemlerine yeterli sayıda yatay kesit ortalamaları dâhil edilmelidir. İkinci olarak da çapraz kesit sayısı bölüm ortalamalarının en az gözlemlenmeyen ortak faktör sayısı kadar büyük olması gerekmektedir. Bu iki koşul neticesinde CCE tahmincisinde, $(\sqrt{T} - 1)$ kadar yatay kesit ortalamalarının gecikmeleri de eklenerek tutarlılık hali gerçekleşmektedir. Birden çok gözlemlenmeyen ortak

faktörün varlığı neticesinde oluşacak etkilerle başa çıkabilmek için ortak değişkenlerin kullanılması önerilmektedir. Son olarak panel CCE katsayı tahmincisinin iyi bir performans gösterebilmesi için zaman boyutunun yeterince büyük olması gerektiği görülmektedir.

4.4.6.2. AMG (Augmented Mean Group Estimator) Genişletilmiş Ortalama Grup Tahmincisi

Genişletilmiş Ortalama Grup (AMG) tahmincisi yatay kesit bağımlılığını dikkate alan testler arasındadır. 1. nesil testlerin yatay kesit bağımlılığını dikkate almayan yönleri nedeniyle oluşan ekonometrik ve teorik tutarsızlığın giderilmesi yönüyle AMG katsayı tahmincisi sıklıkla tercih edilmektedir. Test sonuçlarının ekonometrik olarak daha anlamlı ve daha rasyonel olması için 2. nesil testlerin kullanılması bu yönü ile önem arz etmektedir.

Eberhardt & Bond (2009) tarafından geliştirilen Genişletilmiş Ortalama Grup (AMG) tahmincisi modeli aşağıdaki denklemlerde gösterilmektedir:

$$y_{it} = \beta'_i x_{it} + u_{it} \quad u_{it} = \alpha_i + \lambda'_i f_t + \varepsilon_{it} \quad (4.34) \text{ ve } (4.35)$$

$$x_{mit} = \pi_{mi} + \delta'_{mi} g_{mt} + p_{1mi} f_{1mt} + \dots + p_{nmi} f_{nmt} + v_{mit} \quad (4.36)$$

$$m = 1, 2, \dots, k \text{ ve } f_{\cdot mt} \subset f_t$$

$$f_t = \varphi' f_{t-1} + \varepsilon_t \quad \text{ve} \quad g_t = K' g_{t-1} + \varepsilon_t \quad (4.37) \text{ ve } (4.38)$$

Denklem (4.34)'de x_{it} , gözlenebilir değişkenlerin vektörünü; α_i , gruba özel sabit etkilerini; f_t , grupları etkileyen ortak faktörlerini; λ_i , ülkeye özgü faktör yüklerini göstermektedir. Denklem (4.36)'da $m=1, \dots, k$ yani k tane gözlemlenebilir değişkeni ifade ederken denklem (4.37) ve (4.38)'de f_t ve g_t doğrusal bir fonksiyon olarak modellenebilen ve gözlemlenemeyen ortak faktörleri ifade etmektedir. Denklemlerde yer alan k sembolü ise gözlenebilir regresörlerin ampirik olarak gösterilmesidir. Gözlemlenebilir ve gözlemlenemeyen modeller bu faktörlere göre değerlendirildiğinden yatay kesit bağımlılığının varlığı önemli hale gelmektedir (Bayraç vd., 2020: 821).

Genişletilmiş Ortalama Grup (AMG) tahmincisi teorik olarak iki aşamada meydana gelmektedir:

$$\text{AMG - 1. Aşama: } \Delta y_{it} = b' \Delta x_{it} + \sum_{t=1}^T c_t \Delta D_t + e_{it} \rightarrow \hat{c}_t \equiv \hat{u}_t^* \quad (4.39)$$

$$\text{AMG - 2. Aşama: } \Delta y_{it} = a_i + b_i' x_{it} + c_{it} + d_i \hat{u}_t^* D_t + e_{it} \rightarrow \hat{b}_{AMG} \equiv N^{-1} \sum_i \hat{b}_i \quad (4.40)$$

Birinci aşamayı gösteren denklem (4.39), değişkenlerin birinci farkları alındıktan sonra ihtiyaç varsa ve gerekli görülürse modele zaman kuklalarının eklenmesini ifade etmektedir. Daha sonra ise en küçük kareler yöntemi kullanılarak katsayı tahmini gerçekleştirilmektedir. İkinci aşamayı gösteren denklem (4.40) ise birinci aşamada tahmin edilen kukla değişken katsayılarının tekrar modele eklenmesi ile modelin daha tutarlı ve anlamlı sonuç vermesini ifade etmektedir. AMG testinin benzer testlerden ayrılan en önemli farkının yatay kesit bağımlılığının ortak dinamik etki altında tahmin edilmesi olarak görülmektedir (Büberkökü, 2016: 188).

4.5. Ampirik Bulgular

Ampirik bulgular kısmı çalışmanın uygulama kısmına dair yapılan ekonometrik testlerin sonuçlarını vermektedir. Bu bağlamda telafi edici etki, etkinlik ve sanayisizleşme hipotezlerini açıklamaya yönelik değişkenlere ait tanımlayıcı istatistiklerden sonra ekonometrik yöntemlerden sırası ile birim kök, homojenite, eşbütünleşme, nedensellik testleri ile uzun dönem parametre tahmincilerinden faydalanılmaktadır.

4.5.1. Değişkenlerin Tanımlayıcı İstatistikleri

Çalışmada kullanılan panel veri değişkenlerine ait tanımlayıcı istatistikler Tablo 4.2' de verilmiştir.

Tablo 4.2. Panel Veri Değişkenlerinin Tanımlayıcı İstatistikleri

İstatistik	DEĞİŞKENLER		
	GOV	TRADE	GDPPC
Ortalama	16.84986	49.09443	9.290942
En büyük	34.15517	110.5771	11.12947
En küçük	2.975538	13.75305	5.707638
Standart Sapma	4.596730	18.79060	1.289043
Çarpıklık	-0.165111	0.303433	-0.873830
Basıklık	3.213390	2.795287	3.034270
Jarque-Bera	3.993385	10.59664	78.93352
Olasılık	0.135784	0.005000***	0.000000***
NxT	620	620	620

Tablo 4.2’de yer alan tanımlayıcı istatistiklere bakıldığında oynaklığın belirtisi olarak ifade edilebilen standart sapması değerinde en düşük değişken GDPPC iken en yükseği TRADE değişkeni; serilerin simetriye uzaklığını gösteren çarpıklık katsayısı değerinde GOV ve GDPPC değişkeni sola çarpık iken TRADE değişkeni sağa çarpık; serilerin normalden ne kadar uzaklıkta olduğunu gösteren basıklık katsayısı değerinde değişkenlerin tamamı dik (sivrilmiş) dağılım olarak görülmektedir. Jarque-Bera analizinde H_0 hipotezi serilerin normal dağılıma, H_1 alternatif hipotezi ise normal dağılıma uygun olmadığını ifade etmektedir. Son olarak değişkenlerin olasılık değerlerine bakıldığında GOV değişkeni hariç diğer iki değişkende bütün anlam düzeylerinden aşağıda olduğu için alternatif hipotezin geçerli olduğu yani değişkenlerin normal dağılıma sahip olmadıkları anlaşılmaktadır.

4.5.2. Korelasyon Testi Sonuçları

Çalışmada kullanılan bağımlı ve bağımsız değişkenlere ilişkin korelasyon analizi Tablo 4.3’te yer almaktadır.

Tablo 4.3. Değişkenler Arasındaki Korelasyonlar

	GOV	TRADE	GDPPC
GOV	1	-	-
TRADE	0.267027	1	-
GDPPC	0.533104	0.213494	1

Korelasyon katsayısı 0 ile 1 arasında değer almaktadır. Şayet katsayı 1’e yakın ise değişkenler arasındaki ilişkinin güçlü olduğu, 0’a yakın ise bu ilişkinin zayıf olduğu anlamına gelmektedir. Katsayının işareti ise değişkenler arasındaki ilişkinin yönünü

göstermektedir. TRADE ile GOV arasındaki korelasyon katsayısı 0.267027, GDPPC ile GOV arasındaki korelasyon katsayısı 0.533104 ve GDPPC ile TRADE arasındaki korelasyon katsayısı 0.213494 olarak bulunmuştur. Bulunan sonuçlar değişkenler arasındaki korelasyonun pozitif yönlü olduğu anlamı gelmektedir.

4.5.3. Yatay Kesit Bağımlılığı Testi Sonuçları

Yatay kesit bağımlılığı testi serilere gelen herhangi bir şok durumunda panelin bütün yatay kesit birimlerinin bu şoktan etkilenip etkilenmediğini analiz etmektedir. Eğer bu soruna göre hareket edilmez giderilmez ise kalıntı değerlerine yansıyan olumsuzluklar tahmincilerin etkinlik kaybına uğramasına neden olacaktır (Kutlar, 2017: 96).

Yatay kesit bağımlılığına ilişkin temel hipotez şu şekildedir:

H_0 : Yatay kesit bağımlılığı yoktur.

H_1 : Yatay kesit bağımlılığı vardır.

Test sonucunda ortaya çıkan olasılık değeri 0,10'dan küçük olduğunda, H_0 hipotezi reddedilecek ve alternatif hipotez olan H_1 kabul edilecektir. Bu durum paneli oluşturan birimler arasında korelasyon olduğunu yani yatay kesit bağımlılığının varlığını göstermektedir (Pesaran vd., 2008).

Tablo 4.4. Yatay Kesit Bağımlılığı Test Sonuçları

CD Testler	(GOV)		(TRADE)		(GDPPC)	
	Statistic	P-value	Statistic	P-value	Statistic	P-value
CD_{lm} (BP,1980)	440.892	0.000***	470.091	0.000***	470.166	0.000***
CD_{lm} (Pesaran, 2004)	12.871	0.000***	14.368	0.000***	14.372	0.000***
CD (Pesaran, 2004)	2.725	0.003***	3.620	0.000***	-2.476	0.007***
LM_{adj} (PUY, 2008)	7.427	0.000***	15.488	0.000***	-2.758	0.997

Not: $\Delta y_{it} = d_i + \delta_i y_{it-1} + \sum_{j=1}^{p_i} \lambda_{ij} \Delta y_{it-j} + u_{it}$ modelinde p_i gecikme sayısı 1, maksimum gecikme değeri ise 2 olarak alınmıştır. ***, **, ve * sırasıyla % 1, 5, ve 10 anlamlılık düzeyini istatistiksel olarak ifade etmektedir.

Tablo 4.4'te panel veri setindeki değişkenlere ilişkin yatay kesit bağımlılığı sonuçları yer almaktadır. Değişkenlere ait olasılık değerlerine bakıldığında LM_{adj} testinin $GDPPC$ değişkenine ait sonuç hariç diğer bütün test sonuçları H_0 boş

hipotezinin reddedilip H_1 alternatif hipotezinin kabul edildiğini yani yatay kesit bağımlılığının olduğunu göstermektedir. Bu durum diğer bir ifadeyle birimler arası korelasyon ilişkisinin varlığını ifade etmektedir. Yani ülkelerden birine gelen herhangi bir şok, diğerlerini de etkileyebilmektedir. G20 ülkeleri dünya ekonomisine yön veren en büyük 20 ekonomiyi temsil ettiğinden dolayı, ülkelerin birbirleri ile küresel çapta birçok ticari entegrasyona sahip olmaları nedeniyle yatay kesit bağımlılığı sonuçlarının iktisadi olarak da anlamlı olduğu anlaşılmaktadır. Yatay kesit bağımlılığının olmasından dolayı çalışmanın bundan sonraki kısımlarında ikinci kuşak ekonometrik testler uygulanmaktadır.

4.5.4. Birim Kök Testleri

Paneli oluşturan ülkeler arasında yatay kesit bağımlılığı tespit edildiği için serilerin durağanlığı için ikinci kuşak (nesil) birim kök testlerinden Bai & Ng (2004) Panic Panel Birim Kök Testi kullanılmıştır.

4.5.4.1. Bai & Ng (2004) Panic Panel Birim Kök Testi Sonuçları

G20 ülkeleri için GOV, TRADE ve GDPPC serilerine yönelik durağanlık analizi Bai & Ng (2004) Panic Panel birim kök testi kullanılarak araştırılmıştır. Bu testin boş hipotezi birim kökün varlığını ifade ederken, alternatif hipotez ise serilerin durağan olduğunu ifade etmektedir.

H_0 : Birim kök vardır, seriler durağan değildir.

H_1 : Birim kök yoktur, seriler durağandır.

Bai & Ng (2004) Panic Panel Birim Kök Testleri için elde edilen bulgular Tablo 4.5'te sunulmuştur.

Tablo 4.5. Bai & Ng (2004) Panic Panel Birim Kök Test Sonuçları

<i>DÜZEY</i>		Sabit		Sabit ve Trend	
		Statistic	p-value	Statistic	p-value
<i>GOV</i>	$Z_{\hat{\epsilon}}^c$	1.2673	0.1025	1.0892	0.1380
	$P_{\hat{\epsilon}}^c$	51.3353	0.1080	49.7422	0.1390
<i>TRADE</i>	$Z_{\hat{\epsilon}}^c$	-3.2017	0.9993	-0.4674	0.6799
	$P_{\hat{\epsilon}}^c$	11.3635	0.9999	35.8194	0.6589
<i>GDPPC</i>	$Z_{\hat{\epsilon}}^c$	-1.2341	0.8914	-0.2235	0.5884
	$P_{\hat{\epsilon}}^c$	28.9620	0.9021	38.0012	0.5606
		Sabit		Sabit ve Trend	
<i>I.FARK</i>		Statistic	p-value	Statistic	p-value
<i>GOV</i>	$Z_{\hat{\epsilon}}^c$	9.8365	0.0000***	7.5659	0.0000***
	$P_{\hat{\epsilon}}^c$	127.9804	0.0000***	107.6711	0.0000***
<i>TRADE</i>	$Z_{\hat{\epsilon}}^c$	11.6862	0.0000***	10.8480	0.0000***
	$P_{\hat{\epsilon}}^c$	144.5242	0.0000***	137.0278	0.0000***
<i>GDPPC</i>	$Z_{\hat{\epsilon}}^c$	10.4353	0.0000***	8.1186	0.0000***
	$P_{\hat{\epsilon}}^c$	133.3358	0.0000***	112.6152	0.0000***

Not: Maksimum gecikme değeri 2 alınmıştır. ***, **, ve * sırasıyla % 1, 5, ve 10 anlamlılık düzeyini istatistiksel olarak ifade etmektedir.

Tablo 4.5'te serilere ait olasılık değerlerine bakıldığında her üç değişkeninde bütün anlam seviyelerinde ve düzey durumunda hem sabitli hem de sabit ve trendli modelde birim kök içerdiği görülmektedir. Değişkenlerin birinci farkları alındığında olasılık değerleri istatistiki olarak anlamlı hale gelmiştir. Yani hem sabitli hem de sabit ve trendli modelde tüm anlamlılık düzeylerinde alternatif hipotez kabul edilerek durağan hale gelmiştir.

4.5.5. Homojenite Testi

Panel veri analizinde değişkenlerin durağanlık düzeylerini birim kök testleri yardımı ile belirledikten sonra ilgili modelde eğim katsayısının homojen olup olmadığı araştırılmalıdır. Pesaran ve Yamagata (2008) tarafından geliştirilen $\tilde{\Delta}$ ve $\tilde{\Delta}_{adj}$ delta test istatistikleri kullanılarak modelin homojen mi yoksa heterojen mi olduğu hipotez tanımlarına göre yorumlanmaktadır. Homojenite testinde H_0 boş hipotezi homojenliği gösterip ilgili ülkeler için eğim katsayılarının birbirine eşit olduğunu ifade etmektedir. H_1 alternatif hipotezi ise heterojen olup eğim katsayılarının ülkeden ülkeye farklılık gösterdiğini ifade etmektedir.

Homojenite durumuna ilişkin temel hipotez şu şekildedir:

H_0 : Parametreler homojendir.

H_1 : Parametreler heterojendir.

Tablo 4.6. Yatay-Kesit Bağımlılığı ve Homojenite Testleri

Regresyon Modeli: $GOV_{it} = \alpha_i + \beta_{1i}TRADE + \beta_{2i}GDPPC + \varepsilon_{it}$		
Yatay Kesit Bağımlılık Testi:	Statistic	p-value
LM (BP,1980)	682.750	0.000***
CD_{lm} (Pesaran, 2004)	25.278	0.000***
CD (Pesaran, 2004)	12.378	0.000***
LM_{adj} (PUY, 2008)	29.874	0.000***
Homojenite Testi:		
$\tilde{\Delta}$	22.327	0.000***
$\tilde{\Delta}_{adj}$	23.869	0.000***

Not: ***, **, ve * sırasıyla % 1, 5, ve 10 anlamlılık düzeyini istatistiksel olarak ifade etmektedir.

Tablo 4.6 delta (homojenite) test sonucuna göre bütün anlamlılık düzeylerinde H_0 boş hipotezi red, H_1 alternatif hipotez kabul edilmektedir. Yani modeldeki parametrelerin homojen değil heterojen olduğu görülmektedir. Bu durum meydana gelen herhangi bir iktisadi şok neticesinde her ülkenin farklı düzeyde etkileneceği anlamına gelmektedir. Dolayısıyla değişkenler arasındaki ilişkinin tespitinde panel istatistiklerin yerine grup istatistiklerin kullanılması gerektiği anlaşılmaktadır. Bundan dolayı çalışmanın geri kalan kısımlarında yatay kesit bağımlılığını dikkate alan heterojen tahmine dayalı eşbütünleşme yöntemleri kullanılması gerekmektedir.

4.5.6. Eşbütünleşme Testleri

Yatay kesit bağımlılığı ve homojenite (delta) testi olasılık değerleri istatistiksel olarak anlamlı olduğundan dolayı yatay kesit bağımlılığını dikkate alan ve heterojen tahmine dayalı eşbütünleşme testlerinden Westerlund ve Edgerton (2007) LM Bootstrap ile ECM (Error Correction Model) Panel Eşbütünleşme Testleri çalışmanın bu bölümünde kullanılmıştır.

4.5.6.1.ECM (Error Correction Model) Hata Düzeltme Modeli Eşbütünleşme Testi Sonuçları

Westerlund (2007) tarafından geliştirilen hata düzeltme modeline (Error Correction Model - ECM) dayalı literatürde kabul görmüş dört panel eşbütünleşme testi yer almaktadır. Bu testlerin ikisi panel istatistikleri, diğer ikisi ise grup ortalama istatistikleri olarak adlandırılmaktadır. Westerlund'ın geliştirdiği bu test, paneli oluşturan serilerin aynı derecede ve birinci farkta I(1) durağan olduğu varsayımına dayanmaktadır. Bu testin hipotezleri şöyledir:

H_0 : Eşbütünleşme yoktur.

H_1 : Eşbütünleşme vardır.

4.5.6.2.Westerlund ve Edgerton (2007) LM Bootstrap Eşbütünleşme Testi Sonuçları

Westerlund ve Edgerton (2007) tarafından geliştirilen LM (Lagrange Multiplier) Bootstrap panel eşbütünleşme testi, yatay kesit bağımlılığı ve heterojenlik varsayımlarında oto-korelasyon ve değişen varyans sorunu altında etkin kullanılabilen eşbütünleşme testlerinden biridir. Ayrıca LM Bootstrap testi Tam Değiştirilmiş OLS (FMOLS) kullanarak da içsellik sorununu dikkate alabilmektedir. Westerlund ve Edgerton (2007) LM Bootstrap Eşbütünleşme testine ait hipotez şöyledir:

H_0 : Değişkenler arasında eşbütünleşme vardır.

H_1 : Değişkenler arasında eşbütünleşme yoktur.

Tablo 4.7. ECM (Error Correction Model) ve LM Bootstrap Panel Eşbütünleşme Test Sonuçları

Testler	Sabit			Sabit ve Trend		
	Asimptotik Statistic	Asimptotik p-value	Bootstrap p-value	Asimptotik Statistic	Asimptotik p-value	Bootstrap p-value
Error Correction Model						
Group_Tau	-7.981	0.000***	0.005***	-8.249	0.000***	0.034**
Group_Alpha	-1.869	0.031**	0.420	-0.473	0.318	0.874
Panel_Tau	-16.731	0.000***	0.002***	-18.271	0.000***	0.006***
Panel_Alfa	-9.634	0.000***	0.016**	-6.149	0.000***	0.150
LM Bootstrap						
LM_N^+ (OLS)	0.215	0.415***	0.974***	4.925	0.000	0.001
LM_N^+ (Yule-Walker)	0.215	0.415***	0.997***	4.925	0.000	0.609***

Not: Bootstrap olasılık değerleri 1.000 tekrarlı dağılımdan elde edilmiştir. Asimptotik olasılık değerleri, standart normal dağılımdan elde edilmiştir. Ortak faktör sayısı 2 olarak alınmıştır. ***,** ve * değerleri sırasıyla %1, %5 ve %10 istatistiksel anlam seviyelerini göstermektedir.

Tablo 4.7’de yer alan eşbütünleşme test sonuçları incelenecek olursa, ECM (Error Correction Model) testinde hem asimptotik hem de bootstrap olasılık değerleri göz önüne alındığında H_1 alternatif hipotezin kabul edildiği yani değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisi olduğu görülmektedir. LM bootstrap testinde ise hem asimptotik hem de bootstrap olasılık değerleri eşbütünleşme ilişkisinin olduğu H_0 boş hipotezin kabul edildiğini göstermektedir. Sonuç olarak istatistiklerin birçoğu eşbütünleşme ilişkisinin olduğunu göstermektedir. Yani değişkenler uzun dönemde beraber, eşbütünleşik hareket etmektedirler. Başka bir ifadeyle, paneli oluşturan ülkelerden en az biri için, söz konusu değişkenler arasında bir eşbütünleşme ilişkisinin olduğu saptanmaktadır.

4.5.7. Nedensellik Testleri

Değişkenler arasındaki bağımlılığı ifade eden regresyon analizlerinin eksikli nedensellik testleri ile giderilmiştir. Çünkü nedensellik testleri değişkenler arasındaki ilişkinin yönü hakkında da bilgi vermektedir. Granger (1969) tarafından geliştirilip Sims (1980) tarafından katkı sağlanarak günümüzdeki halini alan nedensellik testlerinin temel çalışma mekanizması değişkenlerden birinin cari zamandaki değerine diğer

değişkenlerin gecikmeli değerlerinin bir katkı sağlayıp sağlayamadığı üzerine kurulmuştur.

Çalışmanın bu bölümünde değişkenler arasında nedensellik ilişkisinin ölçülmesi amacıyla Dumitrescu & Hurlin (2012) ile Emirmahmutoğlu & Köse (2011) Panel Nedensellik testleri uygulanmaktadır. Her iki testte değişkenler arasında uzun dönem nedensellik ilişkisini vermektedir. Fakat Emirmahmutoğlu & Köse (2011) nedensellik testi panele ait değişkenler arasında genel bir nedensellik analizi ile birlikte ülke ülke de analiz sonuçları verilebilmesiyle arzu edilirse ülkeler hakkında spesifik bulgular da sunarak nedensellik tahmini yapabilmektedir.

4.5.7.1.Dumitrescu & Hurlin (2012) Panel Nedensellik Test Sonuçları

Yatay kesit bağımlılığı ve heterojeniteyi dikkate alan, değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisinin olduğu ve olmadığı durumlarda kullanılabilen, çift yönlü nedensellik analizi yapan, T>N ve N>T durumlarında etkin ve anlamlı sonuçlar verebilen Dumitrescu & Hurlin (2012) panel nedensellik testine ait hipotezler aşağıdaki gibi kabul edilmektedir:

$H_0 =$ Bütün birimlerde X' den Y' e doğru nedensellik yoktur.

$H_1 =$ En az 1 ya da bazı birimler X' den Y' e doğru nedensellik vardır.

Tablo 4.8.Dumitrescu & Hurlin (2012) Panel Nedensellik Test Sonuçları

Lag	TRADE \neq GOV		GDPPC \neq GOV	
	zbar-stat	p-value	zbar-stat	p-value
1	2.63117	0.008***	4.81558	0.000***
2	3.91708	0.000***	4.53738	0.000***
3	4.04336	0.000***	3.67641	0.000***
4	4.06889	0.000***	9.08607	0.000***

Not: ***,** ve * değerleri sırasıyla %1, %5 ve %10 istatistiksel anlam seviyelerini göstermektedir.

Dumitrescu & Hurlin (2012) nedensellik testinin karar aşamasında uzun dönem nedensellik tahmini için %1, 5 ve 10 anlam düzeylerine ait olasılık değerlerine bakılarak karar verilmektedir. Tablo 4.8'e göre nedensellik sonuçlarına bakıldığında H_1 alternatif hipotezin kabul edildiği yani uzun dönemde bütün gecikme durumlarında dışa açıklık (TRADE) ve kişi başına milli gelirden (GDPPC) ayrı ayrı kamu harcamalarına (GOV) doğru bir nedensellik söz konusu olduğu anlaşılmaktadır. Bu durum yani dışa açıklık ile

kamu harcamalarındaki nedensellik sonuçlarının anlamlı çıkması, kısa dönemde telafi edici etki hipotezi veya etkinlik hipotezlerinden birinin G20 ülkeleri için geçerli olduğunu ifade etmektedir. Fakat hangi hipotezin hangi ülke için tam olarak geçerli olacağı uzun dönem katsayı tahmini test sonuçları neticesinde belli olmaktadır. Çünkü uzun dönem parametre tahmini testleri değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisinin yönü ile birlikte pozitif ya da negatif etkileşim içinde olup olmadığını da göstermektedir. Pozitif katsayı tahmini telafi edici etki hipotezini, negatif katsayı tahmini etkinlik hipotezini, olasılık değerlerinin anlamsız çıkması ise değişkenler arasında ilişkinin olmadığını ifade etmektedir ki bu durum sanayisizleşme hipotezi geçerli kılacaktır.

4.5.7.2.Emirmahmutoğlu & Köse (2011) Panel Nedensellik Test Sonuçları

Emirmahmutoğlu & Köse (2011) panel nedensellik testi heterojen paneller için uygulanan testler arasındadır. Bu nedensellik testi değişkenlerin düzey değerinde durağanlık durumlarına bakılmaksızın uzun dönem nedensellik ilişkisini araştırmaktadır. Uzun dönem nedensellik testleri arasında diğerlerinden ayrılan en belirgin özelliği ise genel panel nedenselliğini tahmin etmesi ile birlikte arzu edilire her ülke için tek tek çift yönlü nedensellik ilişkisini de tahmin edebilmesidir.

Emirmahmutoğlu & Köse (2011) nedensellik testinde sıfır hipotezi, değişkenler arasında uzun dönemde nedensellik olmadığını, alternatif hipotez olan H1 ise uzun dönemde değişkenler arasında nedensellik ilişkisinin olduğunu ifade etmektedir. Bu durum aşağıdaki gibi gösterilmektedir:

H_0 : Değişkenler arasında nedensellik ilişkisi yoktur.

H_1 : Değişkenler arasında nedensellik ilişkisi vardır.

Tablo 4.9. Emirmahmutoğlu & Köse (2011) Panel Nedensellik Test Sonuçları

Panel	TRADE \rightarrow GOV		GDPPC \rightarrow GOV	
	Wald	p-value	Wald	p-value
Fisher	68.66259	0.0032***	75.79982	0.0005***

Tablo 4.9’da Emirmahmutoğlu & Köse (2011) panel nedensellik analiz sonuçları yer almaktadır. Heterojen panellerde kullanılan bu testte Fisher istatistikleri kullanılmaktadır. Fisher istatistikleri ise uzun dönemde panelin geneli için açıklama

getirmektedir. Buna göre çalışmanın hipotezleri olan etkinlik, telafi edici etki ile sanayisizleşme hipotezleri bağlamında dışa açıklık değişkeni olan TRADE ile kamu harcamalarını temsil eden GOV arasındaki nedensellik ilişkisi değerlendirilmektedir.

Öncelikle Tablo 4.9’da yer alan Fisher istatistik sonucuna bakıldığında panelin geneli için G20 ülkelerinde dışa açıklık ile kamu harcamaları ve kişi başına milli gelir ile kamu harcamaları arasında nedensel ilişkinin istatistiksel olarak anlamlı olduğu yani alternatif hipotezin geçerli olduğu anlaşılmaktadır. Buna göre dışa açıklık ile kamu harcamaları arasında nedensellik olması durumunda telafi edici etki hipotezi ya da etkinlik hipotezinin geçerli olacağı anlaşılmaktadır. Hangi ülke için hangi hipotezin geçerli olacağı ise CCE & AMG parametre tahmincilerinin katsayı işaretine göre belirlenmektedir. Buna göre katsayının işareti pozitif ise telafi edici etki hipotezi, negatif ise etkinlik hipotezinin o ülkelerde geçerli olduğu anlaşılmaktadır. Bundan dolayı ülkeler için geçerli olan hipotezlerin sonuçları katsayı tahmini bölümünde yapılmaktadır.

Nedensellik analizlerinin gösterildiği Tablo 4.8 ve 4.9’da kişi başına milli gelir değişkeninin modele dâhil edilmesi ve kamu harcamaları ile arasındaki nedenselliğin açıklanması Wagner Kanunu çerçevesinde gerçekleşmektedir. Çünkü Wagner’e göre kamu harcamalarının artışı iktisadi büyümenin neticesi olarak gerçekleşmektedir. Ülkedeki refah seviyesinin artışı, sosyal devlet anlayışındaki gelişme, iktisadi kalkınma yatırımları uzun vadede iktisadi büyümenin neticesi olarak kamu harcamalarının artışına neden olmaktadır. Bundan dolayı telafi edici etki ve etkinlik hipotezlerinin dışa açıklık üzerinden kamu harcamalarına olan net etkisini görebilmek için kamu harcamalarının artışına neden olan iktisadi büyüme ve refah artışı göstergesi olan kişi başı milli gelir kullanılmaktadır. Kişi başına milli gelirden kamu harcamalarına panelin genelinde nedensel bir ilişkinin olması yani istatistiksel olarak anlamlı çıkması, Wagner Kanunu’nu desteklemektedir.

4.5.8. Uzun Dönem Eşbütünleşme Parametre Tahmincileri

Değişkenler arasında eşbütünsel bir ilişkinin tespitinden sonra bu ilişkinin sapmasız ve tutarlı bir şekilde katsayılarının tahmin edilmesi gerekmektedir. Böylece ilgili çalışma için daha net ve rasyonel bulgular elde edilebilmektedir.

4.5.8.1.CCE ve AMG Uzun Dönem Eşbütünleşme Parametre Tahminci Sonuçları

Panel veri analizde uzun dönem eşbütünleşme katsayı tahmini için Eberhardt & Bond (2009) ile Eberhardt & Teal (2010) tarafından geliştirilen AMG (Augmented Mean Group) Genişletilmiş Ortalama Grup tahmincisi ve Pesaran (2006) tarafından geliştirilen CCE (Common Correlated Effects) Ortak Korelasyonlu Etkiler tahmincisi kullanılabilir.

Analizde kullanılan parametre tahmincilerine ait elde edilen bulgular Tablo 4.10'da verilmiştir.

Tablo 4.10. Uzun Dönem Eşbütünleşme Parametre Tahminci Sonuçları

Panel	CCE (Common Correlated Effects Katsayı Tahmincisi)			AMG (Augment Katsayı Tahmincisi)		
	C	TRADE	GDPPC	C	TRADE	GDPPC
Ülkeler	10.75009 (0.176)	-0.1053288 (0.004)***	-0.993685 (0.535)	20.63616 (0.002)***	-0.03226 (0.070)*	-0.26738 (0.660)
Almanya	7.475749 (0.149)	-0.0280908 (0.284)	-0.710377 (0.643)	28.04897 (0.000)***	-0.04136 (0.000)***	-0.737583 (0.190)
ABD	76.7217 (0.000)***	0.5079582 (0.000)***	-12.70204 (0.000)***	64.73201 (0.000)***	0.13406 (0.066)*	-5.15782 (0.000)***
Arjantin	-42.19562 (0.004)***	0.3078652 (0.021)**	9.124874 (0.000)***	-36.45783 (0.012)**	0.14273 (0.035)**	4.90020 (0.002)***
Avustralya	10.68634 (0.000)***	-0.0645267 (0.198)	-3.24081 (0.010)***	32.30643 (0.000)***	-0.07073 (0.028)**	-1.24759 (0.005)***
Brezilya	15.69584 (0.135)	-0.0660465 (0.734)	0.05406 (0.984)	13.09828 (0.087)*	0.03298 (0.632)	0.57858 (0.509)
Çin	34.0987 (0.001)***	-0.0353215 (0.096)*	1.15600 (0.114)	9.650012 (0.001)***	-0.02045 (0.209)	0.88921 (0.079)*
Endonezya	-20.27056 (0.023)**	-0.1109958 (0.000)***	-4.04627 (0.001)***	18.08631 (0.000)***	-0.0808156 (0.000)***	-0.85156 (0.157)
Fransa	21.65191 (0.035)**	-0.165991 (0.001)***	-3.48412 (0.100)*	17.58168 (0.008)***	-0.06228 (0.007)***	0.72350 (0.280)
Güney Afrika	-4.871065 (0.064)*	-0.0968639 (0.000)***	-2.80905 (0.003)***	24.00088 (0.000)***	-0.0645909 (0.000)***	-0.38961 (0.394)
Güney Kore	-43.73406 (0.000)***	-0.1012521 (0.000)***	-5.42777 (0.000)***	2.940421 (0.554)	0.0029 (0.812)	0.74912 (0.180)
Hindistan	27.86945 (0.004)***	0.0052762 (0.861)	1.047883 (0.187)	13.67516 (0.000)***	-0.02600 (0.096)*	-0.36876 (0.486)
İngiltere	34.93539 (0.129)	-0.4577967 (0.001)***	-8.66174 (0.018)**	24.44058 (0.038)**	-0.14442 (0.114)	-0.00738 (0.995)
İtalya	-8.977173 (0.311)	-0.1757562 (0.002)***	1.60515 (0.326)	-2.178962 (0.698)	-0.13020 (0.000)***	2.58950 (0.000)***
Japonya	-21.04709 (0.007)***	-0.0679723 (0.315)	0.32666 (0.827)	-20.01088 (0.124)	0.07190 (0.077)*	3.19904 (0.010)***

Kanada	85.93068 (0.000)***	-0.2092931 (0.000)***	-11.5437 (0.000)***	75.4951 (0.000)***	-0.14584 (0.000)***	-4.52943 (0.000)***
Meksika	-17.02096 (0.000)***	-0.0303626 (0.031)**	-0.23969 (0.748)	3.054347 (0.342)	-0.02037 (0.065)*	0.72438 (0.062)*
Rusya	21.70012 (0.103)	-0.06442 (0.002)***	0.75986 (0.425)	21.93163 (0.000)***	-0.07259 (0.001)***	0.025125 (0.972)
Suudi Arabistan	56.36099 (0.000)***	-0.1107122 (0.054)*	21.3131 (0.007)***	93.02879 (0.010)***	-0.07793 (0.281)	-6.88585 (0.122)
AB	-0.94888 (0.509)	-0.09422 (0.000)***	-1.19272 (0.003)***	15.4199 (0.000)***	-0.06072 (0.000)***	0.769639 (0.001)***
Türkiye	-19.05961 (0.004)***	-0.032131 (0.488)	-1.20302 (0.505)	13.88045 (0.001)***	-0.01156 (0.599)	-0.32044 (0.530)

Tablo 4.10’da uzun dönem panel katsayı tahmin sonuçlarına bakıldığında, hem CCE hem de AMG tahmincisinin uzun dönemde panelin geneli için TRADE (dış açıklık) değişkeninin olasılık değerlerinin istatistiksel olarak anlamlı ve negatif çıktığı görülmektedir. Bu durumda panelin ortalama geneli için etkinlik hipotezinin geçerli olduğunu söylenilebilir. CCE tahmincisinin panel sonuçlarına göre dışa açıklık oranını temsil eden TRADE değişkenindeki 1 birimlik artış, kamu harcamalarının Gayri Safi Milli Hasıla içindeki payını temsil edilen GOV değişkeninde 0.105 birimlik azalış meydana getirecektir. AMG tahmincisinin panel sonuçlarına göre TRADE değişkenindeki 1 birimlik artış GOV değişkeninde 0.032 birim azalışı netice verecektir.

AMG tahmincisinin panel sonuçlarında C (sabit terim) istatistiksel olarak anlamlı çıkmıştır. Buna göre C sabit terimde meydana gelen 1 birimlik artış GOV değişkeninde 20,63 birimlik artışa neden olmaktadır. Bu durumda GOV değişkende, TRADE ve GDPPC değişkeninin dışında birçok nedenden dolayı otonom olarak bir harcama seviyesinde olduğu anlaşılmaktadır.

TRADE değişkeni ile GOV değişkeni arasındaki pozitif yönlü ilişki iktisat literatüründe telafi edici etki hipotezi olarak kabul edilmektedir. Buna göre Tablo 4.10’a bakıldığında ABD, Arjantin ve Japonya’da telafi edici etki hipotezinin geçerli olduğu görülmektedir.

TRADE değişkeni ile GOV değişkeni arasındaki negatif yönlü ilişki iktisat literatüründe etkinlik hipotezi olarak kabul edilmektedir. Buna göre Tablo 4.10’a göre Almanya, Avustralya, Çin, Endonezya, Fransa, Güney Afrika, Güney Kore, Hindistan, İngiltere, İtalya, Kanada, Meksika, Rusya, Suudi Arabistan ve AB’de etkinlik hipotezinin geçerli olduğu anlaşılmaktadır.

Son olarak Türkiye ve Brezilya’da katsayıların her iki parametre tahmincisi testinde anlamsız çıkması TRADE ile GOV arasında istatistiki olarak yorumlanacak bir ilişkinin olmadığını göstermektedir. Bu durumda Türkiye ve Brezilya’da sanayisizleşme hipotezlerinin geçerli olduğu anlaşılmaktadır.

Genel olarak panele bakıldığında dünya ekonomisine yön veren ülkelerin çoğunluğunda etkinlik hipotezinin geçerli olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

BEŞİNCİ BÖLÜM: GENEL DEĞERLENDİRME, SONUÇ VE ÖNERİLER

Sanayi devrimi sonrası başlayan birinci küreselleşme dalgası I. Dünya Savaşına kadar devam edegelmiştir. Akabinde gerçekleşen ikinci dalga II. Dünya Savaşı sonrası başlamış olup ülkelerin kalkınma ve büyüme hedeflerine ulaşabilme hamleleri dış ticarin gelişmesine neden olmuştur. Çünkü ülkelerin savaştan çıkması, farklı gelişmişlik seviyesi, iktisadi yapısı ve ihtiyaç duydukları unsurların farklılığı uluslararası ilişkileri ve ticari ağı geliştirmektedir.

Günümüzde, özellikle 1980 sonrasına bakıldığında ülkeler arası etkileşim ve iletişim yoğunluğu hem kurumsal hem de bireysel olarak insanlık tarihi boyunca yaşanmamış bir düzeyde gerçekleştiği görülmektedir. Böylece coğrafi sınırlar önemini kaybetmiş, farklı disiplinlerin birbirlerini etkilemesi ile tüm dünya çok katmanlı bütünlük bir yapıya sahip olmaya başlamaktadır. Bu gelişmelerden dünya ticaret ve finans sistemi de etkilenerek emek, sermaye ve emtia piyasalarında hızlı ve teknolojik bir entegrasyon yaşayarak küreselleşme olgusunu iktisadi alanlarda yaşamaktadır.

Küreselleşme ve liberalizm akımının neticesinde hükümetlerin yerel piyasalara müdahalesini asgari düzeye indirmesi, dünya genelinde oluşan uluslararası sermayeyi her ülke kendi sınırlarına çekmeye çalışması, uluslararası piyasaların bünyesinde var olan oynak yapıdan ekonomilerin etkilenmesi, küresel krizlerin oluşması ve yaşanan dış şoklar neticesinde bozulan ekonomik istikrar, daralan ve bozulan ithalat ve ihracat dengesi, yaşanan durgunluk ve işsizlik gibi durumunlar ülkelerin birçoğunda mali kamusal reformlar gerçekleştirmelerine neden olmuştur. Böylece hükümetler gerek ülke içi sorunlara gerekse dışa açılmadan kaynaklanan problemlere çözüm yolu üretmek adına kamu harcamaları başta olmak üzere yeni müdahale araçları geliştirmek zorunda kalmışlardır.

Ekonomilerin kamu harcamaları ile dışa açıklık seviyelerinin tarihsel seyrine bakıldığında 19. yüzyıldan itibaren günümüze kadar artış trende olduğu görülmektedir. Buna etki eden sebeplerin başında devletlerin egemenlik gücünün zayıflaması, devletin bazı temel yetkilerinin ve sorumluluğunun uluslararası kurum ve kuruluşlar ile yerel yönetimlere devretmesi, çok uluslu (uluslararası) şirketlerin yatırım ve sermaye güçleri gibi faktörler gösterilmektedir. Böylece devletler bir yandan dış açılmanın ve küreselleşmenin artıları ile iktisadi büyüme ve kalkınma hamleleri artarken bir yandan da kamu kesimi üzerinden uyguladıkları politikalar ile oluşan mevcut riskleri ortadan

kaldırmak ya da en aza indirmek gayretine girmişlerdir. Bu durum günümüzde sosyal ve refah devleti anlayışı gereği hükümetlerin temel görev ve fonksiyonlarında değişimlere neden olmaktadır.

A. Smith ile başlayan ve “bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler” felsefesine dayalı klasik iktisadi akım 1929 Büyük Buhran sonrası tün dünyada yerini Keynesyen ekolün öğretilerine bırakmak zorunda kalmıştır. Yani günümüzdeki gibi piyasaların ve toplumsal sistemin sağlıklı bir şekilde işleyebilmesi için devletin yapıcı ve düzenleyici fonksiyonları ile müdahalesinin gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Bu sonuç doğal olarak ülkelerin GSYH içindeki kamu harcamalarının payını yıllar içerisinde hem yüzde olarak hem de mutlak olarak arttırmaktadır.

Kamu harcamaları alanındaki bu gelişmelerin yanında devletlerin yabancı sermayeyi ve yatırımları çekme yarışına girmesi vergi politikalarında da değişikliğe gidilmesini sağlamıştır. Vergi rekabetinde başarıya ulaşmak adına alınan kararlar vergi cenneti haline gelen ülkelerde kamu gelirlerinin azalmasına da neden olmaktadır. Bu durum ise zamanla kamu başarısızlığı olarak netice verebilmektedir. Sonuç olarak ülkelerin bir yandan artan kamu harcamaları talebinin yanında bir yandan azalan kamu gelirleri hükümetleri mali sıkışıklığa sürükleyebilmektedir.

İktisat tarihine bakıldığında kamu harcamalarının, hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde tarih boyunca arttığı görülmektedir. Kamu kesimi büyüklüğünün durumunu ve kamu harcamalarının artışını açıklamaya yönelik birçok teori literatürde kabul görmektedir. Bunların içinde öne çıkanlardan Wagner Kanunu, sanayileşme ile birlikte gerçekleşen büyüme ve artan reel gelir sonucunda kamu harcamalarının artacağı ifade edilmektedir (Timur & Albayrak, 2016: 804).

Peacock-Wiseman görüşüne göre kamu harcamalarının sürekli ve doğal seyrinde bir artışın gerçekleşmeyeceğini savaş gibi olağanüstü dönemlerde sıçrama şeklinde olacağını ve savaş sonrası eski seviyesine düşmeyeceğini savunmaktadır. Goffman ve Mahar Modeli, kamu harcamalarının artış nedenlerini biraz daha detaylandırıp büyüme, kalkınma, nüfus artışı, fiyatların yükselmesi ile savunma ve sağlık harcamaları gibi tam kamusal malların varlığı olarak görmektedir (Taşseven, 2000: 91).

Musgrave modeli, kamu harcamalarının ülkelerin farklı kalkınma seviyelerine bağlı olarak farklılık gösterdiğini ancak kalkınmanın ilk aşamalarında bütün ekonomilerde sermaye harcamalarının yoğun bir şekilde kullanılacağından kamu

harcamalarının artış trendinde olacağını ifade etmektedir. Gupta ve Michas Modeli, Peacock-Wiseman'ın literatüre kazandırdığı sıçrama tezini tekrar yorumlamış ve modele sosyal gelişme sonucu oluşan kamu harcamalarındaki değişim oranını da ekleyerek kişi başı GSMH'daki artışın kamu harcamalarını arttıracığını söylemektedir. Kamu Tercih Teorisi ya da diğer adıyla Kamusal Tercih Kuramı, seçmen davranışları, siyasi partiler, baskı grupları, bürokrasi, siyasi mübadele ve karar alma süreçlerini incelemekte olup bu aktörlerin kendi çıkarlarını arttırma amaçlı olarak hareket ettiklerini ve bu sebeple piyasada tıpkı ekonomik davranan insan gibi harcamalarını arttırdıkları vurgulanmaktadır.

İktisat tarihindeki bu gelişmelerle birlikte küreselleşmenin de etkisi ile kamu harcamaları ile dış ticaret hacmindeki gelişme tüm dünyada etkileşim içine girmekte olduğu görülmektedir. Bu olgunun birbiri ile ilişkisinin varlığı iktisadi açıdan araştırılması ve birbirleri üzerine etkisinin ne düzeyde gerçekleştiğinin bilinmesi üzerine birçok çalışma yapılmıştır. Bu doğrultuda literatürde kamu büyüklüğü ile dışa açıklık arasındaki ilişkiyi açıklamaya yönelik Telafi Edici Etki, Etkinlik ve Sanayisizleşme Hipotezi olmak üzere üç hipotez yer almaktadır.

Telafi hipotezi Cameron (1978) ve Rodrik (1996) tarafından geliştirilmiş olup küreselleşme sürecinde sanayileşmenin artmasıyla birlikte ülkelerin uluslararası kalkınma ve ticaret düzeyleri artmaktadır. Bu gelişmelerden dolayı ülke içinde yaşanan olumsuz etkileri bertaraf etmek ve refah kaybını minimize etmek ya da önlemek için hükümetler kamu harcamalarını arttırmaktadırlar. Politik olarak uygulanan bu hamleler neticesinde iktidarlar mevcut riskleri üstlenerek dışa açıklık ile kamu harcamaları arasında pozitif yönlü ve paralel bir ilişkinin oluşmasına neden olmaktadır. Telafi edici etki hipotezi, küreselleşmenin neticesinde siyasi karar alma mekanizmasının talep tarafındaki etkisine dayanmaktadır. Çünkü ekonomiler birbirleri ile daha entegre ve dışa açık olduklarında hane halkları dış risklere daha çok maruz kalmaktadır. Bu nedenle devletler, özellikle sosyal refahı artırmak için kamu harcamalarını yükselterek, dış risklerden kaynaklanan kayıpları telafi etmeyi amaçlamaktadır (Rodrik 1996; Gemmill vd., 2008).

Telafi edici etki hipotezi, yukarıda anlatılan bu süreci yani kamu harcamalarının artan eğilimini ekonomik güvensizlik, makroekonomik oynaklık (volatilité) ve gelir dağılımındaki artan eşitsizlik argümanlarla açıklamaktadır. Bu nedenlerle ülkede siyasi

talebin ön saflarını oluşturan bireyler, uğradıkları kayıp veya zararların hükûmetten telafi edilmesini beklemektedirler. Dolayısıyla telafi edici etki hipotezi küreselleşmenin hükümet harcamaları üzerindeki etkisini siyasi bir karar alma mekanizmasının talep yönünü ele alarak açıklamaya çalışmaktadır (Altay & Aysu, 2013: 130-154).

Dışa açıklık ve kamu büyüklüğü arasındaki ilişkiyi açıklamaya yönelik ikinci hipotez olup ilk olarak Cusack (1997) tarafından ortaya atılmıştır. Etkinlik hipotezi, Telafi Hipotezinin tam zıddı görüşü savunmakta olup değişkenler arasında negatif bir ilişkinin varlığına dayanmaktadır. Denk bütçe varsayımı altında hipoteze göre küresel piyasaların ve ticaretin etkileşimi sonucu ülkeler vergi rekabeti nedeniyle vergi oranlarını düşürmek zorunda kalabilirler. Bu durum kamu harcamalarının finansmanında büyük bir yer tutan vergi gelirlerinde azalma meydana getirecektir. Netice itibariyle dışa açıklık ve liberal iktisadi politika neticesinde kamu harcamaları azalacaktır.

Etkinlik hipotezi küreselleşmenin yani dışa açılmanın neticesinde siyasi karar alma mekanizmasının arz tarafındaki etkisini vurgulamaktadır. Bu yönü ile de Telafi edici etki hipotezinin aksi bir görüşe sahip olmaktadır (Schulze & Ursprung, 1999: 300). Devletin kamuya müdahalesi hem uluslararası piyasadaki rekabeti hem de uygulanacak olan yatırım kararını olumsuz yönde etkileyeceği savunulmaktadır.

Sanayisizleşme hipotezi diğer iki hipotezden daha önce Clark (1940) tarafından ortaya atılmış olsa da Telafi ve Etkinlik hipotezleri kadar literatürde destek görmemiş ve bu alanda çok az çalışma yapıldığı görülmektedir. Son olarak Clark'ın (1940) temellerini attığı hipotezi Iversen & Cusack (2000) desteklemekte olup sanayisizleşme hipotezine göre kamu büyüklüğü ile dışa açıklık arasında herhangi nedensel bir ilişkinin varlığının söz konusu olmadığı kabul edilmektedir. Sanayisizleşme hipotezine göre uluslararası düzeyde gerçekleşen teknolojik gelişmeler düşük maliyetle üretimin gerçekleşmesini sağlamaktadır. Bu durumda bir ülkede maliyeti yüksek bir ürün üretilmeyip düşük maliyet ile üretilmiş ve uzmanlaşma düzeyi gelişmiş bir ülkeden ithal edilmektedir. Böylece yapılması planlanan yatırım başka bir ülkeye kaydırılmakta ve yerel ülkede sanayisizleşme yaşanmaktadır. Bu bağlamda sanayisizleşme hipotezinin argümanları uzmanlaşma ve rekabet gücü olup ülke ekonomisinin üretim yapısı tarımdan sanayiye oradan da hizmetler sektörüne çok hızlı bir geçiş yaparak sanayisiz bir şekilde büyüme ve refah artışı sağlayabilmektedir.

Son yıllarda yaşanan iktisadi ve yerel gelişmelerin sadece o bölgeyle sınırlı kalmayıp etkilerinin dalgalar halinde birçok ülkeye de yayılması ve dünya ülkelerinin birbirlerini dışsal şoklar ile ciddi etkilemesi önemini korumaktadır. Bu bakış açısı ile ülkelerin dışa açıklık derecesi arttıkça ülke içinde özellikle kamu kesimi büyüklüğünün göstergelerinden olan kamu harcamalarının bundan ne düzeyde etkilendiği araştırma konusu olmaktadır. Araştırmada bu konu hakkında dünya ticaretinin, yatırımının ve nüfusunun büyük bir kısmını oluşturan G20 ülkelerinde bu üç hipotezden hangisinin geçerli olduğu araştırılmıştır. Panel veri analiz yönteminin uygulandığı araştırmada kamu kesimi büyüklüğü göstergesi için kamu harcamalarının GSYH içindeki payı, dışa açıklık oranı göstergesi için toplam ticaret hacminin GSYH içindeki payı ve hem ülke büyüklüğü göstergesi hem de Wagner Kanunu çerçevesinde kamu harcamalarını doğrudan etkileyebilen bağımsız değişken olarak kişi başına GSYH değişkenleri kullanılmıştır.

Araştırmada serilere gelen herhangi bir şok durumunda panelin bütün yatay kesit birimlerinin bu şoktan etkilenip etkilenmediğini öğrenmek için yatay kesit bağımlılığı testleri uygulanmış olup yatay kesit bağımlılığının var olduğu sonucu elde edilmiştir. Yatay kesit bağımlılığının olmasından dolayı çalışmanın ilerleyen safhalarında ikinci kuşak ekonometrik testler uygulanmaktadır.

Serilerin durağanlık seviyelerini anlamak için Bai & Ng (2004) Panic Panel Birim Kök Testi kullanılmış ve her üç değişkeninde bütün anlam seviyelerinde ve düzey durumunda hem sabitli hem de sabit ve trendli modelde birim kök içerdiği görülmüş değişkenlerin birinci farkları alındığında olasılık değerleri istatistiki olarak anlamlı hale gelerek hem sabitli hem de sabit ve trendli modelde tüm anlamlılık düzeylerinde değişkenler durağan hale gelmiştir.

Araştırmada kurulan modele göre ülkelerin eğim katsayısını ifade eden ve Pesaran & Yamagata (2008) tarafından geliştirilen $\tilde{\Delta}$ ve $\tilde{\Delta}_{adj}$ delta test istatistikleri kullanılarak yapılan analizde parametrelerin heterojen olduğu görülmektedir. Yani bu sonuç, herhangi bir iktisadi şok neticesinde her ülkenin bu şoktan farklı düzeyde etkileneceği anlamına gelmektedir.

Değişkenler arasında uzun dönemli denge ilişkisinin yanında değişkenlerin birlikte hareket edip etmediğini de göstermekte amacıyla uygulanan Westerlund ve Edgerton (2007) LM Bootstrap ile ECM (Error Correction Model) Panel Eşbütünleşme

Testleri neticesinde istatistiklere bakıldığında panel genelinde eşbütünleşme ilişkisinin olduğunu göstermektedir. Yani değişkenler uzun dönemde beraber, eşbütünleşik hareket etmektedirler.

Değişkenler arasında birinden diğerine nedensel bir ilişkinin olup olmadığını anlamak için Dumitrescu & Hurlin (2012) ile Emirmahmutoglu & Köse (2011) Panel Nedensellik testleri uygulanmaktadır. Elde edilen bulgulara göre her iki nedensellik test sonuçlarına göre dışa açıklık (TRADE) ve kişi başına milli gelirden (GDPPC) ayrı ayrı kamu harcamalarına doğru bir nedensellik söz konusudur. Bu durumda yani dışa açıklık değişkeninden kamu harcamalarına doğru nedenselliğin olması uzun dönemde telafi edici etki hipotezi veya etkinlik hipotezlerinden birinin G20 ülkeleri için geçerli olduğunu ifade etmektedir.

Araştırmanın amacına göre üç hipotezden hangisinin hangi ülke için tam olarak geçerli olacağını gösteren CCE (Common Correlated Effects) Ortak Korelasyonlu Etkiler ile AMG (Augmented Mean Group) Genişletilmiş Ortalama Grup uzun dönem katsayı tahmincileri test sonuçlarına göre pozitif katsayı tahmini telafi edici etki hipotezini negatif katsayı tahmini etkinlik hipotezini, katsayı tahmininin olasılık değerinin anlamsız çıkması ise sanayisizleşme hipotezini geçerli kılacaktır. Elde edilen bulgular neticesinde hem CCE hem de AMG tahmincisinin uzun dönemde panelin geneli için TRADE (dış açıklık) değişkeninin olasılık değerlerinin istatistiksel olarak anlamlı ve negatif çıktığı görülmektedir. Bu durum panelin geneli için etkinlik hipotezinin geçerli olduğunu göstermektedir. CCE tahmincisinin panel sonuçlarına göre dışa açıklık oranını temsil eden TRADE değişkenindeki 1 birimlik artış, kamu harcamalarının GSYH içindeki payını temsil edilen GOV değişkeninde 0.105 birimlik azalış meydana getirmektedir. AMG tahmincisinin panel sonuçlarına göre TRADE değişkenindeki 1 birimlik artış GOV değişkeninde 0.032 birim azalışı netice verecektir. AMG tahmincisinin panel sonuçlarında C (sabit terim) istatistiksel olarak anlamlı çıktığından dolayı C sabit terimde meydana gelen 1 birimlik artış GOV değişkeninde 20,63 birimlik artışa neden olmaktadır. Bu durumda GOV değişkende, TRADE ve GDPPC değişkeninin dışında birçok nedenden dolayı otonom olarak kabul edilen bir harcama seviyesinde olduğu anlaşılmaktadır.

TRADE değişkeni ile GOV değişkeni arasındaki pozitif yönlü ilişkinin varlığı ABD, Arjantin ve Japonya'da görülmekte olup bu ekonomilerde telafi edici etki hipotezinin geçerli olduğu anlaşılmaktadır.

TRADE değişkeni ile GOV değişkeni arasındaki negatif yönlü ilişkinin varlığı Almanya, Avustralya, Çin, Endonezya, Fransa, Güney Afrika, Güney Kore, Hindistan, İngiltere, İtalya, Kanada, Meksika, Rusya, Suudi Arabistan ve AB'de görülmekte olup bu ülkelerde ise etkinlik hipotezinin geçerli olduğuna ulaşılmaktadır.

TRADE ile GOV değişkeni arasındaki herhangi bir ilişkinin olmadığını gösteren bulgular ise Türkiye ve Brezilya'da görülmekte olup bu iki ülkede sanayisizleşme hipotezinin geçerli olduğuna anlaşılmaktadır.

Sonuç olarak panelin genline bakıldığında dünya ekonomisine yön veren ülkelerin çoğunluğunda etkinlik hipotezinin geçerli olduğuna ulaşılmaktadır. Telafi edici etki hipotezinin geçerli olduğuna ABD, Arjantin ve Japonya ekonomilerinde kamu harcamalarının finansmanı olan vergi gelirlerindeki iyileşme dış şoklardan kaynaklı ülke ekonomisine gelecek olan zararı telafi edecek nitelikte olduğuna anlaşılmaktadır. Bundan dolayı kamu kesimi büyüklüğü bu ülkeler için daha çok önem arz etmektedir.

Brezilya ve Türkiye gibi Sanayisizleşme hipotezinin geçerli olduğuna ülkelerin iktisadi yapılarındaki benzerlik bu hipotezin geçerliliğini izah etmektedir. Çünkü sanayileşmiş ve gelişmiş ülkelerdeki sanayi yapısına sahip olmayan gelişmekte olan ülkelerde iktisadi büyümenin kaynağı olarak ara madde ve hammadde ithalatına bağımlı ihracat, turizm gelirleri, silikon vadisindeki gelişmeler ve bazı sektörlerin spesifik olarak lokomotif etkisi oluşturması kabul edilebilmektedir. Böylece ağır sanayiye sahip olmadan iktisadi büyüme ve kalkınma hamleleri yapılabilmektedir.

Küresel iktisadi yapı ile entegre olmuş ülkelerin zamanla uluslararası ticari, siyasi ve sosyal etkileşim düzeyi daha çok arttığı günümüzde dış şoklara maruz kalan veya dış dünyada meydana gelen gelişmelerden büyük düzeyde etkilenmemesi için şu iktisadi politikalar önerilebilir:

- Uluslararası ilişkilerin gelişmesi ve dış ticaret hacminin artması ile yaşanan krizler neticesinde ülkeler mevcut durgunluğu gidermek ve bireylerin sosyal ve refah seviyelerini korumak adına özellikle sosyal güvenlik, transfer ve sağlık harcamalarında müdahalelerde bulunarak kamu kesimi büyüklüğünü sürekli arttırma çabasında bulunması önem arz etmektedir.

- Cari açık veren ülkelerin dışa açıklık düzeyleri de yüksek dış şoklara karşı kırılgenliğini önlemek ve ülke vatandaşlarını korumak için mali tedbirlerin alınması önemli olacaktır.

- Ülke içinde ekonomik yapının güçlü olması ve kamu harcamaları ile hükümetin güven vermesi yerel firmaları üretim ve yatırım konusunda daha cesur hamlelere iterek istikrarın korunmasını sağlayabilecektir.

- Yerel firmalar özellikle sosyal güvenlik harcamaları kalemleri ile desteklenmesi daha sağlıklı ve güçlü iktisadi yapının oluşmasını sağlayabilecektir.

- Dış ülkeler için ticaret, yatırım ve finans merkezi haline gelebilmek adına vergi indirimleri ile cazibedar bir ülke olan ekonomilerde yerli üretimin rekabet gücünü arttırmak için ihracat ile meşgul müesseselerin kamu kurumları tarafından desteklenmesi dış ticareti ve dolayısıyla cari dengeyi olumlu yönde etkileyebilecektir.

- Ağır sanayi yapısına sahip olmayan ülkelerin yeni ve modern teknoloji alanlarında Ar-Ge ve inovasyon yatırımları ile küresel sistemin merkezinde bulunularak iktisadi büyüme ve kalkınma sağlanabilmektedir.

- Vergi rekabeti ve küresel sermayenin dikkatini geçmek için düşürülen vergi oranları vergi gelirlerini azaltabilecektir. Harcamaların gelirden büyük olması durumunda ülke ekonomisi bütçe açığı vererek borçlanma yoluna gidilmesi makroekonomik göstergelerde bozulmaya ve iktisadi yapının zayıflamasına neden olabilecektir. Bu yönü ile vergi rekabetinin olumsuz yönlerine de dikkat edilmesi gerekmektedir.

- Bacasız sanayi olarak tabir edilen turizm sektörünün cazibe merkezi haline dönmesi makroekonomik göstergelerde ciddi düzeyde olumlu katkı sağlaması göz ardı edilememektedir. Bu yüzden hizmetler sektörünün en az sanayi sektörü kadar yatırım ve teşviklerle desteklenmesi sağlanabilir.

- Dışa açıklıktan kaynaklı oluşan dışsal risklere karşı ülkelerde eyalet ya da yerel bölgelere ait daha detaylı araştırmalar, hükümetin hangi alanlarda daha çok kamu müdahalesinin veya harcamasının yapılması gerektiği hakkında bilgi sunabilir. Çünkü büyük yüzölçümüne sahip gelişmiş ülkelerde her bölgenin ya da eyaletin gelişmiş düzeyi farklı olup mevcut bir dışsal krize karşı etkilenme düzeyleri farklı olabilmektedir.

- Kamu kesiminin büyüklüğünü gösteren kamu harcamalarının ya da kamu gelirlerinin alt kalemlerinin dışa açıklık ile ilişkisinin hangi harcama ya da gelir kalemleri üzerinde etkili olacağını bilmesi uygulanacak mali ve siyasi politikaların etkinliğini arttıracak ve iktisat literatürüne ve ülke ekonomisine katkı sağlayacaktır. Çünkü Telafi hipotezi kamu büyüklüğünün artırılması için mali baskı oluştururken Etkinlik hipotezi azaltılması yönünde baskı oluşturabilmektedir.

- Son olarak 2019 yılında kayıtlara geçen Corona Virus pandemisi ve 2022 yılında patlak veren Rusya-Ukrayna Savaşı kapital ve küresel dünyaya entegre olmuş ülkelerin birbirlerine bağımlı iktisadi yapılarının olağanüstü hallerde büyük ve ciddi problemler yaşadığı görülmektedir. Bu yüzden günümüzde ülke ekonomilerinin küresel ve grifit uluslararası yapılarından ziyade otarşik bir yapıya sahip olmak istemeleri ön görülmekte ve ülkelerin politikalarını bu yönde oluşturmaları olağanüstü durumlarda daha az zarar ile ayakta kalmalarını sağlayabilmektedir.

KAYNAKÇA

Aaronson, D. & Sullivan, D. G. (1998). The Decline of Job Security in the 1990s: Displacement, Anxiety, and Their Effect on Wage Growth. *Federal Reserve Bank of Chicago Economic Perspectives*. 22(1): 17-43.

Abizadeh, S. (2005). “An Analysis of Government Expenditure and Trade Liberalization”, *Applied Economics*, 37(16), 1881-1884.

Adsera, A. & Boix, C. (2002). “Trade, Democracy, and The Size of the Public Sector: The Political Underpinnings of Openness”, *International Organization*, 56(02), 229–262.

Agenor, P. R. (2001). Benefits and Costs of International Financial Integration: Theory and Fact. *Policy Research Working Paper 2699*. The World Bank.

Ak, M. Z. & İnal, V. (2019). Yükselen Piyasa Ekonomilerinde Ticari Açıklık, Finansal Gelişme ve Ekonomik Büyüme: Bir Panel Nedensellik Analizi, *Ekoist: Journal of Econometrics and Statistics*, 31, 1–16.

- Akalın, G. (1986). *Kamu Ekonomisi*. İkinci Basım. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Akay, H. K. & Nargeleçekenler, M. (2006). Finansal Piyasa Volatilitesi ve Ekonomi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*. 61 (4): 5-36.
- Akbulut H. (2015). "Kamu Sektörünün Hacmi: Türkiye-Avrupa Birliği Karşılaştırması", *Amme İdaresi Dergisi*, 48 (3), Eylül, 41-59.
- Akcagündüz, E. (2010). Kamu tercihi teorisi ve Türkiye Üzerine Olan Etkisi Üzerine Bir İnceleme. *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 2(2), 29-35.
- Akçağlayan, A. & Kayıran, M. (2010). Türkiye’de Kamu Harcamaları ve Gelirleri: Nedensellik İlişkisi Üzerine Bir Araştırma. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*. 5 (2): 129-146.
- Akçay, B. S. (2012). *21. Yüzyılın İlk Finansal Krizi*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Akçoraoglu, A. (1999). Kamu Harcamaları, Kamu Gelirleri ve Keynesçi Politikalar: Bir Nedensellik Analizi. *Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*. 2: 51-65.
- Akdoğan, A. (1997). *Kamu Maliyesi*, Gazi Kitabevi, Geliştirilmiş 6. Baskı, Ankara.
- Akdoğan, A. (2014). *Kamu Maliyesi*, Gazi Kitabevi, 16. Baskı, Ankara.
- Aksoy, Ş. (1991). *Kamu Maliyesi*, Filiz Kitabevi, İstanbul.
- Aktan, C. & Şen, H. (2001). ‘Ekonomik Kriz: Nedenler ve Çözüm Önerileri’, *Yeni Türkiye Dergisi*, 2 (42), 1225-1230.
- Alantar, D. (2008). Küresel Finansal Kriz: Nedenleri ve Sonuçları Üzerine Bir Değerlendirme. *Maliye ve Finans Yazıları*, 1(81), 1-10.
- Alcala, F. & Ciccone, A. (2004). "Trade and Productivity", *The Quarterly Journal of Economics*, 614-646.
- Alesina, A. & Romain W. (1998). "Openness, Country Size and Government", *Journal of Public Economics*, 69, 305–321

- Alesina, A., Özler, .S., Roubini, N. & Swagel, P. (1996). Political Instability and Economic Growth. *Journal of Economic Growth*. 1: 189-211.
- Alesina, A., Tabellini, G. & Campante, F. R. (2008). Why is Fiscal Policy Often Procyclical?. *Journal of the European Economic Association*. 6 (5): 1006-1036.
- Al-Iriani, M. A. (2006). Energy–GDP Relationship Revisited: an Example From GCC Countries Using Panel Causality. *Energy Policy*, 34(17), 3342-3350.
- Altay N. O. & Altın O. (2008). "Türkiye'de Kamu Harcamalarının Ekonomik Büyüme ve Yatırımlar Üzerine Etkilerinin Analizi (1980-2005)", *Ege Akademik Bakış*, 8(1), 267-285.
- Altay, A. & Aysu, A. (2013). "Etkinlik ve Telafi Edici Etki Hipotezi: Seçilmiş Ülkeler Üzerine Ampirik Bir İnceleme", *TİSK Akademi*, 8 (15), 130-154.
- Altunç Ö. F. & Aydın C. (2012). "Türkiye'de Kamu Sektörü Büyüklüğü ve Ekonomik Büyüme İlişkisinin Ampirik Analizi", *Ekonomik Yaklaşım*, 23(82), 79-98.
- Amandou, S. N. (2004). Rating the Rating Agencies: Anticipating Currency Crises or Debt Crises? *Journal of Banking & Finance*, 6(28), 2845-2867.
- Anderson, R. G. & Gascon, C. S. (2007). The Perils of Globalization: Offshoring and Economic Insecurity of the American Worker. *Federal Reserve Bank of St. Louis Working Paper Series*. Working Paper 2007-004A.
- Ansari, M.I, Gordon, D.V. & Akuamoah, C. (1997). "Keynes Versus Wagner Public Expenditure And National Income For Three African Countries," *Applied Economics*, 29(4), 543-550.
- Araç, A. (2013). Ekonominin Dış Ticarete Açıklık Derecesi ve Üretim/Enflasyon Ödünleme İlişkisi, *Sosyoekonomi*, 19, 25-44
- Aragbeyen, O. & İbrahim, T. M. (2014). "Trade Openness-Government Size Nexus: Compensation Hypothesis Considered for Nigeria", *Journal of Review on Global Economics*, Vol 3, 364-372.

- Arawatari, R. (2015). Political Economy of Trade Openness and Government Size. *Economics & Politics*, 27(1), 28–52. <<https://doi.org/10.1111/ecpo.12049>>
- Argyrou M. G. (2000). "Public Expenditure and National Income: Time Series Evidence From Greece" *Economic and Finance Working Papers*, Brunel University, Vol. 4(2), 173-191.
- Arıkan, Z. & Akdeniz, H. A. (2005). Küreselleşen Dünyada Vergi Cennetlerinin Ekonomik Analizi. *Review of Social, Economic and Business Studies*. 5-6: 285-338.
- Arney R. D. (1995). *The Freedom Revolution*, Washington, D. C., Regnery Publishing.
- Arslan, K. (2014). *Dış Ticaret İşlemleri*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Asiedu, E. (2001). On the Determinants of Foreign Direct Investment to Developing Countries: Is Africa Different?, *World Development*, 30(1), 107-119.
- Aslan, M. & Taşdemir, M. (2009). Is Fiscal Synchronization Hypothesis Relevant for Turkey? Evidence from Cointegration and Causality Tests with Endogenous Structural Breaks. *Anadolu International Conference in Economics*. 17-19 June, Eskişehir, Turkey.
- Atamtürk, B. (2007). Gelişmekte Olan Ülkelerde ve Türkiye’de Finansal Serbestleşmenin İç Tasarruflar Üzerine Etkisi, *Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi*, 23, 75-89.
- Atik, H. & Türker, O. (2011). *Modern Dış Ticaret Kuramları*, Nobel Yayın Dağıtım, (1. Baskı), Ankara.
- Aydoğuş, İ. & Topçu, M. (2013). “An Investigation of Co-Integration and Causality between Trade Openness and Government Size in Turkey”, *International Journal of Economics and Financial Issues*, 3(2), 319-323.
- Aysu, A. (2013). Küreselleşmenin Kamu Harcamaları Üzerindeki Etkisi: OECD Üyesi Ülkelere İlişkin Ekonometrik Bir Analiz, Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

- Baghestani, H. & McNown, R. (1994). Do Revenues or Expenditures Respond to Budgetary Disequilibria?. *Southern Economic Journal*. 61 (2): 311-322.
- Bağcı, H. (2001). "Kamu Borçları Yönetimi ve Türkiye İçin Bilimsel Çalışma", Sermaye Piyasası Kurulu Yayınları, Ankara.
- Bahmani-Oskooee, & M. F. Niromand, (1999). "Openness and Economic Growth: An Empirical Investigation", *Applied Economics Letters*, 6, 557-561.
- Bai, J. & Ng, S. (2004). A Panic Attack on Unit Roots and Cointegration. *Econometrica*, 72(4), 1127-1177.
- Bakkal, H. (2016). "Türkiye’de Kamu Harcamalarının Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi ve Yeni Kamu Mali Yönetiminin Rolü," *Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(10), 125-138.
- Balassa, B. (1985). "Exports, Policy, Choices, and Economic Growth in Developing Countries After the 1973 Oil Shock", *Journal of Development Economics*, 18, 23-35.
- Balle, F. & Vaidya, A. (2002). "A Regional Analysis of Openness and Government Size", *Applied Economics Letters*, 9(5), 289–292.
- Baltagi, B. (2005). *Econometric Analysis of Panel Data (Third Edition)*. Sussex: John Wiley and Sons, 4-7, 11-12, 32, 250.
- Barbieri, L. (2006). Panel Unit Root Tests. *Quaderni Del dipartimento Di Scienze Economiche E Sociali*, 1-53.
- Barro R. J. (1990). "Government Spending in a Simple Model of Endogeneous Growth", *The Journal of Political Economy*, 98(5).
- Barro R. J. (1996). "Democracy and Growth", *Journal of Economic Growth, National Bureau of Economic Research*, Working Paper NO. 4909, 1-30.
- Barro, R. J. (1974). Are Government Bonds Net Wealth?. *Journal of Political Economy*, 82(6), 1095-1117.
- Barro, R. J. (1979). On the Determination of Public Debt. *Journal of Political Economy*. 87 (5): 940-971.

- Başar, S., Aksu, H., Temurlenk, S., & Polat, Ö. (2009). "Türkiye de Kamu Harcamaları ve Büyüme İlişkisi: Sınır Testi Yaklaşımı", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(13), 250-260.
- Bayraç, H. N., Delican D. & Karakaş, A. T. (2020). OECD Ülkelerinde Biyoyakıt Politikalarının Ulaşım Sektöründeki Petrol Tüketimine Etkisi, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 15 (3), 811-828.
- Bayrak, M. & Esen, Ö. (2014). "Examining the Validity of Wagner's Law in the OECD Economies". *Research in Applied Economics*, 6 (3), 1-16.
- Bayraktutan, Y. (2003). "Bilgi ve Uluslararası Ticaret Teorileri", Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 4(2), 175-186.
- Bella, M. & Quintieri, D. (1997). Causality Between Public Expenditure and Taxation: Evidence from the Italian Case. *Budgetary Policy Modelling Public Expenditures* (214-234). Editörler P. Capros ve D. Meulders. UK: Routledge.
- Benarroch, M. & Pandey M. (2008). "Trade Openness and Government Size", *Economics Letters*, 101, 157-159.
- Benarroch, M. & Pandey, M. (2012). "The Relationship Between Trade Openness and Government Size: Does Disaggregating Government Expenditure Matter?", *Journal of Macroeconomics*, 34(1), 239–252.
- Beşer, B. (2013). *Türkiye'de ve Bazı Geçiş Ekonomilerinde Rodrik Hipotezinin Sınanması*, Doktora Tezi, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.
- Bhagwati, J. N. (1990). "Export Promoting Trade Strategy: Issues and Evidence", (Editör: Milner, C. R.), *Export Promotion Strategies: Theory and Evidence from Developing Countries*, New York University Press.
- Biehl, Dieter, (1998). "Wagner's Law: An Introduction to and a Translation of The Last Version of Adolph Wagner's Text of 1911," *Public Finance*, 53(1), 102-111.
- Bilici, N., & Bilici, A. (2011). *Kamu Maliyesi*. Ankara: Seçkin Kitabevi.

- Bilman, S. (2014). Ticari Açıklık Büyüme Etkileşimi: Panel Veri Analizi ve Ülkelerarası Karşılaştırma, Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Boratav, K. (2004). *Yeni Dünya Düzeni Nereye?* Ankara : Baskı, İmge Kitabevi.
- Borghesi, E. (2008). “Trade Openness And Public Expenditure On Labor Market Policies”, *University Of Milano, September 1*, 1-21.
- Bostan, A., Kelleci, S. & Yılmaz, A. (2016). Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Avrasya Ekonomileri Örneği. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(5), 23-36.
- Breitung, J., (2000). “The Local Power of Some Unit Root Tests for Panel Data”, *Advances in Econometrics*, 15, Nonstationary Panels, Panel Cointegration, and Dynamic Panels, Amsterdam: JAI Press, 161–178.
- Breuer, J. B., McNown, R., & Wallace, M. S. (2001). Misleading Inferences from Panel Unit-Root Tests with an Illustration from Purchasing Power Parity. *Review of International Economics*, 9(3), 482-493.
- Breusch, T. S., & Pagan, A. R. (1980). The Lagrange Multiplier Test And Its Applications To Model Specification in Econometrics. *The Review Of Economic Studies*, 47(1), 239-253.
- Brochier, H. & Michalet, C. A., (1981). Maliye Ekonomisi, çev. Adnan Erdaş, Gazetecilik ve Halkla İlişkiler Yüksek Okulu Basımevi, Ankara.
- Broner, F.A. & Ventura, J. (2010). Rethinking the Effects of Financial Liberalization, *NBER Working Paper*, No. 16640.
- Bruno, G. S. F., Falzoni, A. M. & Helg, R. (2003). Measuring the Effect of Globalization on Labour Demand Elasticity: An Empirical Application to OECD Countries. Flowenla Discussion Paper 2. Hamburg Institute of International Economics.

- Bulut, C. (2001). “Kamu Sektörü ve Harcamalarının Ekonomik Etkileri,” *Journal Of Qafqaz University*, Sayı 8, 43-56.
- Burchell, B. J. (1999). The Unequal Distribution of Job Insecurity, 1966-86. *International Review of Applied Economics*. 13 (3): 437-458.
- Bussiere, M. & Fratzscher, M. (2004). “Financial Openness and Growth: Short-Run Gain, Long-Run Pain?”, European Central Bank, Working Paper Series, No:348, 1-41.
- Büberkökü, Ö. (2016). Ekonomik Büyüme ve Turizm İlişkisi: Yatay Kesit Bağımlılığına Karşı Dirençli Panel Nedensellik ve Eşbütünleşme Testlerine Dayalı Küresel Bir Analiz, *Ekonomik Yaklaşım*, 27(100), 177-206
- BÜMKO (Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü), (2018). 2019 Yılı Bütçe Gerekçesi, Ekim 2018, Ankara.
- Caballero, R. J. (2000). Macroeconomic Volatility in Latin America: A View and Three Case Studies. *NBER Working Paper Series*. Working Paper 7782.
- Caliari, A. (2005). The Debt –Trade Connection İn Debt Management Initiatives, The Need For A Change İn Paradigm, Center of Concern, 1-24.
- Cameron, D. R. (1978). “The Expansion of The Public Economy: A Comparative Analysis”, *The American Political Science Review*, 72 (4), 1243-1261.
- Carmignani, F., Colombo, E. & Tirelli, P. (2009). *Macroeconomic Risk and the Size of Government-Do Globalisation and Institutions Matter?*
<http://www.uq.edu.au/economics/abstract/394.pdf>.
- Carrion-i-Silvestre, J. L., del Barrio-Castro, T., & Lopez-Bazo, E. (2005). Breaking the panels: an application to the GDP per capita. *The Econometrics Journal*, 159-175.
- Cavallo, E., & Frankel, J. (2004). *Does openness to trade make countries more vulnerable to sudden stops. or Less.*

- Caymaz, N. (2016). *Türkiye’de Kamu Harcamalarının Ekonomik Sınıflandırmaya Göre İncelenmesi:1995-2015*. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Chakrabarti, A. (2001). The Determinants of Foreign Direct Investment: Sensitivity Analyses of Cross-Country Regressions, *Kyklos*, 54(1),89-114.
- Chang, T. & Chiang, G. (2009). Revisiting the Government Revenue-Expenditure Nexus: Evidence from 15 OECD Countries Based on the Panel Data Approach. *Czech Journal of Economics and Finance*. 59 (2): 165-172.
- Chao, J. C., & Grubel, H. (1998). Optimal Levels of Spending and Taxation in Canada. *How to Use The Fiscal Surplus: What is The Optimal Size of Government*, 53-68.
- Choi, I. (2001). Unit Root Tests for Panel Data. *Journal of International Money and Finance*, 20(2), 249-272.
- Christiansen, L., Schindler, M.& Tressel, T. (2009). Growth And Structural Reforms: A New Assessment. International Monetary Fund. Research Department, IMF Working Paper Wp/09/284.
- Chudik, A. & Pesaran, M. H. (2013). Large Panel Data Models With Cross-Sectional Dependence: a Survey, 1-54.
- Clark, C. (1940). *The Conditions of Economic Progress*, McMillan.
- Combes, J. L. & Saadi-Sedik, T. (2006). How Does Trade Openness Influence Budget Deficits in Developing Countries?,*IMF Working Paper*, WP/06/3.
- Cowell, F. A. (2000). Measurement of Inequality. *Handbook of Income Distribution* (87-166). Volume 1. Editörler A. B. Atkinson ve F. Bourguignon. Elsevier Science.
- Cusack, R. T. (1997). “Partisan Politics and Public Finance: Changes in Public Spending in the Industrialized Democracies, 1995-1989”, *Published by Springer*, 91(314), 375-394.

- Çak, M. (2008). *Uluslararası Vergi Rekabeti Transfer Fiyatlaması ve Vergilendirme*. T. C. Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, Ankara.
- Çam, İ. (2007). Kamu Kesiminin Optimal Boyutu ve Türkiye Uygulaması, Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri
- Çavuşoğlu, A. T. (2008). Türkiye’de Kamu Gelirleri ve Harcamaları Arasındaki İlişki Üzerine Ekonometrik Bir Analiz. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 20: 143-159.
- Çelebi, A. K. (2000). *Kamu Ekonomisi Analizi: Kamu Ekonomisinin Büyüklüğü Sorunu*. Manisa: Emek Matbaası.
- Çelik M. Y. & Ünsür Z. (2020). “Küreselleşme ve Büyüme İlişkisinin Dumitrescu-Hurlin Panel Nedensellik Testi İle Belirlenmesi”, *İzmir İktisat Dergisi (İzmir Journal of Economics)*, 35(1), 201-210.
- Çelik, S. & Basdas, U. (2010). How Does Globalization Affect Income Inequality? A Panel Data Analysis. *International Advances in Economic Research*. 16: 358-370.
- Çeştepe, H., Yıldırım E. & Özbek Z. (2018). Ticari ve Finansal Açıklığın Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi: Türkiye’ye İlişkin Ampirik Kanıtlar, *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18(4), 1-17.
- Çınar, İ. T. (2007). *Ticari Dışa Açıklık ve Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının İşgücü Verimliliği Üzerine Etkisi (1970-2000 Arası Türkiye Uygulaması)*. Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya.
- Danacı, C., (2000). "Türkiye de Kamu İktisadi Teşebbüslerinin Tarihi Gelişimi", İnönü Üniversitesi İİBF Dergisi, Malatya, 123-145.
- Dar, A. & Amirkhalkhali S. (2003). On The Impact of Trade Openness on Growth: Further Evidence from OECD Countries, *Applied Economics*, 35(16), 1761-1766
- Darıcan, M. F. (2013). “Ekonomik Krizler ve Türkiye”, *İstanbul Aydın Üniversitesi Dergisi*, 11 (17), 39-46.

- Darrat, A. F. (1998). Tax and Spend, or Spend and Tax? An Inquiry into the Turkish Budgetary Process. *Southern Economic Journal*. 64 (4): 940-956.
- Davidson, C. & Matusz, S. J. (2008). Globalisation and Turnover. *Globalisation and Labour Market Adjustment* (6-30). Editörler D. Greenaway, R. Upward ve P. Wright. New York: Palgrave Macmillan.
- De Silva, S., Hadri, K., & Tremayne, A. R. (2009). Panel Unit Root Tests in The Presence of Cross-Sectional Dependence: Finite Sample Performance and an Application. *The Econometrics Journal*, 12(2), 340-366.
- Debrun, X., Pisani-Ferry, J. & Sapir, A. (2008). Government Size and Output Volatility: Should We Forsake Automatic Stabilization?. *Economic Papers* 316. European Commission.
- Delice, G. (2003). "Finansal Krizler: Teorik ve Tarihsel Bir Perspektif" *Erciyes Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Dergisi*, Sayı:20, Ocak-Haziran, 57-81.
- Demircan, E., & Ener, M. (2009). *Yeni Ekonomik Düzendeki Değişim-İstikrar ve Bütçe Politikaları*. Ekin Basım Yayın.
- Devrim, F. (2002). *Kamu Maliyesine Giriş*, İlkem Ofset, 4. Baskı, İzmir.
- Dineri, E. & Taş, İ. (2017). Tasarruf ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: OECD Ülkeleri Örneği. *Bulletin of Economic Theory and Analysis*, 2(1), 1-12.
- Doğanlar, M., Bal, H. & Özmen, M., (2007), "Döviz Krizi Modelleri" *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16 (1), 253-276.
- Doğanoğlu, F. & Gülcü, A. (2001). Gelir Eşitsizliği Ölçümünde Kullanılan Yöntemler. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*. 2 (1): 47-65.
- Dollar, D. (1992). "Outward-oriented Developing Countries Really Do Grow More Rapidly: Evidence from 95 LDC's, 1976-85". *Economic Development and Cultural Change*, 40, 523-544.

- Dominitz, J. & Manski, C. F. (1997). Perceptions of Economic Insecurity: Evidence From the Survey of Economic Expectations. *The Public Opinion Quarterly*, 61(2): 261-287.
- Doruk, Ö. T. (2014). *Gölge Bankacılık ve Türkiye*. İstanbul: G. M. Matbaacılık ve Ticaret A.Ş.
- Down, I. (2007). "Trade Openness, Country Size and Economic Volatility: The Compensation Hypothesis Revisited", *Business and Politics*, 9(2), Article 3.
- Dublin, K., Pitzer, J. & Weisman, E. (2003). "Measuring The Size of The Public Sector: What Does The IMF's Government Finance Statistics Manuel 2001 Contribute?" 24.Th CEIES Seminar: "The Size of The Government Sector-How To Measure", Vienna, 23-24 October 2003.
- Duman, K. (2002). Finansal Kriz ve Bankacılık Sektörünün Yeniden Yapılandırılması. *Akdeniz Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Dergisi*, 132-145.
- Dumitrescu, E. I. & Hurlin, C. (2012), "Testing for Granger Non-Causality in Heterogeneous Panels", *Economic Modelling*, 29(4), 1450-1460.
- Durmuş, M. (2006). "Kamu Harcamalarındaki Artışı Açıklayan Makro ve Mikro Modellere İlişkin Bir Değerlendirme", *Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 88(3).
- Dutt, P., Mitra, D. & Ranjan, P. (2009). International Trade and Unemployment: Theory and Cross-national Evidence, *Journal of International Economics*, 78, 32-44.
- Eberhardt, M. & Bond, S. (2009). Cross-Section Dependence in Nonstationary Panel Models: A Novel Estimator.
- Eberhardt, M., & Teal, F. (2010). Productivity Analysis in Global Manufacturing Production.
- Edizdoğan, N. (2008). "Kamu Maliyesi", Etkin Kitapevi, Bursa, 110s.
- Edizdoğan, N., Çetinkaya, Ö. & Gümüş, E. (2012). Kamu Maliyesi. Ekin Basım Yayın Dağıtım.

- Edwards, C. & Rugsy, V. (2002). International Tax Competition: A 21st-Century Restraint on Government. *Policy Analysis*. 431: 1-43.
- Edwards, S. & Wijnbergen, V. (1986). The Welfare Effects of Trade and Capital Market Liberalization, *International Economic Review*, 27, 141-148.
- Edwards, S. (1987). Real Exchange Rate Variability: An Empirical Analysis of the Developing Countries Case, *International Economic Journal*, 1(1), 91-106.
- Edwards, S. (1997). Openness, Productivity and Growth: What Do We Really Know?. *Nber Working Paper*. 45(36-45).
- Ejder, H. L. (2011). Maliye Ders Notları. Ankara: Cem Veb-Ofset.
- Eker A. & Tüğen, K. (1994). *Kamu Maliyesine Giriş*, Takav Matbaası, İzmir.
- Eker, A. & Bülbül, D. (2013). Kamu Maliyesi, Ankara, Özbaran Ofset Matbaacılık.
- Eker, A., Sakal, M. & Altay, A. (2009). *Maliye Politikası: Teori, İlkeler ve Yöntemler*. İzmir: Birleşik Matbaacılık.
- Ekinci A. (2011). "What is the Optimum Size of Government: A Suggestion", *International Journal of Economics and Finance Studies*, Vol: 3, No: 1, 1309-8055, 45-54.
- Elyasi, Y. & Rahimi, M. (2011). *The Causality Between Government Revenue and Government Expenditure in Iran*. http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1977987 (12.07.2011).
- Epifani, P. & Gancia G. (2008). "Openness, Government Size and Terms of Trade", *Review of Economic Studies*, 76(2), 629-668,
- Erauskin, I. (2010). Financial Openness, Volatility and the Size of Productive Government. *Journal of the Spanish Economic Association*. DOI 10.1007/s13209-010-0029-0.
- Erdem, M., Şenyüz, D. & Tatlıoğlu, G. (2013). *Kamu Maliyesi*, Bursa, Ekin Kitapevi.

- Erdönmez, P. A. (2006). Aktif Menkul Kıymetleştirmesi. *Bankacılar Dergisi* 5(57), 75-98.
- Erdönmez, P. A. (2009). Küresel Kriz ve Ülkeler Tarafından Alınan Önlemler Kronolojisi. *Bankacılar Dergisi*, 68(1), 85-101.
- Eren, E. (2010). Derecelendirme Kuruluşları Tarafından Verilen Notlar Sebebiyle Üçüncü Kişilerin Uğrayabileceği Zararlardan Kaynaklanan Sorumluluğun Hukuki Niteliği. *BDDK Bankacılık ve Finansal Piyasalar*, 4(2), 111-144.
- Esen, O. (2000). "Financial Openness in Turkey", *International Review of Applied Economics*, Vol. 14, Issue 1, 5-23.
- Eser, U. (1993). Türkiye’de Sanayileşme, Ankara: İmge Kitabevi.
- Ewing, B. T.; Payne, J. E.; Thompson, M. A. & Al-Zoubi, O. M. (2006). Government Expenditures and Revenues: Evidence From Asymmetric Modeling. *Southern Economic Journal*. 73(1): 190-200.
- Facchini F. & Melki M. (2011). "Optimal Government Size and Economic Growth France (1871-2008) : An Explanation by the State and Market Failures" *Documents de Travail du Centre D'Econoie de la Sorbonne*, Pantheon Sorbonne Universite Paris, Sez Working Paper, Hal Archives-Ouvertes, 1-37.
- G20 Üyesi Ülkelerin Dünya Haritasında Gösterimi, <https://tr.wikipedia.org/wiki/G20>, (Erişim Tarihi: 17.01.2022)
- G20’nin Dünya Ekonomisine Etkisi, tr.euronews.com, (Erişim Tarihi: 17.01.2022), <https://tr.euronews.com/2021/10/30/dunyanin-en-buyuklerini-toplayan-g20-nedir-neler-konusulacak>
- Ganbarzade, S. (2019). 2008 Küresel Finansal Krizin Azerbaycan Kamu Kesimi Dengesi ve Ekonomik İstikrar Üzerine Etkisi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Garen, T. J. & Trask, K. (2005). "Do More Open Economies Have Bigger Governments? Another Look", *Journal of Development Economics*, 77(2), 533-551.
- Garret, G. & Mitchell, D. (2001). Globalization, Government Spending and Taxation in the OECD. *European Journal of Political Research*, 39: 145–177.
- Garret, G. (2001), "Globalization and Government Spending Around The World", *Studies in Comperative International Develeopment*, 35(4), 3-29.
- Garrett, G. & Nickerson, D. (2001). *Globalization, Democratization and Government Spending in Middle Income Countries*.
- Gemmell, N., Kneller R. & Sanz, I. (2008). "Foreign Investment, International Trade and the Size and Structure of Public Expenditures", *European Journal of Political Economy*, 24, 151–171.
- Genç, M. C. & Telatar, O. M. (2015). "Telafi Hipotezi Türkiye İçin Geçerli Mi?", *Uluslararası Avrupa Ekonomikleri Konferansı, Uluslararası Ticaret II*, s.437-44.
- Gerni, C., Selçuk E. & Değer M. K., (2005). "Erken Uyarı Sistemleri Yoluyla Türkiye'deki Ekonomik Krizlerin Analizi" *Ekonometri ve İstatistik*, Sayı.2, 11-29.
- Giovanni, J. & Levchenko, A. A. (2009). Trade Openness and Volatility. *The Review of Economics and Statistics*. 91 (3): 558-585.
- Giray, F. (2005). Küreselleşme Sürecinde Vergi Rekabeti ve Boyutları. *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*. 9: 93-122.
- Girdap, Ö. (2007). Sermaye Hareketlerinin Serbestleşmesi, Finansal Krizler ve Türkiye, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Göçer, İ., Mercan, M. & Hotunluoğlu, H. (2012). Seçilmiş OECD Ülkelerinde Cari İşlemler Açığının Sürdürülebilirliği: Yatay Kesit Bağımlılığı Altında Çoklu Yapısal Kırılmalı Panel Veri Analizi", *Maliye Dergisi*, Sayı:163, 449-467.

- Gökgöz, A. (2012). Küresel FİNansal Krizin Muhasebe Temelli Nedenleri Bağlamında Kurumsal Yönetim ve Muhasebe Meslek Etiğinin Önemi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 26(3-4), 314-331.
- Granger, C. W. (1969). Investigating Causal Relations by Econometric Models and Cross-Spectral Methods. *Econometrica: journal of the Econometric Society*, 424-438.
- Grossman, G.M. & Helpman, E. (1991). Innovation and Growth in the Global Economy, Boston: MIT Press.
- Gujarati, D. N., & Porter, D. C. (2003). Basic econometrics (ed.). *Singapore: McGraw Hill Book Co.*
- Gupta, S. (1967);“Public Expenditure and Economic Growth: A Time Series Analysis,” *Public Finance/Finances Publiques*, Cilt 22, 423-466.
- Guscina, A. (2006). Effect of Globalization on Labor’s Share in National Income. *IMF Working Paper*. WP/06/294.
- Güder, F. vd. (2016). “Kamu Harcamaları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye için Keynesyen Görüş mü? Wagner Kanunu mu geçerli?”. *ÇOMÜ Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 47-60.
- Güloğlu, B. & Altunoğlu, A. E. (2002). “Finansal Serbestleşme Politikaları ve Finansal Krizler: Latin Amerika, Meksika, Asya ve Türkiye Krizleri”, *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 2, 111-140.
- Gümüş, Tarık Ali, (2010). “Sosyal Devlet Anlayışının Gelişimi ve Dönüşümü”, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Konya.
- Güner, K. (2002). *Türkiye’de 1980-2001 Yılları Arasındaki Bütçe Harcamalarının Gelişimi*, Marmara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Güngör, B. & Kurt S. (2007). Dışa Açıklık ve Kalkınma İlişkisi (1968-2003): Türkiye Örneği, *İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 21(2), 197-210.

- Güriş, S. (2015). “*Stata ile Panel Veri Modelleri*” Der Yayınevi, İstanbul.
- Gürsoy, B. (1978). *Kamusal Maliye*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.
- Güvel, A. (2018). *Kamu Harcamaları ve Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisinin Ampirik Analizi: 1980-2017 Türkiye Örneği*. Doğrusal Olmayan ARDL Yaklaşımı ile Eşbütünleşme ve Bir Uygulama, Kırıkkale.
- Hadri, K. (2000). Testing for Stationarity in Heterogeneous Panel Data. *The Econometrics Journal*, 3(2), 148-161.
- Hadri, K., & Kurozumi, E. (2012). A Simple Panel Stationarity Test in The Presence of Serial Correlation and A Common Factor. *Economics Letters*, 115(1), 31-34.
- Hajnal, P. (2007). *The G8 System And The G20: Evolution, Role And Documentation*. Aldershot-Hampshire: Ashgate.
- Hansson, A. & Olofsdotter, K. (2008). Integration and the Structure of Public Spending. *Comparative Political Studies*. 41(7): 1001-1027.
- Harrison, A. (1996). Openness and Growth: A Time-Series, Cross-Country Analysis for Developing Countries, *Journal of Development Economics*, 48, 419 – 447.
- Hasan, M. & Lincoln, I. (1997). Tax then Spend or Spend then Tax? Experience in UK, 1961-93. *Applied Economics Letters*. 4 (4): 237-239.
- Hau, H. (2002). Real Exchange Rate Volatility and Economic Openness: Theory and Evidence, *Journal of Money Credit and Banking*, 34(3), 611-30.
- Heitger, B. (2001). “The Scope of Government and Its Impact on Economic Growth in OECD Countries”. Kiel Institute For The World Economy, 1034, 1-32.
- Hızarcı, B. (2007). “Kamu Harcamaları ve Ekonomik Büyüme İlişkisinin Wagner Kanunu ile Analizi: Türkiye Örneği”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Zonguldak Kara Elmas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Zonguldak,
- Hill, R. C., Griffiths, W. E. & Lim, G. C. (2011). *Principles of Econometrics (Fourth Edition)*. Hoboken, John Wiley and Sons, 538.

- HM (Hazine Müsteşarlığı), (2009). “Hazine Müsteşarlığı “Küresel Mali Krize Karşı Politika Tedbirleri”, www.hazine.gov.tr/doc/Guncel/Politika_Tedbirleri.pdf, (Erişim Tarihi: 12.01.2012).
- Holtz-Eakin, D., Newey, W. & Rosen, HS (1988). Panel verilerle vektör otoregresyonlarının tahmin edilmesi. *Econometrica: Ekonometrik Toplum Dergisi*, 1371-1395.
- Hsiao, C. (2007). "Panel Data Analysis-Advantages and Challenges". *Test*, 16, 1-22.
- Hull, J. C. (2012). *Options, Futures and Other Derivatives*. Boston: Pearson Education.
- Hurlin, C., & Mignon, V. (2007). Second Generation Panel Unit Root Tests.
- ILO, (2008). Income Inequalities in the Age of Financial Globalization. *World of Work Report 2008*. International Labour Organization. Geneva.
- ILO, (2010). *Definitions: What We Mean When We Say “Economic Security”*. <http://www.ilo.org/public/english/protection/ses/download/docs/definition.pdf>, (Erişim Tarihi: 20.02.2010).
- Im, K. S., Lee, J., & Tieslau, M. (2005). Panel LM Unit-Root Tests With Level Shifts. *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, 67(3), 393-419.
- Im, K.S., Pesaran, M.H., & Shin, Y., (2003). “Testing for Unit Roots in Heterogeneous Panels”, *Journal of Econometrics*, 115, 53–74.
- IMF, (2007). Globalization and Inequality. *World Economic Outlook October 2007*. Washington.
- IMF, (1998). “Financial Crises: Characteristics and Indicators of Vulnerability”, *World Economic Outlook*, 74-97.
- Işık, A. (2004). "Kamu Maliyesi", Sakaya Kitapevi, Sakarya.
- Işık, N. & Alagöz, M. (2005). "Kamu Harcamaları ve Büyüme Arasındaki İlişki", *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Sayı: 24, 63-75.

- Işık, N. & Tünen, T. (2011). Türev Ürünlerin 2008 Küresel Finansal Krizindeki Rolü. *Avrasya Etüdleri*, 7-48.
- Işık, N. (2003). Dışa Açılma ve Para Politikasının Enflasyon Üzerindeki Etkileri, *Ekonomik Yaklaşım Dergisi*, 14(48), 87-96.
- Iversen T. & Cusack T. R. (2000). "The Causes of Welfare State Expansion: Deindustrialization or Globalization?", *World Politics*. 52 (3), 313-349.
- İMKB, (2010). *İMKB Sözlüğü*. http://www.imkb.gov.tr/Glossary/t-z/isedictionary_v.aspx, (18.09.2021).
- İslam, M. Q. (2004). "The Long Run Relationship Between Openness And Government Size: Evidence From Bounds Test", *Applied Economies*, 36(9), 995-1000.
- Jackman, R., Pissarides, C., Savouri, S., Kapteyn, A., & Lambert, J. (1990). Labour Market Policies and Unemployment in the OECD. *Economic Policy*. 5 (11): 449-490.
- Jeanneney, S. G. & Hua P. (2000). "Economic Openness and Public Expenditure in China: A Regional Analysis" International Conference, *Greater China and The World Economy*, Hong Kong.
- Jenkins, R. & Sen, K. (2005). International Trade and Manufacturing Employment In The South: Four Country Case Studies, *Journal of Oxford Development Studies*, 299-322.
- Jetter, M. & Parmeter, C. F. (2015). Trade Openness and Bigger Governments: The Role of Country Size Revisited. *European Journal of Political Economy*, 37, 49-63. <<https://doi.org/10.1016/j.ejpoleco.2014.11.001>>
- Jha, R. (2003). *Macroeconomics For Developing Countries*, (2nd Ed.), Routledge: Taylor&Francis Group
- Judson, R. & Orphanides, A. (1996). Inflation, Volatility and Growth. <http://www.federalreserve.gov/pubs/feds/1996/199619/199619pap.pdf> (Erişim Tarihi: 20.02.2021).

- Kahler, M. (2004). Economic Security in an Era of Globalization: Definition and Provision. *The Pacific Review*. 17 (4): 485-502.
- Kalenderoğlu, M. (2013). *Kamu Maliyesi Bütçe ve Borçlanma*, Agon Bilgi Akademisi, 14. Baskı, Ankara.
- Kaminsky, G. L., Reinhart, C. M. & Vegh, C. A. (2005). When It Rains, It Pours: Procyclical Capital Flows and Macroeconomic Policies. *NBER Macroeconomics Annual 2004, Volume 19* (11-82). Editörler M. Gertler ve K. Rogoff. USA: MIT Press.
- Kanca, O. C. (2014). Kamu Harcamalarının İktisadi Etkileri ve Türkiye Örneği, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Kapıcı, B. (2008). "Türkiye’de Kamu Harcamalarının Dağılımı ve Sosyal Güvenlik Açıklarının Kamu Açıklarına Etkileri", Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Kapıcı, B. (2008). Türkiye’de Kamu Harcamalarının Dağılımı ve Sosyal Güvenlik Açıklarının Kamu Açıklarına Etkileri, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya
- Karabıyık, A., Demir, F., Küçük, A. & Ermişoğlu, E. (2008). *ABD Mortgage Krizi*. Ankara: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu.
- Karabulut, G. (2002). *Gelişmekte Olan Ülkelerde Finansal Krizlerin Nedenleri*. İstanbul: Der Yayınları.
- Karagöl, E. T. & Mihçioğur, Ü. İ. (2012). *Kredi Derecelendirme Kuruluşları: Alternatif Arayışlar*. Ankara: Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı.
- Karaman, V. (2007). “Avrupa Birliği Ülkeleri ve Türkiye’nin Kamu Kesiminin Büyüklüğü Açısından Kıyaslaması”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

- Karaman, V. (2007). Avrupa Birliği Ülkeleri ve Türkiye'nin Kamu Kesiminin Büyüklüğü Açısından Kıyaslaması, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul
- Karras, G. (1997). "On the Optimal Government Size in Europe: Theory and Empirical Evidence", *The Manchester School*, 65(3), June 1997, 280-294.
- Kaufman, R. R. & Segura-Ubiergo, A. (2001). Globalization, Domestic Politics and Social Spending in Latin America: A Time-Series Cross-Section Analysis, 1973-97. *World Politics*. 53(4): 553-587.
- Kavoussi, R. M. (1984). Export Expansion and Economic Growth: Further Empirical Evidence, *Journal of Development Economics*, 14, 241-250.
- Kayalı, H. (2017). "Türkiye'de Kamu Harcamaları ve Kamu Gelirlerinin Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkileri: 2002 Öncesi ve Sonrası İçin Karşılaştırmalı Bir Analiz," Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Kaynak, M. (2011). Kalkınma İktisadı,(4. Baskı), Ankara: Gazi Kitabevi.
- Kazgan, G. (2002). "İktisadi Düşünce ve Politik İktisadın Evrimi", Remzi Kitapevi, İstanbul.
- Kıran, B. & Güriş B. (2011). Türkiye'de Ticari ve Finansal Dışa açıklığın Büyümeye Etkisi: 1992-2006 Dönemi Üzerine Bir İnceleme, *Anadolu University Journal of Social Sciences*, 11(2), 69-80.
- Kibritçioğlu, A. (2001). "Türkiye'de Ekonomik Krizler ve Hükümetler, 1969-2001", *Yeni Türkiye Dergisi (Ekonomik Kriz Özel Sayısı)*, 174-182.
- Kibritçioğlu, A. (2012). Küresel Ekonomi ve Türkiye Açısından G20'nin Bugünü ve Geleceği, *Türkiye Politika ve Araştırma Merkezi*, 1(4), 26-34.
- Kien, T. N. & Heo, Y. (2009). The Developing Economies Impacts of Trade Liberalization on Employment in Vietnam: A System Generalized Method of Moments Estimation, *The Developing Economies*, 47(1), 81-103.

- Killian, S. (2006). Where's the Harm in Tax Competition? Lessons From US Multinationals in Ireland. *Critical Perspectives on Accounting*. 17: 1067-1087.
- Kim, M. & Beladi, H. (2005). Is Free Trade Deflationary?, *Economics Letters*, 89, 343-349.
- Kimakova, A. (2009). "Government Size and Openness Revisited: The Case of Financial Globalization", *KYKLOS*, 62(3), 394-406.
- Kirmanoğlu, H. (2013). "Kamu Ekonomisi Analizi", İstanbul: Beta Basım Yayın Dağıtım.
- Klien, M., Leibrecht, M., & Onaran, Ö. (2010). Globalization, Welfare Regimes and Social Protection Expenditures in Western and Eastern European Countries.
- Koçbulut, Ö. & Altıntaş, H. (2016). İkiz Açıklar ve Feldstein-Horioka Hipotezi: OECD Ülkeleri Üzerine Yatay Kesit Bağımlılığı Altında Yapısal Kırılmalı Panel Eşbütünleşme Analizi. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (48), 145-174.
- Kovancılar, B., Miynat, M. & Bursalıoğlu, S. A. (2007). *Kamu Maliyesinde Küresel Değişimler*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Kökocak, A. (2005). "Kamu Ekonomisinin Hareket Alanı ve Teorik Yaklaşımlar", *Mevzuat Dergisi*, Temmuz 2005, Sayı: 91.
- Kökocak, A. (2011). "Kamu Ekonomisi", Bursa: Ekin Yayınevi.
- Köse, M. A., Prasad, E. S. & Terrones, M. E. (2003). Financial Integration and Macroeconomic Volatility. IMF Working Paper. WP/03/50.
- Köse, M. A., Prasad, E. S. & Terrones, M. E. (2004). How Do Trade and Financial Integration Affect the Relationship Between Growth and Volatility. Federal Reserve Bank of San Francisco Working Paper Series, Working Paper 2004-29.
- Köse, M. A., Prasad, E., Rogoff, K. & Wei, S. (2006). Financial Globalization: A Reappraisal. IMF Working Paper. WP/06/189.

- Krueger, A. O. (1998), "Why Trade Liberalisation in Good for Growth", *Economic Journal*, 108, 1513-1522.
- Krueger, D. (2006). Public Insurance Against Idiosyncratic and Aggregate Risk: The Case of Social Security and Progressive Income Taxation. *Cesifo Economic Studies*. 52 (4): 587-620.
- Kueh, J.-H., Pua, C. H. & Wong, C. M. (2008). "Bounds Estimation for Trade Openness and Government Expenditure Nexus of Asean-4 Countries", MPRA Paper No:12351, University Library of Munich, Germany.
- Kurt, S. & Berber, M. (2008). Türkiye'de Dışa Açıklık ve Ekonomik Büyüme, *İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 22(2).
- Kutlar, A. (2017). Adım Adım Eviews ile Panel Veri Ekonometrisi Uygulamaları (1. Baskı). Kocaeli: Umuttepe Yayınları.
- Küçükaksoy, İ. & Akalın, G. (2017). Fisher Hipotezi'nin Panel Veri Analizi İle Test Edilmesi: OECD Ülkeleri Uygulaması. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 35(1), 19-40.
- Künü, S., 2013. "Kamu Harcamalarının Ekonomik Büyüme Üzerine Etkileri: Türkiye Üzerine Bir Uygulama", Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Lane, P.R. & Milesi-Ferretti, G.M. (2000). External Capital Structure: Theory and Evidence, *IMF Working Paper*, WP/00/152, 1-33.
- Larson S. (2007). "The Economic Case for Limited Government", *A Policy Analysis from the Center for Freedom and Prosperity Foundation*, Vol: VII, Issue. III., 1-12.
- Law, S.H. & Habibullah, M.S. (2009).The Determinants of Financial Development: Institutions, Openness and Financial Liberalization,*South African Journal of Economics*, 77(1), 45-58.

- Levent, S. & Azgıt, İ. (2015). Türkiye Ekonomisi, Uluslararası İktisat, Büyüme ve Kalkınma, İktisadi Doktrinler Tarihi, Pegem Yayınevi, (3.Baskı) Eylül, Ankara.
- Levin, A., & Lin, C. F. (1993). Unit root tests in panel data: new results. *University of California at San Diego, Economics Working Paper Series*.
- Levin, A., Lin, C.F. & Chu, C., (2002). “Unit Root Tests in Panel Data: Asymptotic and Finite-sample Properties”, *Journal of Econometrics*, 108, 1–24.
- Liberati, P. (2007). “Trade Openness, Capital Openness and Government Size”, *Journal of Public Policy*, 27(02), 215–247.
- Liberati, P. (2013). Government Size and Trade Openness: Some Additional Insights. *Research in World Economy*, 4(2), 12.
- Lin, F., Li, B. & Sim, N. C. (2014), “Trade Openness and Government Size of Small Developing Countries: An Instrumental Approach”, *Economics of Transition*, 22(4), 783-808.
- Lindert, P. H., (2004). *Growing Public, Volume 1: Social Spending and Economic Growth Since the Eighteenth Century*, Cambridge University Press, USA.
- Liu, X., Wang, C.& Wei, Y. (2001). Causal Links Between Foreign Direct Investment and Trade in China, *China Economic Review*, 12(2-3), 190–202.
- Lopez, L. & Weber, S. (2017). Testing for Granger Causality in Panel Data. *University of Neuchatel Institute of Economic Research, IRENE Working Paper 17-03*.
- Maddala, G. S., & Wu, S. (1999). A Comparative Study of Unit Root Tests With Panel Data and A New Simple Test. *Oxford Bulletin of Economics and statistics*, 61(S1), 631-652.
- Magazzino, C., Giolli, L., & Mele, M. (2015). “Wagner's Law and Peacock and Wiseman's Displacement Effect in European Union Countries: A Panel Data Study”. *International Journal of Economics and Financial Issues*, 5 (3), 812-819.
- McCoskey, S., & Kao, C. (1998). A Residual-Based Test Of The Null Of Cointegration in Panel Data. *Econometric Reviews*, 17(1), 57-84.

- Melecky, M. (2005). "The Impact of Current Account Reversals on Growth in Central and Eastern Europe." *Eastern European Economics*, 43(2), 57-72.
- Meltzer, Allan H. & Richard F. S., (1981). "A Rational Theory of the Size of Government", *The Journal of Political Economy*", 89 (5), 914-927.
- Mendoza, E. & K. A., Smith, (2002), "Margin Calls, Trading Costs, and Asset Prices in Emerging Markets: The Financial Mechanics of the Sudden Stop Phenomenon" NBER Working Paper, No.9286.
- Meriç, M. (2003). "Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerde Transfer Harcamalarının Gelişimi", *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Isparta.
- Milanovic, B. (2004). *Half a World: Regional Inequality in Five Great Federations*. <http://128.118.178.162/eps/urb/papers/0404/0404002.pdf>, (05.06.2010).
- Mina, W. (2007). The Location Determinants of FDI in GCC Countries, *Journal of Multinational Financial Management*, 17(4), 336-348.
- Minsky, H. P. & Whalen, C. J. (1997). Economic Insecurity and the Institutional Prerequisites for Successful Capitalism. *Journal of Post Keynesian Economics*. 19(2): 155-170.
- Mishkin, F. S. (1996). Understanding Financial Crises: A Developing Country Perspective. *NBER Working Paper*.
- Mishkin, F. S. (2011). *The Economics of Money, Banking and Financial Markets*. Toronto:Pearson.<https://spu.fem.uniag.sk/Marian.Toth/finance/20142015/MBFM.pdf> 08.01.2019
- Mitchell D. J. (2005). "The Impact of Government Spending on Economic Growth", *Executive Summary Backgrounder Published by the Heritage Foundation*, No: 1831, 1-18.

- Mitchell, D. J. (2009). *The Economics of Tax Competition*. Adam Smith Institute. <http://www.adamsmith.org/sites/default/files/images/stories/tax-competition.pdf>, (Erişim Tarihi: 23.12.2021).
- Molana, H., Montagna, C. & Violato, M. (2004). "On the Causal Relationship Between Trade-Openness and Government Size: Evidence From 23 OECD Countries". *Research Paper Series Internationalisation of Economic Policy*, Available at SSRN 716164. <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=716164> (Erişim Tarihi: 11.11.2020)
- Montresor, S. & Marzetti, V. G. (2007). "Outsourcing and Structural Change: Shifting Firm and Sectoral Boundaries", University of Bologna, <file:///C:/Users/asus/Downloads/SSRN-id1030513.pdf>.
- Moon, B. (2000). Reconsidering Outward-oriented Development after the Asian Financial Crisis, Annual Meetings of the International Studies Association Conference Draft, March 14-18, Los Angeles.
- Mugan, C. ř. & Hacıhasanoğlu, E. (2010). *Gerçeğe Uyęun Değer ve Kriz: Tartışmalı İlişki*. Ankara: Management and Administration Research Center, METU.
- Muller, D. C. (2003). *Public Choice III*, Cambridge University Press, West Nyack, USA.
- Mutluer, M. K., Öner, E. & Kesik, A. (2013). *Teoride ve Uygulamada Kamu Maliyesi*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 3.Baskı, İstanbul.
- Nadaroğlu, H. (1992). *Kamu Maliyesi Teorisi*, Beta Basım Yayım Dağıtım A.ř., 8. Baskı, İstanbul.
- Nademi Y. & Nademi A. (2011). "Does Armeý Curve Exist in Pakistan and Iran Economies?", *Journal of Applied Sciences Research*, 7(5), 562-565.
- Narayan, P. K. & Narayan, S. (2006). "Government Revenue and Government Expenditure Nexus: Evidence from Developing Countries", *Applied Economics*, 38 (3), 285-291.

- Nissanke, M. & Thorbecke, E. (2006). Channels and Policy Debate in the Globalization-Inequality-Poverty Nexus. *World Development*. 34 (8): 1338-1360.
- OECD. (1994). *The OECD Job Study: Facts, Analysis, Strategies*. <http://www.oecd.org/els/employmentpoliciesanddata/1941679.pdf> (Erişim Tarihi: 16.07.2021).
- OECD. (2011). Growing Income Inequality in OECD Countries: What Drives it and How Can Policy Tackle it?. OECD Forum on Tackling Inequality, Paris, Monday 2 May 2011.
- Onyeiwu, S. & Shrestha, H. (2004). Determinants of Foreign Direct Investment in Africa, *Journal of Developing Societies*, 20(1), 89-106.
- Orhaner, E. (2007). ‘Kamu Maliyesi’, Siyasal Kitabevi, 1. Baskı, Ankara.
- Orourke, K. H. (2001). Globalization and Inequality. *NBER Working Paper Series*. Working Paper 8339.
- Osberg, L. (1998). Economic Insecurity
- Öğretir, H. (2019). *Maliye Konu Anlatımı*, Alemdar Ofset, İstanbul.
- Öner, E. (1986). Kamu Maliyesi, 1. Cilt., Başbakanlık Basımevi, Ankara.
- Öz, S. (2005). *Uluslararası Vergi Rekabeti ve Vergi Cennetleri*. Ankara: Maliye ve Hukuk Yayınları.
- Özbaran, M. H. (2004). Kamu Harcamalarının Son Beş Yılıının Harcama Türlerine Göre İncelenmesi. *Sayıştay Dergisi*, 53, 115-138.
- Özcan, B. (2011). Finansal Açıklığın Makroekonomik Değişkenlerin Oynaklığı Üzerine Etkisi: Bir Yazın Taraması. *Journal of Yasar University*. 24 (6): 3712-3743.
- Özcan, B., (2015). ÇKE Hipotezi Yükselen Piyasa Ekonomileri İçin Geçerli mi? Panel Veri Analizi, *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 16 (1), 1-14.

- Özcan, C., Özmen, İ. & Özcan G., (2018), ‘‘Ticari Dışa Açıklık ve Ekonomik Büyüme Arasındaki Nedensellik İlişkisi: Yükselen Piyasa Ekonomileri’’, Selçuk Üniversitesi, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 40, 60-73.
- Özpençe A. İ. (2017). "Türkiye'de 1980 Sonrası Kamu Harcamaları, Vergi Gelirleri ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkinin Analizi", *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, ISSN1308-2922, 32-41.
- Özsoylu, A. F. (2006). ‘‘Türkiye’de Kamu Sektörü’’, Adana: Nobel Kitabevi.
- Öztürk, N. (2013). ‘‘Kamu Mali Yönetimi: Mali Kurumlar’’, Bursa: Ekin Yayınevi.
- Öztürk, S. (2003). Sabit Döviz Kuru Politikasının Finansal Krizlere Etkisi: 1997 Güneydoğu Asya ve 2000 Kasım- 2001 Şubat Türkiye Krizleri. *Yönetim ve Ekonomi*, 10(1), 171-185.
- Öztürk, S. & Gövdere, B. (2010). Küresel Kriz ve Türkiye Ekonomisine Etkileri. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15(1), 377-397.
- Panas, E. & Vamvoukas, G. (2002). Further Evidence on the Export – Led Growth Hypothesis, *Applied Economics Letters*, 9, 731-735.
- Parasız, İ. (2005). ‘‘Para Banka ve Finansal Piyasalar’’, 8. Baskı, Ezgi Kitabevi, Bursa.
- Parizkhanlou, K., Nahididi, M. & Badri, A. (2013). ‘‘An Impact of Trade and Financial-Openness on Government Size: A Case Study for ECO’’, *International Journal of Advanced Studies in Humanities and Social Science*, 1(8), 1013-1017.
- Pehlivan, O. & Öz, E. (2011). *Uluslararası Vergilendirme*. Trabzon: Derya Kitabevi.
- Pehlivan, O. (2013). *Kamu Maliyesi*, Celepler Matbaacılık, 1. Baskı, Trabzon.
- Pesaran, H. M., Ullah, A. & Yamagata, T. (2008). A bias-adjusted LM Test of Error Cross-Section Independence. *The Econometrics Journal*, 11(1), 105-127.
- Pesaran, M. H. (2007). A Simple Panel Unit Root Test in The Presence of Cross-Section Dependence. *Journal of Applied Econometrics*, 22(2), 265-312.

- Pesaran, M. H., & Yamagata, T. (2008). Testing Slope Homogeneity in Large Panels. *Journal of Econometrics*, 142(1), 50-93.
- Pesaran, M. H. (2004). General Diagnostic Tests for Cross Section Dependence in Panels. *CESifo Working Paper Series No. 1229; IZA Discussion Paper No. 1240*.
- Pesaran, M. H., Ullah, A., Yamagata, T. (2008). A Bias-Adjusted LM Test Of Error Cross Section Independence. *The Econometrics Journal* 11: 105 – 12
- Pevcin P. (2004). "Does Optimal Size of Government Spending Exist?", *European Group of Public Administration*, 2004 Annual Conference, University of Ljubljana Faculty of Administration, Slovenia, 1-12.
- Pigha-Balanika, V. (2013). "The Impact of Trade Openness on Economic Growth, Evidence in Developing Countries", *Erasmus School of Economics*, 1-32.
- Porto, A., Porto, N. & Garbero, N. (2016). "The Impact of Globalization on Subnational Expenditures Efficiency and Compensation Effects", *Journal of Finance and Economics*, 4 (2), 1-22.
- Pradhan, R. P. (2009). Casual Nexus Between Globalization and Income Inequality: An Empirical Study in China. *Banking and Finance Letters*. 1 (3): 141-150.
- Prasad, E., Rogoff, K., Wei, S. & Kose, M. A. (2004). Financial Globalization, Growth and Volatility in Developing Countries. *NBER Working Paper Series*. Working Paper 10942.
- Prasad, N. & Gerecke, M. (2010). Social Security Spending in Time of Crisis. *Global Social Policy*. 10(2): 218-247.
- Quah, D. (1994). Dinamik Verilerde Birim Kök Çıkarımı İçin Kesit Varyasyonunu Kullanma. *İktisat Mektupları*, 44 (1-2), 9-19.
- Rakıcı, C. (2008). *Gelir Dağılımının Düzenlenmesinde Gelir Vergisinin Rolü: Türkiye Örneği*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İzmir.

- Ram, R. (2009), Openness, Country Size, and Government Size: Additional Evidence from A Large Cross-Country Panel. *Journal of Public Economics*, 93(1), 213–218.
- Ramey, G. & Ramey, V. A. (1995). Cross-Country Evidence on the Link Between Volatility and Growth. *The American Economic Review*. 85 (5): 1138-1151.
- Razin, A. & Rose, A. (1992). Business Cycle Volatility and Openness: An Exploratory Cross-Section Analysis. *NBER Working Paper Series*. Working Paper No. 4208.
- Reinhart, Ca. M. & Rogoff, K. S. (2010). ‘‘Bu Defa Farklı, Finansal ılgınlığın 800 Yıllık Tarihi’’, NTV Yayınları, İstanbul.
- Ricardo, D. (2008). Siyasal İktisadın ve Vergilendirmenin İlkeleri, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2008.
- Rincón, H. (2007). *Financial Globalization, Economic Growth, and Macroeconomic Volatility*. Colombia: Banco de la República.
- Rodriguez, F. & Rodrik, D. (1999). Trade Policy And Economic Growth: A Skeptic’s Guide To The Cross-National Evidence. *Nber Working Paper 7081*.
- Rodrik, D. (1996). ‘‘Why Do More Open Economies Have Bigger Governments’’, *NBER Working Paper 5537*, 1-47.
- Rodrik, D. (1997). *Küreselleşme Sınırı Aştı Mı?*. Çeviren İ. Akyol ve F. Ünsal. İstanbul: Kızılelma Yayıncılık.
- Rodrik, D. (2011). Akıllı Küreselleşme (Çev. Burcu Aksu), Efil Yayınevi, (1. Basım) Ankara, Eylül 2011.
- Romer, D. (1993). Openness and Inflation: Theory and Evidence, *The Quarterly Journal of Economics*, 108(4), 869-903.
- Rowthorn, R. & Ramaswamy, R. (1998). ‘‘Growth, Trade and Deindustrialization’’, IMF Working Paper, April, 2-28.

- Sachs, J. D. & Shatz, H. J. (1996). U.S. Trade with Developing Countries and Wage Inequality. *The American Economic Review*. 86 (2): 234-239.
- Saçık, S. Y. (2009). Büyümenin Bir Kaynağı Olarak Ticari Dışa Açıklık, *SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 1(18).
- Sáenz, E., Sabeta M. & Gadea M. D. (2011). “Trade Openness and Public Expenditure: The Spanish Case, 1960–2000”, *Public Choice*, 06 September.
- Sağlam, Y. & Egeli, H.A. (2013). İmalat Sanayinin Gelişimi ve Dışa Açıklık Üzerine Bir Uygulama: 1996- 2011 Türkiye Örneği, *Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar*, 50 (583),27-41.
- Samavati H., Dilts D., Adilov N. & Hwan Kim M. (2016). "U.S. Economic Growth: Rahn Curve and Components of Government Spending", *Journal of Applied Business and Economics*, 18(3), 11-15.
- Samur, C. (2008). “Finansal Krizler ve Kriz Yönetme Politikaları: 1980 Sonrası Türkiye Örneği”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Sánchez, M. (2010). Financial Innovation and the Global Crisi. *International Journal of Business and Management*, 5(11), 26-31.
- Sandalcılar, A. R. & Noyan Yalman, İ. (2012). Türkiye’de Dış Ticaretteki Serbestleşmenin İşgücü Piyasaları Üzerindeki Etkileri, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 7(2), 49-65.
- Saraç, Ö. (2006). *Küresel Vergi Rekabeti ve Ulusal Vergi Politikaları*. Ankara: Maliye ve Hukuk Yayınları.
- Sarı, E. (2017). “Kamu Büyüklüğü ve Dışa Açıklık Arasındaki İlişki: Ampirik Bir Analiz”, *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi*.
- Saylgan, G. (1995). Finansal Risk Yönetim. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 323-334.

- Scheve, K. & Slaughter, M. J. (2002). Economic Insecurity and The Globalization of Production. *NBER Working Paper Series*. Working Paper 9339.
- Schulze, G. G. & Ursprung, H. W. (1999). "Globalisation of the Economy and the Nation State", *The World Economy*, 22 (3), 295-352.
- Scully G. E. (1994). "What is The Optimal Size of Government in the United States?" *NCPA Policy Report No. 188, National Center for Policy Analysis*, ISBN 1-56808-051-4, 1-15.
- Sen, A. (2000). Social Justice and the Distribution of Income.. *Handbook of Income Distribution, Volume 1*(60-85). Editörler. A. B. Atkinson ve F. Bourguignon. Elsevier Science.
- Sevim, C. (2012). *Öncü Göstergeler Yaklaşımına Göre Finansal Krizler ve Türkiye*. Ankara: BDDK Yayınları.
- Seyidoğlu, H. (1999). *Uluslararası İktisat: Teori, Politika ve Uygulama*. İstanbul: Kurtiş Matbaası.
- Seyidoğlu, Halil, (2003). Uluslararası Mali Krizler, IMF Politikaları, Az Gelişmiş Ülkeler, Türkiye ve Dönüşüm Ekonomileri", *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 4(2), 141-156.
- Shahbaz, M., Rehman, H. & Amir, N. (2010). "The Impact of Trade and Financial Openness on Government Size: A Case Study of Pakistan", *Journal of Quality and Technology Management*, IV(1), June, 105-118.
- Shelton, C. A. (2007). " The Size and Composition of Government Expenditure", *Journal of Public Economics*, 91, 2230-2260.
- Simmons, R. S. (2006). Does Recent Empirical Evidence Support the Existence of International Corporate Tax Competition?. *Journal of International Accounting, Auditing and Taxation*. 15: 16-31.
- Sinha, D. (1998). "Government Expenditure and Economic Growth in Malaysia". *Journal of Economic Development*, 23 (2), 71-80.

- Škuflić, L. & Družić, M. (2016). “Deindustrialisation and Productivity in the EU”, *Economic Research*, Vol 29, No 1, December, 991-1002.
- Slaughter, M. J. (2001). International Trade and Labor-Demand Elasticities. *Journal of International Economics*. 54: 27-56.
- Smith, L. V., Leybourne, S., Kim, T. H., & Newbold, P. (2004). More Powerful Panel Data Unit Root Tests With An Application to Mean Reversion in Real Exchange Rates. *Journal of Applied Econometrics*, 19(2), 147-170.
- Spilimbergo, A., Londono, J. L. & Szekely, M. (1999). “ Income Distribution, Factor Endowments, and Trade Openness”, *Journal of Development Economics*, 59, 77-101.
- Squalli, J. & Wilson, K. (2006). “A New Approach to Measuring Trade Openness”, *Economic Policy Research Unit Working Paper Series*, Working Paper No. 06-07.
- Susam, N. (2015). *Kamu Maliyesi*, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., İstanbul.
- Şanlısoy, S. & Sunay, O. (2016). “Kamu Harcamaları-Ekonomi Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği”, *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi*, 7 (15), 103-122.
- Şener, O. (2001). *Teori ve Uygulamada Kamu Ekonomisi*, 7. Baskı, Beta Yayınevi, İstanbul.
- Şimşek, M. (2001). “Dışa Açık Ekonomilerde İktisat Politikaları; Türkiye Örneği”, *Türkmen Kitabevi*, İstanbul.
- Takım, A. (2010). Türkiye’de GSYİH ile İhracat Arasındaki İlişki: Granger Nedensellik Testi, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14(2), 1-16.
- Talpoş, I. & Craşneac, A. (2010). The Effects of Tax Competition. *Theoretical and Applied Economics*. 17 (8): 39-52.
- Talvi, E. & Vegh, C. A. (2005). Tax Base Variability and Procyclical Fiscal Policy in Developing Countries. *Journal of Development Economics*. 78: 156-190.

- Tanzi, V. (2005). "The Economic Role of the State in the State in the 21ST Century," Cato Journal, Cilt: 25, Sayı: 3, 617-638.
- Taşseven, Ö. (2000) "The Wagner's Law: Time Series Evidence For Turkey, 1960-1998", Yayınlanmamış Doktora Tezi, Odtü, S.B.E. Ankara.
- Tatar, G. (2011), "Türkiye'de Maliye Politikası Aracı Olarak Teşvik Politikaları ve Çukurova Örneği" Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana
- Tatoğlu, F. Y. (2013). İleri Panel Veri Analizi Stata Uygulamalı. İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Tatoğlu, Y. F. (2017). "Panel Zaman Serileri Analizi" Beta Yayınları, İstanbul.
- Taylor, M. P. & Sarno, L. (1998). "The Behavior of Real Exchange Rates during the Post- Bretton Woods Period", Journal of International Economics, 46, 281–312.
- Tiebout, C. M. (1956). A Pure Theory of Local Expenditures. *Journal of Political Economy*. 64 (5): 416-424.
- Timur, M. C. & Albayrak, N. (2016). "Kamu Harcamaları ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Wagner Kanunu". Sosyal Bilimler Metinleri, 2016 Aralık ICOMEP Özel Sayısı, 803-813.
- Tokatlıoğlu, M. Y. (2005). Küreselleşme ve Kamu Hizmetleri, Alfa Aktüel Yayınları, İstanbul.
- Toprak, D. (2006). "Sürdürülebilir Kalkınma Çerçevesinde Çevre Politikaları ve Mali Araçlar", *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(4), 146-169.
- Traca, D. A. (2005). Globalization, Wage Volatility, and the Welfare of Workers. *Review of International Economics*. 13 (2): 237-249.
- Tuncer, G. (2016). "Telafi Hipotezinin Türkiye'de Geçerliliği; Bölgesel Panel Veri Analizi", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 48, 144-154.

- Tuncer, İ. & Yüksel, C. (2011). “Kamu Harcamalarının Ekonomik Analizi,” Kamu Ekonomisi, (Ed.:A. Kökocak), Ekin Yayınevi, Bursa, 213-275.
- Turgut, A. (2007). Türleri, Nedenleri ve Göstergeleriyle Finansal Krizler. *TUHİS İş Hukuku ve İktisat Dergisi*, 20(4-5), 35-46.
- Turhan, S. (1975). Kamu Harcamaları ve Gelir Dağılımı. *Maliye Enstitüsü Konferansları*, 23. Seri Yayın no 2067: 265-279.
- Turhan, S. (2004). Maliye Politikası ve Gelir Dağılımı. *Maliye Politikası* (281-300). Editörler Engin Ataç. Eskişehir: T. C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 1580.
- Tütüncü, A. & Zengin, H. (2019). Telafi ve Etkinlik Hipotezlerinin MINT Ülkeleri İçin Geçerliliğinin İncelenmesi, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(1), 81-94
- Tüğen, K. (2007). “Devlet Bütçesi”, 6. Baskı. İzmir: Bassaray Matbaası.
- Tülümce, S. Y. & Zeren, F. (2017). “Türkiye’de Kamu Harcamaları ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkinin Asimetrik Nedensellik testi İle Analizi”, *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 13 (2), 299-310.
- Türk, İ. (1994). *Maliye Politikası*. 10. Baskı. Ankara:Turhan Kitabevi
- Türk, İ. (2011). *Kamu Maliyesi* (9 b.). Ankara: Turhan Kitabevi.
- Türk, İ. (2002). *Kamu Maliyesi*, Turhan Kitabevi, 4. Baskı, Ankara
- Tyler, W.G. (1981). Growth and Export Expansion in Developing Countries: Some Empirical Evidence, *Journal of Development Economics*, 9, 121-130.
- Uluatam, Ö. (2014). Kamu Maliyesi, İmaj yayınları, 13.Baskı, Ankara.
- Ulucak, R. & Ulucak, Z. Ş. (2014). “Kamu Harcamaları ve Ekonomik Büyüme Arasındaki Nedensellik: Türkiye Örneği”. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 10 (23), 81-98.

- Ulusoy, A. (1989). Kamu Harcamaları-İktisadi Büyüme İlişkisinin Türkiye Açısından İncelenmesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ulusoy, A. (2007). *Maliye Politikası*, Eflatun Matbaası, 5. Baskı, Trabzon.
- Ulutürk, S. (1998). Türkiye’de Planlı Dönemde Kamu Harcamalarının Gelişimi ve Devletin Ekonomideki Rolü, Akçağ Basım Dağıtım, Ankara.
- United Nations (2008). *Overcoming Economic Insecurity*. World Economic and Social Survey 2008. Department of Economic and Social Affairs, New York.
- Uşen, Ş. (2007). Avrupa Birliği Ülkeleri ve Türkiye’de Aktif Emek Piyasası Politikaları. *Çalışma ve Toplum*. 2: 65-95.
- Uzay, N. (2002). “Kamu Büyüklüğü ve Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkileri: Türkiye Örneği (1970-1999),” *Erciyes Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Dergisi*, Sayı: 19, Temmuz-Aralık, 151-172.
- Vedder R. K. & Gallaway L. E. (1998). "Government Size and Economic Growth", *Joint Economic Committee*, Ohio University, Washington DC, 1-15.
- Wagner, A. (1883). Three Extracts on Public Finance, Musgrave, A.R., Peacock, A.T., (ed.) (1967), *Classics in the Theory of Public Finance*, 1-27.
- Westerlund, J. (2007). Testing for error correction in panel data. *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, 69(6), 709-748.
- Westerlund, J. (2016). "The Asymptotic Distribution Of The CADF Unit Root Test In The Presence Of Heterogeneous AR(ρ) Errors", *Statistical Papers*, Vol.57, Issue:2, 2016, 303-317.
- Westerlund, J., & Edgerton, D. L. (2007). A Panel Bootstrap Cointegration Test. *Economics Letters*, 97(3), 185-190.
- Westerlund, J., Mahdavi, S. & Firoozi, F. (2011). The Tax-Spending Nexus: Evidence form a Panel of US State-Local Governments. *Economic Modelling*. 28: 885-890.

- Williamson, J. G. (1997). Globalization and Inequality, Past and Present. *The World Bank Research Observer*. 12 (2): 117-135.
- Wilson, J. D. & Wildasin, D. E. (2004). "Capital Tax Competition: Bane or Boon", *Journal of Public Economics*, 88, 1065-1091.
- Witte K. De. & Moesen W. (2010). "Sizing the Government", *Public Choice* (2010), Number: 145, DOI 10.1007/s11127-009-9527-7, 39-55.
- Wolf, H. (2005). What is Volatility and Why Does it Matter. *Managing Economic Volatility and Crises: A Practitioner's Guide* (45-64). Editörler J. Aizenman ve B. Pinto. New York: Cambridge University Press.
- Wood, A. (1998). Globalisation and the Rise in Labour Market Inequalities. *The Economic Journal*. 108 (450): 1463-1482.
- Yamak R. & Erdem H. F. (2018). "Türkiye Ekonomisinde Armeý Eğrisi Geçerli Midir?", *UIİİD-IJEAS*, (Prof. Dr. Harun Terzi Özel Sayısı): ISSN 1307-9832, 335-346.
- Yanıkkaya, H. (2003). Trade Openness and Economic Growth: A Cross-Country Empirical Investigation, *Journal of Development Economics*, 72, 57-89.
- Yavilioğlu, C. (2002). Kalkınmanın Anlambilimsel Tarihi ve Kavramsal Kökenleri, *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 3(1),59-77.
- Yıldırım, E. & Kesikoğlu, F. (2012). Ar-Ge Harcamaları ile İhracat Arasındaki Nedensellik İlişkileri: Türkiye Örneğinde Panel Nedensellik Testi Kanıtları, *Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi* 32(1), 165-180.
- Yıldız, F. & Sinan, S. (2012). "OECD Ülkelerinde Kamu Harcamaları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi Üzerine Ampirik Bir Çalışma," *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 33 (2), 517-540.
- Yıldız, N. (2017). *G20 - Gelişimi, Yapısı, Politikaları, Sosyal Boyutu ve L20*. Ankara: Hak-İş Yayınları.

- Yılmaz, B. E. & Susam, N. (2001). “Türkiye’de Kamu harcamalarının GSMH İçindeki Payının Analizi ve Ülkeler Arası Karşılaştırma,” *16. Maliye Sempozyumu*, Antalya, 410-441. http://www.maliyesempozyumu.org/wp-content/uploads/2017/10/Maliye-Sempozyumu_16_410_441.pdf, (Erişim Tarihi: 02.02.2022)
- Yılmaz, G. A. (2007). ‘‘Kamu Maliyesi Ders Notları’’, Arıkan Basım Yayım Dağıtım Ltd. Şti., Genişletilmiş 2. Baskı, İstanbul.
- Yılmaz, Ö., Kızıltan, A. & Kaya , V. (2005). İktisadi Kriz Kuramları, Finansal Küreselleşme ve Para Krizleri. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 7(24), 77-96.
- Yılmaz, S. (2012). Makro Ekonomik Teoride Yatırım Büyüme ve Enflasyon, İstanbul, Beşir Kitapevi.
- Yiğit, N. (2013). Türkiye’de Kamu Harcamaları Enflasyon İlişkisinin Analizi (1990-2012), Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yurgiden, H. (2018). *Kamu Harcamaları ve Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: Türkiye Örneği*. (Yayımlanmış yüksek lisans tezi), Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adıyaman
- Yurtkuran, S. (2019). Çevresel Kuznets Eğrisi ve Dışa Açıklık: Türkiye Örneği, Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Yücel, F. & Kayloncu, H. (2010). Finansal Krizlerin Öncü Göstergeleri ve Ülke Ekonomilerini Etkileme Kanalları: Türkiye Örneği. *Maliye Dergisi* 9(159), 53-69.
- Yüksel, C. & Mehmet, S. (2011). “Kamu Harcamalarının Bileşenleri ile Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Ampirik Bir Analiz (1980-2010),”*Maliye Dergisi*, Sayı 161, Temmuz-Aralık, s. 365-380.
- Yüksel, E. & Sarıdoğan, E. (2011). “Uluslararası Ticaret Teorileri ve Paul R. Krugman’ın Katkıları” , *Öneri Dergisi*, Cilt 9, Sayı 35, Ocak 2011,1999-206.

- Zafar, S. & Butt, M. S. (2008). Impact of Trade Liberalization on External Debt Burden: Econometric Evidence from Pakistan, *Munich Personal RePEc Archive*, 1-17.
- Zakaria, M. & Shakoor, S. (2011). "Relationship Between Government Size and Trade Openness: Evidence From Pakistan", *Transition Studies Review*, Vol 18, September, 328-341.
- Zeren, F. & Ergün, S. (2013). "Ticari Açıklık ve Kamu Büyüklüğü İlişkisi: Panel Nedensellik Testi", *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 27(4), 229-240.
- Zodrow, G. R. & Mieszkowski, P. (1986). Pigou, Tibeout, Property Taxation, and the Underprovision of Local Public Goods. *Journal of Urban Economics*. 19: 356-370.
- Zortuk, M. & Beşer, B. (2014). "Dışa Açıklık ve Demokratik Yapının Kamu Kesimi Büyüklüğü Üzerindeki Etkisi: Rodrik Hipotezine Geçiş Ekonomilerinden Kanıt", *Ege Akademik Bakış*, 14(3), 345-359.